Alli Mustonen - Eero Salola

Äidinkielen Kirja

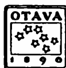

OTAVA

ALLI MUSTONEN — EERO SALOLA

ÄIDINKIELEN KIRJA

81 KUVAA, PAINO- JA
KÄSIALANÄYTETTÄ

HELSINGISSÄ
KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ OTAVA

Kustannusosakeyhtiö Otavan
kirjapaino, Helsingissä, 1930

ALKUSANAT

Arvokkain sivistysperintömme on äidinkielemme. Meidän tulee sitä vaalia ja kehittää. Jokainen omalta kohdaltamme voimme sitä tehdä; saatamme opetella sitä niin suullisesti kuin kirjallisestikin oikein käyttämään. Siten voimme jokainen kohottaa maamme nuorta sivistystä.

Tämä kirja, joka on laadittu äidinkielemme kirjallisen ja suullisen esitystaidon parantamiseksi kansan keskuudessa, on monessa suhteessa vajavainen. Toivomme sen kuitenkin osaltaan antavan herätteitä, toivomme sen innostavan kansamme nuoria rakastamaan ja oikein käyttämään äidinkieltämme. Niistä kirjallisuusviitteistä, joita on useissa kohdin, huomaa kyllä, mistä lähteistä voi saada lisää tietoja kysymyksessäolevista asioista.

Kirjan monet säännöt voivat aluksi tuntua lukijasta vaikeilta, mutta olkoon lohdutuksena se tieto, että ei niitä kaikkia ole aiottukaan ulkoa opittaviksi. Kunhan kukin kirjankäyttäjä heräisi edes kiinnittämään huomiota niin kirjallisiin kuin suullisiinkin esityksiinsä, olisi se jo hyvä.

Tätä kirjaa on ajateltu opintokerhoissa käytettäväksi siten, että kokouksissa käsitellään tämän kirjan eri luvuissa olevia asioita, mutta lisäksi olisi jokaisessa opiskelukokouksessa esitettävä kotona valmisteltu lausuntatehtävä, aine, pieni puhe tai esitelmä. Tämän ohjelman suorittaisivat opintokerholaiset vuorotellen. Kukaan ei saisi ihan osattomaksi jäädä.

Suullisen esityksen opiskeleminen soveltuu hyvin kerhoissa suoritettavaksi, sillä opiskelulle on eduksi, että läsnä on useita samaa asiaa harrastavia, jotka voivat verrata ja arvostella toistensa esityksiä. Suullisen esityksen opiskeleminen aivan yksikseen sitävastoin on hankalampaa, koska itse ei voi helposti kuulla oman esityksensä heikkouksia.

Lausuntatehtävät voi vapaasti valita. Niitten samoinkuin muidenkin esityksien jälkeen olisi hyvä keskustella esityksestä.

Erittäinkin olisi kiinnitettävä huomiota niihin asioihin, jotka samassa kokouksessa tulevat opiskelukirjan johdolla keskustelunalaisiksi. Jotta aloittelevilta esittäjiltä olisi jonkintaista pohjaa esitystensä valmistamisessa, samoinkuin toisilta kerhotaisilta niistä keskustellessaan, olisi syytä käyttää sellaisia tehtäviä, jotka ovat selitettyinä jossakin kirjassa samaan tapaan kuin muutamat tähänkin kirjaan sisältyvät tausuntaselvittelyt. Osassa »Kirjallinen esitystaito» on kielioppia käsittelevissä luvuissa noudatettu Setälän Suomen kielioppia, oikeinkirjoituksessa taas on noudatettu K. Cannelinin ja M. Airilan kieliоppaita. Aineet, runot y. m. näytteet ja virheaineisto on kerätty kansanopistolaisten ainevihoista ja kirjoitusharjoituksista. Osa kuvituksesta koettaa antaa yleiskatsauksen suomenkielen oikeinkirjoituksen kehitykseen aina Mikael Agricolan Abckiriasta meidän päiviemme kaunokirjailijoihin saakka. »Suullisen esitystaidon» kuvitus antanee myös ohjausta opiskelijoille heidän harjoituksissaan ja esiintymisessä.

Puheiden ja esitelmien sekä ainekirjoitusten aiheet voisivat mieluimmin käsitellä opiskeluaineen erikoiskysymyksiä, joihin halukkaat voivat tutustua alempanamainittujen teosten pohjalla. Aihepiirinä voidaan myös käyttää edellisten vuosien opiskeluaineita.

Paitsi nyt esilläolevaa kaikkien yhteistä opiskelukirjaa suositellaan myös seuraavia teoksia luettavaksi.

Kirjoittelemista harrastaville:

E. N. Setälä, Suomen kielioppi. — M. Airila, Suomenkielen oikeinkirjoitusoppi. — K. Cannelin, Kieliopas. — M. Airila, Suomenkielen lauseoppi. — Allan Saralie, Hyvää suomea. — Ida Pekari, Hyvää liikesuomea. — Kaarlo Nieminen, Ainekirjoituksen opas ynnä suomenkielen tyyliopin alkeet. — E. A. Saarimaa, Kielen ja tyylin alalla. — I. A. Heikel, Tyylitaito.

Lausuntaa harrastaville:

Eero Salola, Lausuntaharjoituksia opintokerhoille ja harrastajille. (Opiskelukirjaan liittyvä harjoituskirja.) — Poppius-Salola, Lausujan työ (sisältää m. m. yksitoista lausuntaselitystä). — Ilmari Räsänen, Lyhyt kaunoluvun opas. — Ilmari Räsänen, Seitsemän lausuntaharjoitusta. — Eero

Salola, Uudempaa lausunlaohjelmisloa (2., laajennellu painos.) — Räsänen-Vuorenrinne, Lausunlaopas (sisällää m. m. lausunlaselilyksiä). — Naemi Päiviö, Lausunlarunoja. — Säkenislö lai Kanlele (kokoelmia suom. runoulla).

Puhelailoa harraslaville:

K. S. Laurila, Puhelaidon opas (3. painos). — A. Damaschke, Milen puhujaksi lullaan. — H. Ford, Vapaaslipuhumisen lailo. — Vihlori Pellonen, Puhelailo.

Näyllelemislä harraslaville:

Lauri Haarla, Teallerikirja. — Eero Alpi, Seuranäyllämöiden käsikirja. — Sakeus Juuri-Oja, Naamioimiskoulu.

Äänenmuodosluksesla yleensä:

H. Gulzmann, Äänenmuodosluksen opas. — K. V Jussila, Äänleilä koskeva alkeiskurssi.

Tämän kirjan synlymisen on saanul aikaan Valislusjärjeslöjen opinloloimikunla, joka on valinnul äidinkielen kirjallisen ja suullisen esilyslaidon opinlokerhojen yhleiseksi opiskeluaineeksi ja pyylänyl allekirjoillaneila kirjan lekijöiksi. Valislusjärjeslöjen opinloloimikunnan puolesla oval sen puheenjohlaja, maisleri Onni Tolvanen, ja sihleeri, maisleri Helli. Suominen, yksilyiskohlaisesli lekijäin kanssa kirjan suunnilelleel ja käsikirjoiluksen larkaslaneel. Pyydämme milä vilpillömimmin kiillää maisleri Laina Hännislä ja lehlori E. A. Saarimaala, jolka oval larkaslaneel ja korjanneel kirjallisla esilyslailoa koskevan osan korjausvedoksena, sekä rouva Olga Poppiusla, professori K. S. Laurilaa ja lehlori Ilmari Räsäslä, jolka oval lukeneel suullisla esilyslailoa koskeval korjausvedoksel ja jolka kaikki oval erilläin auliisli asellaneel laajal lielonsa ja kokemuksensa lekijäin käylelläväksi. Heidän arvokkaal neuvonsa ja huomauluksensa oval monessa lärkeässä kohdassa ralkaisevasli vaikullaneel kirjan sisällykseen.

Helsingissä vapunpäivänä 1930.

Alli Muslonen. Eero Salola.

SISÄLLYS.

Suullinen esitystaito.

Kuvat.

ALLI MUSTONEN

KIRJALLINEN ESITYSTAITO

JOHDANTO.

Me suomalaiset olemme valmiita väittämään, että kielemme kuuluu maailman kauneimpien ja soinnukkaimpien joukkoon, mutta unohdamme, että vain puhdas, virheetön suomenkieli on kaunista ja soinnukasta. Puhdasta, virheetöntä äidinkieltä meidän kaikkien olisi opittava käyttämään sekä puheessa että kirjoituksessa.

Useimmat luulemme osaavamme äidinkieltämme, kun tulemme puheessamme hyvin toimeen. Jouduttuamme julkisesti esiintymään, vaikkapa vain jossakin keskustelutilaisuudessa puheenvuoroa käyttämään, saamme huomata, ettei ole suinkaan helppoa yht'äkkiä sanoa ajatuksiaan selvästi, johdonmukaisissa lauseissa, joissa lisäksi on käytetty puhdasta, virheetöntä kieltä.

Vaikeampaa kuin hyvin puhuminen on kuitenkin ajatustensa ilmaiseminen kirjoittamalla. Puhuessamme voimme, varsinkin omalla paikkakunnallamme, käyttää kotipuolen murretta, mutta kirjoituksissa on käytettävä yleiskieltä, kirjakieltä.

Suomenkielen murteet eroavat melko paljon toisistaan, mutta niitä kaikkia yhdistämässä on *yleiskieli*, *kirjakieli*, jota jokaisen on opittava käyttämään. Kirjakielen taitamisesta on se käytännöllinen hyöty, että vaikeudetta tietää tulevansa ymmärretyksi kaikkialla maassamme. Sen taitamisen mukaan mitataan usein sivistyksemme määrä. Vaikka olisimme kuinka hyvin ja komeasti pukeutuneet esim. matkoillamme, paljastaa kirjakielen-taitamattomuus sittenkin sen, ettemme ole pohjimmaltamme sivistyneitä. Jos matkan pysähdyspaikoissa kirjoitamme vierasluetteloon ammatiksemme esim. »maan viljeliä», on siellä olevilla henkilöillä heti tiedossa, ettei tuo maanviljelijä ole opin alkeitakaan saanut,

koska ei osaa edes ammattiaan oikein merkitä. Eräs isäntämies kehaisi kerran toiselle: »Meitän metsästä sitä vuoten päästä kaatetaan puita.» Ja kohta tiesivät muut, ettei tuo isäntä sivistynyt ollut. Jos hän olisi murteensa mukaisesti sanonut: »Meirän mettästä sitä vuoren päästä kaaretaan puita», olisi hänestä ainakin saanut rehdin kuvan.

Mistä sitten tiedämme, että meidän on kirjoitettava *maanviljelijä* eikä *maan viljeliä?* Mistä tiedämme, että *meitän*, *vuoten* ja *kaatetaan* ovat virheellisiä muotoja? *Vastaukset ovat kieliopissa.* Älkää kauhistuko vielä, vaikka useimmilla on vastenmielisyys, vieläpä inho kielioppia kohtaan jo kansakouluajoilta asti. Silloin on kielioppi saattanut tuntua sekavalta, ikävältä, aivan mahdottomalta oppia. Useimpien mielestä se lisäksi on aine, jota ei hiukkaakaan elämässä tarvitse, koska sillä ei ole käytännöllistä arvoa. Tämä käsitys on kuitenkin väärä. Kielioppihan tekee selkoa kielen rakenteesta. Se selittää, mitkä sanamuodot ovat kirjakielen muotoja. Kieliopista lisäksi saamme selville senkin, miten sanat on kirjoitettava.

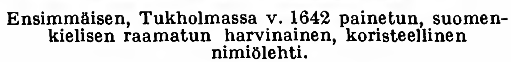
Emme tietenkään voi oppia äidinkieltämme suullisesti ja kirjallisesti oikein käyttämään vain sillä, että pänttäämme päähämme kaikki kieliopin säännöt. Tarvitsemme paljon ja pitkäaikaista harjoitusta, ennenkuin tyylitajumme ja kielikorvamme ovat niin herkistyneet, että aina osaamme valita oikeat sanat ja oikeat muodot. Mutta harjoituksen lisäksi tarvitsemme kieliopin sääntöjä voidaksemme olla varmoja oikeista muodoista.

On hauskaa havaita, että mitä enemmän luemme ja tutkimme kielioppia, sitä mielenkiintoisemmaksi se käy. Ei mikään aine, johon emme ole kylliksi syventyneet, voi olla mielenkiintoista. Kielioppi on kuin jonkinlaista älyn voimistelua. Se pakottaa meidät ilmaisemaan ajatuksemme johdonmukaisesti rakennetuissa lauseissa. Se pakottaa meidät miettimään oikeinkirjoitussääntöjä, ja samalla se opettaa meidät johdonmukaiseen ajatteluun.

H y v ä ä k i r j a l l i s u u t t a lukemalla voimme kehittää *tyyli-* ja *kielikorvaamme*, ja samalla kehittyy myös *kirjallinen aistimme.* Ei kenenkään kannata aikaansa tuhlata lueskelemalla sitä roska- ja ajanvietekirjallisuutta, mitä kulloinkin sattuu saatavissa olemaan. Meidän on luettavamme *valittava*, vieläpä tarkoin. *Vain hyvä kirjallisuus ansaitsee lukemista.*

Meidän on luettava siten, ettemme tarkkaa ainoastaan kirjan juonta, vaan huomaamme myös *kirjailijan sanonlalavan ja sanavaraslon*. Hyvän kirjailijan teosta lukiessamme meille tuon tuostakin tulee mieleen: »Noinhan asia juuri on! Tuon olen itsekin elänyt! Juuri noin olen minäkin tuntenut!» Hyvä kirja painuu lähtemättömästi mieleen, huonoa tuskin enää huomenna muistamme. Kun olemme todenneet kirjan hyväksi, sellaiseksi, että haluamme sen uudelleenkin lukea, on meidän vielä mietittävä, *miksi* se on hyvä, *milä keinoja* kirjailija on käyttänyt saadakseen sanottavansa esille sillä tavalla, että se meihin vaikuttaa. Meidän on syvennyttävä siis kirjailijan sanontatapaan eli tyyliin, poimittava kirjasta esille meille uudet sanat ja lausetavat ja painettava ne mieleen. Sillä tavalla kartutamme omaa ilmausvarastoamme.

Useilla paikkakunnilla on sellainen käsitys, että kirjakielen puhuminen on turhaa hienostelua, ja sitä siksi vältetään. Mutta koska sen oppiminen nyt kerta kaikkiaan on jokaiselle valistuneelle kansalaiselle välttämätöntä ja lisäksi jokaisen kansalaisen ehdoton ja mieluisa velvollisuus, on meidän tehtävä todella työtä päämäärän saavuttaaksemme.

Ensimmäisen, Tukholmassa v. 1642 painetun, suomenkielisen raamatun harvinainen, koristeellinen nimiölehti.

ENSIMMÄINEN LUKU.

Kieliopin kertaamista.

Ennenkuin voidaan ryhtyä kirjoittamaan aineita ja muita kirjallisia tehtäviä, on kerrattava jonkin verran kielioppia.

Äänteet. Ajatuksensa ihminen ilmaisee lauseina. Lauseet ovat kokoonpantuja sanoista, jotka taas vuorostaan muodostuvat tavuista. Tavut ovat kokoonpantuja erilaisista *äänteistä*. Sellaisia äänteitä, jotka yksinään muodostavat tavun, sanomme *ääntiöiksi*. Sellaiset äänteet, jotka eivät yksinään voi tavua muodostaa, ovat *kerakkeita*.

Äidinkielemme ääntiöt ovat: a, e, i, o, u, y, ä, ö.

Kerakkeet ovat: d, h, j, k, l, m, n, p, r, s, t, v sekä eng-äänne ja loppuhenkonen.

Ääntiöt ja kerakkeet on jokaisen opeteltava.

Jos *tavu päättyy ääntiöön*, sanotaan sitä *avonaiseksi*, esim. tu-li, luu-li.

Jos *tavu päättyy kerakkeeseen*, sanotaan sitä *suljetuksi* eli *umpinaiseksi*, esim. las-ten, kir-kon.

Loppuhenkonen, joka sanaa äännettäessä kuuluu seuraavana kerakkeena, sulkee myös tavun. Esimerkiksi an-na sanan molemmat tavut ovat suljettuja. Kun äännämme: anna tänne, kuuluu loppuhenkonen »anna» sanassa t:nä. Loppuhenkosta ei kirjoituksessa merkitä, mutta tärkeätä on osata se puheessa ääntää.

Ääntiöt voi ääntää joko pitkinä tai lyhyinä. Jos ääntiö äännetään pitkänä, sanotaan sitä *pitkäksi ääntiöksi*, esim. tuu-lee, saa-maan.

Jos kaksi *erilaista ääntiötä kuuluu samaan tavuun*, muodostavat ne *kaksoisääntiön*, esim. p*ie*-n*oi*-nen, r*ie*-m*ui*-nen, n*au*r*oi*, n*äy*t-ti.

Kaksoisääntiöt ovat: *au, ou, eu, iu, äy, öy; uo, ie, yö; äi, öi, yi.*

Jos muunlaiset ääntiöt esiintyvät rinnakkain, ne eivät muodosta kaksoisääntiötä. Tämä on tavujaossa huomattava. Ainoastaan *i-loppuiset kaksoisääntiöt* esiintyvät sanan ensi tavua edempänä. Esim. lauka-us, su-lo-ut-ta, pie-ni-en, koi-ri-en.

Ensi tavussa ei kaksoisääntiöitä koskaan saa erottaa toisistaan. Väärin on jakaa näin: my-ös, ju-oda.

Keraketta, joka kuuluu kahteen tavuun, sanotaan *kahdentuneeksi*, esim. kir*k*-*k*o, kaa*p*-*p*i.

Rinnakkaisista kerakkeista kuuluu aina viimeinen seuraavaan tavuun. Siis jaetaan näin: myös-kin, myrs-ky, tålt-ta.

Suomenkieli on kaunista kieltä, ja kauniiksi sen tekevät lukuisat ääntiöt, etupäässä kaksoisääntiöt, jotka ovat kielellemme ominaisia. Opetelkaamme ääntämään kaikki ääntiöt ja kaksoisääntiöt huolellisesti ja kauniisti, jotta sointuva äidinkielemme pääsisi täysiin oikeuksiinsa.

Runoilija Koskenniemi on kirjoittanut runon »Sonetti suomenkielestä». Siinä hän m. m. sanoo:

Kuin tumma humu havahtuvain puiden — niin
oot vielä aamuntuore koko olennolta,
kuin heräjävä honka, kastepisar jolta
viel' on, kuin kyynel, jäänyt havuin neulasiin.

Yö hiipii ääntiöides immyt-unelmii ,
mut kerakkees saa voiman itse auringolta,
kun voiton usko, ylin lahja kohtalolta,
kuin soturit ne pukenut on panssariin.

Sanaluokat. Sanat jaetaan merkityksensä mukaan eri sanaluokkiin. Niitä on kuusi, nimittäin *nimisanat*, *laatusanat*, *lukusanat*, *asemosanat*, *teonsanat*, *apusanat*.

Nimisanat ilmoittavat esineen tai asian nimen.

Esim. *Taivas* kaareutuu korkealla *ihmisten* yläpuolella. *Pojat* laskevat vinhaa *vauhtia suksillaan* yli *hyppyreiden*. *Kotona* on *olo* onnekasta ja *tyytyväisyys* valtaa *mielen*.

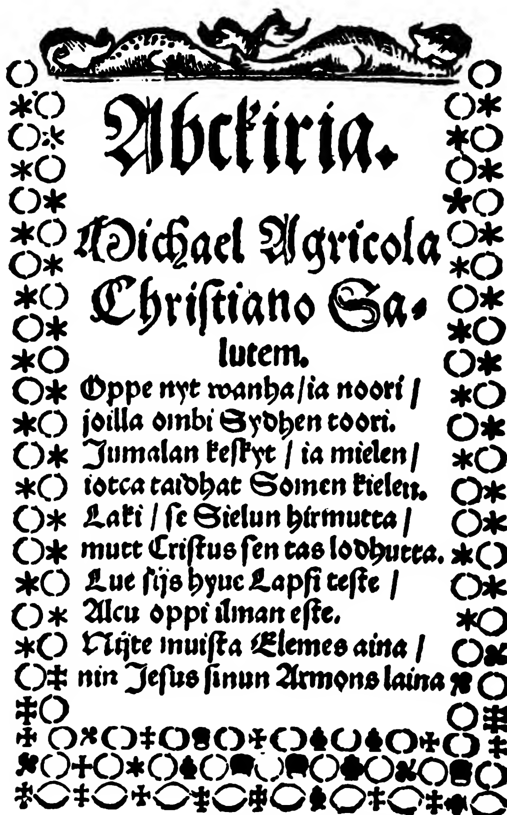
Eräs nimisanojen ryhmä on *erisnimet*, jotka ilmoittavat henkilöiden, paikkojen, maiden y. m. erityisiä yksilöllisiä nimiä.

Esim. Liisa, Espanja, Eurooppa, Ahon »Rautatie», »Ahjola».

Laatusanat ilmoittavat esineen tai asian laadun tai millainen se on.

Esim. Kesän *ihanasta* luonnosta voi *köyhäkin* ihminen nauttia. *Vanha* hevonen saa seistä *laiskana lämpimässä* tallissaan *kylmänä* talvipäivänä.

Lukusanat ilmoittavat joko lukumäärää tai järjestystä.

Abckiria.

Michael Agricola
Chriſtiano Sa-
lutem.

Oppe nyt wanha/ia noori /
ioilla ombi Sydhen toori.
Jumalan keſkyt / ia mielen /
iotca taidhat Somen kielen.
Laki / ſe Sielun hirmutta /
mutt Criſtus ſen taas lodhutta.
Lue ſijs hyuc Lapſi teſte /
Alcu oppi ilman eſte.
Nijte inuiſta Elemes aina /
nin Jeſus ſinun Armons laina

Ensimmäisen suomenkielisen, Mikael Agricolan v. 1542 julkaiseman, aapiskirjan alkusivu.

Esim. *Kaksi* pientä poikaa leikkii pihalla. Tämä tapahtui jo *viidennen* kerran. *100,000* on järjestyslukuna lausuttava *sadastuhannes*. Älkää kirjoittako ja sanoko: Menin yhtenä päivänä sinne, vaan: Menin *eräänä* päivänä j. n. e. Älkää myöskään: Yksi sisaruksista on ansaitsemassa, toinen on kotona, vaan: *Toinen* sisaruksista on ansaitsemassa, *toinen* on kotona.

Asemosanoja käytetään nimi- ja laatusanojen asemesta.

Esim. *Hän* kävi meillä. *Tämä* kirja on hauskempi kuin *tuo*.

Asemosanoihin kuuluu eräs ryhmä, jota sanotaan *tekijäasemoiksi*. Ne ovat: *minä*, *sinä*, *hän*, *me*, *te*, *he*.

Teonsanat ilmoittavat tekemistä tai olemista.

Esim. Siellä *lauletaan*. Lapset *leikkivät* ulkona. He *juoksevat*, *huutavat* ja *telmivät*. Kuka siellä *lienee käynyt?* Joko isäsi *on tullut?*

Apusanoja ovat kaikki ne sanat, joita käytetään muiden sanojen apuna ja jotka eivät kuulu mihinkään edellämainittuun sanaluokkaan.

Esim. Minkälainen ilma *tänään* on *ulkona? Oi, kuinka siellä* oli hauskaa! Koira makasi *äsken* pöydän *alla*.

Sanojen luku. Kaikilla muilla sanoilla paitsi apusanoilla on kaksi lukua: *yksikkö* ja *monikko*. *Monikon tunnuksena* on tavallisesti nimi- ja laatusanoilla *i*. Esim. kuk*a*ssa — kuk*i*ssa, pien*e*llä — pien*i*llä, laisk*a*lla — laisk*oi*lla, tuv*a*lle — tuv*i*lle.

Asemosanojen monikkomuodot eivät useinkaan ole säännönmukaisia. Esim. minä — me, kenellä — keillä.

Tekijämuodot. Teonsanoilla on tekijämuotonsa. Niitä on kolme yksikössä ja kolme monikossa. Esim. sano|n, sano|t, sano|o, sano|mme, sano|tte, sano|vat. Yksikössä ovat tekijäpäätteet: ensimmäisessä tekijämuodossa -n, toisessa tekijämuodossa -t, kolmannessa tekijämuodossa ääntiön pidentymä tai ei mitään; monikossa: ensimmäisessä tekijämuodossa -mme, toisessa tekijämuodossa -tte, kolmannessa tekijämuodossa -vat tai -vät.

Murteellista on sanoa: me mennään, me sanotaan, me tehtiin. On sanottava: me mene*mme*, me sano*mme*, me te*imme*. Murteellista on myös: he laulavatten, he tahtovatten. Pitää olla: He laula*vat*, he tahto*vat*.

Päätteellä tarkoitetaan sitä osaa sanasta, joka vaihtuu, esim. koulu*ssa*, koulu-*tte*, koulu-*ksi*. Osa, joka jää jäljelle päätteen erotettuamme, on sanan *vartalo*.

Aikamuodot. Teonsanojen aikamuodot ilmoittavat, milloin tekeminen tapahtuu. *Kestämä* ilmoittaa *parhaillaan* tai tulevaisuudessa *tapahtuvaa tekemistä*. *Kertoma* ilmoittaa, että jokin *tekeminen jo tapahtui*. Se ilmoittaa siis menneen ajan tapahtumia. Kertoman tunnuksena on **i.**

Kestämässä olevia teonsanoja: laulan, luen, ajetaan, olette, syödään, tullaan, ajattelevat.

Muuttakaa edelliset sanat kertomaan.

Muutamista teonsanoista kertoma on samanlainen kuin kestämä. Eräissä murteissa ilmaistaan silloin tekeminen tapahtuneeksi lisäämällä sanan vartaloon e. Esim. etsein, hiivein. Kirjakieli ei hyväksy näitä muotoja. Sen mukaan on sanottava: etsin, hiivin.

Teonsanoilla on myös *yhdistetyt aikamuodot: päättymä* ja *entispäättymä*. Päättymä ilmoittaa, että jotakin *on tapahtunut*, entispäättymä taas, että jotakin *oli tapahtunut*. Päättymä ja entispäättymä muodostetaan *olla* teonsanan avulla.

Päättymämuotoja: olen sanonut, olemme menneet, olette tulleet, on tehty.

Entispäättymämuotoja: oli tahdottu, olitte laulaneet, olit tullut.

Sijamuodot. Nimi-, laatu-, luku- ja asemosanat taipuvat *sijamuodoissa*, joita on viisitoista.

Sijamuodot ovat seuraavat: *nimentö*, jolla yksikössä ei ole mitään päätettä, monikossa on pääte *t* (taulu, taulut), *omanto* jolla yksikössä

päätteenä on *n*, monikossa *-in*, *-en*, *-ten*, *-tten*, *-den* (taulun, taulujen), *kohdanto*, joka on aivan samanlainen kuin nimentö ja omanto (taulu, taulun, taulut), *olento*, jonka päätteenä on *-na*, *-nä* (tauluna, tauluina), *osanto*, jonka päätteenä on *-a*, *-ä*, *-ta*, *-tä* (taulua, tauluja), *tulento*, jonka päätteenä on *-ksi* (tauluksi, tauluiksi), *sisäolento*, jonka päätteenä on *-ssa*, *-ssä* (taulussa, tauluissa), *sisäeronto*, jonka päätteenä on *-sta*, *-stä* (taulusta, tauluista), *sisätulento*, jonka päätteenä on *ääntiönpidentymä* ja *n* tai *h-n* ja niiden välissä *sama ääntiö kuin h:n edellä* tai yksikössä *-seen*, monikossa *-siin* (tauluun, tauluihin), *ulko-olento*, jonka päätteenä on *-lla*, *-llä* (taululla, tauluilla), *ulkoeronto*, jonka päätteenä on *-lta*, *-ltä* (taululta, tauluilta), *ulkotulento*, jonka päätteenä on *-lle* (taululle, tauluille), *vajanto*, jonka päätteenä on *-tta*, *-ttä* (taulutta, tauluitta), *seuranto*, jonka päätteenä on *-ne* (tauluineen), *keinonto*, jonka päätteenä on *-n* (tauluin). Seurantoa käytetään ainoastaan monikollisena.

Synnynnäinen suomalainen tekee harvoin virheitä muissa sijamuodoissa kuin monikon omannossa ja osannossa, ellemme ota murteellisia muotoja huomioon.

Ei: minullen, meillen, vaan: minu*lle*, mei*lle*.

Sangen yleisiä ovat seuraavat virheelliset muodot: puiten, maiten, kivijä, pienijä, paljon tuolia, suuria kaappia.

Monikon omannossa on käytettävä -den tai *-tten päätteitä aina kaksoisääntiön jäljessä.* Aina on siis kirjoitettava: pui*d*en tai pui*tt*en, mai*d*en tai mai*tt*en, lausei*d*en tai lausei*tt*en, ainei*d*en tai ainei*tt*en.

Päätettä -ten käytetään vain kerakkeen jäljessä, esim. pien*t*en, vuor*t*en.

Monikon osannossa ei koskaan ole -ja, -jä päätettä i:n jäljessä. Aina on kirjoitettava: pien*iä*, suur*ia*, kiv*iä*.

Muodot tuolia ja kaappia ovat yksiköllisiä, joten niitä ei voi käyttää sellaisten sanojen kuin paljon ja joukko yhteydessä enempää kuin koskaan muulloinkaan monikollisina. Jos on epävarma siitä, kuuluuko tuoli sanan monikon osanto tuolia vai tuoleja, silloin on parasta opetella muistamaan seuraava sääntö: Jos yksikön vartalo päättyy i:hin (tuol*i*-na), silloin on aina monikon osannon loppuna *-eja* (tuoleja). Jos yksikön vartalo taas päättyy e:hen (kivenä), silloin on aina monikon osannossa -ia, -iä (kiviä).

Esim. tall*i* — tall*ina* — tall*eja*, kasvi — kasv*ina* — kasv*eja*, laj*i* — laj*ina* — laj*eja*, kaapp*i* — kaapp*ina*, kaapp*eja*. Mutta: kivi — kiv*enä* — kiv*iä*, pien*i* — pien*enä* — pien*iä*, korpi — korp*ena* — korp*ia*.

Varokaa epäsuomalaista apusanojen käyttöä! Usein voi apusanat korvata sijamuodoilla. Ei sanota: Paimen meni metsään lehmiensä kanssa, vaan: meni lehmineen. Vrt. sivu 86.

Suomenkielessä on sijamuotoja runsaammin kuin muissa kielissä. Ne ovat äidinkielellemme ominaisia. Vieraan on niitä vaikea oppia, mutta säilyttäkäämme ne itse.

Älkäämme suosiko epäsuomalaisia apusanoja, vaan käyttäkäämme aina — kun vain voimme — eri sijamuotoja.

Omistusmuodot. Nimisanaan on usein liitettävä, m. m. jos sen edellä on *tekijäasemon omantomuoto*, sitä vastaava erityinen *omistusliite*. Omistusliitteet ovat: *-ni*, *-si*, *-nsa* (-nsä tai ääntiönpidentymä ja n), *-mme*, *-nne*, *-nsa* (-nsä tai ääntiön pidentymä ja n). Omistusliitteet sanaan yhdistettyinä: minun talo-ni, sinun talo-si, hänen talo-nsa, meidän talo-mme, teidän talo-nne, heidän talo-nsa.

Väärin on sanoa ja kirjoittaa: minun kädet ovat likaiset. On sanottava: *minun kä'eni* (tai vain *käteni*) ovat likaiset. Ei näin: Heidän talo on meidän läheisin naapuri. On sanottava: *Heidän* talo*nsa* on *meidän* läheisin naapuri*mme*. Ensimmäistä ja toista tekijäasemoa vastaavat omistusliitteet eivät tarvitse edelleen painotonta omistusasemoa, mutta kolmannen tekijän omistusliitettä ei pidä harkitsematta käyttää ilman omistavaa asemosanaa. Väärin on sanoa: Katseessaan oli ihmeellinen rauha. On sanottava: *Hänen* (tai heidän) katseess*aan* oli ihmeellinen rauha. Mutta: Hän loi katsee*nsa* taivaalle.

Alus ja maine. Lauseen *pääjäsenet* ovat *alus* ja *maine*. Maine on lauseen *tekijämuodossa* oleva *teonsana*. Maine ilmaisee, että jokin tekeminen toimitetaan. Kun kysytään *kuka*, *mikä*, *kutka*, *mitkä tekemisen toimittavat*, saadaan selville *alus*.

Seuraavissa lauseissa ovat vinokirjaimilla painetut sanat maineita. Esim. Me *lähdemme* täältä kohdakkoin. He *voivat* tulla jo tänään. Jostakin *kuuluu* laulua. Ulkona *pyryttää* parhaillaan. *Lähdetäänkö* vielä tänään matkalle? Joko sieltä *on tultu*? Hän *ei tahtonut* sitä tehdä. Asia *on tuvattu* kyllä toimittaa.

Seuraavissa lauseissa ovat vinokirjaimilla painetut sanat aluksia. Esim. *Hevoset* juoksevat tiellä vinhaa vauhtia. Minun täytyy *mennä* jo. *Miehet* tulevat kohta metsästä kotiin. *He* ovat työstä uupuneita.

Aluksina esiintyvät tavallisesti *nimi-* ja *asemosanat*. Muutkin sanat, joita on käytetty nimisanain tapaan, voivat olla aluksina.

Lauseessa: minun täytyy mennä jo, on *ajatuksellisena* aluksena minun, mutta *kieliopillisena* aluksena pidetään *mennä* sanaa.

Kaikissa lauseissa, ennenkuin ne ovat täydellisiä, *täytyy olla maine*, siis tekijämuodossa oleva teonsana. Seuraavat ilmaukset eivät ole täydellisiä lauseita: Kuunnellen ja katsellen ympärilleen. Tahtoen suorittaa tehtävänsä hyvin. Mennessään täältä pois.

Kaikissa lauseissa ei tarvita alusta. Jos maine ei ilmaise, mikä tekijä tekemisen suorittaa (esim. lauletaan, juostaan, syödään), tai maineena on luonnonilmiötä tai tunnetta ilmaiseva teonsana (esim. sataa, inhottaa),

silloin ei lauseessa ole alusta. Esim. Maantiellä kävellään ja ajetaan. Ulkona pyryttää. Työ on jo kauan sitten tehty. Minun päätäni kivistää. Lauseissa ei vastata kysymyksiin, kuka kävelee, juoksee, kuka työn on tehnyt, kuka päätäni kivistää.

Aluksen ja maineen läylyy yleensä olla samassa luvussa. Jos alus on monikossa lai aluksia on useila lauseessa, läylyy maineen olla myös monikossa. Esim. *Hevonen* ja *lehmä oval* (ei: on) hyödyllisiä eläimiä. Kaikki *paikal* täällä *viehällävät* minua (ei: viehättää). *Isä* ja *äili aikoval* (ei: aikoo) lähteä vierailulle. *Viljapellol lainehlival* (ei: lainehtii) kauniisti. Pidä varasi vain, *elleivät* (ei: ettei) *he* suutu sinulle. *Pojal kysyivät, ovalko paini* ja *nyrkkeily* naisille sopivia urheilulajeja.

Kun alus on osannossa lai kun se on lukusana lai joukkokäsilellä ilmaiseva nimisana, on maine yksikössä. Esim. Poiki*a* ja tyttö*jä kävelee* tiellä. *Kaksi* poikaa *kävelee* tiellä. *Onko* täällä kirjo*ja*? Tässä järvessä *on* runsaasti kalo*ja*. Iltamissa *oli joukko* ihmisiä.

Vertailuasteet. Laatusanat eroavat kaikkien muiden sanaluokkien sanoista siinä, että niillä sijamuotojen lisäksi on *verlailuasleel*, joilla voidaan ilmoittaa *ominaisuuden suurempaa ja suurinla määrää*. Se aste, joka ilmaisee *ominaisuuden sellaisenaan*, on *perusasle* (esim. paksu). Se aste, joka ilmaisee, että *ominaisuulla* jollakin toisella on vielä *suuremmassa määrässä*, on *voilloasle* (paksumpi). Se aste, joka *ilmaisee ominaisuulla* jollakin olevan *kaikkein suurimmassa määrässä*, on *yliasle* (paksuin).

Voilloasleen lunnuksena on -mpi (oudo-mpi), *-mpa-* (oudompa-na), *-mma-* (oudo-mma-ssa) ja monikossa *-mpi-* (oudo -mpi -na) tai *-mmi-* (oudo -mmi -ssa).

Yliasleen lunnuksena on -in ja sanoja taivutettaessa *-impa-* tai *-imma-*, monikossa *-impi-*, *-immi-* (oudo-in, oudo-impa-na, oudo-imma-ssa, oudo-immi-ssa).

Muutamilla laatusanoilla on poikkeuksellinen voitto- ja yliaste. Esim. *hyvä* — *parempi* (ei: hyvempi) — *paras*, *pilkä* — *pilempi* (tai pidempi) — *pisin*, *paljo* — *enempi* — *enin*.

Kaksilavuisissa a-loppuisissa laatusanoissa loppu-*a* vaihtuu *voilloasleessa e:ksi*, mutta *kolmilavuisissa loppu-a säilyy*. Esim. laisk*a* — laiskempi, köyh*ä* — köyhempi, tyhj*ä* — tyhjempi, mutta: lihav*a* — lihav*a*mpi (ei: lihavempi), teräv*ä* — teräv*ä*mpi (ei: terävempi), ihan*a* — ihan*a*mpi (ei: ihanempi).

Voittoastetta käytetään usein tarpeettomasti. Esim. Nykyjään maanviljelyskoneita on alettu yleisemmin käyttää. (P. o. yleisesti). Hän on käynyt useammissa maamme kaupungeissa. (P. o. Hän on käynyt useissa maamme kaupungeissa.)

Voittoastetta on käytettävä silloin, kun on vertailu kysymyksessä. Jos jatkamme edellisiä lauseita lisäämällä niihin vertailun, voimme voittoastetta käyttää. Esim. Nykyjään maanviljelyskoneita on alettu *yleisemmin* käyttää *kuin ennen*. Hän on käynyt *useammassa* maamme kaupungissa *kuin minä*.

Mitä ja *kaikkein* sanat vaativat seurakseen *yliasteen*. Esim. Meillä oli siellä mitä hauskinta (ei: hauskempaa). Tämä tyttö on kaikkein laiskin joukosta (ei: laiskempi).

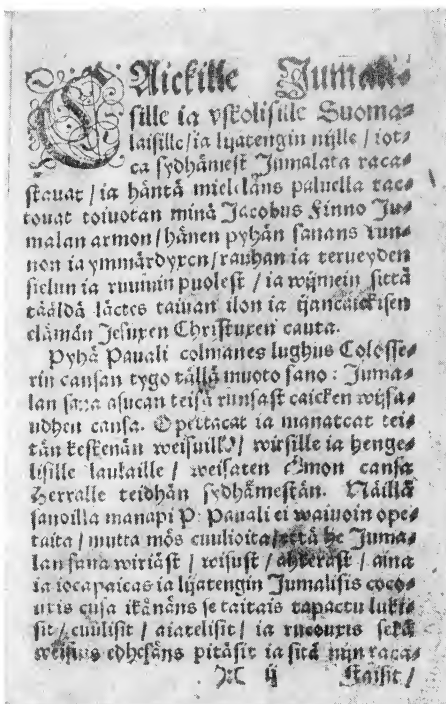
Mitä — sitä vaatii voittoastetta käytettäväksi. Esim. Mitä lihavammiksi ihmiset tulevat, sitä laiskemmiksi he usein muuttuvat.

d:n käyttö. Niille, jotka ovat tottuneet murteita puhumaan, tuottaa d:n käyttö kirjoituksessa enimmän vaikeuksia. Kansanmurteillehan d on aivan outo äänne. Ne, jotka asuvat läntisellä murre-alueella, ovat tottuneet aina kirjakielen d:n sijasta käyttämään joko r:ää tai l:ää, esim. meirän, teilän, parassa, tahlon. Itäisellä murrealueella taas käytetään v:tä, j:tä tai h:ta, tai kirjakielen d:tä vastaamassa on kato. Esim. uuven, meijän, laossa, tehhään, soahaan.

Tätä t:n vaihtumista d:ksi sanotaan kieliopissa *astevaihteluksi*. Kaikki *sanan sisäiset k, t ja p äänteet ovat astevaihtelun alaisia.* P:n astevaihtelussa ei juuri virhettä voi tehdä, mutta vähän vaikeampaa on oppia oikein käyttämään t:tä ja k:ta heikossa asteessa.

Kirjakielessä käytetään aina d:tä siinä paikassa, missä murteissa r, l, h, j, v ja kato vaihtelevat t:n kanssa. Jos nyt esim. olette eteläpohjalainen ja sanotte *pöyrällä*, on teidän mietittävä ennen tuon sanan kirjoittamista, esiintyykö siinä t muissa muodoissa. Silloin huomaatte, että sanalla on sellaisetkin muodot kuin pöytä, pöytänä. Ette sano pöyrä, pöyränä. Sanassa siis t ja r vaihtelevat ja kirjoituksessa on sen vuoksi merkittävä *pöydällä*. Joskus mennään d:n kirjoittamisessa taas liiallisuuksiin. Kirjoitetaan esimerkiksi: Talon suudi koida haukkui pihalla. Kun nyt ajattelette kaikkia mahdollisia muotoja noista sanoista, huomaatte, ettei ainoassakaan ole t:tä (suuri koira, suurena koirana), siis ei kirjakielessäkään ole noissa sanoissa d:tä, vaan meidän on kirjoitettava: Talon suuri koira haukkui pihalla. Ei kirjoiteta näin: Joki tulvi yli äydäittensä, koska äyräs sanassa ei ole ainoatakaan sellaista muotoa, jossa esiintyisi t. Kaikissa muodoissa on r, esim. äyräs, äyräänä, siis myös kirjakielessä: äyräittensä. Usein kirjoitetaan t sellaiseen paikkaan, mihin kirjakielen mukaan tulee d, esim. Meitän patassa on puuroa. Sitä on pidettävä mitä pahimpana virheenä. Kirjoittajan on ajateltava,

ennenkuin tuollaiset sanat kirjoittaa, esiintyykö hänen murteessaan t:n paikalla joko r, l, j, v tai kato. Silloin hän huomaa, että kaikissa murteissa on muodot meitä, pataa, siis kirjakieleen tulee: Meidän padassamme on puuroa.

Caickille Jumala-
sille ia vskolisille Suoma-
laisille/ia lyatengin nyille / iot-
ca sydhämiest Jumalata raca-
stauat / ia häntä mielelläns paluella tac-
touat toiuotan minä Jacobus Finno Ju-
malan armon/hänen pyhän sanans tun-
non ia ymmärdyxen/rauhan ia terueyden
sielun ia ruumin puolest / ia wijmein sittä
täälda läctes taiuan ilon ia ijancaickisen
elämän Jesuxen Christuxen cautta.
Pyhä Pauali colmanes lughus Colosse-
rin cansan tygo tällä muoto sano: Juma-
lan sana asucan teisä runsast caicken wijsa-
udhen cansa. Opettacat ia manatcat tei-
tän keskenän weisuill[illegible]/ wirsille ia henge-
lisille laulaille / weisaten Armon cansa
Herralle teidhän sydhämestän. Näillä
sanoilla manapi P. Pauali ei waiuoin ope-
taita / mutta mös cuulioita/että he Juma-
lan sana wiriäst / teisust / ahkerast / aina
ia iocapaicas ia lyatengin Jumalisis coco-
uxis cusa ikänäns se taitais tapactu lukki-
sit / cuulisit / aiatelisit / ia rucouxis seka
weisuis edhesäns pitäisit ia sitä nijn raca-
Jx C ij staisit /

Jaakko Suomalaisen virsikirjan alkusivu (ilm. 1582).

Hyvä on muistaa, että *d:tä voi käyttää ainoastaan kahden ääntiön välissä* tai *h:n jäljessä,* sanan keskellä tavua aloittamassa. Sellaiset muodot kuin lasden, medsät, purdavaa ovat aivan virheellisiä.

Pitkän ääntiön edessä ei käytetä d:tä paitsi seuraavan tapaisissa teonsanan muodoissa: saadaan, tuodaan, tehdään, nähdään, viedään, juodaan, puidaan, syödään. Nimisanojen pitkän ääntiön edessä ei koskaan ole d:tä. Älkää milloinkaan kirjoittako: vedeen, sadeessa, tehdaaseen. Sanat on kirjoitettava: *veteen, sateessa, tehtaaseen.*

Omistusliitteen edessä on aina t. Ei siis koskaan: kodimme, kädensä, ladonne, vaan: kotimme, kätensä, latonne.

nt muuttuu astevaihtelussa nn:ksi. Esim. luonto — luonnon (ei: luonon), suunta — suunnan (ei: suunan), lyönti — lyönnilleen (ei: lyönilleen). Samoin: luonnollinen, suunnitella, suunnitelma.

Seuraavassa on jätetty kaikki sanansisäiset d ja t kirjaimet merkitsemättä. Täydentäkää vaillinaiset sanat niin, että ne yleiskielen mukaan ovat oikein.

Ei pi-ä pi-ää kieliopin oppimis-a mah-ottomana. Jos tah-omme näh-ä kylliksi vaivaa ja tah-omme teh-ä ahkeras-i työ-ä, opimme vaikei-akin asioi-a. Työlää-kin teh-ävät on vain suori-ettava tarmolla. Ei koskaan voi-a o-ottaa tuloksia ilman työ-ä. Jos jo-akin tah-otaan saa-

vuttaa, on myös to-ises-i jo-akin uhrattava. Kun vain an-au-umme to-ella teh-äviimme, saa-aan ihmei-ä aikaan. Sekä ko-issamme yksinämme että kokoon-uessamme mui-en nuor-en luo voimme uhra-a muu-amia he-kiä äi-inkielen harras-amiseen. On nou-a-ettava joh-onmukaises-i kaikkia nii-ä sään-öjä, joi-a eh-ii oppia. On koe-ettava aina muo-os-aa lausei-a, joi-en yh-ey-essä voi sään-öjä sovel-aa käy-än--öön. Milloin vain eh-imme, olisi koe-ettava kiinnittää huomio-a äi-inkielen kauneu-een, jotta osaisi sanottavansa tulki-a mah-ollisimman kauniis-i ja soin-uvas-i. Kun yh-enkin talvikau-en omis-aa äi-inkielelle, saa-aan huoma-a keväällä, kun leh-et puhkeavat pui-en oksiin ja koko luon-o saa vihrey-ensä jälleen, että eivät enää tyy-y-äkään talven aikana kerä-yt tie-ot, vaan haluaisi saa-a yhä lisää.

nk—ng. Vahvan asteen k:n vaihtuminen heikkoon asteeseen on usein epäselvää varsinkin n:n jäljessä. nk yhdessä muodostaa erityisen äänteen. Ääntäkää sanat kanto ja hanki; silloin huomaatte, että n k:n edessä ääntyy toisin kuin t:n edessä. Vahvan asteen nk:ta vastaamassa on heikossa asteessa ng.

ng esiintyy lyhyen ääntiön edessä suljetussa tavussa, esim. hanki — hangen, kanki — kangessa, aurinko — auringossa (mutta: aurin*k*oon), Helsinki — Helsingissä (Helsin*k*iin), kaupunki — kaupungille — kaupun*k*ia — kaupun*k*iin.

-kin liite on astevaihtelun ulkopuolella. Aina on kirjoitettava: kuitenkin, kumminkin, kumpainenkin (ei: kuitengin, kummingin, kumpainengin).

Vahva aste esiintyy tavallisesti avonaisen tavun edessä tai alussa ja heikko aste suljetun tavun alussa lyhyen ääntiön edessä.

Edellisestä yleisestä säännöstä on kuitenkin muutamia poikkeuksia: Heikko aste voi esiintyä lyhyessä avonaisessakin tavussa, jos tavu vuoroin esiintyy suljettuna, vuoroin avonaisena, esim. ku-nin-ga-tar — ku-nin-gat-ta-ren, sou-det-tiin — sou-de-taan, ken-gä-tön — ken-gät-tö-mä-nä.

Loppuhenkonen sulkee tavun, joten sen edessä on aina heikko aste, esim. läh-*d*e, sou-*d*a, näh-*d*ä, tuo-*d*a, ve-*d*ä, tah-*d*o.

Asettakaa seuraavassa puuttuvat k ja g kirjaimet paikoilleen.

Kaupun-in asukas on kyllästynyt sen aurin-ottomaan elämään ja luulee löytävänsä maaseudulla joulukuisesta luonnosta viihdykettä. Kan-istunutta ja kuollutta on kuiten-in sielläkin. Korkealla kan-aalla on hon-ikon uljain kunin-as talven van-i. Silloin kun aurin-o näyttäytyy, kimaltelee lumi hon-an run-olla. Han-elle lan-eaa pitkä varjo. Koivun ritvoissa kuura kimaltelee kuin hopealan-an säikeet. Toisina päivinä tuuli von-uu ja vin-ahtelee san-assa kuusikossa. Se karistelee hon-ain run-ojen lumipeitteet maahan. Armotta se riipii hopealan-at koivujen oksilta, joten ne näyttävät alastomina kan-eilta. Kaupun-ilai-

sen mieli muuttuu an-eaksi. Kaikki näyttää täällä yhtä hen-ettömältä kuin kaupun-issakin. • Mitä kauemmin hän kuiten-in katselee näitä han-en van-eja, sitä enemmän hän tuntee hen-istä rauhaa. Van-ittu hon-isto ja syn-eä kuusikko kykenevät kummin-in antamaan kaupun-in asukkaalle jota-in, niin ettei hän enää kaupun-iin haluaisi lain-aan.

Vahvan asteen k:ta vastaa tavallisesti heikossa asteessa kato, esim. velka — velan, sarka — saran, jalka — jalan.

k:n astevaihtelusta on huomattava se, että *k:ta vastaamassa on heikossa asteessa l:n, r:n, h:n jäljessä j, jos sitä seuraamassa on e.* Esim. kul-ke-a — kul-jen (ei: kulen), sul-ke-a — sul-je-taan (ei: suletaan), sär-ke-ä — sär-jen (ei: sären), loh-ke-aa — loh-jet-koon (ei: lohetkoon), poh-keet — poh-je (ei: pohe), jäl-ke-ä — jäl-jes-sä (ei: jälessä). Mutta: här-kä — hä-rän (ei: här-jän), mär-kää — mä-rän (ei: märjän), hyl-kää — hy-lä-tä (ei: hyljätä), pel-kää — pe-lä-tä (ei: peljätä). Näissä muodoissa j säilyy i:n edessä, esim. särjissä, suljin, jäljillä, kuljimme.

Kuinka kuuluvat heikkoasteiset muodot sanoista: ikä, liika, aikoa?

Määrätkää seuraavasta, mihin sanaluokkiin sanat kuuluvat. Etsikää lauseista maine ja alus.

Rikkautta jokainen tahtoo koota itselleen, mikä milläkin työllä ja keinolla. Jos minulla sattuisi olemaan noin 200 milj. Smk., kyllä tietäisin, mihin ne käyttäisin.

Ensiksi lahjoittaisin noin 50 milj. Smk:n summan rajan takana olevien suomensukuisten kansojen liittämiseksi maamme yhteyteen. Tämän jälkeen ostaisin suuren purjelaivan, matkustelisin maita ja meriä ja joutuisin ehkä moniin jännittäviin seikkailuihin. Laivani komeassa hytissä loikoisin lueskellen· jotakin pirteätä romaania ja vetelisin haikuja maailman parhaimmasta paperossista. Eivät ahdistaisi silloin oppikoulujen eivätkä kansanopistojen geometriat ja muut hulluudet. Satamaan saavuttuani rientäisin kapteenin ja perämiehen kanssa etsimään huveja, joita se voisi meille tarjota. Kyllästyttyäni »seilaamiseen» ja oltuani jo maailman kaikissa saarissa ja satamissa suuntautuisi seikkailuintoni uusille urille. Möisin laivan, pestaisin aseilla varustetun retkikunnan ja tekisin tutkimusmatkan »Villiin-itään» eli Aasiaan, yrittäisin päästä tuohon salaperäiseen maahan Tiibettiin, jossa ei monikaan seikkailija eikä tutkimusmatkailija ole henkeänsä heittämättä käynyt. Tutkisin, onko perää Ossendowskin ja muiden tutkimusmatkailijoiden kirjoissa, joissa kuvataan Aasian salaperäisyyksiä. Yrittäisin päästä Tiibetin salaperäiseen luostariin; lahjomalla tai varastamalla koettaisin saada munkkien maagilliset salaisuudet haltuuni. Sitten kiireesti pötkisin pakoon rajan taa, etteivät rukousmyllyjään pyörittävät villit tiibettiläiset saisi minua julmien munkkiensa kidutettavaksi. Tiedot käyttäisin sitten omaksi hyödykseni; ehkä kuuluisuuteni kohoaisi yli sir Arthur Conan Doylenkin. Näillä retkillä ollessani olisin voinut saada kuulan kallooni joltakin tunkeilevaisuutta paheksuvalta alkuasukkaalta, ja jonnekin kallion kupeelle tai tien varrelle olisi jäänyt pitkänpuoleinen luuläjä, joka todistaa, millainen Dshingis-Khanin, kristittyjä paheksuva henki noissa pakanoissa elää.

174 VI. Sunnun: jälken pyhän

Evangeliumin Kirjoitta P. Mattheus 5. lugus.

JA sanoi JEsus hänen Opetuslapsillens: Ellei teidän wanhurscauden ylitzekäy nijden Kirjanoppenuitten ja Phariseusten / nijn ette te taida tulla Taiwan Waldacundan.

Te cwlitta mitä sanottu oli Wanhoille/ eij sinun pidä Tappaman. Mutta jocainen cuin Tappa / hänen pitä Duomion wicapään oleman. Mutta minä sanon teille/ että jocainen cuin wihastupi hänen Weljens päälle/ hänen pitä Duomion wicapään oleman.

Eerik Sorolaisen postillan tekstisivu (ilm. 1621).

TOINEN LUKU.

Lauseyhdistykset ja välimerkkien käyttö.

Erilaiset lauseet. Virke.

Lausetta, jossa on ainoastaan *alus ja maine*, sanotaan *peruslauseeksi*. Kaikissa peruslauseissa ei ole alusta.

Esim. Opintokerho kokoontuu. Kerholaiset lukevat. He lausuvat. Istun. Lauletaan.

Jos lauseessa pääjäsenten lisäksi on määräyksiä, sanotaan sitä *kasvaneeksi lauseeksi*.

Esim. Ilta on kaunis. Opintokerhotyöstä on kaikille hyötyä. Pieni lapsi leikkii kedolla.

Peruslauseita ja kasvaneita lauseita sanotaan *yksinäisiksi lauseiksi*. Yhdistämällä kaksi tai useampia yksinäisiä lauseita saadaan *lauseyhdistys*. Tämä yhdistäminen tapahtuu useimmiten sidesanojen avulla. Lausetta tai lauseyhdistystä, joka

sisältää täydellisen ajatuksen, ilmoituksen tai kertomuksen, sanotaan *virkkeeksi*.

Esim. Huomenna lähdemme huvimatkalle, jos vain on kaunis ilma. Ilta läheni, ja kaikki äänet luonnossa vaikenivat.

Sitä virkkeen osaa, joka sisältää itsenäisen ajatuksen, sanotaan päälauseeksi.

Edellisissä esimerkeissä ovat päälauseita: Huomenna lähdemme huvimatkalle. Ilta läheni. Kaikki äänet luonnossa vaikenivat.

Etsikää seuraavasta päälauseet:

Hänen kiukkunsa oli kohonnut sellaiseen rajuuteen, että hän vapisi. Hän jäi yhä pirttiin, sillä äkkipikaiset teot olivat hänelle vieraat, mutta häpeänsä ja vihansa purkautumista hän ei voinut hillitä. Ensin hän potkaisi keskellä pirttiä seisovan rahin jyrähtäen kumoon. Toisen iskun sai tekeillä oleva korvo, joka murtui räsähtäen. Se ääni, hävityksen ääni, häntä kiihoitti ja riemuitti. Hän heitti murskautuneen jäännöksen uudelleen lattiaan, katkoi vanteet, särki laitapuut survomalla ja viskeli sirpaleita pitkin permantoa.

Jos lauseet ovat *yhdenarvoisia*, sanotaan niitä *rinnastetuiksi*. Rinnastetut lauseet yhdistetään toisiinsa *rinnastavalla sidesanalla*, tai ne seuraavat toisiaan ilman sidesanaa.

Rinnastavia sidesanoja ovat: ja, ynnä, sekä, sekä - - -että, -kä (ei-kä); saati, jopa, vieläpä; eli, tai, tahi, joko - - - tai, vai; mutta, vaan, ei ainoastaan - - - vaan myös; kuitenkin, kumminkin; sentähden, siksi, siis, sittä; näet, nimittäin, kuten.

Esimerkkejä rinnastetuista lauseista:

Ainoastaan Uutela puheli jonkin verran, mutta hänkin vähän, sillä hän ylipäätään ajatteli enemmän kuin puhui. Se oli päätös entiselle ja siirtymys uuteen, eikä hän voinut estää ääntänsä värähtämästä.

Jos virkkeen eri lauseet ovat semmoisessa suhteessa toisiinsa, että *toinen määrää toista*, sanotaan sitä lausetta, *jota toinen määrää*, *alistavaksi lauseeksi*, m ä ä r ä ä v ä ä l a u s e t t a taas sanotaan a l i s t e t u k s i.

Kaikki *alistetut lauseet ovat sivulauseita.*

Seuraavissa esimerkeissä on alistetut lauseet painettu vinokirjaimilla. Hän käyttäytyi, *ikäänkuin ei mitään olisi tapahtunut. Ennenkuin asia voidaan lopullisesti ratkaista,* on siitä perusteellisesti neuvoteltava. *Jos tulet huomenna meille,* luen sinulle muutamia runoja. Viime viikolla, *kun seurattamme oli urheilukilpailut,* oli mieliala melko jännittynyt. *Vaikka hänellä on runsaasti henkisiä lahjoja,* ei hän ole koskaan käyttänyt niitä. Hän pinnisti kaikki voimansa, *jotta olisi kilpailussa voittanut.* Tiedätkö, *että mies, joka tuolla menee, on runoilija?*

Sivulause voi olla päälauseen edellä, jäljessä tai keskellä. Alistavana lauseena saattaa olla joko pää- tai sivulause. Side-

sanoja, jotka aloittavat sivulauseen, sanotaan *alislaviksi sidesanoiksi.*

Alislavia sidesanoja oval: ellä, niin ellä, jolla, kun, koska, senlähden ellä, kunnes, ennenkuin, sillenkun, jos (joshan, kunhan, ellen, jollen), vaikka, jos kohla, ehkä, kuin, niinkuin, ikäänkuin, -ko, -kö (ei-kö, olen-ko), lokko.

Jos yksinäinen lause yhdislelään loiseen alislavalla sidesanalla, menellää se ilsenäisyylensä, kun se erolelaan lauseyhdislykseslä. Alislavalla sidesanalla alkava lause ei voi muodoslaa virkellä.

Kun lauseessa esitetään *loisen henkilön sanal alkuperäisinä,* sellaisina kuin hän on ne itse sanonut, sanotaan lausetta *suoraksi kerlomalauseeksi.* Esitystapa on silloin suora.

Suoran kertomatavan yhteydessä mainitaan tavallisesti, *kuka* lauseen *on sanonul.* Tätä osaa sanotaan *johlolauseeksi.* Se voi olla suoran kertomalauseen edessä, keskellä tai jäljessä.

Esim. »Vai sille pitkälle matkalle nyt ollaan menossa», sanoi vastaantulija pysäyttäen hevosensa. — »Mikäs pitkä tämä on, pari tuntia asemalle!» viskasi Keskitalo. — »No no», nauroi toinen, »ihmettelen minä sentään, minkätähden te sinne maailman taakse viitsitte muuttaa». — Keskitalo osoitteli vilkkaasti kädellään: »Kaksi tämmöistä vahvaa äijää täällä ja kaksi tuommoista turpeenpuskijaa tuolla — pieniksi ne käyvät paikat meille Hämeessä.»

Puhujan sanoja saatetaan esittää myös sillä tavalla, että niitä ei sellaisinaan toisteta, vaan ne esitetään alistetussa lauseessa. Johtolause on silloin alistavana lauseena. Tätä tapaa sanotaan *epäsuoraksi kerlomalavaksi.* Epäsuora kertomalause yhdistetään johtolauseeseen useimmiten *ellä* sanalla.

Esim. Poika sanoi, ettei hän vielä osannut läksyjään. Äiti sanoi, että hänen pitäisi vain ahkerasti yrittää. Poika arveli, että hän ne vielä kyllä ennen iltaa oppii.

Suoran kertomalauseen voi muuttaa *epäsuoraksi,* samoin voi epäsuoran muuttaa suoraksi.

Suora kertomalause ei vielä sillä muutu epäsuoraksi, että se johtolauseeseen yhdistetään *että* sanalla.

Kysymyslausella, joka on *päälauseena,* sanotaan *suoraksi,* mutta *sivulauseena olevaa epäsuoraksi.*

Esimerkkejä suorista kysymyslauseista: Tiedätkö, milloin Aleksis Kivi syntyi? Mitkä ovat Johannes Linnankosken pääteokset? Samat kysymyslauseet epäsuorina: En tiedä, milloin Aleksis Kivi syntyi. Sano, mitkä ovat Johannes Linnankosken pääteokset.

Takakohlainen sivulause alkaa tavallisesti *asemosanoilla joka, mikä,* jotka viittaavat johonkin hallitsevan lauseen sanaan.

Takakohtainen asemosana on kirjoitettava heti sen sanan jälkeen, johon se viittaa, mikäli mahdollista. Takakohtainen sivulause voi olla päälauseen keskellä tai jäljessä.

Esim. Oletko nähnyt kirjaa, *jonka eilen kadotin?* Vanhus, *joka tuotta kävetee*, on hyvin köyhä. Äitini, *joka ei tainkaan pidä elokuvista, joissa esitetään seikkaituja, jotka vain kuohuttavat mieltä*, joutui eilen sellaisen näkemään. Hän kannatti urheilukilpailuja, *jotka kehittävät nuorisoa, joka usein on sopivan ajanvietteen puutteessa.*

Mitkä ovat päälauseita edellisissä esimerkeissä?

Takakohtaisia sivulauseita voi olla useita peräkkäin, mutta sellainen virke ei enää tunnu sujuvalta.

Jokaisessa virkkeessä täytyy olla ainakin yksi päälause.

Välimerkit.

Välimerkkejä käytetään kirjoituksessa ajatuksen selventämiseksi. Vaikeaa olisi ymmärtää kirjoitusta, jossa ei olisi mitään välimerkkejä.

Välimerkit erottavat toisistaan *eri virkkeitä*, *lauseita* ja *lauseenosiakin.*

Välimerkit jaetaan kahteen ryhmään: 1) *suuret* ja 2) *pienet välimerkit.*

Suuria välimerkkejä käytetään virkkeen lopussa. Ne ovat: piste (.), kysymysmerkki (?) ja huutomerkki (!).

Pieniä välimerkkejä käytetään erottamaan virkkeen eri lauseita toisistaan tai erityisiä lauseenosia muusta lauseyhdistyksestä. Ne ovat: pilkku (,), puolipiste (;), kaksoispiste (:), lainausmerkit (»—»), ajatusviiva (—) ja heittomerkki (').

Pistettä käytetään virkkeen lopussa.

Pistettä käytetään, paitsi virkkeen lopussa, myös sanoja lyhennettäessä.

On olemassa erityisiä sovittuja lyhennyksiä, joissa käytetään vain sanan alkukirjaimia ja joissa ei noudateta tavallisia lyhennyssääntöjä.

Esim. Nim. = nimittäin, siv. = sivu, sivulla, t. k. = tämän kuun, tätä kuuta, t. s. = toisin sanoen, j. n. e. = ja niin edespäin, p. o. = pitää olla.

Sanaa lyhennettäessä on sana lopetettava kerakemerkkiin, jota seuraava kirjain on ääntiömerkki.

Esim. seur. = seuraava, jouluk. = joulukuu, henkivak. (ei henkiva.), opett. = opettaja (ei opet.), opp. = oppilas, kansakoul. (ei kansakou.).

Useita pisteitä peräkkäin voi käyttää silloin, kun kirjaimia tai numeroita puuttuu tai kun jatkoa ei tiedetä.

Esim. Isoäitini on syntynyt K. . . . .n pitäjässä v. 18. . . Lähtisin kyllä matkalle, mutta . . .

Kysymysmerkkiä käytetään virkkeen jäljessä, joka sisältää *suoran kysymyksen.*

Esim. Oletteko lukeneet viimeisiä kirjauutuuksia? Kuka tahtoo lähteä mukanani?

Epäsuoran kysymyslauseen jäljessä ei kysymysmerkkiä käytetä.

Esim. En tiedä, mikä siellä kolisi. Hän ei sanonut lainkaan kuulleensa, kuka vieras oli.

Huutomerkkiä käytetään sanain ja virkkeiden jäljessä, jotka sisältävät *huudahduksen*, *puhuttelun*, *tervehdyksen*, *toivotuksen* tai *kehoituksen.*

Esim. Kuinka ihana elämä onkaan! Kuule nyt, hyvä ystävä! Hyvää päivää! Käyhän peremmälle! Kiitoksia paljon!

Pilkkua käytetään erottamaan 1) samanarvoisia lauseenjäseniä ja 2) virkkeen täydellisiä lauseita toisistaan. *Samanarvoiset peräkkäiset lauseenjäsenet, joiden välillä ei ole sidesanaa, erotetaan toisistaan pilkulla.*

Esim. Hevonen, lehmä, lammas, sika, kissa, koira ja kana ovat kotieläimiä. Hän on kaunis, hyvä, viisas ja suloinen lapsi. Lapset nauroivat, lauloivat, ilakoivat ja telmivät aamusta iltaan. Tyttö poimi metsästä mansikoita, mustikoita, puolukoita ja vadelmia. Siinä katseessa oli kiitollisuutta, kärsimystä, lapsen rakkautta.

Pilkkua käytetään rinnastavien sidesanojen edessä silloin, kun ne yhdistävät toisiinsa täydellisiä päälauseita.

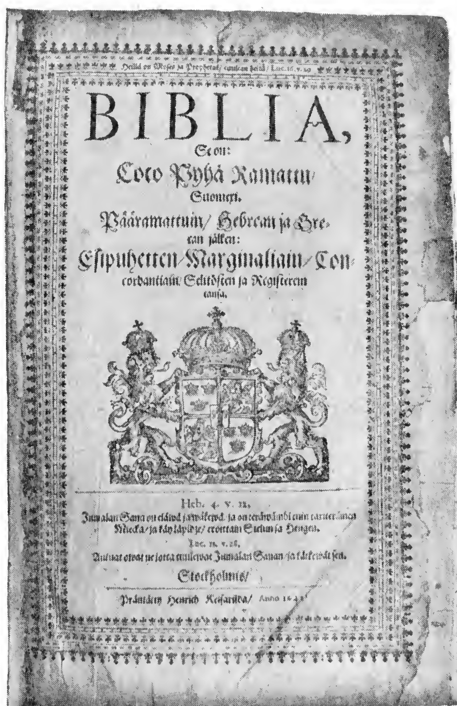
Esim. Hämärä verhosi vielä maisemat, mutta Hovin pellolta jo kuului puheen ääntä ja rautaisten parinkalukoukkujen kalahduksia. Siellä Uutela poikain kanssa iski hämäläiset aurat savolaiseen maaperään, sillä syyskynnöksiä oli ennestään vain moniaita sarkoja. — Uutela oli vaiti, ja hänen oma kuormansa oli päivästä päivään sama. — Hän ei voinut olla vertailematta, sillä hänellä itsellään oli vielä vankka tukka, eikä hän muutenkaan näyttänyt noin vanhalta. — Joko sinä tulet tänne, tai minä lähden sinun luoksesi.

Pilkkua ei käytetä, jos joku rinnastavista sidesanoista ja, ynnä, sekä, sekä — että, -kä, eli, tai, tahi, taikka, joko — tai, vai yhdistää toisiinsa samanarvoisia lauseenjäseniä.

Esim. Äiti ja isä lähtevät matkalle. Sekä sinä että minä pääsemme mukaan. Hän joko tulee tai on tulematta. Hän ei ymmärtänyt asiaa eikä voinut mitään tehdä. Mielikki eli Mimerkki oli muinaissuomalaisten metsänjumalatar. Asian täytyy ratketa tai raueta.

Pilkkua ei käytetä, jos edellämainituilla rinnastavilla sidesanoilla toisiinsa liittyvät päälauseet ovat sillä tavoin epätäydellisiä, että niillä on yhteinen alus tai jokin muu lauseenosa.

Esim. Hän huomasi tulleensa tien haaraumaan sekä pysähtyi hätkähtäen. Hän näki korkeitten koivujen varjojen huojuvan salaperäisesti hangella ja kuuli niiden jäätyneitten varpujen hiljaisen kahinan. Pitkät, väkevämultaiset sarat hyväilivät Uutelan maamiessilmää ja houkuttelivat hänet aivankuin vetämään kostean mullan keväistä tuoksua sieraimiinsa. Ihmisiä liikuskeli sinne tänne tai seisoskeli pienissä ryhmissä hiljaa puhellen. Nyt mies nukkui eikä tiennyt pitää varaansa.

BIBLIA,

Ensimmäisen suomalaisen v. 1642 painetun raamatun nimiölehti.

Minkätähden edellisissä lauseissa ei rinnastavan sidesanan edellä ole pilkkua?

Pilkkua käytetään aina seuraavien sidesanojen edessä virkkeen sisällä, yhdistäkööt ne sitten lauseita tai lauseenosia toisiinsa: saati, saatikka, jopa, vieläpä, mutta, vaan, ei ainoastaan — vaan myös, kuitenkin, kumminkin, sentähden, siksi, siis, sillä, näet, nimittäin, kuten.

Esim. Opettajakaan ei osannut asiaa selittää, saati sitten oppilas. En ole pitkiin aikoihin omassa maassakaan matkustellut, saatikka sitten ulkomailla. Itse hän asteli pystypäisenä nyökäytellen päätään oikealle ja vasemmalle, jopa väliin lakkinsa lippaakin kädellään sipaisten. Mutta se ei tässä ollut merkillisintä, vaan Joosef. Hän on köyhä, mutta ahkera. Minä en ainoastaan sinne lähde, vaan myös sinä. Huomenna aloitamme matkamme, kuitenkin vain yhdellä ehdolla. Juhlat alkavat t. k. 28 p:nä, siis huomenna. Metsä antaa meille ravintoaineita, kuten marjoja ja sieniä.

Pilkkua käytetään alistavien sidesanojen edessä erottamaan sivulauseita päälauseista.

Esim. He miltei hämmästyivät, kun eräänä päivänä huomasivat joulun olevan niin lähellä, että naiset tuskin ennättivät pyöräyttää oikean vaahtoavan hämäläisoluen Keskitalon kotipellon vahvatuoksuisista maltaista. Hän ajatteli edelleen, että olisi sentään kuin kuorman kevennystä, jos voisi jonkun kanssa puhua.

Jos alistavalla sidesanalla alkava sivulause aloittaa virkkeen, on sen lopussa käytettävä pilkkua.

Esim. Vaikka hän olisi kuinka miettinyt, hän ei voinut tuota tarkoitusta ymmärtää. Kun hän astui rinnettä ylös, hänet äkkiä yllätti kammottava tunne. Ellet ymmärrä asiaa, selitän sen kyllä sinulle. Ennenkuin palokunta ennätti paikalle, oli tuli jo tehnyt hävityksensä. Jos olisin onnettomuutta aavistanut, olisin toiminut aivan toisin. Koska hän oli sairaana, ei hän voinut kokoukseen saapua.

Pilkkua ei käytetä, jos sivulauseet on toisiinsa yhdistetty rinnastavilla sidesanoilla: ja, ynnä, sekä, sekä — että, -kä, tahi, joko — tai, vai.

Esim. Se ikäänkuin lauhdutti hänen katkeruuttaan, että he kaikki kärsivät *ja että* hekin olivat syyllisiä. Uutelan täytyi tunnustaa, että ellei Hannaa olisi ollut *ja* elleivät he olisi tavallaan kuin yhdessä tätä kuormaa kantaneet, hän ei olisi kestänyt. Hauskaa olisi, jos Suomen viljapellot laajoina lainehtisivat *ja* tuotannosta riittäisi ulkomaillekin viedä.

Pilkkua ei käytetä kahden peräkkäisen sidesanan välillä.

Esim. Mutta ennenkuin koetamme itsellemme tehdä selkoa esiisäimme elämänkäsityksestä, tahdomme palauttaa mieleen erään kuulemamme asian. Hän piti aivan luonnollisena, että jos Uutela vähääkään epäilisi, hän sanaa sanomatta iskisi kirveellään. Ja että hän epäilee, se on liiankin selvää.

Jos alistava sidesana ei aloita sivulausetta, vaan on vain jonkin lauseen osan edellä, *ei* sen edessä *käytetä pilkkua*. Tässä on erityisesti *kuin* sana huomattava.

Esim. Se nosti Uutelan mielessä sellaisen valtavan pitkän matkan tunteen, kuin olisi hän kulkenut etäiseen iäisyyteen. Mutta: Keskitalolle nämä ajat olivat yhtä raskaat kuin Uutelallekin. Sen pitemmälle he eivät sinä yönä päässeet, vaikka he valvoivatkin tuntikausia. Mutta: Minä lähden vaikka maailman loppuun.

Mihin seuraavissa virkkeissä tulee pilkku *kuin* sanan eteen?

En minä ymmärrä mitään muuta kuin että täytyy puhua kaikki Uutelalle. Keskitalo oli kuin lamautunut. Tyttö katsoi kauhistuneena kuin hän ei olisi miestä enää tuntenut. Silloin tyttö syöksyi hänen jälkeensä ja tarttui kuin hukkuva hänen käsivarteensa. Hän oli käynyt kasvoiltaan valkoiseksi kuin palttina. Ihminen on kuin nuo lumenrakeet, joita tuuli lennättelee. Hänestä tuntui kuin se olisi ollut uusi ilmiö tuossa suuressa, käsittämättömässä elämänarvoituksessa.

Pilkkua käytetään epäsuoran kysymyslauseen edessä. (Epäsuoraa kysymyslausetta ei saa aloittaa *että* sanalla.)

Esim. En tiedä, kuka hän oli. Koeta nyt muistaa, miten siellä kävi. Aavistatko sinä, minne me oikeastaan olemme matkalla? Oletko selvillä siitä, haluaako hän jäädä luoksemme?

Jos johtolause on suoran kertomalauseen keskellä tai jäljessä, on se erotettava pilkulla muusta lauseyhteydestä, ellei suora kertomalause sisällä kysymystä tai huudahdusta.

Esim. »Elämä», päätti hän, »mitäs se muuta on kuin niinkuin tuo tie». »Kauniit ovat paikat», myönsi Uutela. »Siitä on nyt vuosi», ajatteli hän, »vuodessa voi elää paljon, kokonaisen elämän». »Se on hyvin ajateltu», vastasi hän. »Sinä tulet pian perässä», ajatteli hän heltyneenä.

Pilkkua käytetään erottamaan takakohtaisia sivulauseita muusta lauseyhteydestä. Jos takakohtainen sivulause on päälauseen sisässä, on sen molemmin puolin käytettävä pilkkua.

Esim. He katselivat pelon ja kunnioituksen sekaisin tuntein tuota salaperäistä rauhallisuutta, jolla Uutela nyt tietään astui. Silloin tuo kohtalon salaperäinen käsi, jonka he väkivoimalla olivat painaneet hetkeksi syrjään, taas tarttui raudanraskaana heidän elämäänsä. Kulkija tuijotti omaan lyhyeen varjoonsa, joka häilyi sinne tänne. Kaikki nuo, jotka vielä muutamia tunteja takaperin tuntuivat omaisilta ja rakkailta, näyttivät nyt kuolleilta ja luotaan karkottavilta. Ulkonaiset, näennäiset siteet, joille ihmiset panevat niin suuren painon, eivät enää mitään merkitse.

Pilkkua ei käytetä, jos takakohtaiset lauseet on keskenään rinnastettu käyttämällä ja, sekä, sekä — että, -kä, tai, joko — tai, vai sidesanoja.

Esim. Eniten ihailin sammalvihreää mattoa, joka peitti lattian ja jonka nukka oli pehmeä ja pitkä kuin kesäinen ruoho. Erkki osoitti kuusta, jonka oksat olivat kimmeltävien lumihiutaleiden peitossa ja jonka latva kohosi muita korkeammalle. Mutta: Mies, joka tuolla kävelee, mutta jota sinä et tunne, on isäni.

Pilkkua käytetään erottamaan muusta lauseyhteydestä pääsanansa jäljessä olevaa selventävää määräystä, joka taipuu pääsanan mukaisesti.

Esim. Helsinki, Suomen pääkaupunki, sijaitsee Suomenlahden rannalla. Kalle, luokan pahin vekkuli, on taaskin tehnyt kepposiaan. Kesästä, ihanimmasta vuodenajastamme, on enää vain muisto jäljellä. Sisartaan, onnettomuuden alkusyytä, he vihasivat. Se ratkaisi koko heidän välinsä, tuon kaikkein kipeimmän kohdan.

Kaikki puhuttelu- ja huudahdussanat erotetaan muusta lauseyhteydestä pilkulla. Jos peräkkäin on useita huudahdussanoja, ei niiden välille tarvitse panna pilkkua.

Esim. Me käymme nyt laiskankoulua, Keskitalo, vanhalla iällämme. »Hei, Liinu ja Pilkku», huuteli Uutela. »Oo, koko joukko!» vastasi hän. Älkää menkö, Uutela, älkää menkö! Kuule, Kalle, odota!

Lauseenvastikkeeksi sanotaan sellaista lauseen osaa, joka voidaan muuttaa sivulauseeksi. Esim. Lähdettyäni kaupungille alkoi sataa. *Lähdettyäni kaupungille* vastaa sivulausetta *kun olin lähtenyt* ja on siis sen vastike. *Syötyämme aamiaisen* vastaa sivulausetta *kun olimme syöneet aamiaisen.*

Jos lauseenvastike on virkkeen alussa, ei sen jäljessä koskaan saa käyttää pilkkua. Jos se on virkkeen keskellä, on se selvyyden vuoksi pilkuilla erotettava. Jos se on virkkeen lopussa, voi pilkkua käyttää, jos virke on pitkä.

Esim. *Siinä soutaessaan ja tempoessaan* hän näki tytön yhä seisovan rannalla. Testamentti lepäsi tyynyn alla, *odottaen hetkeään. Kamarin ovesta sisään astuttuaan* hän pysähtyi hetkeksi ja otti lakin päästään. *Jäiden lähdettyä järvistä ja lehtien puhjettua puihin* palaavat muuttolinnut Suomeen. Muuttolinnut palaavat, *jäiden lähdettyä ja lehtien puhjettua puihin,* jälleen Suomeen. Muuttolinnut palaavat jälleen Suomeen (,) *jäiden lähdettyä ja lehtien puhjettua puihin.*

Hyvin lyhyet lauseet jätetään monesti pilkulla erottamatta.

Esim. Hyvä oli että tulit. Isä kyntää pellolla ja äiti leipoo tuvassa.

Pilkulla erotetaan pitkissä virkkeissä muusta lauseyhteydestä erillään olevia määräyksiä, selityksiä ja lisiä.

Esim. Hevoset alkoivat höyrytä, mutta se vain kaunisti asiaa, tätä Suomen peltojen uljainta näkyä, kun mies kulkee kuin kuningas, ohjakset juoksevat vallan rihmoina niskalta ja hevoset jännittyvät etunojoon kuin hyökkäävät vaakunakotkat, kaikki maaemon avautuvaan poveen lujasti jalkansa varaten. Niiden piirissä juoksivat möyheät, paksumultaiset sarat, mitkä pitkinä kaistoina aina metsänreunaan saakka, mitkä pieniltä kukkuloilta kaikkiin ilmansuuntiin hajautuen, toiset rehevinä ja orasvihreinä, toiset harmaankalpeina sänkileskinä, kolmannet mullanmuheina, auranviirut selässä ja syvät, väkevät ojat vielä lapion jäljeltä kiiltäen.

Puolipistettä *käytetään sellaisissa virkkeissä, joissa ajatusyhteys ei salli lauseita pisteellä toisistaan erottaa, mutta joiden välillä pilkku on liian pieni välimerkki.*

Esim. Näin rajan synkän viljamaana, tähkäpeltoina kolkot korvet; auma aumalle, kylä kylälle kättä antoi; laakson laulu meidän laulu, rinnemaitten riemu meidänkin riemu. Toisen teot eivät liikuta toista; ulkonaiset, näennäiset siteet, joille ihmiset panevat niin suuren painon, eivät mitään merkitse.

Puolipisteen asemesta voi useimmiten käyttää joko pistettä tai pilkkua.

Kaksoispistettä *käytetään suoran kertomatavan edessä, jos johtolause on sen edessä.*

Esim. Hän sanoi liikutuksesta värähtävällä äänellä: »Kiitos nyt vain, pojat!» Hänen mielessään välähti tuskaisesti: »Mikä maailman menon ohjaaja minä olen?»

Virheellistä on käyttää kaksoispistettä johtolauseen jäljessä, kun se on suoran kertomalauseen keskellä tai jäljessä.

Ei koskaan näin: »Elämä», päätti hän: »Mitäs se on muuta kuin niinkuin tuo tie.» — »Kauniit ovat paikat»: myönsi Uutela. — »Ah», huokaan: »Kunpa kestäisin kaikki taistelut!»

Kaksoispistettä käytetään luettelojen, esimerkkien, jaoittelujen ja selityksien edessä.

Esim. Sanat jaetaan merkityksensä mukaan kuuteen sanaluokkaan: nimisanoihin, laatusanoihin, teonsanoihin, lukusanoihin, asemosanoihin ja apusanoihin. Kesällä poimin kaikenlaisia marjoja: mansikoita, muuraimia, mustikoita, puolukoita ja vadelmia. Milloin laiska työnsä tekee: kesällä ei kerkiä, talvella ei tarkene?

Kaksoispistettä käytetään yleensä silloin, kun voidaan sen kohdalla ajatella jotakin sellaista sanaa kuin nimittäin, näet, esimerkiksi, niinkuin. Jos jokin näistä sanoista todella kirjoitetaan, ei kaksoispistettä käytetä, vaan pilkkua.

Lukiallen T. T.

YStäväni ihanainen/
Hyvän suopa suomalainen.
Näitten aiust tiedhä tämä:
Suomen saares synnyit nämäd.
(Paidz vähä vaevoin harvoja
Muoida cans tähän tuodhuja.)
Muinen Piispad/ Pappimiehed/
Oppined muud Esimiehed/
Latinax teid iauluu näied/
Joilla uscons annoid tietä/
Herrast iuojast Lunastajast/
Coimyxydhest cans Jumaiast.
Walitit taaen eion vaevoist/
Inhimisten iikjäist tavoist.
Neuvoit nuorii oppimahan/
Hyvin tapoin tottumahan.
Nytpä nämäd suomex käätyd/
Suomaiaisill tettävär tehdhyd.
Ellei olle mieles jäiken/
Sana sanast aina seikjän/
Omba cuiteng coimi tälden/
Cuin virdhen viisas tutki taiten.
Eip salli soucad Suomen sanad.

Tar:

Alkusanat Maskun Hemmingin runokirjasta »Wanhain Suomen maan Pijspain ja Kircon Esimiesten Latinan kielised laulud» (ilm. 1616).

Esim. Sanat jaetaan merkityksensä mukaan kuuteen sanaluokkaan, nimittäin nimisanoihin, laatusanoihin j. n. e. Kesällä poimin kaikenlaisia marjoja, kuten mansikoita, muuraimia j. n. e.

Kaksoispiste ilmaisee lukijalle, että sen edellisellä ja jälkeisellä lauseella on kiinteä ajatusyhteys.

Kaksoispistettä käytetään, kun lyhennetyn sanan tai numeron sijapääte epäselvyyden välttämiseksi on ilmipantava.

Esim. Lääkärin vastaanottoaika on klo 5:stä klo 6:een. Olen Helsingissä jouluk. 15 p:stä tammik. 10 p:ään. Se tapahtui 18:nnella vuosisadalla. Kahdeksannellatoista voidaan myös merkitä: XVIII:lla. *Huom. 3:n (ei 3:men), 2 (ei 2:si).*

Lainausmerkkejä *käytetään suoran kertomatavan molemmin puolin.* Ne asetetaan vain suoran esityksen alkuun ja loppuun.

Esim. »Olettekos, pojat, nähneet yhtään havunpulkkia vaoissanne?» kysäisi Uutela. »No, ei yhtään», vastasivat pojat. »Vissiin pistäisivät näitä savolaisherroja kantapäähän», nauroi Uutela harmitonta nauruaan. »Mutta pohja on hyvä», sanoi hän potkaisten viilua saappaallaan.

Kysymys-, huutomerkki ja piste tulevat lainausmerkkien sisälle. Pilkku taas jää niiden ulkopuolelle.

Lainausmerkkien ja kaksoispisteen käyttämisessä suorassa esityksessä on oltava tarkka, sillä niiden vääriin paikkoihin asettaminen muuttaa koko virkkeen sisällyksen. Esim. Opettaja sanoi: »Oppilas on tyhmä.» — »Opettaja», sanoi oppilas, »on tyhmä».

Lainausmerkkejä käytetään lainatun sanan tai sanaryhmän molemmin puolin.

Esim. Toiset olisivat tyytyneet vähempään karjamäärään, mutta Uutela oli järkähtämätön, hän ei uskonut noista »savolaisista sammakoista» mitään hyvää. »Kaksi vanhaa ukkoa» selvensi hauskasti ulkoisia piirteitä. »Suvi» sana oli kulkenut kuin lämmin tuuli hänen lävitseen. Hänkin pani erikoisen painon »herra» sanalle.

Lainausmerkkien väliin pannaan kirjallisuuden, taiteen ja teollisuuden tuotteiden nimet, samoin sanantaskut, sananparret, murteelliset sanat y. m.

Esim. Oletteko lukeneet kirjan »Laulu tulipunaisesta kukasta»? Höyrylaiva »Suomi» kulkee Lahden ja Jyväskylän väliä. Tunnetteko Takasen »Ainoa»? — »Parempi pyy pivossa, kuin kymmenen oksalla.» — Muistahan lähettää se »preivi»! Kuka täällä savoa »hoasteloo»? Kokous aloitettiin laululla »Mahtavasti, voimakkaasti — —».

Ajatusviivaa *käytetään, kun esityksessä seuraa jotakin odottamatonta tai kun lause tahallisesti keskeytetään.*

Esim. »Ja kun sinulle, Uutela, piti vielä käydä niin hyvin, että saat tässä — perillisenkin». Kelpaaj täällä —. Onhan se niinkin, mutta —.

Ajatusviivaa käytetään erottamaan eri henkilöiden tausumat toisistaan. Tättöin ei tarvitse tainausmerkkejä käyttää.

Esim. Vai mitäs Karoliina tuumii? — Tietysti, tietysti . . . leikkiähän minä vain. Kotivävykös siitä Juhasta tulee? — Niin on ajateltu.

Ajatusviivaa käytetään rajapaikkojen ja raja-aikojen vätittä. Sitä käytetään myös sittoin, kun sanan sisättä jää kirjaimia pois.

Esim. Oletko matkustanut reiteillä Helsinki—Viipuri ja Kajaani—Oulu? Hän oleskeli Amerikassa vv. 1900—1912. Onnea nimipävällesi! toivottaa M—a T—a.

Ajatusviivaa käytetään, kun virkkeen sisättä on jokin muistutus, selitys tai huomautus.

Esim. Morsian — tanakkatekoinen, terveenpunainen tyttö — astui ulos silkkeineen, pitsireunuspuseroineen, pitkine kultavitjoineen ja sormuksineen. Keskitalo todella lepäili — jyskyttävin ohimoin, kattoon tuijottaen — aina siihen saakka, kunnes vanha emäntä rupesi iltapäiväkahvia keittämään.

Heittomerkkiä *käytetään toisinaan, kun sanan lopusta ääntiö on jätetty pois.*

Esim. Sill'aikaa, vaikk'ei, yht'äkkiä, mutt'ei, kosk'ei, jok'ainoa, ylt'ympäri, parast'aikaa, vast'ikään, jok'ikinen.

Useimmiten ei käytetä heittomerkkiä tämänkaltaisissa lyhennyksissä.

Esim. ettei, jollen, pienviljelijä, suurteollisuus, tarkkampuja, täysikäinen, miltei, vastedes, kenties, kukaties, jottei.

Heittomerkkiä käytetään osoittamaan, että sanassa kaksi vierekkäistä samaa ääntiötä kuuluu eri tavuihin.

Esim. raa'an (raaka), vaa'assa (vaaka), rei'istä (reikä), luo'olle (luoko).

Heittomerkin käyttö edellisissä esimerkeissä on paikallaan oikean ääntämisen osoittamiseksi. Seuraavissa esimerkeissä ei oikeinääntämisen vuoksi heittomerkkiä kaivata.

Esim. haimme (hakea), häässä (häkä), jaamme (jakaa), laissa (laki), luimme (lukea), nyin (nykiä), reessä (reki), aion (aikoa), auennut, hauen, kaiun, kiuas, leuan, ruoan, touon y. m.

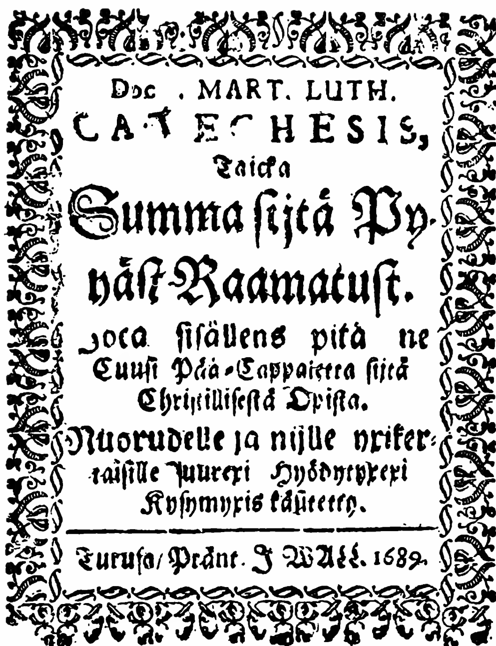
Kaikki edelliset välimerkkisäännöt tulisi jokaisen opetella, vaikka yleisessä käytännössä tehdäänkin näistä poikkeuksia. Kaunokirjailijat käyttävät usein pilkkuja ja muitakin välimerkkejä mielensä mukaan tehostaakseen tunnelmaa, lisätäkseen kuvauksensa vauhtia tai muista syistä. Ennenkuin voi ottaa itselleen tällaisia vapauksia, täytyy kuitenkin osata

säännöt ja vasta sitten päätellä, mihin esimerkiksi panee ylimääräisen pilkun tai ajatusviivan ja mistä taas säännönmukaisen välimerkin jättää pois.

Kirjoittakaa seuraava välimerkkeineen vihkoon. Huomatkaa erisnimet kirjoittaessa, sillä vain virkkeen alku on osoitettu isolla alkukirjaimella.

Laila kulkee hermostuneena edestakaisin jukan tullessa sisään ja kysäisee no eikö sitä vielä ole ratkaistu Jukan vastaus kuuluu ei Kamalaa hätäilee laila no oletko sinä edes tehnyt mitään Oletko käynyt kumartamassa niiden herrojen luona joista oli eilen puhe Jukka selittää ettei hänen mielestään semmoinen auta mutta silloin vasta laila hermostuu ja kiivailee vai ei Onkohan havunen käynyt kumartamassa Sitä ei jukka tietänyt mutta arveli hänen käyneen Siitä laila saa aiheen tokaista niin tietysti sillä havunen ajattelee vaimoaan ja lapsiaan Jukka yrittää keskeyttää että kyllä hänkin ajattelee mutta siihen laila ei anna hänelle aikaa sillä jos hän ajattelisi vaimoaan ja lapsiaan juoksisi hän ja asettaisi itsensä esille Jukka selittää se ei kuulu minun luonteeseeni Rakas jukka keskeyttää laila älä nyt kaiva esille luonnettasi vaikka se onkin herrojen tavallinen veruke Mutta laila minä en tietänyt että sinä välitit tästä virasta niin paljon sanoo jukka sillä eilenhän sinä puhelimessa sanoit jollekin että siitä olisi enemmän vaivaa kuin iloa Laila selittää että sillä tavalla aina sanotaan korkeista viroista joita toivoo saavansa Vai niin täytyy jukan ihmetellä Tietysti intoilee laila Etkö sinä enää muista kun rauno ilmosesta tuli ministeri Tietysti jukka sen muisti mutta muisti myös ettei ilmonen ollut ministeriksi tulostaan pitänyt Kuinka hän olisi pitänyt siitä kysyy laila sillä sehän olisi vastoin kaikkea hyvää käytöstä Aina ilmonen oli sanonut silloin hyvin sievästi että se oli raskas taakka mutta että rauno piti sitä velvollisuutenaan Lailan mielestä he silloin olivat olleet niin innoissaan että he tuskin jaksoivat olla säädyllisen surullisia Huomispäivänä sinun pitää mennä kumartamaan ainakin ilmoselle kuului lailan tuomio Tai kumarra vaikka puhelimitse Eikö se nyt sovi kun päätös saattaa tulla milloin hyvänsä Jukka koettaa yhä vakuuttaa että kumartaminen on hänelle vastenmielistä Minkätähden tuskittelee laila havunen juoksee kaikkialla siksi saat nähdä että havunen saa viran ja se olisi julkea vääryys sinua kohtaan Puhelin soi samassa ja jukka menee vastaamaan mutta palaa pian ilmoittaen minä olen saanut viran Onnellisena huudahtelee laila jukka voi jukka Mutta jukka huokaa siinä on kova edesvastuu Siihen lailakin säteilevin silmin sanoo arvokkaasti on totisesti Puhelin soi ja laila rientää nopeasti vastaamaan Puhelimessa on eräs lailan ystävä lausuakseen onnittelunsa Kiitos kiitos sanoo laila kysyt olenko iloinen No tiedätkös tällainen virka on kuin moniteräinen miekka Huokaisten laila jatkaa mutta jukka sanoo että velvollisuus on jokaisen kansalaisen velvollisuus ja kun on lisäksi tällaiset ajat niin ei yhteiskuntaa säilyttävä aines voi sanoa ei No niin kun se oli tullakseen se tuli Me emme ottaneet askeltakaan Kun minä sanon että jukka ei mennyt kumartamaan edes ilmoselle ymmärrät miltä kannalta me olemme asian ottaneet Kiitos vain ystävä kulta en minä valita kaikki on sittenkin aina hyväksi

(Mukailtu Kersti Bergrothin vuoropuhelusta »Jukan virka».)

Doc. MART. LUTH.
CATECHESIS,
Taicka
Summa sijtä Pyhäst Raamatust.
Joca sisällens pitä ne
Cuusi Pää-Cappaletta sijtä
Christillisestä Opista.
Nuorudelle ja nijlle yxikertaisille Puurexi Hyödytyxexi
Kysymyxis käätetty.
Turusa/ Pränt. J. W. Ael. 1689.

Lutherin katekismuksen nimiölehti.
(Painettu v. 1689.)

KOLMAS LUKU.

Oikeinkirjoitussääntöjä.

Yhdyssanat.

Yhdyssanat ovat sanoja, jotka ovat muodostuneet kahdesta tai useammasta sanasta ilmaisten uuden käsitteen. Esim. ikkunaruutu, nimipäiväsankari, sotaväenylipäällikkö, olemassaolo, rakenteillaoleva, tummansininen, metsäpolku, uimaranta, syntymäseutu, äidinkieli, isänmaa, rahtitavaratoimisto, henkivakuutusasiamies, puutavaramarkkinat, sahateollisuustuotteita.

Yhdyssanojen eri osien erilleen kirjoittaminen on paha kirjoitusvirhe.

Taivuttakaa edelliset esimerkkisanat eri sijamuodoissa.

Kun yhdyssanan alkuosa on omannossa, siis n-päätteinen, voidaan sanat kirjoittaa myös erilleen, mutta silloin merkitys kokonaan muuttuu.

Seuraavista esimerkeistä selviää merkityksen muuttuminen.

Äidinkielemme on suomi. Äidin kieli on kipeä. Isänmaamme on Suomi. Tämä on isän maata. Kylä tien molemmin puolin on komeata. Kylätien korjaaminen on parhaillaan käynnissä. Tämä talonpoika on varakas. Tämän talon poika on oppikoulussa. Hiiren korvat ovat pienet. Koivun lehdet ovat jo hiirenkorvalla. Ahkerat työntekijät menestyvät hyvin. Hän on ruumiillisen työn tekijä. Hän on kansakoulunopettaja. Hän on tämän kansakoulun opettaja.

Sanalle asetettavasta painosta voi useimmiten päättää, onko sanat kirjoitettava yhteen vai erilleen. *Yhdyssanoissa* on aina *suurin paino ensimmäisen sanan ensimmäisellä tavulla.* Jos jälkimmäisellä osalla on paino, on se merkkinä siitä, että sanat on kirjoitettava erikseen.

Sanat on kirjoitettava, jos ne tarkoittavat samaa käsitettä, silloinkin yhteen, kun alkuosa on jossakin muussa sijassa kuin nimennössä ja omannossa, mutta säilyy samassa muodossa, tai kun se on apusana.

Esim. olemassaolo, toimeentulo, unissakävijä, eteenpäinmeno, hyvästijättö, ylläpito, itsensäkieltävä, koossapysyvä, oheenliitetty.

Taivuttakaa edelliset sanat eri muodoissa! Keksikää lisää samantapaisia esimerkkejä! Koettakaa sovittaa ne lauseisiin!

Laatusanatkin muodostavat yhdyssanoja joko keskenään tai muihin sanoihin yhdistettyinä. *Jos ne tarkoittavat samaa käsitettä, on nekin aina ehdottomasti kirjoitettava yhteen.*

Esim. kirkkaanpunainen, huonokuuloinen, hyvänmakuinen, kauniinnäköinen, pitempiaikainen, parempiosainen, taivaansininen, typötyhjä, rahanahne, kivikova, raudanraskas, likinäköinen.

Edelliset sanat voivat muodostaa vain sanaliitonkin. Tarkatkaa seuraavia lauseita. Erään myrkyn vihreä väri kammottaa. Myrkynvihreä väri on toisten mielestä kaunis. Taivaan sininen kupu kaareutui heidän yllään. Tytöllä oli taivaansininen puku yllään.

Sellaiset sanat kuin omatunto, pitkäperjantai, Uusimaa kirjoitetaan yhdyssanoiksi, vaikka alkuosakin taipuu.

Esim. Omassatunnossaan sen tietää, milloin on menetellyt oikein, milloin väärin. Pääsiäispäivän edellistä perjantaita sanotaan pitkäksiperjantaiksi.

Suomenkielessä on joukko taipumattomia laatusanoja, joita ei liitetä yhdyssanoiksi nimisanojen kanssa. Sellaisia ovat esim. *ensi*, *eri*, *viime*, *koko*, *aimo*, *aito*, *puoli*, *ilmi*, *kelpo*, *tosi*, *joka*, *aika.*

Esim. Se tapahtui viime viikolla. He ovat koulussa eri aikoina. Hän oli ujo ensi kertaa esiintyessään. Me emme ole tavanneet koko vuonna

toisiamme. Hän söi aimo annoksen nälissään. Hän on aika vekkuli. He tapaavat joka päivä toisensa. Tosi ystävyys on jaloa. Hän on kelpo ihminen. Heidän välillään on ilmi riita. Kello on puoli kuusi.

Laatusanoihin edelliset sanat yhdistetään. Esim. Viimeviikkoinen tapahtuma on järkyttänyt hänen mieltään. He ovat erimielisiä. Siellä alkavat puolivuotiset kurssit. Ensikertainen laiminlyönti annetaan sinulle anteeksi. Sehän on aivan jokapäiväistä.

Sanat kirjoitetaan yhteen, jos edellisen sanan -nen- loppu on lyhennetty s:ksi. Esim. naisihminen, pappismies, hevoshuijari, aamiaistunti.

Päin sana yhdistetään *apusanoihin*, mutta *ei nimi- eikä laatusanoihin.* Esim. tännepäin, eteenpäin, taaksepäin, mutta: metsään päin, häneen päin, parhain päin.

Lukusanoissa kirjoitetaan yhteen tuhannet, sadat, kymmenet ja ykköset. Esimerkiksi luku 852,347 on kirjoitettava sanoin: kahdeksansataaviisikymmentäkaksituhatta kolmesataa neljäkymmentä seitsemän.

Yhdysviivan käyttö.

Yhdysviivaa käytetään, jos yhdyssanan jälkimmäinen osa alkaa samalla äänteellä, johon edellinen osa päättyy.

Esim. raha-asia, joulu-ukko, terävä-älyinen, sunnuntai-ilta, ihme-elävä.

Yhdysviivaa käytetään selvyyden vuoksi, jos yhdyssana on kovin pitkä. Silloin erotetaan yhdysviivalla sanan pääosat.

Esim. kirjakauppa-osakeyhtiö.

Yhdysviivaa käytetään silloin, kun tahdotaan peräkkäisissä yhdyssanoissa jonkin osan toistamista välttää.

Esim. syntymäaika ja -paikka, kasvi- ja hedelmäpuutarha, luku- ja kirjoitustaito, nimi-, laatu- ja asemosanat.

Yhdysviivaa käytetään yhdyssanassa silloin, kun molemmat yhdysosat ovat samanarvoisia.

Esim. suomalais-saksalainen sanakirja.

Yhdysviivaa käytetään, jos jompikumpi yhdyssanan osa on erisnimi.

Esim. Pohjois-Karjala, Vesijärven-satama, Yli-Kiipula, Aino-runot, Kalevala-laulaja.

Yhdysviivaa ei käytetä, jos maantieteellisen nimen jälkiosa kuuluu itse nimeen.

Esim. Pihlajavaara, Pohjanlahti, Oulujoki, Vesijärvi.

Yhdysviivaa käytetään, jos yhdyssanan edellinen osa on lyhennetty, numerolla merkitty tai jos siinä on käytetty sellaista kirjainta tai kirjainryhmää, joka itsenäisenä ei mitään merkitse.

Esim. henkivak.-asiamies, 1800-luvulla, 16-vuotias, kansanop.-opett., -nen-päätteinen, loppu-n, 8-kerroksinen.

Kirjoittakaa seuraava huomioonottaen yhdyssanat.

Erään maan viljelijän pikku poika Pekka päätti lähteä varhaisena keski talven sunnuntai aamuna hiihto retkelle. Aamu uni olisi maistunut Pekalle, mutta hän oli tällä kertaa päättänyt tutustua talvisen metsän asukkaihin. Nopeasti Pekka haki suksensa halko vajasta, kiinnitti ne jalkoihinsa ja laski piha maalta aika vauhtia kylä tien poikki läheisen metsän reunaan saakka. Ohi mennen hän huomasi, kuinka koti puu tarhassa viini ja karviais marja pensaat olivat kääriytyneet paksuun lumi vaippaan. Piha pihlajassa oli puna tulkku parvi istunut herkku aterialla. Pekalla ei ollut aikaa pysähtyä sitä ihailemaan, sillä jo riihen päädyn luona hän huomasi, että metsän reunassa kuusen latvoissa oli koko joukko joitakin lintuja. Näytti siltä, että teeri parvi ei paljoakaan välittänyt pikku miehen läsnä olosta. Vasta sataneessa lumessa Pekka tarkka silmäisenä huomasi mitä eri laisimpia jälkiä. Tuossa hän tunsi jänö jussin tekemät moni mutkaiset loikat. Se oli hakenut tästä metsä tieltä heinän rippeitä, joita siihen joka päivä varisi renki pojan ajaessa heinä kuormia niitty ladosta kotiin tallin ylisille. Tuossa oli orava veitikka istunut kannon nokassa ja nakerrellut jyrsimä hampaillaan kuusen käpyä. Kävyn suomuja oli nyt aika paljon siinä ympärillä. Metsä kanain jäljet Pekka myös tunsi, ja terävä älyinen pojan nallikka kun oli, tiesi hän niiden nyt olevan jossakin lähistöllä lumeen hautautuneina. Pelto hiirikin oli juosta piipertänyt viti valkoisella lumella ja etsinyt kai sekin nälkäänsä jotakin. Hymy huulin ja puna poskisena Pekka palasi talvi pakkasesta koti pirtin lämpimään.

Iso ja pieni alkukirjain.

Isoa alkukirjainla käyletään virkkeen ensimmäisessä sanassa.

Isoa alkukirjainla käyletään kaksoispisleen jäljessä, kun suora esilys seuraa.

Esim. Äiti huusi: »Tulkaa jo kotiin!» Opettaja kysyi: »Milloin käytetään isoa alkukirjainta?»

Isoa alkukirjainla käyletään erisnimissä.

Esim. Matti, Helsinki, Puolanka, Amerikka, Suomi, Varasvuori, Kansallisteatteri, Kino-Palatsi, »Jyskyt», »Pakolaiset».

Isoa alkukirjainla käyletään kaikissa sanoissa, jolka larkoillaval Luojaa.

Esim. Jumala, Lunastaja, Kaikkivaltias, Hän. Mutta: Tänään oli kirkossa jumalanpalvelus.

Isoa alkukirjainla käyletään arvonimissä silloin, kun ne kirjeissä oval puhullelusanoina. Tätä tapaa käytetään kunnioituksen osoittamiseksi. Samoin kirjoitetaan virastojen nimet isolla alkukirjaimella niille osoitetuissa kirjelmissä.

Esim. Jyväskylän Seminaarin Johtajalle. Kunnanvaltuuston Puheenjohtajalle.

Pienellä alkukirjaimella kirjoilelaan muulen aina kaikki arvonimel.

Esim. kuningas, presidentti, johtaja, maisteri, tohtori. Tapasin eilen pastori Piiraisen. Tiedätkö, onko nimismies jo palannut matkalta?

Pienlä alkukirjainla käylelään kaksoispisleen jäljessä, jos silä seuraa luellelo, jako, selilys, esimerkkejä.

Esim. Puusta valmistetaan seuraavia tavaroita: lautoja, lankkuja, päreitä, paperia j. n. e. Milloin laiska työnsä tekee: kesällä ei kerkiä, talvella ei tarkene.

Pienlä alkukirjainla käylelään johlolauseessa huulo- ja kysymysmerkin jäljessä.

Esim. »Missä olet ollut?» tiedusteltiin häneltä. »Joutukaa jo!» kuului huuto.

Yxi Kaunis

Suomen-Kielinen Weisu/

Talonpoille cunniaxi ja ylistö-
xexi nuorudesa ylösajateldu.

GABRIEL TUDERUXELDA

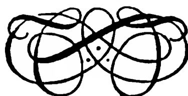
Tärneon Kirckoherralda.

Ovid.

Quod caret alternâ requie durabile non est:
Hæc reparat vires, fessaque membra levat.

Se on

Ruumis raucka ratki rauke/
Jolles jostus työstä tauke/
Jollain jutul idzes iloit/
Wäsynd wäkes wälist wirwot/
Sill sä suuret surut soitat/
Työhön suas sorkiax saatat.

Präntijn pandu Prännerildä
Suomalaisten suosiolla.

Stukulmisa Wuona 1703.

Alkusivu Gabriel Tuderuksen arkkiveisusta, jonka Elias Brenner toimitti julkisuuteen.

Pienlä alkukirjainla käylelään juhlain, kuukausien, viikonpäivien, ajanjaksojen, ilmansuunlien ja laivaankappaleiden nimissä.

Esim. joulu, helluntai, vappu, tammikuu, tiistai, vanha-aika, nuijasota, aurinko, pohjoinen.

Pienlä alkukirjainla käylelään kansallisuuksien, asukkaiden, heimojen, uskonlahkojen, suunlain nimissä.

Esim. suomalaiset, ranskalaiset, karjalainen, helsinkiläinen, olympialaiset, luterilainen, pietisti, herännäisyys, kokoomuspuolue.

Pienlä alkukirjainla käytetään kiellen nimissä.

Esim. Me puhumme suomea. Oletko lukenut koulussa saksaa? Nykyisin harrastetaan paljon esperantoa.

Pientä alkukirjainta käytetään rakennuksien nimissä, kun ne ilmaisevat vain rakennuksen käytön tai tarkoituksen.

Esim. kansakoulu, kansanopisto, yliopisto, kunnantalo, nuorisoseurantalo, eduskunta.

Pientä alkukirjainta käytetään kirjallisuuden tuotteissa, kun koko nimeä ei mainita tai sitä ei voida pitää erisnimenä.

Esim. virsikirja, katkismus, kalenteri, kielioppi.

Pientä alkukirjainta käytetään sellaisissa sanoissa, jotka alkujaan ovat olleet erisnimiä, mutta liittyneet tavallisen nimisanan alkuosaksi.

Esim. olympiainnostus, ranskanleipä, viipurinrinkilä, espanjantauti, saksanpähkinä, maratonjuoksu.

Pientä alkukirjainta käytetään runosäkeen alussa, ellei aloiteta uutta virkettä.

j:n kirjoittaminen i:n jäljessä.

ij rinnakkain on melko harvinainen suomenkielen oikeinkirjoituksessa. Siitä, milloin niitä voi rinnakkain käyttää, on tarkat säännöt, jotka on helppo oppia.

j:tä käytetään i:n jäljessä kaikissa -ja-, -jä-loppuisissa tekijännimissä.

Esim. taiteilija, kirjailija, maanviljelijä, ompelija, palvelija, lukija, tekijä, menijä, tulija, tanssija, pesijä, tehtailija, näyttelijä.

Huomatkaa merkityksen ero seuraavissa sanoissa: poimia — poimija, urkkia — urkkija, tutkia — tutkija, periä — perijä, munia — munija.

j:tä käytetään sija sanassa erotukseksi sika sanan taivutusmuodoista.

Huomatkaa seuraavissa lauseissa nämä eri sanat: Hän pyrki minun sijalleni paikkaan. Hän vei ruokaa sialle. Talon siat rypevät rapakossa. Nimisanojen sijat ovat vaikeita oppia.

j:tä käytetään i-loppuisen kaksoisääntiön jäljessä silloin, kun sana ei ole astevaihtelun alainen.

Esim. muija, puijata, heijastaa, meijeri, leija, armeija, tuijottaa, väijyä, nuija, ryijy.

Mutta: aion (aikoa), reiässä (reikä), taian (taika), vaieta (vaikenen), kaiun (kaiku).

Seuraaviin sanoihin ei tule j:tä i:n jälkeen (vaikka se niihin usein kirjoitetaan).

liian, piialla, armelias, utelias, kohtelias, iäinen, iankaikkinen, ies, aie, tanssiaiset, vihkiäiset, pääsiäinen, ristiäiset, loppiainen, läksiäiset, tuliaisia, ampiainen y. m.

i:n käyttö eräissä laatu-, teon- ja nimisanoissa.

-nen-loppuisissa laalusanoissa on -nen päälleen eleen aina muislellava kirjoillaa i.

Esim. *punainen, keltainen, valkoinen, iloinen, hauskannäköinen, kurainen, aikainen, nykyinen, kesäinen, pehmoinen y. m.*

Laalusanoihin, joissa on -isa lai -isä pääle, ei päälleeseen kuuluvaa i:lä ole jälellävä pois

Esim. Kaura on *satoisin* viljalajeistamme. Tämä järvi on hyvin *kalaisa*. Olo täällä on *rauhaisaa*, sillä ihmiset ovat keskenään *sopuisia*.

-sin-päälleisissä sanoissa on myös aina i -sin päälleen edellä.

Esim. Hän tuli tänne *jalkaisin*. Mistä olet *kotoisin*? Kouluun mennään jo aamulla *aikaisin*.

-llain ja -lläin lopun edessä käylelään i:lä, sillä luollaisen lopun saaval sanal oval monikollisia.

Esim. Perunoita myydään *kapoittain*. Viljaa ostetaan *hehdoittain*. Kansaa oli saapunut juhliin *joukoittain*. Maa oli jo *paikoittain* paljaana. Lääkettä otetaan *tipoittain*.

Teonsanoihin, joissa on loppuna -llaa lai -llää, kirjoilelaan i mainilun päälleen edelle silloin, kun leonsana on johdellu joslakin a- lai ä-loppuisesla sanasla.

Esim. kirja — kirjoittaa, santa — sannoittaa, rauta — raudoittaa, hinta — hinnoittaa, alkaa — aloittaa, kiusa — kiusoittaa, lahja — lahjoittaa, pihka — pihkoittua, rasva — rasvoittua.

Jos leonsana, jonka loppuna on -llaa lai -llää, laas on johdellu o- lai ö-loppuisesla sanasla, ei siihen kirjoilela i:lä lämän päälleen edelle.

Esim. ehto — ehdottaa, ero — erottaa, vero — verottaa, pakko — pakottaa, sähkö — sähköttää.

Sellaisiin -ttaa- tai ttää- loppuisiin teonsanoihin, joiden alkuperä on hämärä, kirjoitetaan tavallisesti tämän päätteen edelle i, sillä se antaa soinnukkuutta sanoille.

Esim. *ilmoittaa, harjoittaa, kehoittaa, viekoittaa.*

Keksikää -ttaa- tai -ttää-loppuisia teonsanoja, joilla on jokin nimisana kantasanana, ja päätelkää, tuleeko teonsanaan i vai ei.

Teonsanoihin, joissa on loppuna -aise, -äise lai -ilse, ei lähän johlopäälleeseen kuuluvaa i:lä ole jälellävä pois.

Esim. potkaisen, laukaisen, julkaisee, katkaista, parkaisi, puraisee, halkaista, ehkäistä, oikaisee, pyyhkäissyt, suvaitsee, havaitsee, lakaissut, kysäisee, nuolaisee, iloitsee, ansaitsemme.

Kaikki -llaa- lai -llää-loppuisel äänlämalkival ja kuvaileval leonsanal kirjoilelaan ilman i:lä johlopäälleen edellä.

Esim. kaakottaa, häämöttää, höpöttää, kikattaa, jomottaa, puuskuttaa, haukottaa.

Kolmilavuisissa -nen-loppuisissa nimisanoissa ei ole loisessa lavussa i-loppuisla kaksoisäänliölä.

Esim. hevonen, perhonen, poikanen, pääskynen, kärpänen, hyttynen, kukkanen, lapsonen, lintunen. Ei pidä kirjoittaa kukkaiskauppa, vaan: kukkaskauppa. Ei: pakkaistalvi, vaan: pakkastalvi.

v:n merkitseminen u-loppuisen kaksoisääntiön jäljessä.

v merkilään u-loppuisen kaksoisäänliön jälkeen ainoaslaan silloin, kun sana ei ole aslevaihlelun alainen.

Esim. sauva, neuvo, auvo, rouva, vauva. Mutta: kauan, hauen, leuan, kiuas, touon, tiu'un, liuos.

n:n ja m:n merkitseminen p:n edellä.

Jos sanan loppuun liilelään -pa lai -pä liile, äänlyy sen edellä oleva n kirjain m:nä; lämä äänlämisessä lapahlunul muulos jälelään kirjoiluksessa merkilsemällä. Siis: ku*n*pa, ole*n*pa, mene*n*pä, nii*n*pä, se*n*pätähden, melkei*n*pä.

Jos -pa, -pä loppu kuuluu ilse sanaan, niinkuin esimerkiksi verlailuasleissa, on sen edellä aina ehdollomasli m.

Esim. pare*m*pi, kallii*m*paan, huono*m*pana, parhai*m*pana, terävä*m*pään, ahtai*m*paan, väsynei*m*pänä.

Verlailuasleista on lisäksi muistettava se, että *niissä on aina muissa muodoissa rinnakkain mm* (eikä suinkaan nm).

Esim. parhai*mm*assa, kallei*mm*alle, laiski*mm*alle, usei*mm*iten, ene*mm*än.

Seuraavanlaisia sanoja pidetään verlailuasleisina ja ne kirjoitetaan senvuoksi aina kahdella m:llä, esim. ensimmäinen, jälkimmäinen, takimmainen, perimmäinen, lähimmäinen.

Huomatkaa oikeinkirjoitus sanoissa maanmies, sormenpää, paimenpoika, sydän — sydämeni — sydämelliset. (Ei: sydämmessäni — sydämmelliset, sillä »yhteen sydämeen ei saa mahtua kahta ämmää».)

-pa, -pä, -kaan, -kään, -ko, -kö ja -kin liitännäiset ääntiön jäljessä.

Ylläolevat liitännäiset liitetään sanaan vain sellaisinaan, vaikka edellisen lyhyen ääntiön jäljessä oleva loppuhenkonen vaikuttaakin usein sen, että liitännäisen alkukerake sanaa äännettäessä kuuluu kahdennettuna. Esimerkiksi sana *annapa* lausutaan, niinkuin siinä olisi kaksi p:tä, mutta kirjoitetaan yhdellä p:llä.

Esim. Usko*pa* minulle*kin* asiasi! Sinulle*ko*? En sinulle*kaan*. Hyvästi*kö* sinä siellä menestyit? Hän ei liikahduttanut päätänsä*kään*. Etkö tule*kaan* mukaan? Minä en voi*kaan* lähteä.

Muutamat -pa-, -kaan- ja -kin-loppuiset sanat ovat sellaisia, että vain ääntämisestä selviää sanan merkitys. Esim. Tuopa onkin minun kirjani. Tuopa se kirjani tänne! Teekin nyt tämä työ hyvin! Teekin maistuu hyvältä iltaisin.

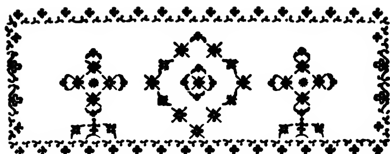
-moinen-, -lainen- ja -loinen-loppuiset sanat.

Kun -moinen tai -lainen loppu liitetään sanaan, eivät nämä päätteet muuta edellistä keraketta, jos sana on kaksitavuinen.

Esim. suure*n*moinen, kaike*n*lainen, kaike*n*moinen, toise*n*moinen, toise*n*lainen, mone*n*moinen, piene*n*lainen.

Mutta: se*mm*oinen, tä*ll*ainen, tuo*ll*ainen, tä*mm*öinen.

Huom. vaiva*ll*oinen, saira*ll*oinen.

Parannuxen Lijsto
Cansoille ia Maacunnille
Julistettu,
Suomen sodan aicana sangen waiwatusa maacuñasa,
Sillä suloisella Rauhalla,
Joca Tucun Caupungisa Ruotzin ja Wenäjän waldacunnan waihella, wuonna 1743.
Wahwistetuilla Rauhan kirjoilla uloswaihetett n. n. Joista asioista parannuxen ia Jumalan armon halun ylöskehoituxexi seitzemän erinomaista uutta Wirttä, Elon aicana wuonna 1744.
on Präntijn andanut
Yxi Turusa oleskelewa Pappismies
Abraham Achrenius.

Ensimmäinen Wirsi.
Sodan raseauden, ja nyt Jumalan howyden mulstost cawhalla ia nykyisellä willia wuodella parannuxen lijstohon käändymyxen.

W. e. Mitäs Jumal tahdot tapahtuon ꝛc.

ja waari o Cansa ja maacunda cans, Mitä sulle Jumal nyt suopi, Ennen sua curiti sodallans, Nyt rauhan suloisen suopi, En cyäcl, Minä sen päät, Ett cauha se wali parannuxen, O sieluisel, Paican caikct, Käändymises JEsuxen tuori.

A a　　2. Mui-

Abraham Achreniuksen »Vanhat ja uudet hengelliset virret» kokoelman alkusivu.

saanut vai saannut?

Usein ollaan epätietoisia, kumpi ylläolevista muodoista on oikea. Painakaa mieleenne seuraava sääntö: *Jos teonsanassa -koon päätteen edessä on t, on sanan -nut-, -nyt-päätteiseen muotoon kirjoitettava kaksi n kirjainta.*

Esim. vastatkoon — vasta*nn*ut, iloitkoon — iloi*nn*ut, rohjetkoon — rohje*nn*ut.

Mutta: saakoon — saa*n*ut, tuokoon — tuo*n*ut, viekööt — vie*n*yt, kysyköön — kysy*n*yt, tahtokoon — tahto*n*ut, voikoon — voi*n*ut, tapahtukoon — tapahtu*n*ut.

kun — kuin.

Kuin sanaa käytetään aina vertauksissa.

Esim. Hän katsoi ympärilleen *kuin* armoa *rukoillen.* Hän on *pitempi kuin* minä. Hän viipyi maalla *niin kauan, kuin* lämpimiä ilmoja oli. Tämä on *yhtä* suuri virhe *kuin* edellinenkin. Hän ei vaatinut itseltään *niin paljoa, kuin* olisi voinut. Ennen hän oli iloisempi *kuin nykyjään.* Näytti *ikäänkuin* hän olisi ollut surullinen. Minusta tuntui *siltä, kuin* metsä olisi minut tuntenut. Metsiä ei ole enää maassamme *niin paljon, kuin* oli *ennen.* Hän ei *muuta* ennättänyt *kuin* ympärilleen katselemaan. Heidät valtasi *samanlainen* työilo *kuin* joskus nuoruudessa.

Kun sanaa käytetään ilmoittamaan aikaa tai syytä.

Esim. *Kun* saavuin paikalle, olivat juhlat jo päättyneet. Hän on siitä asti, *kun* matkalta palasi, ollut kuin toinen ihminen. Kirkko oli jo melkein täynnä, *kun* he sinne saapuivat. Ennen, *kun* kirjapainotaitoa ei vielä oltu keksitty, oli elämä kaikilla aloilla kehittymätöntä. Hän itki, *kun* täällä ei mikään ollut samanlaista kuin kotona. Se oli juhlallinen hetki, *kun* kumpaisenkin auran takaa kuului yht'aikaa »soh». Näky yhä kaunistui, *kun* päivä valkeni. Nyt, *kun* te kaikki olette iloisia, on minunkin hyvä olla.

vaan — mutta — vain.

Vaan sanaa käytetään ainoastaan kielteisen lauseen jäljessä. Vain merkitsee taas samaa kuin sana ainoastaan.

Esim. *Eikä* Uutela *tuonut* mukanaan ainoastaan varallisuutta, *vaan* samalla aivankuin uutta elämää taloon. Rikoksestaan *ei* ihminen kuitenkaan *pääse, vaan* se seuraa askel askeleelta jäljessä. Kukaan *ei puhunut* mitään, *vaan* kaikki kuuntelivat tarkoin. Hän *ei jaksanut* sitä viekoitusta vastustaa, *vaan* antautui. Se teko *ei vaikuttanut* vain häneen, *vaan* se painoi raskaana heitä kaikkia.

Olin sairas, *mutta* tulin kuitenkin tänne. Hän vaikeni, *mutta* asia oli kuitenkin tullut ilmi.

Hänestä tuntui, että kaikki katselivat *vain* heitä. On pidettävä *vain* huolta itsestään. Terve tuloa vain! Aina vain sataa. Kiiruhtakaa nyt vain!

eli — tai — vai.

Sidesanoja eli, tai ja vai sekoitetaan usein toisiinsa.

Tai sanaa on käytettävä, kun on puhe kahdesta eri asiasta, eli sanaa taas silloin, kun on puhe samasta asiasta. Vai sanaa käytetään kysyvissä lauseissa tai sanan asemesta.

Virheellistä: Voimistelua eli urheilua pitäisi jokaisen harrastaa. (P. o. Voimistelua *tai* urheilua pitäisi jokaisen harrastaa.) En muista varmasti, mutta kyllä silloin oli joulu eli pääsiäinen. (P. o. En muista varmasti, mutta kyllä silloin oli joulu *tai* pääsiäinen. Honka tai petäjä menestyy parhaiten kuivilla kangasmailla. (P. o. Honka

eli petäjä menestyy parhaiten j. n. e.) Tapasitko siellä opettajan tai oppilaan? (P. o. Tapasitko siellä opettajan *vai* oppilaan). Minun mielestäni on saman tekevää, haluatko tulla mukaan tai et. (P. o. Minun mielestäni on samantekevää, haluatko tulla mukaan *vai* et.) Nimensä ne ovat saaneet siitä, kuljettaako niiden siitepölyä tuuli tai hyönteiset. (P. o. Nimensä ne ovat saaneet siitä, kuljettaako niiden siitepölyä tuuli *vai* hyönteiset.)

) 118 (

Oppi.

Niiden isoisten ja woimallisten pitä olleman howät ja armolliset; sillä se aika taitaa tulla, että he tarwihtewat waikka kuinka halpaa mailmasa.

128 Satu.

Wares ja Lammas.

Yxi Wares istui kerran Lammpaan niskaan, ja hakkais sitä nokallansa, nousi ja repi hänen willojansa, jo wäkeh ... niin paljon kuin jaxoi. Lammas joka kunsi kiwuin, sanoi hänelle: woi! jos sinä niin tekisit yhdelle Koiralle kuins minulle teet, niin et sinä jäis kostamata. Älä usko minua niin hulluxi, sanoi Wares naurain, etten minä tiedä, kelle minä tätä teen.

Oppi.

Heittäiset ja kärsiwäiset ihmiset tulewat enimmästi kowin ja pahoin kohdatuxi ja pidellyxi; koska wäkiwaltaiset, pahat ja ilkiät saawat rauhasa käwellä.*)

129 Satu.

Yxi Kiiski (Kökis), ja Lohi.

Lohi ja Kiiski löit kerran wetoa wälinsä, kumman ennen olis waria wirtaa kosken päällä. Ja se joka wedon tappaa, pitää antaman toisellensa Olut tynnyrin. Molemmat rupeisiwat ulliwan klehiwan koskeli päälle; mutta wiekasa Kiiski tarttui Lohen pyrstöön, ja kuin Lohi oli pääsemällään kosken päälle, niin Kiiski pirahutti

*) Mänttä Sadut sitä 105. lähtein 128 asti owat Franskikan kielestä Suomexi tullut, waikka josin monta niistä edellisistäkin löytään Ranskikan kielellä. Muutamat owat Ruotsista, Latinasta ja Saxasta. Ja nämät jollawaiset, Suomalaiset kaikki tutut ja muutamat löytään Gellertin kirjoissa.

Sivu Kristfrid Gananderin satukirjasta »Uudempia ulosvalituita satuja» (ilm. 1784).

Muutamien sanojen oikeinkirjoituksesta.

Huomatkaa oikeinkirjoitus seuraavissa sanoissa: enää, enintään, vähintään, nykyjään, alkujaan, syntyjään, näköjään, *ehkä* (ei: ehken), monesti (ei: monasti), jokseenkin (ei: jotensakkin), *liian* paljon (ei: liika paljon), vielä (ei: viellä), nämä (ei: nämät), siitä (ei: siintä), siinä (ei: siinnä), tälen, myölen, kulen, enilen, vähilen, parhailen (ei: täden, myöden, kuden, eniden, vähiden), kiinni, avoinna, huomenna, kaikki, tyynni, päällekkäin (ei: päälekkäin), taanoin (ei: taannoin, taannon), tuonoin (ei: tuonnoin), alinomaa (ei: alinomaan), mutta: yksinomaan, nimenomaan, maailma (ei: mailma), alamainen (ei: alammainen), erilainen (ei: erillainen), vaillinainen (ei: vailinainen).

Jokaisella kirjoittelemista harrastavalla pitäisi olla K. Cannelinin Kieliopas, jonka lopussa on aakkosellinen luettelo kaikista niistä sanoista, joiden oikeinkirjoituksessa esiintyy horjuvaisuutta.

Kirjallisuutta:

M. Airila, Suomenkielen oikeinkirjoitusoppi.
» » , » lauseoppi.
M. Airila ja K. Cannelin, Vierasperäiset sanat.
E. N. Setälä, Suomen kielioppi.
» » Suomen kielen lauseoppi.

Ensimmäisen lainsuomennoksen alku — Martti-herran käännös Kristoffer Baijerilaisen maanlaista — n. v:lta 1548.

NELJÄS LUKU.

Kirjeet, asiakirjat ja pöytäkirjat.

Kirjeet.

Kirjeet voidaan jakaa kolmeen pääryhmään: *yksilyisiin kirjeisiin*, *liikekirjeisiin* ja *virallisiin kirjeisiin*.

Yksilyisel kirjeel poikkeavat kahdesta muusta ryhmästä siinä, että niitä ei kangisteta mihinkään kaavoihin. Tosin on olemassa kirjeoppaita, joissa on kaavat yksinpä rakkaus- ja kosimakirjeillekin, mutta surkeata on, jos tunteitaan ei osaa tulkita muuten kuin toisen sommittelemin lausein ja sanoin. *Ystävälle osoitelun kirjeen tarkoituksena on antaa jotakin henkisesti arvokasta toiselle.*

Jos nykyajan ihminen keskellä kiireitään ja touhujaan kirjoittaa kirjeen ystävälleen, ei hän useinkaan uhraa siihen kovin paljoa huolta eikä aikaa. Se on yhtä kiireinen kuin elämä hänen ympärillään ja sisältää usein vain lupauksen, että pian hän kirjoittaa uudelleen ja silloin paremmin. Lupaukset jäävät kuitenkin lupauksiksi vain, sillä pianhan taas ystävänsä tapaa ja silloin voi puhellen asiansa selvittää. Kirjeiden kirjoittaminen on erittäin kehittävää, ja siksi pitäisi jokaisen, mikäli mahdollista, kirjeenvaihtoaan laajentaa eikä suinkaan supistaa.

Jos kirjeen kirjoittaa ystävilleen tai omaisilleen, tulee siihen panna aikaa ja huolta. *Kuvastakoon se omaa itseämme. Paljastakoon se omaa sieluamme enemmän kuin mikään muu kirjoitus.* Älkäämme sirotelko kirjeisiimme luonnottomia koristeita. Suosittuja kirjeen alkamistapoja ovat esimerkiksi seuraavat: Kuljettakoon illan vieno tuuli sinulle tervehdykseni, tai: Lähetän sinulle täältä vaaleanpunaiset terveiset illan hämärässä, j. n. e. — Ei kukaan sillä tavoin puhu. Älkäämme tehkö

kirjeestä, jonka tulisi tulkita omaa sisintämme, valheellista. *Kirjoittakaamme niinkuin puhumme!* Jos me kerran äidillemme, sisarellemme, ystävällemme heidät tavatessamme puhumme aivan tavallisin sanoin ja lausein, käyttäkäämme sellaisia kirjeessämmekin. — Muutamat ihmiset ovat seurustellessaan niin arkoja, että uskaltavat tuskin sanaakaan sanoa, puhumattakaan siitä, että he sisintään ilmaisisivat. Toisilla on usein se käsitys heistä, että he ovatkin aivan mitättömiä ja arkipäiväisiä. Mutta kun nämä »maan hiljaiset» kirjoittavat, he avaavat nähtäväksi sielunsa aarteita ja saattavat olla tosi runoilijoita. Tällainen ei tietenkään ole valheellista.

Jos kirjoitamme kirjeen henkilölle, joka on aivan outo meille tai jota emme lähemmin tunne, emme voi kirjoittaa, niinkuin vain puhelisimme tuttavalle. Hänelle tarkoitettuja sanoja täytyy kyllä moneenkin kertaan miettiä. Sellaiseen kirjeeseen ei laadita monimutkaisia lauseita eikä hempeitä hymistyksiä. Sen tulee olla aivan täsmällinen ja asiallinen.

Kaikille kirjeille, kuulukootpa ne mihin ryhmään tahansa, on yhteistä se, että niissä on *päiväys*. Sillä tarkoitetaan sitä, että kirjeeseen on merkitty, *missä* se on kirjoitettu ja *milloin*.

Yksityisiin kirjeisiin merkitään päiväys tavallisesti oikeaan yläkulmaan. Jos kirjoitamme kirjeen oudolle ihmiselle, on päiväys merkittävä täydellisenä ja huolellisesti. Silloin se usein merkitään vasta kirjeen loppuun uudelle riville. Esim.

Helsingissä helmikuun 5 päivänä 1929.

Jokaisessa kirjeessä on otsakkeena puhuttelusana tahi -sanat. Ne tietenkin saamme merkitä, aivan niinkuin tunteemme tai suhteemme kirjeen saajaan määrää. Jos kirjoitamme puhutteluksi *Rakas ystävä!*, pannaan sen jälkeen huutomerkki. Mutta jos kirjoitamme oudohkolle henkilölle, ei huutomerkkiä käytetä. Oudoille ihmisille osoitettuihin kirjeisiin kirjoitetaan otsakkeeksi heidän *koko nimensä* täydellisenä *arvonimineen*, sen jälkeen merkitään *pilkku* ja jatketaan *uudelle riville* heti alapuolelle vähän oikealle *osoite*, ainakin postitoimiston nimi, joka usein alleviivataan.

Otsaketta ei pidä kirjoittaa aivan arkin ylälaitaan, vaan 8—10 cm alemma.

Tuttavallisissa kirjeissä ei tarvitse puhuttelua erikseen merkitä, vaan sen voi kirjoittaa itse kirjeen yhteyteen. Kohteliaisuus vaatii kuitenkin, että kirjeen saaja mahdollisimman alussa mainitaan. Esim. Mitä ihmeitä Sinä, Kylli, olet puuhannutkaan, kun et lainkaan enää muista ystäviäsi?

Kirjettä ei aloiteta heti seuraavalta riviltä, vaan jätetään muutama rivi tyhjää väliin.

Kirjettä ei koskaan pitäisi aloittaa minä sanalla. On otettava aina ensin huomioon toinen, hänen harrastuksensa ja pyrintönsä, vasta sitten kirjoitetaan omista asioista.

Kirjeessä esiintyvät asemosanat Sinä ja Te kirjoitetaan kohteliaisuusmuotoina isolla alkukirjaimella.

Kirjeen lopettamisessa käytetään tietenkin tuttaville kirjoitettaessa sitä tapaa, minkä kukin parhaaksi katsoo. Tavallisimpia tapoja on lopettaa kirje terveisiin, jotka se ja se lähettää.

Koettakaa keksiä vaihtelevia ja uusia lopettamistapoja!

Vieraanlaisille osoitettuihin kirjeisiin merkitään: *ystävällisesti* tahi *tervehtien*, jonka jälkeen seuraa kirjoittajan koko nimi. Ei pidä edellyttää, että kirjeen saaja meidät ilman muuta vain ristimänimemme nähtyään muistaa. Tämä nimen kokonaan merkitseminen pitäisi ottaa käytäntöön myös onnittelukorteissa, jotka lähetetään oudonpuoleisille. Aivan hylättävä tapa on se, että korttiin merkitään vain nimikirjaimet.

Arkin *vasempaan syrjään* tulisi aina yksityisissäkin kirjeissä jättää siisteyden vuoksi *tyhjä*, *tasainen reunus*, jota sanotaan marginaaliksi. Oikealle ei sitä jätetä.

Oudoille henkilöille osoitetut kirjeet lopetetaan sanalla *kunnioittavasti*. Se merkitään uudelle riville, oikealle puolelle niin, että sana tulee päättymään samaan kohtaan, johon muutkin rivit. Jos se on viimeisen lauseen osana, kirjoitetaan se pienellä alkukirjaimella, mutta jos se tulee erillisenä, on se kirjoitettava isolla.

Esim. Jääden odottamaan arvoisaa vastaustanne merkitsen
kunnioittavasti
N. N.

Odotan arvoisaa vastaustanne.

Kunnioittavasti
N. N.

Nimikirjoitus on merkittävä selvästi.

Kirjeen ulkoasuunkin on kiinnitettävä huomiota. Paperin, jolle kirjoitamme, tulee olla puhdasta ja siistiä. Kooltaan, väriltään ja muodoltaan se tietenkin saa olla käyttäjän maun mukaista silloin, kun kirjoitamme tuttavillemme. Outoa on, jos aivan ventovieraalle ihmiselle lähettää asiallisen kirjeen, jonka väri on räikeä ja jossa vielä lisäksi on kukka tai kyyhkynen arkin yläreunassa.

Jos kirje kirjoitetaan koneella, on nimi kuitenkin aina omakätisesti merkittävä.

Yksityisessäkin kirjeessä on aina pyrittävä käyttämään puhdasta, virheetöntä kieltä. Sen sanonnan tulee olla huoliteltua.

Me Guſtaf Adolph Jumalan
Armolda/Rodzin/Göthin ſa Wän-
din yloſwalittu Cuningas ſa Peri-
förſti/Swriförſti Suomenmaallen/
etc. Tenä tiettäwäxi/waicka me Herranpäiwil

Alkusanat Kustaa Aadolfin suomenkielisestä kyyditsemisasetuksesta v:lta 1615.

Tehtävä:

Kirjoittakaa kirje, jossa otatte huomioon kaikki edellä esitetyt seikat. Sen voi osoittaa joko ystävälleen, omaisilleen tai jollekulle tuttavalleen. Siinä voi käsitellä mitä asioita vain haluaa.

Liikekirjeet on kirjoitettava erityisen selvästi ja täsmällisesti. Jos esimerkiksi tilaamme joltakin liikkeeltä tavaralähetyksen, on tilauskirjeessä tarkoin mainittava, mitä tilaamme, kuinka paljon tilaamme, minne tavara on lähetettävä, milloin ja miten suoritamme maksun.

Liikekirjeissä päiväys on merkittävä tarkalleen ja täydellisenä, sillä niissä sillä on suurempi merkitys kuin yksityisissä kirjeissä. Kirjeen loppuun merkitään sana kunnioittavasti ja sen alle nimi sekä osoite täydellisinä.

Esim. Kuhmoisissa helmikuun 5 päivänä 1930.

Lahden Kirjakauppa o/y,

Lahti.

Pyydän kohteliaimmin lähettämään allekirjoittaneelle ensi tilassa postiennakkona:

1) 1 kpl. Johannes Linnankosken teosta »Pakolaiset» sidottuna.
2) 5 kpl. Lauri Haarlan näytelmää »Kuoleman hinnalla» nidottuna.
3) 2 kpl Lempi Musikan »Koulun lausuntaohjelmistoa» nidottuna.

Kunnioittavasti
Lauri Salokas.
Maanviljelijä.
os. Kuhmoinen, Pihlajakoski.

Viralliset kirjeet on sekä sisällykseltään että muodoltaan laadittava mitä huolellisimmin.

Virallista kirjettä ei milloinkaan pidä suoraan kirjoittaa sille arkille, joka aiotaan lähettää. Se on aina ensiksi kirjoitettava jollekin muulle paperille, johon sitten tehdään kaikki tarpeelliset poistot, lisäykset ja korjaukset.

Virallisen kirjeen tulee aina olla mahdollisimman suppea. Siinä ei saisi olla yhtään tarpeetonta sanaa. Jokaisen lauseen ja sanan täytyy olla sellainen, että sitä ei muulla tavalla *voi* käsittää. Välimerkit ovat myös tärkeitä. Niiden vääriin kohtiin asettaminen voi muuttaa kokonaan ajatussisällyksen.

Hakemukset kuuluvat tähän kirjeryhmään. Voimme hakea johonkin oppilaitokseen oppilaaksi, tai voimme hakea jotakin virkaa tai tointa. Jos haemme jotakin paikkaa, on meidän mainittava perusteet, miksi sitä haemme. Voimme viitata esimerkiksi sanomalehti-ilmoitukseen, jossa toimi on haettavaksi julistettu. Sen jälkeen on esitettävä ansiot kohteliaasti, asiallisesti, vakuuttavasti. Missään tapauksessa ei pidä kehua itseään eikä sanoa osaavansa tehdä mitä hyvänsä. Se ei koskaan herätä luottamusta. On mainittava, mitä *parhaiten* osaa, ellei se ilmene todistusjäljennöksistä. Ei pidä vedota hakemuksessaan työnantajan säälintunteisiin valittamalla puutettaan.

Hakemus on kirjoitettava *koko arkille omakätisesti,* sillä paikanantajat haluavat tavallisesti tietää, millaista hakijan käsiala on. Hakemuksessa ei pidä enää nykyjään käyttää sellaista muotoa, että pyytää *nöyrimmästi* tulla huomioonotetuksi paikkaa täytettäessä. Riittää kun sanomme: Pyydän tulla huomioonotetuksi j. n. e.

Hakemuksessa päiväys merkitään loppuun uudelle riville vähän oikealle. Paikka ja aika on merkittävä täydellisinä, sillä voihan sattua, että kirje jostakin syystä viipyy matkalla kauemmin kuin tavallisesti ja myöhästyy. Tällainen myöhästynyt hakemus otetaan kuitenkin tavallisesti huomioon, jos vain päiväyksestä ilmenee, että se ajoissa on lähetetty. Hakemuksen loppuun merkitään *kunnioittavasti,* ellei sitä sanaa jo itse hakemuksessa ole mainittu. Sen alle hakemuksen laatija kirjoittaa oman nimensä sekä osoitteensa. Nimeä ei yksin pidä koskaan siirtää seuraavalle sivulle. Harjoituspaperissa jo on tarkattava, että hakemus kokonaan mahtuu ensimmäiselle sivulle.

Hakemukseen on aina liitettävä jäljennökset kaikista niistä todistuksista, jotka voivat auttaa paikan saannissa. Jäljennökset on siististi käsin kirjoitettava, ellei ole mahdollisuutta saada niitä koneella kirjoitetuiksi. Jäljennöksen vasempaan yläkulmaan merkitään aina sana *jäljennös* alleviivattuna. Todistukset on aina kokonaan jäljennettävä, niistä ei voi lähettää otteita.

Usein käytetään »jäljennös» sanan asemesta »ote» sanaa ja päinvastoin. Ne ovat kuitenkin vallan eri käsitteitä, joita ei pitäisi toisiinsa sekoittaa. Otteella tarkoitetaan sitä, että alkuperäisestä paperista tai asiakirjasta on vain osa jäljennetty.

Jäljennöksen loppuun merkitään: *Jäljennöksen oikeaksi todistavat:* sekä kahden todistajan nimet.

Todistajain nimet kirjoitetaan toinen alkavaksi vasemmasta reunasta samasta kohtaa kuin muukin kirjoitus ja toinen samalle riville päättymään siihen, mihin muutkin rivit päättyvät.

Hakemukseen liitetään *mainetodistus*, jota ei koskaan saa jäljentää. Se on aina lähetettävä *alkuperäisenä.*

Näyte hakemuksesta. jossa ei ole kiinnitetty mitään huomiota enempää sisällyksen järjestämiseen kuin ulkomuotoonkaan. Alkuperäisessä hakemuksessa ovat sanat sikin sokin tuhruiselle paperille kyhättyjä. Koko hakemuksessa ei ole ainoatakaan välimerkkiä.

Kirjotettu n. n:ssä elokuussa 192 . .

Wastaus Kuin oli helsikin lehtellä hakemus ———— maatalous työn johtajaa niin minä tarjonun ehtolla Että En ole Käynyt maan viljelys Koulua Enkä Kansa koulua sillä minä olen Ennen Kasvanut kuin pohjan Maale on Joutuneet Kansa koulut olen syntynyt vuotena 18. . ja olen näkemisellä oppinut tekemän Kaikkia mitä minulta on vaatittu olen jo nuorena lukennut lakikirjan ja olen sitte monta vuotta oikeus Asianaj. Ajaianna hyvällä menestyksell ja niin myös olen Harjottannut Kaikkia tevolisuutta ja on hyvin onistunut suuria rakenuksia rakenuttanut ja myös itse tehnyt ja höylännyt ja sisustannu rakenuksia ja valmistannu lämmitys muuria monneen Eri muotoon aina Kaakeli päälykselä Elikaakeli pintaseksi ja olen raatarin työntekiä ja suutarin työn tekiä vaan en ole oppia käynyt vaan on jumala antannu luonon opin ja olen ollu luottamus Henkilönä johon voin saan totisktuksen jos sitä tahtotte sillä minä En ole syntymä kirkola vaan on minulla äsken otettu maine totistus jonka jäljennän omala käteläni toisele puolele ja myös Palkka vaatimuksen ja jos otatte tämän tarjon hyväksi niin Wastatkaat Kirjeelä minä tunnen olevan huolelisen palvelukseen teilä vapa asunto länpö puhtaaus makaus sia valmistettuna ja hyvä ravinto ja kahviseura Minä tahton kuulta 2000 suomen markaa sillä Minulta saapi isäntä vaatia täytelisesti talous työn johtajan täyttämystä kuin isäntä Anta Minulle selkeän määrävyksen
Kirkon sinetti olen leski mies ja lapset on täysiä Bapin totistus

N. N:n seura kunasta,
———— Hippakuntaa vuona 192. .

(Seuraa jäljennös papinkirjasta.)
olen taala saarnannukkin hyvän omantuntoni vaatimuksesta

osote on ————

Jos kerho tai jokin seura aikoo toimeenpanna iltaman tai muut julkiset huvit, on sen haettava siihen kruununnimismieheltä kirjallisesti lupa. Hakemuksessa on mainittava huvien aika, paikka ja ohjelma sekä keitä ehdotetaan järjestysmiehiksi. Hakemuksen voi laatia kuka tahansa seuran jäse-

nistä. Se on jätettävä nimismiehelle tai piirin poliisikonstaapelille vähintään kolme päivää ennen juhlaa.

Hakemus laaditaan esimerkiksi seuraavaan tapaan: (Huomatkaa *hakemuksen otsake*, jota tapaa käytetään yleensä virallisissa kirjeissä.)

Hollolan piirin Kruununnimismiehelle.

Anomme kunnioittavasti lupaa iltaman toimeenpanemiseen Hollolan kunnan Kalliolan kylässä omistamassamme nuorisoseuran talossa kuluvan maaliskuun 25 päivänä kello 20. Ohjelmassa on oman orkesterimme esittämää soittoa, maanviljelijä Pekka Pääkkösen tervehdyspuhe, opettaja Aino Kankaan lausuntaa, taiteilija Mikko Valtosen viulunsoittoa, johtaja Paavo Korpisen puhe, näytelmä, jonka seuran omat jäsenet esittävät, sekä lopuksi yksi tunti karkeloa. Järjestysmiehiksi iltamaamme ehdotamme maanviljelijät Lauri Santalan ja Matti Karppisen, molemmat Hollolan kunnan Kalliolan kylästä.

Kalliolan nuorisoseuran puolesta
Matti Huttunen,
nuorisoseuran sihteeri.

Tehtäviä:

1. Laatikaa hakemus maamieskouluun tai kansanopistoon. 2. Laatikaa hakemus päästäksenne liikeapulaiseksi osuuskauppaan tai johonkin muuhun toimeen. Jäljentäkää jokin todistus hakemukseen liitettäväksi. 3. Anokaa lupaa saada toimeenpanna iltama, jonka ohjelman suunnittelette.

Kaikissa virallisissa kirjeissä käytetään yleensä virallista paperia tai ainakin isokokoisia, valkoisia arkkeja.

Viralliset kirjeet on suljettava kookkaaseen kirjeenkuoreen, jotta niitä ei tarvitse useaan kertaan taivuttaa. Paperi taivutetaan niissä ensin pituussuuntaan ja sitten vasta poikittain. Kaikissa kirjeissä on kirjeenkuoren osoitteeseen myös kiinnitettävä huomiota. Tavallisest kirjoitetaan ensiksi kirjeen saajan arvo tai ammatti ja nimi. Niitä ei ole kirjoitettava liian ylös, sillä usein postileimat ne silloin peittävät. Sitten kirjoitetaan postitoimiston nimi alleviivattuna ja sen alle lähempi osoite, kylän nimi maaseudulle osoitettuihin kirjeisiin ja kaupunkeihin osoitettuihin kadun nimi ja numero.

Esim. Maanviljelijä Lauri Salokas.
Kuhmoinen.
Pihlajakoski.

Asiakirjat.

Asiakirjat ovat sellaisia kirjallisia todisteita, joilla on oikeudellista merkitystä.

Asiakirjan voi laatia alunpitäen todisteeksi. Sellaisia ovat esimerkiksi kauppakirjat, velkakirjat, kuitit y. m. Ne ovat varsinaisia asiakirjoja. Tilapäisasiakirjat taas ovat sellaisia, joilla ei alkujaan ole aiottu mitään todistaa, mutta joita myöhemmin voidaan todisteina käyttää.

Asiakirjojen laadinnassa on yleensä noudatettava määrättyjä säännöksiä ja ohjeita. Niitä laadittaessa on oltava tarkalleen selvillä siitä, *mitä* sanoo ja *miten* sanoo. *Asiat on sanottava* suoraan, ilman mutkia ja koristeita, täysin *asiallisesti* ja niin *selvästi*, ettei mitään väärinkäsitystä voi syntyä. Vain se, mikä kuuluu asiaan siten, että sillä on oikeudellista merkitystä, esitetään.

Asiakirjat on aina ehdottomasti laadittava musteella kunnollisella käsialalla ja huolellisesti siistille paperille.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran perustavan kokouksen pöytäkirja.

Viranomaisille jätettävistä asiakirjoista on joukko määräyksiä, jotka on huomioonotettava. Jos asiakirja jätetään tasavallan presidentille tai valtioneuvostolle, on tarkat säännökset siitäkin, miten monta riviä saa ensimmäiselle sivulle kirjoittaa. Mitä korkea-arvoisempaan virastoon asiakirja jätetään, sitä enemmän jätetään tyhjää tilaa alkuun leimamerkkejä ja viraston huomautuksia tai merkintöjä varten.

Tavallisimpia jokapäiväisessa elämässä esiintyviä asiakirjoja ovat valtakirjat.

ISÄMMOALLEINI

VARJOLLEN

ISÄ VAINOINI

Omistan minä näitä alkeitaini Suomenkielen harjoittamisesta!

Koska en soata yhtä teistä oatella, ellen jo muistelek toista, niin ottakaatten yhessä vastaan näitä Nuoruuen Tarjoja siitä vilpittömästä rakkautesta, jolla olen aina muistava *Isänmoataini ja Äitinkieltäini.*

K. A. Gottlundin v. 1828 Tukholmassa painetun »Otavan eli suomalaisten huvitusten» ensi sivu.

Tehtäviä:

1. Laatikaa valtakirja, jolla valtuuttamanne henkilö saa postitoimistosta periä teille osoitetun kirjatun kirjeen. 2. Laatikaa valtakirja, jolla valtuutatte jonkun henkilön käyttämään puhe- ja äänivaltaanne jonkin osuusliikkeen kokouksessa.

Ennen turvauduttiin lakimiesten apuun pienienkin asiakirjain laadinnassa, mutta nykyjään, kun kirjoitustaito on yleinen, tullaan kyllä omin neuvoinkin toimeen. On olemassa joukko tarkkoja ja hyviä asiakirjaoppaita, joita käyttämällä jokainen osaa kyllä omin apuinsa selviytyä. Uusimpia ja täydellisimpiä, samalla myös nykykielen mukaiseksi laadittu, on varatuomari Esko Hakkilan »Jokamiehen asiakirjaopas».

Pöytäkirjat.

Pöytäkirja on kokouksen menon mukainen selonteko. Se voi olla *keskustelupöytäkirja*, jossa esitetään kaikki kokouksessa esiintyneet asiat yksityiskohtaisesti, puheenvuoronkäyttäjäin lausunnot ydinajatuksineen. Se voi olla *päätöspöytäkirja*, jossa vain lyhyesti esitetään kokouksen kulku ja ytimekkäinä loppuponsina tehdyt päätökset.

Pöytäkirja voidaan laatia heti kokouksessa, tai pöytäkirjuri valtuutetaan laatimaan se vasta jälkeenpäin. Jälkimmäisessä tapauksessa on valittava pöytäkirjan tarkistajat, jotka joko hyväksyvät sen sellaisenaan tai tekevät siihen muistutuksensa. Usein käytetään, esimerkiksi säännöllisesti kokoontuvissa seuroissa, sitä tapaa, että pöytäkirja luetaan seuraavassa kokouksessa, jossa jäsenet voivat vaatia siihen korjauksia tai hyväksyä sen.

Tehtäviä:

1. Laatikaa keskustelupöytäkirja kerhon kokouksesta, jonka ohjelmassa on ollut keskustelukysymys. 2. Laatikaa suppea pöytäkirja joko kerhon tai jonkin seuran kokouksesta, jossa on päätetty toimeenpanna huviretki. Siinä on mainittava, milloin ja minne huviretki päätettiin tehdä, mitä ohjelmaa päätettiin hankkia.

Riikka.

Mikä Sinua pelottaa?

Anna Liisa.

Se kun vallesmanni tulee ottamaan minua kiinni, ja kun panevat rautoihin ja viedään tänne kaupungin linnaan. Ja kun sitten tutkitaan oikeuden edessä ja tuomitaan. Voi, äiti ei koko maailmassa ole toista niin onnetonta kuin minä olen. Ei Jumala minua armahda eikä ihmiset, ei kukaan; oma isäkin minua kiroo

Minna Canthin »Anna Liisan» käsikirjoitusta.

VIIDES LUKU.

Aine.

Sillä, että luemme hyvää kirjallisuutta, kuuntelemme hyviä puhujia ja itse koetamme puhua mahdollisimman oikeata yleiskieltä, vieläpä pänttäämme kieliopin säännöt päähämme, 'emme kuitenkaan vielä saavuta kirjoittamisen taitoa. Eihän kukaan kehity sillä taitavaksi soittajaksi, että vain kuuntelee toisten soittoa, ei kukaan taidemaalariksi vain tauluja katselemalla, vaan kumpaankin tarvitaan sitkeää ja runsasta harjoittelua. Samoin on kirjoittamisen taidon laita. Meidän on itse harjoitettava kirjoittamista, laadittava aineita joistakin määrätyistä aiheista. Aineita kirjoittamalla kehittyy mielikuvituksemme, opimme keskittymään määrättyyn asiaan ja opimme hallitsemaan äidinkieltämme, opimme soveltamaan kieliopin sääntöjä käytäntöön.

Mikä aine on?

Aine on yhtenäinen, johdonmukainen ja suorasanainen kirjallinen esitys jostakin määrätystä aiheesta.

Aine on yhtenäinen esitys. Sillä tarkoitetaan sitä, että asia yhdellä kertaa käsitellään loppuun. Jo käsiteltävänä olleeseen asiaan ei voida enää aineessa palata, vaikka usein puheessa saatamme unohtuneen jälkeenkinpäin mainita.

Jotta aineesta tulisi johdonmukainen, täytyy kirjoittajan olla selvillä päämäärästä, johon hän pyrkii. Siihen on pyrittävä määrätietoisesti, sana sanalta ja lause lauseelta. Johdonmukaisuus vaatii, että seuraava asia aina välittömästi johtuu edellisestä. Yhteenkuulumattomia asioita ei pidä kytkeä toisiinsa. Pääasialle varataan laajempi tila kuin sivuasialle.

Aineiden kokoonpanossa on otettava huomioon kaksi tärkeätä seikkaa: *sisällys* ja *muoto.*

Mitä aineen *sisällykseen* tulee, täytyy kirjoittajalla olla sanottavana sellaista, mikä on sanomisen arvoista. Hänen täytyy siis *asiallisesti* olla täysin selvillä tehtävästään, sillä sisällyksen arvon määrää se, missä määrin aine vastaa sille ajateltua tarkoitusta. Tästä johtuu siis, että mitä suuremman tietomäärän itselleen hankkii, sitä enemmän lisää edellytyksiään kehittyä hyväksi aineenkirjoittajaksi. Mitä suurempi tietomäärä ihmisellä on, sitä parempi arvostelukyky hänellä myös on. Ja kun meillä on sekä tietoja että arvostelukykyä, on meillä myös luottamusta omiin voimiimme. Oikea itseluottamus on myös aineenkirjoittajalle välttämätön.

Mitä aineen *muodolliseen puoleen* tulee, täytyy siinä koettaa saada eri osat kooltaan suhteellisiksi keskenään. Ne on muodoltaan laadittava sopusuhtaisiksi. Jokaiselle osalle on varattava sille kuuluva luonnollinen paikkansa kokonaisuudessa. Lopuksi on pidettävä huolta siitä, että eri osat tarkasti liittyvät toisiinsa.

Saadakseen muodollisen puolen onnistumaan täytyy kirjoittajan olla selvillä äidinkielen tärkeimmistä oikeinkirjoitus-, kieli- ja lauseopillisista seikoista.

Aineen eri lajit.

Kertomus on sellainen aine, jossa esitetään jokin tapaus tai tapahtumasarja. Kertomuksia voimme kirjoittaa esim. aiheista: Kerhomme laskiaisretki, Nuijasota, Lapsuuteni joulukirkko.

Kertomuksen laatijan on perehdyttävä ja eläydyttävä asioihin, joista hän aikoo kertoa, siinä määrin, että hän näkee ne ilmielävinä edessään. Esim. aineessa »Nuijasota» on hänen historiallisten tosiasiain

pohjalla mielikuvituksensa voimalla nähtävä pohjalaisten talonpoikien retki, heidän taistelunsa ja tappionsa, elettävä heidän riemunsa ja murheensa. Sitten vasta hän voi ruveta kirjoittamaan ainettansa, mutta hänen on jätettävä pois kaikki se, mikä on asiaankuulumatonta ja tarpeetonta. Luonnollisin järjestys asiain kertomisessa on aikajärjestys, mutta kertojan tulee pyrkiä myös siihen, että jokainen uusi tapaus on ikäänkuin välttämätön seuraus edellisestä. Vain sillä tavoin syntyy eheä kokonaisuus. Aineessa »Lapsuuteni joulukirkko» on väärin ruveta kertomaan jouluaatosta, joulupukista ja lahjoista laajalti. Niistä voi vain mainita, mutta itse aineen muodostavat ne ajatukset ja mielikuvat, jotka lapsen mielen joulukirkossa täyttivät. Aihetta voi käsitellä esim. seuraavaan tapaan kaunokirjallisesti:

Lapsuuteni joulukirkko.

Herään lämpimään suudelmaan ja hellään ravisteluun: »Titto pieni, nyt lähdetään joulukirkkoon.»

Pikku sydämeni sykähtää iloisesti, mutta uni painaa vielä silmät umpeen.

Äiti tulee uudelleen puhelemaan lähdöstä. Levitän silmäni selkoselälleen. Avonaisesta ovesta tuikkivat vastaani sytytetyt kuusenkynttilät. Oi, sitä riemua! Ei paina enää uni, se on kuin poispuhallettu. »Joulukirkkoon — joulukirkkoon», huutaen hyppelen ympäri huonetta.

Äiti kiirehtii pukeutumaan, sillä kirkolle on pitkä matka ja olisi hyvä ennättää ajoissa saadakseen istumapaikan.

Nopeasti on pukeutuminen suoritettu. Minut pikku veljeni kanssa pistetään matkapusseihin — vain pää jää näkyviin — ja kannetaan portaiden edessä odottavaan rekeen.

Äiti istuu perään meidän kanssamme, isä nousee kuskipukille ja nykäisee ohjaksista, ja niin lähdemme tähtikirkkaaseen yöhön, kulkusten kilistessä.

Koko matkan olen ääneti, miettien yhtä ainoata asiaa. »Tuleekohan Jeesus sinne joulukirkkoon, niin että minäkin hänet näkisin? Totta kai Hän tulee syntymäpäiväänsä viettämään sinne, koska mekin menemme näin pitkän matkan», arvelen lopuksi.

Isä kuuluu sanovan: »Kas. kirkkohan on jo täydessä valaistuksessaan!»

Reki nytkähtää hyvään vauhtiin, ja muutaman minuutin kuluttua käännymme kirkkopihalle.

Voi ihmettä! Häikäisevän kirkkaina loistavat valot kirkon ikkunoista. Tokkopa taivaassakaan on noin kaunista! — Onkohan Jeesus tullut sinne . . . ?

Hiljaa ja vakavina astelemme kirkkoon. Äiti, isä ja kaikki toisetkin ihmiset ympärillä ovat juhlallisen vakavia.

Kirkon ovet avataan. Hui, kuinka häikäisee! Täytyy vähän hieroa silmiä, ennenkuin voi mitään nähdä! — Kuinka paljon on kynttilöitä: yksi, kaksi, kolme, neljä — ei, en minä osaa laskea niin pitkälle. Varmasti niitä on miljoona! — Osaisikohan isä laskea?

Äiti tarttuu käteeni ja taluttaa viereensä penkkiin. Istumme ja painamme päämme rukoukseen. Ristin käteni ja pyydän, että Jeesus tulisi heti näkyville.

Silmäilen ympärilleni. Kas, tuossa käytävän yli on merkillinen, portinnäköinen laite, jossa on paljon kynttilöitä. Uskaltaisikohan kysyä äidiltä, mikä se on? .

Ei, nyt tiedän! Se on taivaan portti, josta äiti on kertonut, sillä tuolla sen takana on varmasti taivaan talo. Siellä on kaunis aita, jonka päälle on laitettu tummanpunaista kangasta, seinällä Jeesuksen kuva ja tuossa pöydällä kynttilöitä ja kukkia.

Taivaassa tietysti kasvaa kukkia talvellakin!

Säpsähdän ja herään ajatuksistani. Urut jyrähtävät kumeasti soimaan ja koko kirkkokansa alkaa veisata: »Enkeli taivaan lausui näin . . .» Minäkin laulan.

Nyt — — — nyt, siihen kauniiseen »taloon» tulee joku valkoisessa, mustalla ja hopealla kirjatussa puvussa.

»Äiti», en malta olla kysymättä, »onko tuo Jeesus, joka tuli sisälle?» Äiti hymyilee ja selittää hänen olevan papin, joka tuli suorittamaan tavallisia kirkonmenoja, ja ettei Jeesus tule meidän keskellemme näkyväisessä muodossa. — Pettyneenä istuin koko ajan. Miksi ei Jeesus tullut?

Saarnasta ymmärsin sen, että Jeesus on henki, joka aina on keskellämme, ja se lohdutti vähän. Hyvä se Jeesus sentään on, vaikkei Hän tänne tullutkaan!

Taas tulee kauniiseen pukuun puettu pappi alttarille. Hän ja me laulamme vuorotellen. Lopuksi lukee pappi Herransiunauksen. Sen minäkin osaan ja luen hiljaa papin mukana. Lauletaan laulu, ja sitten alkavat ihmiset poistua kirkosta.

He puhelevat iloisesti ja toivottavat toisilleen hauskaa joulua. Minusta se on ihmeellistä, sillä sydämessäni tuntuu vain pettymys, ja mielessäni pyörii kysymys: »Minkätähden se Jeesus ei voinut tulla joulukirkkoon?»

Kuvaus on sellainen aine, joka esittää meille jotakin nähtyä, kuultua ja tunnettua. Siinä ikäänkuin maalataan taulu nähtäväksemme. Se on »kaunokirjallinen» aine. Kuvauksen voimme kirjoittaa esim. aiheista: Talvinen metsä, Näköala kotiharjanteelta, Pihapihlajani.

Eräs kuvauksen laji on *luonteenkuvaus*. Se edellyttää suurempaa kypsyyttä kuin tavallinen kuvaus, sillä siinä vaaditaan kuvattavan henkilön tekojen arvostelua.

Kuvauksen ala on rajoitettu. Me voimme kuvata jotakin eläintä, esinettä, paikkaa, näköalaa, mutta voimme myös kuvata, mitä olemme tunteneet jonakin määrähetkenä. Kuvauksen kirjoittajan on koetettava muodostaa itselleen mahdollisimman tarkka ja elävä kokonaiskuva näkemästään tai tuntemastaan. Hänen on erotettava kuvattavastaan kaikki tarpeeton ja esitettävä vain luonteenomaiset piirteet. Esim. ainetta »Talvinen metsä» kirjoitettaessa on kuvaajan loihdittava talvinen metsä silmäinsä eteen ja huomattava siinä olennaisin. Kuvaus on laadittava siten, että tärkein, siis luonteenomaisin, esitetään ensin. Aina on lähdettävä itse kokonaisuudesta.

Kuvauksessa on myös mainittava siitä, miten talvinen metsä on

vaikuttanut aineen kirjoittajan mieleen. Luonnonkuvauksessa yleensä tulee koettaa saada esille se vaikutelma, tunnelma, mieliala, jonka esim. jokin maisema katsojassa herättää. Se vasta tekee kuvauksesta kiinteän kokonaisuuden. Juhani Aho on mestari kuvaamaan ihmistä ja luontoa aina sopusointuisesti toisiinsa liitettyinä, ikäänkuin toisiaan säestämässä.

Vaikka kuvaus on useimmiten »kaunokirjallinen» (se voi olla myös esim. luonnontieteellinen tai maantieteellinen), ei siihen pidä latoa tarpeettomia sanoja ja huudahduksia. Ei se milloinkaan saa myöskään muodostua asiain luettelemiseksi. Seuraavassa aineessa on käytetty kuvailevaa tapaa.

Sateinen syyspäivä.

Alla likaisenharmaa maa, yllä vettätihkuva, itkevä avaruus.

Poissa on kesän kukkea vihreys. Muistoja ovat ihanat illat ulkona luonnossa. Poissa on myöskin kesäinen, hilpeä mieli, elonilosta nauttiva huolettomuus.

Hiljaisena ihminen seuraa luonnonvoimien kamppailua, näkee, miten kuoleman keltainen väri voittaa vähitellen elinvoimaisen vihreyden; kuulee, miten syystuuli ilkkuen viheltelee nurkissa, huojutellen paljaiksi riistämiään pihakoivuja tai heitellen lakastuneita lehtiä vasten ikkunaruutuja, ikäänkuin ihmiselle voimiaan näyttääkseen. Toisinaan kiihtyen, toisinaan taas hiljeten kuuluu sateen yksitoikkoinen rapina kattoa vastaan. Vesi tippuu räystäistä, ei iloisesti, metallinkirkkaasti helkkyen kuin keväällä, vaan soinnuttomasti, raskaasti iskien. Toisinaan vesivirta syöksyy herkeämättömänä nauhana valuen maahan muodostellen vuolaita puroja, joita myöten vesi virtaa alaville niityille ja pelloille. Ne purot eivät kuitenkaan ole samanlaisia kuin kevätpurot, jotka iloisesti hyppien houkuttelevat mukaansa leikkimään ja joista uhkuaa salaperäinen vastaisuuden aavistelu, herättäen ihmisessä voimakkaan elämisen ilon. Syksyinen puro on kuin hautaussaatto, joka hitaasti ja hillitysti, järkähtämättömällä varmuudella etenee kohti määränpäätä, avonaista hautaa.

Näemme syksyn hävityksen, tunnemme sen, ja rintamme täyttää sanomaton ahdistus ja tuska. On kuin luonnonvoimien temmellys tuntuisi myöskin sielussamme. Tunnemme olevamme osa luontoa, jota hävittävät voimat repivät ja raastavat. On kuin kellastuisi ja lakastuisi meissäkin jotakin ihanaa, puhdasta ja kaunista, häviten tyhjyyteen, palaamatta koskaan takaisin.

Harvoin on aine vain kertomus tai kuvaus. Useimmissa aineissa nämä eri lajit ovat yhtyneinä, ja siten voidaankin kirjoittaa eloisimmat aineet.

Tutkielma on sellainen aine, joka tekee selkoa tapausten ja asiain olemuksesta, syistä tai seurauksista.

Tutkielman voi kirjoittaa esim. seuraavista aiheista: Ystävyydestä, Maatalouden kannattavaisuus Suomessa, »Oma maa mansikka, muu maa mustikka».

Tutkielma on vaikein aineen laji. Se vaatii jo huomattavasti enemmän laatijaltaan kuin kertomus tai kuvaus. Kuvaannollisten lauseiden, esim. sananlaskujen, asiallinen merkitys on selvitettävä. Tutkielman kirjoittajan ensimmäinen tehtävä on täsmälleen määritellä aineen rajat. Aineessa »Ystävyydestä» ei voi puhua toveruudesta enempää kuin rakkaudestakaan, sensijaan on selvitettävä ystävyyden eri lajit. On tehtävä selkoa siitä, mikä ystävyyttä synnyttää, keiden välillä sitä syntyy, minkälaista se on, mitä hyötyä siitä on j. n. e. Tutkielmassa voi esittää yksityisiä esimerkkejä ja yleistää ne. Voi myös noudattaa sitä tapaa, että johtuu yleisestä käsitteestä yksityisiin tapauksiin.

Aineen eri osat.

Johdatus eli alkulause on aineen ensimmäinen osa. *Sen tarkoituksena on johtaa lukijan ajatukset sopivasti käsiteltävänä olevaan aiheeseen ja herättää hänessä mielenkiintoa.* Johdatuksessa tulee kirjoittajan lähteä siitä olettamuksesta, että käsiteltävä aihe on lukijalle tuntematon. Täytyy myöskin olettaa, että lukija ei tiedä aineen otsaketta. Esim. aineessa »Nuijasota» ei tämän olettamuksen perusteella voi lähteä siitä, että heti kertoo Pohjanmaan talonpoikain retkistä. Aineen kirjoittajan on luotava jokin tausta, selitettävä esim. ne syyt, jotka johtivat nuijasotaan, ja hiukan kuvattava aikaa ja oloja maassamme ennen kapinan syntymistä. Kirjoittajan on vain varottava, ettei paisuta tätä kuvausta liian laajaksi. Tämän aineen alkulauseessa ei myöskään sovi sanoa sitä, että nuijasota päättyi talonpoikain veriseen tappioon, sillä silloin lukija jo tietää ratkaisun, eikä asia häntä enää kiinnosta.

Johdatuksen aiheita.

1. *Johdatuksessa voi viitata siihen kokonaisuuteen*, jonka osasta aineessa puhutaan.

Esim. aineessa »Kerhomme laskiaisretki» voi johdatuksessa puhua yleensä huviretkistä. Kuvauksessa »Sateinen syyspäivä» on muutamin sanoin viitattava kuluneeseen kesään ja sijalle saapuneeseen sateiseen syksyyn. Sitten vasta kuvataan yhtä sateista syyspäivää erikseen.

2. *Johdatuksessa voi tehdä selkoa esiteltävän asian syistä.*

Esim. aineessa »Nuijasota» selitetään, miksi kapina puhkesi. Aineessa »Joulu» kerrotaan, miksi joulua vietetään. Siinähän luonnollisesti voi myös puhua yleensä juhlista.

3. *Johdatuksessa voi viitata johonkin tunnettuun asiaan*, mihin esitettävä liittyy, tai esitettävän asian tärkeyteen.

Aineessa »Väinämöisen viisaus» viitataan Kalevalaan ja sen henkilöihin.

Juhan aikaan, kun isä lampun osti.

Ei vielä sitä ennen, sanoi hän äitille näinikään
„Äiti hoi, kuulehan, eiköhän ostet-taisi lamppua meillekin?"
„Mitä lamppua?"
„No, ettäkö sinä tiedä, että (kirkonkylän) kauppamies on Pietarista tuonut semmoisia lamp-puja, joilla yksi näyttää enemmän kuin kymmenen pärettä. – Jo ovat pappilaankin semmoisen ostaneet."

Juhani Ahon »Lampunostokertomuksen» käsikirjoituksen alku.

4. *Johdatukseksi* sopii myös *sanantasku, runonpätkä, ajatelma* tai *raamatuntause.*

Aineen »Sateinen syyspäivä» voi mainiosti alkaa esim. säkeillä

»Syksy on tullut ja myrskyelee,
joutsen ja pääsky jo pois pakenee.»

Huom.! Runot on kirjoitettava säkeittäin ja pantava tainausmerkkeihin.

Johdatuksessa on vielä huomioonotettava seuraavat seikat:

1. Johdatuksen tulee koskea k o k o a i n e t t a eikä vain jotakin sen osaa.

2. Johdatus ei saa sisältää mitään sellaista, joka varsinaisesti kuuluu itse aineeseen.

3. Johdatus ei saa lähteä liian kaukaa, toisin sanoen, se ei saa sisältää mitään sellaista, mikä ei suoranaisesti kuulu käsiteltävänä olevaan aiheeseen.

Esim. aineessa »Voimistelun merkitys» ei saa johdatuksessa puhua eri urheilulajeista ja suomalaisten urheilun alalla saavuttamasta maineesta.

4. Johdatus saa pituudeltaan olla $^1/_6$—$^1/_8$ koko aineesta.

5. Johdatuksen viimeinen lause on niin sanottu siirtymälause, jossa johdatus sopivasti liitetään aineen seuraavaan osaan, käsittelyyn.

Siirtymälauseessa voi mainita itse otsakkeen. Sitä ei kuitenkaan koskaan saa tehdä sanomalla: kuten otsakkeessa sanottiin, tai: kuten ylläolevassa lauseessa sanotaan. Otsake on kokonaan toistettava. Kömpelönä siirtymisenä (oikeana aasinsiltana) on pidettävä seuraavia siirtymälauseita: Seuraavassa ryhdyn siis kertomaan nuijasodasta. Nyt rupean esittämään otsakkeessa mainittua asiaa. Siirtykäämme tarkastelemaan seuraavassa, mikä merkitys koneilla on maataloudessa. Älköön kukaan turvautuko moisiin aasinsiltoihin.

Johdatuksen onnistuminen on tärkeätä koko aineelle. Usein on kuitenkin vaikea keksiä sopivaa alkua. Sen keksimisen voi mainiosti jättää vaikka viimeiseksi, kunhan siitä vain tulee hyvä ja mielenkiintoinen.

Kaikissa aineissa ei tarvita lainkaan johdatusta. Kertomuksen esim. voi alkaa suorastaan jonkin tapahtuman esittämisellä.

Käsittely on aineen tärkein, siis myös laajin osa. Käsittelyssä on otettava huomioon se, mikä sisältyy aineen määritelmään. Sen tulee olla siis *johdonmukainen ja yhtenäinen.*

1. Asiat on esitettävä luonnollisimmassa järjestyksessä. Kertomuksissa aikajärjestys on luonnollisin. Toisissa aineissa asiain tärkeys, vaikuttavuus tai tehokkuus määräävät käsittelyn järjestyksen.

2. Kustakin asiasta on puhuttava vain kerran, mikäli se on mahdollista.

3. Tärkein sija on annettava pääasialle. Tärkeitä asioita käsitellään tietenkin laajemmin kuin vähäpätöisiä.

4. Käsittely on jaettava pääasiain mukaan eri kappaleihin.

Aina kun tulee puheeksi uusi asia, on aloitettava myös uusi kappale. Se havainnollistaa koko ainetta ja tekee sen lukemisen hauskemmaksi. Aine, joka on kirjoitettu yhdeksi ainoaksi kappaleeksi, vaikuttaa ikävältä ja vaikeasti taivallettavalta kuin erämaa. Ellei kirjoittaja osaa ainettaan jaoitella eri kappaleiksi, todistaa se sitä, ettei hän osaa erottaa pääasioita sivuasioista. Ei kuitenkaan ole meneteltävä siten, että aloittaa jokaisen uuden virkkeen uutena kappaleena. Se osoittaa yhtä suurta kypsymättömyyttä ja harkintakyvyn puutetta kuin edellinenkin.

Yhtä tärkeätä, kuin näin ulkonaisesti havainnollistaa aineensa pääkohdat eri kappaleiksi, on se, että kukin kappale ajatuksellisesti muodostaa kiinteän kokonaisuuden, jossa ei ole mitään aukkoja eikä harppauksia. Siirtymisen uuteen kappaleeseen tulee aina tapahtua luontevasti, siten että se johtuu edellisestä asiasta.

Uutta kappaletta ei pidä aloittaa asemosanalla, vaan nimisana on toistettava.

Loppulause on aineen viimeinen osa, ja sen tehtävänä on lopettaa aine niin pyöreästi ja sopivasti, että lukijasta todellakin tuntuu asia jo loppuun käsitellyltä.

Loppulauseesta lukija saa loppuvaikutelman, siksi se on hyvinkin tärkeä osa. Loppulause on usein kuitenkin helpompi laatia kuin johdatus, sillä aineen käsittelyn jälkeen se tarjoutuu kuin itsestään käytettäväksi.

Loppulauseen aiheita.

1. Loppulauseessa voi muutamin sanoin kerrata aineen sisällyksen, kunhan ei vain käytä samoja sanoja ja lauseita kuin itse käsittelyssä. Se on siis yhteenveto koko aineesta.

2. Loppulauseessa voi viitata asian tärkeyteen, arvoon tai seurauksiin, ellei jo alkulauseessa ole tätä tapaa käytetty.

3. Loppulauseessa voi esittää jonkin kehoituksen tai toivomuksen.

4. Runonpätkät, sananlaskut y. m. s. ovat loppulauseeksi sopivia, ellei ainetta jo sellaisella ole aloitettu.

Loppulauseessa on huomioonotettava:

1. Loppulause ei saa olla pitkä. Virke tai pari riittää. Enintään se saa olla $^1/_6$—$^1/_8$ koko aineesta. Toisinaan ei tarvita loppulausetta lainkaan, jos aine muuten loppuu sopivasti ja luontevasti.

2. Loppulauseen tulee aina kohdistua koko aineeseen, ei vain johonkin osaan. Elämäkertaa esim. ei voi lopettaa sillä, että mainitsee henkilön kuoleman.

3. Loppulauseessa ei saa käsitellä sellaisia asioita, jotka olennaisesti kuuluvat itse aineeseen.

4. Loppulauseessa ei pidä kehua kaikkea ainoalaatuiseksi ja suurenmoiseksi. Se ei koskaan saa olla liian ylistelevä ja sellainen, että sen huoletta voisi liittää minkä aineen loppuun tahansa.

Jokaisessa aineessa on siis ainakin kolme eri kappaletta: *johdatus*, *käsittely*, *loppulause*.

Johannes Linnankosken muistiinpanovihosta vv. 1900—1901.

KUUDES LUKU.

Aineen laatiminen.

Aineenkirjoittajan ensimmäiset tehtävät.

Kirjoittajan on ensiksi luettava otsake useaan eri kertaan ja mietittävä tarkoin, mitkä asiat todella kuuluvat otsakkeen piiriin.

Pahimpia virheitä, mitä kirjoittaja voi tehdä, on se, että hän käsittää tehtävän väärin, rupeaa käsittelemään asioita toiselta kannalta kuin otsake edellyttää.

Seuraava tehtävä on *ainesten kerääminen*. Tämä tapahtuu, aineen laadun mukaan, *tekemällä omia havaintoja*, *tutkimalla lähdekirjallisuutta* ja *kuuntelemalla muiden mielipiteitä*.

Kirjoittajan on aina muistettava, *missä tarkoituksessa* hän asioita koskettelee. Ainoastaan ne asiat, jotka otsaketta valaisevat ja todistavat sen paikkansapitävyyttä, esitetään.

Aineessa »Väinämöisen viisaus» eksyy helposti kertomaan kaikista Väinämöisen puuhista, sensijaan että pysyisi otsakkeen määräämissä *rajoissa*.

Yhtä helposti kuin eksyy aihetta käsittelemään otsakkeen rajojen ulkopuolella, yhtä helposti kirjoittaa liian suppeasti ja epäselvästi. Jos on kirjoitettava selostus jostakin kirjasta, silloin ei voi kertoa vain muutamista henkilöistä ja muutamista tapauksista, vaan on teoksesta etsittävä pääkohdat ja ne yhtenäisesti kertoen esitettävä. Kirjanselostuksessa (referaatissa) täytyy myös eritellä henkilöiden luonteita käyttäen apunaan valaisevia esimerkkejä. Silloin on tärkeätä muistaa, että päähenkilön luonteen kuvaus saa laajimman ja tärkeimmän sijan, muut esitetään tärkeytensä mukaan. Kirjanselostukseen kuuluu myös loppuyhteenveto, jossa selvitellään kirjailijan sanontatapaa, hänen aatteitaan ja tarkoitustaan, usein myös sitä, mitä kirja henkilökohtaisesti kullekin antaa.

Suunnitelma.

Kun on kylliksi perehtynyt tehtäväänsä, syventynyt siihen lukemalla ja miettimällä niin, että on asiallisesti siitä täysin selvillä, huomaa ihmeekseen, että koko sekava ja vaikea ainesjoukko pyrkii kuin itsekseen järjestymään määrättyihin ryhmiin. Silloin tekee mieli heti aloittaa kirjoittaminen, mutta nyt on muistettava, että koko ainesjoukko on, jotakin *määrättyä näkökohtaa* silmälläpitäen, järjestettävä siten, että siitä muodostuu yhtenäinen, johdonmukainen esitys, toisin sanoen on tehtävä aineen *suunnitelma.*

Suunnitelmaa laadittaessa on aina aluksi parasta merkitä paperille muistiin kaikki asiat sitä mukaa kuin ne mieleen tulevat ja sitä mukaa kuin kirjoista on aineksia kerännyt. Samalla näin ainetta miettiessä, näitä alkuvalmistuksia tehtäessä tulee usein mieleen myös jokin sopiva lause tai vertaus. Kaikki ne on muistiin merkittävä, sillä ne eivät ehkä enää palaudu mieleen ainetta kirjoitettaessa.

Ottakaamme aluksi suunniteltavaksemme meille helppo ja läheinen aine, jonka otsakkeena on »Kotini».

Jokainen näkee silloin edessään oman kotinsa, näkee siellä kaikki yksityiskohdat. Ne on merkittävä muistiin siinä järjestyksessä, kuin ne näemme tai muistamme. Siitä muodostuu esim. seuraavanlainen luettelo: asuinrakennus, sauna, aitat, riihi, navetta, talli, puutarha, isä, äiti, kodin muut asukkaat, lehmät, hevoset, muut kotieläimet, kotini paikka, asuinhuoneiden lukumäärä, niiden kalustus, pihamaa, ympäröivät pellot ja niityt, kodin jäsenten toimet.

Jos nyt tuossa järjestyksessä rupeaisimme näistä asioista kertomaan, ei aineesta tulisi johdonmukaista eikä yhtenäistä. Meidän on nyt määrättävä jokin näkökohta, jonka mukaan rupeamme ainesjoukkoa järjestämään Tällaisessa aineessa voi näkökohtia olla useita. Voimme ajatella sellaiseksi esim. sitä, että jonkun vieraan kanssa lähestymme

kotiamme ja esittelemme sen hänelle kokonaisuudessaan alkaen päärakennuksesta asukkaineen, sieltä siirrymme ulkorakennuksiin, talliin ja navettaan, joista asukkaineen kerrotaan, ja sitten esitetään muut ulkorakennukset, esim. siinä järjestyksessä, kuinka etäällä ne asuinrakennuksesta ovat.

Tätä näkökohtaa silmälläpitäen saamme siis pääryhmiksi eli käsittelyn eri kappaleiksi: 1. Asuinrakennus, 2. Karjasuojat, 3. Aitat. 4. Vajat, 5. Sauna, 6. Riihi.

Nyt ovat vielä ryhmittämättä sellaiset kuin puutarha, kodin asukkaat, kotieläimet, kodin paikka, asuinhuoneitten lukumäärä, niiden kalustus, pihamaa, ympäröivät pellot ja niityt, kodin jäsenten toimet. Kappaleessa, jonka otsakkeena on asuinrakennus, kerromme asuinhuoneitten lukumäärästä, niiden kalustuksesta, kodin asukkaista ja heidän toimistaan. Kotieläimet taas esitetään siinä kappaleessa, jossa puhutaan karjasuojista. Ja jos muistamme sen, että aiomme kotimme esittää vieraalle, joka sinne saapuu, on luonnollista, että hän ensiksi huomaa kodin paikan, sitten ympäristön, pellot, niityt puutarhan, pihamaan ja rakennukset ulkoapäin.

Aineesta puuttuvat nyt vielä johdatus ja loppulause.

Koko aineen suunnitelmaksi tulee silloin:

Johdatus:

Koti on jokaiselle ihmiselle, vaikka se olisi köyhä ja vaatimatonkin, rakkain paikka maailmassa. Kotiani minäkin rakastan yli kaiken.

Tai: »Tiedän paikan armahan,
rauhallisen, ihanan.
— — — — — — —
— — — — — — —
Sepä koti kulta on,
koti kallis, verraton.»

Käsittely:

I. *Kodin paikka.*

1. Kotini sijaitsee (mäellä, järven rannalla, lähellä maantietä j. n. e.) 2. Kodin ympäristö (pellot, niityt, metsät, järvi j. n. e.) 3. Kodin lähin ympäristö (puutarha hedelmäpuineen ja pensaineen, pihamaa).

II. *Asuinrakennus.*

1. Asuinrakennus ulkoapäin (väri, koko, portaat, kuistit, ovet, ikkunat j. n. e.). 2. Asuinrakennus sisältä (eteinen, pirtti, keittiö, jossa äiti hääräilee, isäntäväenhuone, jossa esitellään isä ja se, mitä hän päivisin puuhailee, vierashuone j. n. e.). 3. Huoneitten sisustuksesta (vanhaa suomalaista talonpoikaistyyliä j. n. e.). 4. Kodin muista asukkaista.

III. *Karjasuojat.*

1. Niiden paikka asuinrakennuksesta katsoen. 2. Talli ulkoa ja sisältä asukkaineen. 3. Samoin navetta. 4. Lammasläävä, kanala, karjakeittiö j. n. e.

IV. *Vajat.*

1. Kalustovaja. 2. Halkovaja. 3. Muut vajat.

V. *Saunarakennus.*

1. Sen paikka. 2. Sen eri huoneet.

VI. *Riihirakennus.*

1. Riihi. 2. Puimahuone. 3. Ladot.

Loppulause:

Rakas olet minulle, kotini! Rakastan pirttisi suojaavaa lämpöä, askartelua kartanollasi, työtä ja vaivannäköä pelloillasi ja tanhuvillasi. Minne tahansa kulkenenkin, aina olet säilyvä rakkaana, viihtyisänä muistissani.

Aineen voi aloittaa kertomalla heti kodin paikasta.

Jos aineen otsake olisi »Koti», sopisi loppulauseeksi:

Kodin merkitys on ihmiselle arvaamattoman suuri. Ne vaikutteet, jotka hän kodistaan saa, määräävät hänen elämänsä suunnan. Kodin jakamat opetukset painuvat lähtemättömästi mieleen. On sanottu, että koti on yhteiskunnan sydän. Se lause pitää paikkansa. Mitä enemmän maailmassa on hyviä koteja, sitä parempia ja kelvollisempia ihmiset ovat.

Suunnitelma on runko, jonka ympärille aine rakennetaan. Ei mikään määrätty suunnitelma ole ainoa oikea. Se on lohdullista tietää, kun aineen suunnittelemiseen ryhtyy.

Tehtäviä:

1. Kerholaiset suunnitelkoot yhdessä muutamia aineita. Esim. aineet: Huviretki, Hiihtäminen, Ainon kohtalo Kalevalassa.

Tämä aineiden suunnitteleminen voi tapahtua esim. kolmessa eri kerhokokouksessa.

2. Kirjoittakaa kotitehtävänänne aine tai useampia, laadittuanne ensin tarkan suunnitelman.

Aiheiksi sopivat: 1. Kotini. 2. Joulun tai juhannuksen vietto kotipaikkakunnallani. 3. Talvinen metsä. 4. Riihenpuinti. 5. Viljalajimme. 6. Kalastuksesta. 7. Miksi luen kaunokirjallisuutta? 8. Voimistelun merkitys. 9. Metsämarjat. 10. Koneiden käyttö maataloudessa. 11. Mitä vaaditaan hyvältä lypsäjältä? 12. Hevosten hoidosta. 13. Mitä tiedän sukuperästäni. 14. Muistelma isoäidistäni tai isoisästäni. 15. Nuoruus, elämän kevät. 16. Muistoja lapsuudestani. 17. Kesäinen kalaretki tai marjamatka. 18. Hauskimmat tekemäni kepposet. 19. Nais- tai miesihanteeni. 20. Satu tai jokin seikkailu.

Toisissa näistä aineista riittää oma tietovarasto suunnitelman laatimiseen. Toisiin täytyy etsiä tietoja lähdekirjoista.

Jokaisesta aineesta on ensin kirjoitettava niin sanottu »konsepti». Se kirjoitetaan lyijykynällä paperille. Tähän konseptiin tehdään kaikki korjaukset, tarkistetaan välimerkit, korjataan kieliopilliset ja oikeinkirjoitusvirheet — mikäli mahdollista — karsitaan huonot sanat, parannellaan lauseenrakennetta, koetetaan kieli saada mahdollisimman sujuvaksi ja kauniiksi. Konsepti on luettava useita kertoja ja ainakin kerran ääneen.

Usein aineenkirjoittajat jättävät tehtävänsä suorittamisen aivan viime hetkeen ja sitten kiireisesti kyhäävät paperille jotakin. Tulokset ovat silloin tietenkin heikkoja. Harva tottunutkaan kirjoittaja kykenee sillä tavoin ajatuksiaan ilmaisemaan, ettei hän mitään kirjoittamassaan haluaisi korjata. Etevimmätkin kirjailijat tekevät runsaasti korjauk-

sia, kirjoittavatpa koko teoksensakin uudelleen. Aleksis Kivi kirjoitti huomattavimman teoksensa »Seitsemän veljestä» kolmeen kertaan. Juhani Aho on suurimman osan parhaista lastuistaan kirjoittanut moneen kertaan uudelleen ja tehnyt yleensä teoksiinsa lukemattomia korjauksia. Samantapaisia esimerkkejä voisi luetella loppumattomiin.

Konseptin korjaaminen on aivan välttämätön tehtävä, ja paras se on tehdä päivän tai parin kuluttua. Kun konsepti on saanut levätä, kirjoittaja kykenee sitä vieraan tavoin tarkkaamaan ja arvostelemaan.

Vasta kun kaikki korjaukset on tehty, kirjoitetaan aine puhtaaksi vihkoon.

Kirjoittakaa ahkerasti aineita. Hauskinta on, että kerholaiset kirjoittavat eri aiheista, esim. vain kolme samasta aiheesta kerrallaan. Kehittävintä on, että aineet, kerhon johtajan ne tarkastettua, luetaan ääneen ja yhdessä arvostellaan. Siten jokainen oppii panemaan kylliksi aikaa ja huolta aineeseensa, ja yhteisestä arvostelemisesta koituu itsekullekin monipuolisin hyöty.

Kirjallisuutta:

Kaarlo Nieminen, Ainekirjoituksen opas ynnä suomen kielen tyyliopin alkeet.

J. H. Erkon käsikirjoitusta.

Aleksis Kivi.

SEITSEMÄS LUKU.

Tyyli ja eri tyylilajit.

Kirjallisen esityksen tyyli. Kahdessa edellisessä luvussa on ollut puhe aineen sisällyksestä ja sen tarkoituksenmukaisesta järjestämisestä. Niissä on yleensä käsitelty kirjoittajan ajatuksia. Vaikka kirjoittajalla olisi lausuttavana arvokkaita ajatuksia ja koottuna runsas aineisto, jää lopputulos sittenkin melko mitättömäksi ja hataraksi, ellei kirjoittaja osaa kielellisesti ajatuksiaan sattuvasti muille välittää. Ei riitä se, että tietää, *mitä* sanoo, vaan kirjoittajan on oltava myös selvillä siitä, *miten* hän asiansa esittää.

Muodollisessa puolessa ensimmäisiä ehtoja on se, että kirjoitus *kieliopillisesti on virheetönlä*. Mutta tämän lisäksi on olemassa joukko *tyylisäänlöjä*, joiden noudattaminen vaikuttaa suuresti kirjallisen esityksen tehoon. Tyylioppi selvittelee sääntöjä, jotka kirjoittajan on huomioon otettava, osatakseen mahdollisimman sattuvasti ilmaista ajatuksensa.

Mitä tyyli on? Jokainen on varmasti huomannut, miten eri ihmiset puhuvat eri tavalla. Vilkas ihminen esittää havaintonsa aivan toisin kuin hidas. Hän höystää puhettaan havainnollisilla sanoilla ja hauskoilla jutuilla. Samoin hän tekee kirjoittaessaan. *Kunkin ihmisen kirjoiluslavassa kuvasluu hänen luonteensa.*

Minna Canth.

Sellainen taiteellinen ja henkilökohtainen tyyli, joka esiintyy esimerkiksi runouden alalla, on vain yksilöille ominaista. Henkilö, joka on lukenut Koskenniemen ja Leinon runoja, huomaa näissä paljon tyylillisiä eroavaisuuksia. Heidän kummankin tyyliään voimme jäljitellä. Emme kuitenkaan voi oppia ja itsellemme omaksua milloinkaan esimerkiksi Ahon, Kiven tai Linnankosken tyyliä. Sellainen yksilöllinen tyyli kuin heidän ei ole opittavissa, se saadaan syntyessä lahjana. Tavalliselta kuolevaiselta vaaditaan kuitenkin sitä, että hän osaa lausua ajatuksensa asiallisesti, selvästi, aiheen sisällykseen sopivasti, ja tämä taito on jokaisen opittavissa, kunhan vain tutustuu tärkeimpiin tyyliseikkoihin.

Jokaisella kaunokirjailijalla on oma tyylinsä, mutta oma tyylinsä pitäisi itsekunkin löytää. Mitä enemmän kirjoittamista harjoitamme, sitä selvemmin huomaamme tyylimme yksilöistyvän.

Suorasanaisen esityksen eri tyylilajit.

Arkityyli on koruton, yksinkertainen ja selvä. Usein se jäljittelee kansanmurteisiin perustuvaa puhekieltä. Arkityyliä käytetään yleensä saduissa ja kertomuksissa. Esim. Minna Canth ja Teuvo Pakkala käyttävät teoksissaan paikoin arkityyliä. Samoin Aleksis Kivi käyttää sitä esim. »Seitsemän veljeksen» vuoropuheluissa.

Lukekaa arkityylin näytteenä Kiven »Seitsemän veljeksen» 5. luvusta Juhanin kertomus Turun-matkastaan.

Perustyyli eli **asiatyyli** on se tyylilaji, jota käytetään silloin, kun kirjoittaja tahtoo asiallisesti esittää sanottavansa ja vedota vain lukijan ymmärrykseen. Siinä kiinnitetään päähuomio esityksen *selvyyteen*, *johdonmukaisuuteen*, *asiallisuuteen* ja *sattuvuuteen*. Kirjoittajan henkilökohtaiset tunteet eivät siinä pääse ilmenemään. Perustyyli on epäyksilöllisempää kuin arkityyli. Se noudattaa ehdottomasti yleiskieltä niin sanojen muodossa kuin lauserakenteessakin. Tämä tyylilaji on enimmän käytännössä.

Se tulee, kaunokirjallisuutta lukuunottamatta, kysymykseen kaikilla kirjallisen toiminnan aloilla, kuten oppi- ja tietokirjoissa, sanomalehdissä, asiakirjeissä y. m. Perustyyli valikoi tarkoin sanat. Arkityylin kansanomaisia sanoja ei joukkoon saa pujahtaa enempää kuin liian korkealentoisiakaan. Tässä tyylilajissa käytetään usein melko runsaastikin vieraista kielistä saatuja niin sanottuja »sivistyssanoja», sillä niiden avulla saa usein asiansa suppeammin esille kuin laajasanaisesti selittämällä.

Teuvo Pakkala.

Lukekaa näytteenä Esko Hakkilan »Jokamiehen asiakirjaoppaasta» sivu 11.

Korkea- eli juhlatyyli on tyylilajeista harvinaisin, sillä se on vaikein. Vain harvat osaavat kompastelematta juhlatyyliä käyttää. Se tulee kysymykseen vain silloin, kun tahdotaan vaikuttaa lukijan tai kuulijan tunteeseen. Esim. isänmaallisissa juhlapuheissa sitä käytetään. Juhlatyyli valitsee tarkasti sanat, sillä sen luoma voimakas tunnelma särkyy, jos sen käyttäjä erehtyy hyväksymään esitykseensä jonkin arkityylin sanan. Juhlatyylissä käytetään kuvaannollisia lauseita, vertauksia, kysymyksiä ja huudahduksia. Usein se saattaa muodostua poljennollisesti runotyyliä muistuttavaksi.

Johannes Linnankoski on käyttänyt juhlatyyliä esim. sirpaleissaan »Juhannusyön unelma», »Rooman mies» ja »Nuoruudelle».

Lukekaa juhlatyylin näytteenä Johannes Linnankosken sirpale »Juhannusyön unelma».

Pahimpia tottumattoman kirjoittajan kompastuksia on arkipäiväisten sanojen käyttö vakavassa ja arvokkaassa esityksessä.

Esim. Sateisena syyspäivänä ihminen usein tuijottaa harmaaseen, ikävään luontoon ja tahtoisi olla siellä, *missä pippuri kasvaa*. — Koko luonto oli äänetön, puiden tummat varjot vain lankesivat pitkinä hangelle, ja hiihtäjän oma varjo *apinoi* hänen liikkeitään. — Juhlan

Johannes Linnankoski.

päätyttyä *paineli* kukin *hissuksiin* kotiinsa. — Hänen silmänsä loistivat ja hän tunsi, miten hänen oma sydämensä kiihkeästi *pamppaili.* — Pilvet *roikkuivat* matalalla kuin *nyörin* varassa.

Pakinatyyli on arki- ja juhlatyylin välimuoto. Se ei hyväksy arkityylin kansanomaista sanontaa, vaan valitsee sanat tarkemmin kohoamatta silti juhlatyylin tasalle. Se on vaihtelevampaa ja mehukkaampaa kuin perustyyli. Pakinatyyli on helppotajuista ja rakentaa useimmiten kirjoittajan ja lukijan välille jonkinlaisen tuttavallisen suhteen.

Näyte pakinatyylistä on luvussa, joka käsittelee seuralehtiä ja sanomalehtien avustamista.

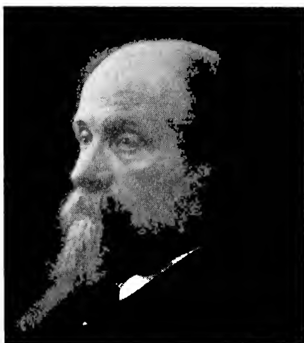
Arki- ja juhlatyyli ovat kaunokirjallisuudessa esiintyviä tyylilajeja. Vain ne, joilla on luontaisia kirjallisia taipumuksia, pystyvät näitä tyylilajeja kompastelematta käyttämään. Luontaisia kirjallisia taipumuksia voi omata kuka tahansa, ne eivät millään tavalla ole riippuvaisia koulunkäynnistä ja opillisesta sivistyksestä. Jollekulle maisterille saattaa olla työlästä yhden ainokaisen kirjeen kirjoittaminen, mutta maalaistyttö tai -poika, joka ei päivääkään ole oppikoulun penkillä istunut, saattaa kirjoittaa sujuvia ja hauskoja kirjeitä, kertomuksia, luonnonkuvauksia, valiten vielä tyylinkin vaistomaisen herkästi oikein ja osoittaen omaavansa varman kielikorvan.

Kaikki eivät omaa luontaisia kirjallisia taipumuksia, ja siksi meidän on pääasiallisesti tarkasteltava, mitä vaaditaan *hyvältä perustyyliltä*, jota kaikki ahkeran ja sitkeän työn avulla saattavat oppia.

Muutamia hyvän tyylin tärkeimpiä ominaisuuksia.

Tyylin selvyys. Kaiken kirjoittamisen tarkoituksena on, että kirjoittaja välittää ajatuksensa lukijalle. Koskaan kirjoittaja ei saa tyytyä siihen, että jokin lause *suunnilleen* vastaa

hänen ajatustaan. Sen täytyy vastata sitä *täsmällisesti*. Kirjoittaja ei myöskään saa lohduttautua sillä, että lukija kyllä *voi* tämän ymmärtää, jos vain haluaa. Hyvä tyyli vaatii, että *jokaisen lauseen on oltava niin selvä, ettei mitään väärinkäsitystä voi syntyä.* Seuraavissa lauseissa eivät kirjoittajat ole vaivautuneet ajattelemaan täsmällisesti:

Juhani Aho.

Kesällä samoilimme viljapeltoja pitkin. Tuuli vinkuu heitellen puita edestakaisin. Myrskyssä joskus laiva painuu pohjaan ja uppoaa. Kotieläimet viedään navettoihin ja talleihin, mutta muut metsän eläimet vetäytyvät metsien suojaan. Eräästä tähdestä sanotaan, että seitsemän tähteä Otavassa niinkuin on poikia Jukolassa. (Päinvastoinhan juuri sanotaan!) Tähtitaivas näyttää niin kirkkaalta ja kauniilta kuin kesäinen illa, jolloin aurinko laskee ja on aivan tyyni. (Epäonnistunut vertaus!) Kaikki iloinen liikenne luonnossa näyttää nukkuvan. Koirakin kulkee alakuloisena vetäen häntäänsä perässään. Heillä on jalassansa korkeita, umpinaisia, paksusta nahasta valmistettuja jalkineita esim. saappaita. Hevoset liitelevät pitkin maantietä kulkusten kilistessä. Voimistelu on juuri se, joka on tämän lauseen periaatteena. (Ei lauseella voi olla periaatteita.) Heti oven avattuaan tunsivat kylmettyneet sieraimemme ruoan tuoksun. Jonkun aikaa hiihdettyään löytävät koirat karhun.

Asemosana *joka* määrää sitä sanaa, jonka jäljessä se välittömästi on. Usein se asetetaan lauseessa liian etäälle pääsanastaan, joten syntyy väärinkäsityksiä.

Esim. Vihaisesti raastaa tuuli lehdet *puista, jotka* valtavina pilvinä leijuvat ilmassa kulkeutuen sitten jonnekin kauas maalle peittääkseen sen lehtivaippaansa. Taiteilija nousi *puhujalavalle, joka* esitti lausuntaa. Nämä elinkeinot olemme oppineet *esi-isiltämme, joita* harjoittaen tulemme hyvin toimeen. Lehdet varisevat *puista, joita* tuuli lennättelee. Silitys on tärkeätä vaatteille, kun se tappaa *bakteereja, jotka* sitten on hauska ottaa käytäntöön. Iloisesti nostin veljelleni *lakkia, joka* juotti hevosia kaivolla.

Usein tehdään se virhe, että liitetään yhteenkuulumattomia asioita toisiinsa.

Esim. Aikamme on todellinen ruumiinkulttuurin aikakausi, ja jo varhain annettiin Ateenassa suuri merkitys ruumiilliselle kehitykselle. Siellä poikalapset kuuluivat valtiolle jo seitsemänvuotisista asti. Heitä opetettiin kestämään kylmää ja kuumaa, jotta heistä tulisi hyviä sotilaita.

Sehän olikin aika lihaspalvontaa. Jokaisen ihmisen pitäisi ainakin jonkin verran voimistella.

Esimerkissä on aloitettu ja lopetettu nykyaikaan, mutta välille on sopimattomasti liitetty tietoja Ateenasta. Tyyli rikkoutuu siinä myös, että kesken kaiken sanotaan arkipäiväisesti: Sehän olikin aika lihaspalvontaa.

Samanlaiset loppuliitteet vaikuttavat sekoittavasti ja tuntuvat kankeilta. Esim. Sitä ei kuitenkaan useakaan ajattelekaan. (Pitää olla: Sitä ei useakaan ajattele.)

Tottumaton kirjoittaja saattaa käyttää teonsanan muotoja väärin seuraavaan tapaan:

Puista varisevat kaikki lehdet maahan, tullen aivan alastomaksi. (Pitää olla: Kaikki lehdet varisevat maahan puista, jotka tulevat aivan alastomiksi.) Kaikki viljat ovat pelloilta korjattu. (Pitää olla: Kaikki viljat on pelloilta korjattu.) Kaikki miehet ovat kutsuttu kokoon suurta hyökkäystä varten. (Pitää olla: Kaikki miehet on kutsuttu kokoon.) Ollessani syntynyt ja kasvanut suuren Laatokan lähettyvillä olen saanut itselleni meren ihailun. (Lauseen voi tällaisena käsittää siten, että meri ihailee minua. Pitää olla: Syntyneenä ja kasvaneena suuren Laatokan lähettyvillä olen oppinut ihailemaan merta.) Kalle selviytyi hänelle ominaista olevalla kekseliäisyydellä. (Pitää olla: Kalle selviytyi hänelle ominaisella kekseliäisyydellä.)

Tyylin asiallisuus ja sattuvuus. Ei riitä, että kirjoitetaan selvästi, asiat on esitettävä myös *oikein* ja *sattuvasti.* Selvästi ne voi esittää, jos pitää huolta siitä, että lauseet ovat lyhyitä. Mutta sellainen kirjoitus, jossa on vain lyhyitä lauseita, vaikuttaa kovin kuivalta. Lauseiden tulee vaihdellen olla pitkiä ja lyhyitä. Varsinkin pitkissä lauseissa täytyy kiinnittää huomio esityksen sattuvuuteen. Jos kirjoittaja on huolellisesti aineksensa kerännyt ja tehtävänsä suunnitellut, silloin hän tavallisesti ilman muuta pysyy asiassa.

Suomenkieli on kyllin sanarikasta, jotta ajatuksensa voi aina ilmaista sattuvasti, kunhan vain opettelee käyttämään sanoja niiden merkityksen puolesta oikein. Useimmat epäonnistuneet sanonnat johtuvat siitä, että niitä ei harkita, ei vaivauduta lukemaan kirjoitusta kyllin moneen kertaan ja tekemään korjauksia.

Sellaisia sanoja, jotka helposti sekaantuvat toisiinsa, ovat esim.:

Koettaa — koittaa. Ihminen koettaa tehdä jotakin, mutta *päivä koittaa.*

Hengellinen — henkinen. Henkisillä ominaisuuksilla tarkoitetaan toista kuin hengellisillä. Väärin on esim.: Voimistelu vaikuttaa kehittä-

västi sekä ruumiilliseen että hengelliseen puoleen. *Hengellinen* merkitsee samaa kuin *uskonnollinen.*

Käsite — *käsitys.* Esim. Jollakin ihmisellä on hyvä käsitys toisesta, mutta ei ole varmaa, että heillä silti on sama käsitys asioista. Tyylin käsitteestä jo johtuu, että on koetettava säilyttää sisällyksen vaatimaa sävyä.

Onko seuraavissa lauseissa käytetty käsite sanaa oikein? Lapsillekin kuuluvat siveelliset velvollisuuskäsitteet. Nurinkurinen käsite on se, että elämä on synkkää ilman tanssia.

Arvid Järnefelt.

Tiedoton — *tietämätön.* Väärin on esim.: Tiedotonta on, miten kauan vielä pulakautta kestää. (Pitää olla: Tietämätöntä on, j. n. e.)

Lausunto — *lausunta.* Esim. Hän esitti meille lausuntoa. (Pitää olla: Hän esitti meille lausuntaa.)

Mikä ero on lausunto ja lausunta sanoilla?

Miettikää, mikä ero seuraavilla sanoilla on. Keksikää lauseita, joissa niitä voi käyttää.

Selittää — selostaa, tila — tilanne, hallinto — hallitus, kutsumus — kutsu, vaikute — vaikutin — vaikutelma — vaikutus, asema — asento — asenne, toimisto — toimitus, elämä — elämys.

Onko taide sanaa käytetty oikein seuraavassa? Jo silloin kun esi-isämme tulivat Suomenniemelle, oli heillä jonkunverran maatalous- ja teollisuustaidetta.

Liioittelu on yleisimpiä virheitä. Helposti eksyy kirjoituksessaan joko ajatuksellisesti tai muodollisesti liioittelemaan koettaessaan tehostaa vaikutelmaa.

Esim. Syksyllä käy niin äärettömän kovia tuulia, että kaikki puutkin kaatuvat.(!) Talvella eivät kotieläimet muuta tee kuin syö ja makaa (?) Niin pian kuin ihminen maistaa tipankin alkoholia, tulee hänelle hirveä viinanhimo, joka tappaa hänet.

Täsmällisyys ja lyhyys. Me suomalaiset olemme usein monisanaisuuteen taipuvaisia, mutta kirjoituksessa on sille taipumukselle pantava kahleet. Lauseessa ei saa olla, silloin kun käytetään perustyyliä, tarpeettomia sanoja. Jokaisen sanan on vietävä ajatusta eteenpäin. Moni kirjoittaja käyttää laatusanoja tarpeettomasti sekä sellaisia pikku sanoja kuin niin, no, semmoinen, se. Nuo sanat ovat usein aivan liikaa eivätkä edes millään tavalla tyyliä kaunista. Siksi niitä on vältettävä.

Esim. Hauskaa se onkin istua takkavalkean ääressä. Se lämpökin tuntuu taas niin mukavalta. Se tulipalo on niin kauhistavaa. Se on hauska nähdä kurkiparven lentävän. Talvisena aamuna kimaltelee huurre niin kauniisti. Mieli on niin lamautunut. Kaikki näyttää niin toivottomalta.

Näissä esimerkeissä ovat kaikki niin ja se sanat pois pyyhittävät. Turhaa on käyttää jälkilauseessakaan niin sanaa.

Esim. Kun vilja on tuleentunut, (niin) leikataan se. Jos huomenna on kaunis ilma, (niin) lähdemme huviretkelle.

Sorsa on (semmoinen) lintu, joka vedessä elää. Hiiri on (semmoinen) pieni jyrsijä. Joulu on ihmisille (semmoinen) levon ja rauhan aika.

No, tuletko mukaan? No, niin. No, nyt mennään. No, kuinka se nyt olikaan.?

Entinen isäntä sanoi: »Eihän se nyt juuri nimenomaan ylimalkaan aivan niinkään ole.»

Tekijäasemoita käytetään usein liian runsaasti. Ensimmäistä ja toista tekijäasemoa ei tavallisesti tarvitse kirjoittaa, koska teonsanan tekijäpäätteestä jo ilmenee, kuka tekemisen toimittaa.

Esim. Lähdetkö (sinä) mukaamme huomiselle matkalle? Metsässä (me) näimme oudot jäljet. He väittävät, että te olette huikentelevaisia. Tässä lauseessa on te sana paikallaan, sillä he ja te ovat vastakohtia.

Kolmas tekijäasemo on aina esille pantava. Ei riitä, että sanomme: Lähtevät huomenna matkalle.

Tyylin puhtaus. Kirjallisessa esityksessä kielen täytyy olla puhdasta, murteellisuuksista ja muukalaisuuksista vapaata. Kaikki murteelliset sanat ja murteelliset muodot on armotta hylättävä, sillä vain jollakin suppealla alueella tunnetun sanan käyttö loukkaa tyylin selvyysvaatimusta. Kaikki uudet lainasanat olisi kansan murteista myös hylättävä. Sellaisia ovat esim. meinata, meininki, tykätä, likka, kavaljeeri, tienata, pärjätä, lysti, rouvi, reisu, passata, piisata, seilipaatti, firma, sortti, serviisi, aski, vartti, hantuuki, henkari, ranstakka, matrassi, polsteri, vati, talrikki, kahveli, paketti, tyyki, tyyris, värski j. n. e.

Nämä sanat ovat ruotsista saatuja lainoja ja kielessämme tarpeettomia.

Miettikää näille sanoille suomalaiset vastineet.

Vaihdetaan seuraavissa lauseissa muukalaisperäiset sanat suomalaisiksi ja korjataan virheet.

Pilvet seilasivat taivaalla. Minä annoin hänelle aimo laakin talrikilla. Meidän sakilla on aina kivaa, ja me tykätäänkin vaan kaikesta lystinpidosta. Sillä reisulla me tienasimme hyvin, vaikka emme ensin

Lukijalle.

Tämän pienen kertomuksen oli määrä ilmestyä syyskuun 11 päivänä, ~~jolloin Juhani Aho olisi täyttänyt 60 vuotta~~ ja oli tälle lähdössä jo valmiiksi kirjoitettuna omistuslause: „Juhani Aholle, suomalaisen proosatyylin mestarille, suomalaisen luonnon ja tunteen tulkitsijalle ja kasvattajalle, aikakauden suurimmalle suomalaiselle kirjailijalle — hänen 60-vuotispäivänään omistan tämän kertomukseni oppilaanomaisin kunnioituksin F. E. Sillanpää"

F. E. Sillanpään »Hiltu ja Ragnarin» alkusanoista.

meinanneet ollenkaan lähteä. Siitä tuli tyyris lysti hälle. Minä tykkään enempi seilipaatista kuin moottoripaatista. Kyllä siinä virmassa oli useammankin sorttista tavaraa. Puulaakin miehet pärjäävät semmoisissakin metsissä, joihin ei muut meniskään. Eräs likoista poimi nätin puketin kukkia. Tanssikaverista riippuu, onko tanssi työtä vai huvia.

Epäsuomalaisten sanontatapojen käyttöä. Vielä pahemmin kuin yksityisissä sanoissa on ruotsalaisuus iskeytynyt kieleemme sanontatavoissa ja lauseenrakenteessa. Me puhumme ja kirjoitamme usein »ruotsia suomeksi».

Täytyy. Minä täydyn lopettaa lukuni. (P. o. Minun täytyy lopettaa lukuni.) Vaatetus pitäisi syksyllä olla lämmin. (P. o. Vaatetuksen pitäisi syksyllä olla lämmin.) Ne, jotka täytyvät syksyllä olla ulkona, kärsivät rajusäästä. (P. o. Ne, joiden täytyy olla ulkona, —) Työmiehet täytyvät ottaa lomaa. (P. o. Työmiesten täytyy ottaa lomaa.) Sehän pitäisi olla selvää. (P. o. Senhän pitäisi olla selvää.)

Löytyä. Suomessa löytyy paljon metsiä. Löytyy paljon ihmisiä, jotka eivät vielä voimistele. Löytyy paljon koneita, joita käytetään maataloudessa.

Löytyy sana on näin käytettynä ruotsista käännetty. Suomenkielen mukaan se edellyttää näissä lauseissa, että esim. metsiä löytyy haettaessa. Lauseissa on ehdottomasti käytettävä joko *on* sanaa tai *on olemassa.*

Seisoa. Pihamaallamme seisoo yksinäinen kuusi. (P. o. pihamaallamme on [tai kasvaa] yksinäinen kuusi.) Hän seisoo aina sanassaan. (P. o. Hän pysyy aina sanassaan.) Aivan tavallisesti sanotaan: Kirjassa seisoo niin ja niin. Sanomalehdessä lukee tänään järkyttävästä onnettomuudesta. On sanottava: Kirjassa on tai kirjassa kerrotaan. Sanomalehdessä kerrotaan tänään — — —.

Olla varuslellu. Kokeisiin mennessämme olimme varustetut paperilla ja lyijykynällä. (P. o. Kokeisiin menimme mukanamme paperia ja lyijykynä.) Yhtä virheellistä on sanoa: Menimme kynän ja paperin kanssa.

Vetää johlopäälös joslakin. Tapahtumasta voi vetää monta tärkeätä johtopäätöstä. (P. o. Tapahtumasta voi tehdä monta tärkeätä johtopäätöstä.)

Olla pakolellu. Olla vakuulellu. Kylmän ilman takia olivat lapset pakotetut pysymään sisällä. (P. o. Kylmän ilman tähden täytyi lasten pysyä sisällä.) Hän oli pakotettu palaamaan matkaltaan takaisin. (P. o. Hänen oli pakko palata matkaltaan takaisin.)

Olen vakuutettu asiani oikeudesta. (P. o. Olen vakuuttunut, varma tai minulla on vakaumus asiani oikeudesta.)

Huonoja sanonlalapoja. Viime iltamassa vietiin kappale reippaasti. Kuka siinä veikään pääosaa? (P. o. Viime iltamassa esitettiin näytelmä reippaasti. Kuka siinä esittikään pääosaa?)

Ystävyys pelaa suurta rollia ihmisten keskinäisessä seurustelussa. (P. o. Ystävyydellä on suuri merkitys ihmisten välisessä seurustelussa.) Juoppous on saanut maassamme suuren jalansijan. (Parempi on sanoa esim. Juoppous on levinnyt suuresti maassamme.)

Jalansija sanontatapaa suositaan yleensä aivan liikaa.

Alkaa ja ruvela. Alkaa sanan yhteydessä käytetään usein seuraavaa teonsanaa virheellisesti. Esim. Luvut alkavat jo vähitellen sujumaan. (P. o. Luvut alkavat vähitellen sujua, tai: Luvut rupeavat vähitellen sujumaan.) Me aloimme reippaasti laulamaan ja marssimaan. (P. o. Me aloimme reippaasti laulaa ja marssia, tai: Me rupesimme reippaasti laulamaan ja marssimaan.) Kasvit alkavat menestymään paremmin, kun maata lannoitetaan. (P. o. Kasvit alkavat menestyä tai rupeavat menestymään paremmin, kun maata lannoitetaan.)

Virheellistä sijamuolojen käyltöä. Esim. Pöytäkirja tehty 5 päivä helmikuuta. (P. o. Pöytäkirja tehty helmikuun 5 p:nä.) Virheellistä kieltä on sanoa: Saavuin sinne 12 päivä, sillä eihän kukaan sanoisi: Saavuin sinne yksi tiistai. Parempi on sanoa: Se tapahtui huhtikuussa, joulukuussa, kuin huhtikuulla, joulukuulla.

Säännöt kieliopissa ovat vaikeita oppia. (P. o. Kieliopin säännöt). Koulussa saamme opetusta äidinkielessä. (P. o. Koulussa saamme äidinkielen opetusta.) Näytelmä on viidessä näytöksessä. (P. o. Näytelmä on viisinäytöksinen.) Olin viime talvena kansanopistossa Lahdessa. (P. o. Olin viime talvena Lahden kansanopistossa.) Tyyli kaunokirjallisissa teoksissa on vaihtelevaa. (P. o. Kaunokirjallisten teosten tyyli on vaihtelevaa.)

Eräs päivän huomatuimmista tapahtumista. (P. o. Eräs päivän huomatuimpia tapahtumia.) Eräs ystävistäni oli vakuutettu asiansa oikeudesta. (P. o. Eräs ystäväni oli varma asiansa oikeudesta.)

Kokous on yhteiskoululla. (P. o. yhteiskoulussa.) Myyjäiset pidetään seuratalolla. (P. o. seuratalossa.) Iltamat ovat työväentalolla. (P. o. työväentalossa.) Me matkustimme sinne laivalla. Saavuitteko te autolla vai junalla? (P. o. laivassa, autossa, junassa.) He kulkivat salmen yli meidän veneellämme (lainattuaan sen). Mutta: He kulkivat meidän veneessämme (jos itse olimme mukana). Hän oli rauhallisella

(Ote kirjasesta „Nîtæ Næitæ nîtelmiæ, wæitelmiæ, westelmiæ, sotielmia, sowinto".)

48. Sattuipa jå eræs pøkkelø [1] påsemån wirkalaisekſi Keski-Sômên w. 1838. Tôkin rupesi wiljelemån Sômen kéltæ ykſityisissæ ja wirallisissakin kirjeissån kuntansa wirkaméhille ja muille såtyhenkileille. Nôpa tôsta mikæ oukamustui, mikæ ækæmystyi. Wån eipæ tô tôkalainen tôsta ollut millænsækån, jatkoi wån sillon tælløn ûtta kæyttøænsæ jopa joskus ylemmillekin wirastoille. Sittemmin aina ja kaikille.

Ja nyt to pîtynyt rôtsalainen epæ-tapa Sômessa mûttû mûttumistån Somalaisekſi oiki-tawakſi Oikeuden ja Tosinên [2] kansallishengen paimosta.

Tæmæ kansallinen kéli-kæyttø, tapa onkin nîn lônnollinen, nîn jærjellinen Sômessa jotta tuskin woi åtellakån ettæ toisin on såttanut millonkån olla. Tétysti ei siltæ så sortå muupi-rôtsalaisten kuntien oikeutta sînæ kohden. Sômalainen wåtî oikeutta itsellên ja sôpi sitæ muillenkin.

49. Koko låjassa Sômen sisæ-måssa Hæmênlinnan, Wåsan, Oulun, Kôpion ja Sawonlinnan wælillæ ei yhtån ylempæ oppi-laitosta ollut. Pikkuinen alaalkeis-oppila [3] poikasille Jywæskylæssæ oli ainoa opin taimi-lawa tôlla låjalla aluélla. Kaipû isommasta heræsi. Tô pøkkelø kirjotteli mûtamille mahti-pontisille Sômen wirkaméhille korkeamman oppilan såmisesta Jywæskylæn. Se sai

[1] nimittäin Schildt itse. [2] historian. [3] opisto.

Näyte Wolmari Schildt—Kilpisen käyttämästä »venyke-kirjoituksesta».

omallatunnolla jatkanut työskentelyään. (P. o. Hän oli rauhallisesti jatkanut työskentelyään.) Hän kulki eteenpäin levollisella sydämellä. (P. o. Hän kulki eteenpäin sydän levollisena, levollisin sydämin.) Toimeenpanemme iltaman hauskalla ohjelmalla. (P. o. hauskaohjelmaisen iltaman.) Siellä sattui tapaturma kuoleman seurauksella. (P. o. tapaturma, josta oli kuolema seurauksena.) Hänellä oli tytär, jota kutsuttiin nimellä Liisa. (P. o. Liisa niminen tytär.) Minulla oli yskä. (Parempi on sanoa: Minussa oli yskä.) Hän tuli vastaamme harmaassa takissa ja punaisessa hatussa. (P. o. Hän tuli vastaamme pukeutuneena harmaaseen takkiin ja punainen hattu päässään.)

Tämä on tulos pitkäaikaisesta työstä. (P. o. tämä on pitkäaikaisen työn tulos.) Kokonaisvaikutus heimojuhlasta oli hyvä (P. o. Heimojuhlan kokonaisvaikutus oli hyvä.) Opettaja soitti meille Solveigin laulun »Peer Gyntistä». (P. o. Opettaja soitti meille »Peer Gyntin» Solveigin laulun.) Almanakka v:lle 1930. (P. o. V:n 1930 almanakka tai 1930 v:n almanakka.) Juhlassa oli puhe opettaja Piparilta. (P. o. Juhlassa oli opettaja Piparin puhe.)

Metsät ovat Suomelle suuresta merkityksestä. Asia on hänelle suuresta arvosta. (P. o Metsillä on suuri merkitys Suomelle tai paremmin: Metsien merkitys Suomessa on suuri. Asia on hänelle arvokas.)

Viime viikolla olimme tilaisuudessa kuulemaan maamme etevintä lausujaa. (P. o. Viime viikolla meillä oli tilaisuus kuulla maamme etevintä lausujaa tai yksinkertaisemmin sanoisimme: Viime viikolla saimme kuulla maamme etevintä lausujaa.) Talvisella metsällä ei ole vielä ollut tilaisuutta päästä täyteen loistoonsa. (P. o. Talvinen metsä ei ole vielä päässyt täyteen loistoonsa.)

Epäsuomalaista apusanojen käyttöä. Joku epäili, josko urheilusta on jotakin hyötyä. (P. o. Joku epäili, tokko urheilusta on mitään hyötyä.) En tiedä, josko hän haluaa mennä. (P. o. En tiedä, haluaako hän mennä.) Se oli jänis, kun loikkasi pensaasta. (P. o. Se oli jänis, joka loikkasi pensaasta.) Tämä on maanviljelijä Kuhilas, kun puhuu. (P. o. Maanviljelijä Kuhilas puhuu.) Vanhemmistani on vaarallista, että lukea paljon romaaneja. (P. o. Vanhemmistani on vaarallista lukea paljon romaaneja. Parempi on sanoa: Romaanien lukeminen on vanhempieni mielestä vaarallista.) Oli todellakin onni, että saada elää saman katon alla sellaisen miehen kanssa. (P. o. Oli todellakin onni saada elää saman katon alla sellaisen miehen kanssa.)

Myöhästyin tänään kokouksesta syystä, että olin sairas. (P. o. Myöhästyin tänään kokouksesta, koska olin sairas.)

Miehillä on paljon puuhaa viljankorjuun kanssa. (P. o. Miehillä on paljon puuhaa viljankorjuussa.) Siellä tarjottiin kahvia leivän kanssa. (P. o. Siellä tarjottiin kahvia sekä leipää.) Minulla ei ole aavistustatustakaan, kuinka hänen kanssaan lopulta kävi. (P. o. Minulla ei ole aavistustakaan, kuinka hänen lopulta kävi.)

Äiti varoitti lapsia: »Katsokaa tulen perään tarkoin.» (P. o. Katsokaa tulta, tai: Vartioikaa tulta.)

Aine on sisällykseensä nähden hyvä, mutta muotoonsa nähden heikko. (P. o. Aine on sisällykseltään hyvä, mutta muodoltaan heikko.)

Rivikuri opettaa alistumaan toisen tahdon alle. (P. o. Rivikuri opettaa alistumaan toisen tahtoon.) Talo on rakennuksen alla (P. o. Talo on rakenteilla.)

Ihminen ei aina voi olla herra itsensä yli. (P. o. Ihminen ei aina voi olla itsensä herra.) Kello on yli kuusi. (P. o. Kello on yli kuuden.)

Minä kirjoitan sen ylös. (P. o. Minä kirjoitan sen muistiin.) Puhelin on ylösotettu. (P. o. Puhelin on käytössä.) Onko tämä paikka ylösotettu? (P. o. Onko tämä paikka varattu?)

Istukaa alas. (P. o. Istukaa.)

Kyllä se asia ajetaan läpi. (P. o. Kyllä se asia ajetaan perille, saadaan hyväksytyksi.)

On vaikeata päästä tarkasti sen asian päälle. (P. o. On vaikeata perehtyä siihen asiaan tai saada selkoa asiasta.)

Minä en ole vielä sisällä soittotaidossa. (P. o. Minä en ole vielä perehtynyt soittotaitoon.)

Isä tekee työtä lastensa edestä. (P. o. Isä tekee työtä lastensa puolesta.)

Mitä virheitä on seuraavissa lauseissa?

Niinpä tahtoisin minäkin olla hyvin ylösotettu täällä maan päällä. Käytyäni kansakoulun läpi lähdin ansaitsemaan. Kyllähän minä sen tästä pian kirjoitan ulos. Tilasin sieltä leipää kahden markan edestä. Hän otti kepposesta syyn päälleen. Kirja on pöydän päällä.

Kautta maailman on levinnyt hänen saarnaamansa oppi. (P. o. Kaikkialle maailmaan hänen saarnaamansa oppi on levinnyt.) Hän saavutti tämän tekonsa kautta itselleen mainetta. (P. o. Hän saavutti tällä teollaan itselleen mainetta.)

Kautta sanaa voi käyttää vain paikallisessa merkityksessä. Esim. Porvooseen matkustetaan Keravan kautta.

Hän jätti minut ilman sanaa sanomatta. Nauriit ovat vielä ilman listimättä.

Edellisissä lauseissa *ilman* sana on tarpeeton.

Hän matkusti ilman, että minä siitä tiesin. (P. o. Hän matkusti tietämättäni.)

Kukat ovat täällä outoja ja en tunne puitakaan. (P. o. Kukat ovat täällä outoja, enkä tunne puitakaan.) Oppiakseen kirjoittamaan kukin tarvitsee uutteraa, huolellista työtä ja ei voi ilman itsearvosteluakaan tulla toimeen. (P. o. — — — eikä voi ilman itsearvosteluakaan tulla toimeen.) (*Ja ei* = *eikä*.)

Suomenkielen mukaisia eivät ole seuraavat sanontatavat, joita kuitenkin toisinaan näkee.

Kuinka kaamea eikö olekin öinen tulipalo? Kuinka ihanaa eikö olekin hengittää yön viileää ilmaa? (P. o Kuinka kaamea onkaan öinen tulipalo, tahi: Eikö olekin öinen tulipalo kaamea? Kuinka ihanaa onkaan hengittää yön viileää ilmaa.)

Kaikkein tavallisimpia vääriä sanontatapoja on: Kiitos paljon! Ei kenenkään päähänkään pälkähtäisi sanoa: Minä annan sinulle kirja paljon. Jokaiselle on ilman muuta selvää, että on sanottava: Minä annan sinulle paljon kirjoja. Samoin on aina sanottava: *Kiitoksia paljon!*

Vanhentuneet sanamuodot. Vanhentuneita sanamuotoja, sellaisia kuin halajaa, isosivat, haaksi, tarita, huomen (merkityksessä: aamu), ajast'aika, tutaan, voidaan käyttää silloin, kun halutaan saada erittäin juhlallinen sävy kirjoitukseen. Muutamat kaunokirjailijat käyttävät niitä historiallisen sävyn saavuttamiseksi.

Vierasperäiset sanat. Vierasperäisiä sanoja saa käyttää vain silloin, kun tiedetään tai otaksutaan kaikkien niiden, joille kirjoitus on aiottu, ne ymmärtävän. Sellaiset

lainasanat kuin esim. politiikka, persoonallinen, humoristinen, romaani, kapitalisti, draama, komedia ovat siksi vakiintuneita arkikieleenkin, että niitä voi esityksissään yleensä käyttää.

Nykyisin muutamat kirjailijat käyttävät romaaneissaan ylen runsaasti vierasperäisiä sanoja. Ennenkuin heidän kirjojaan täysin voi ymmärtää, pitäisi sivistyssanakirja olla aina vierellä niitä lukiessa. Kielessämme on jo kuitenkin vakiintuneet vastineensa melkein kaikille tuollaisille vierasperäisille sanoille. Meillä ei ole mitään syytä vieroksua näitä vastineita silloin, kun ne ovat yleisen käytännön saavuttaneita ja sattuvia. Ainoastaan silloin, kun on vaikea suomalaisin sanoin asiaa tulkita, voi käyttää vierasperäisiä sanoja.

Vierasperäisiä sanoja kirjoituksissa käytettäessä voi tulla hullunkurisia virheitä, kuten esim. seuraavissa lauseissa:

Alkoholi vaikuttaa haitallisesti ensinnäkin selkärangan alimpiin lämpökalorioihin (lämpökaloria = lämpöyksikkö). Jos hän olisi kääntänyt kasvonsa enemmän eteenpäin, olisin saanut hänestä hyvän krohviilikuvan (profiilikuva = sivukuva). Ystäväni on hyvin symboolinen ihminen (symboolinen = vertauskuvallinen. On varmaan tarkoitettu, että ystävä on sympaattinen). Tapaus teki meihin voimakkaan etiketin (etiketti = nimilippu. Kirjoittaja on tapaillut kai efekti sanaa, joka merkitsee vaikutusta). Äitini sanoi minulle lähtiessäni: »Jumala siunatkoon persoonallisuuttasi, lapseni!» (persoonallisuus = henkilöllisyys). Runoilija Topelius oli suuri iteaali (ideaali = ihanne, idealistinen = ihanteellinen). Ikävöidessään hän oli saanut aiheita moniin romantillisiin kuvitelmiin (p. o. romanttisiin). Tanssi on itsekasvatuksen triumfi (triumfi = riemuvoitto).

Hyvä tyyli välttää samojen sanojen ja asioiden toistamista. Esim. Kaikki näyttää ikävän näköiseltä. (P. o. Kaikki näyttää ikävältä.) Joskus tunnen suurta yksinäisyyden tunnetta (P. o. Joskus tunnen suurta yksinäisyyttä.) Ilma pimenee vähitellen pimetäkseen läpinäkymättömäksi pimeydeksi. (P. o. Ilma pimenee vähitellen läpinäkymättömäksi.) Kasvit ja ruohot kuolevat ja lakastuvat. (Kuolevat ja lakastuvat merkitsee aivan samaa. Lauseessa on käytettävä vain toista niistä.) Meillä oli oikein lystiä ja hauskaa. (Lysti ja hauska merkitsevät samaa.)

Koetetaan sanoa seuraavat lauseet ilman toistoja.

Juhla alkoi alkusoitolla. Ne eivät voi torjua sen mahtavaa valtaa vastaan, vaan jäävät sen valtaan. Ihmiset pukevat päälleen monenkertaisen vaatekerran. Siellä oli vielä myöskin hänkin. Puhuja lopetti puheensa sanoen lopuksi. Lajitellaan kukin siemenlaji omaan lajiinsa.

Vaan yhtäkkiä yksi valmoista aukaisi oven ja huusi miesten parveen pihamaalla:

»Se on synti ja häpiä, että talonkaltaista salliitaan Pühalepassa. Polttakaa ihmissusi penikkansa kanssa, ennenkuin hän ennättää enempää tuhoa tehdä!»

Niin kaikki sekä ulkona että sisällä saunassa alkoivat kirkua:

Aino Kallaksen korjaamaa painoladelmaa romaaniinsa »Sudenmorsian».

Tämä toimitus sopii toimittaa seuraavalla tavalla. Liiviläiset ovat saaneet taistella ankaraa olemassaolon taistelua. Valmistelin innolla jouluvalmisteluja. Vaatteet silitetään silitysraudalla sileiksi. Hänen elämänsä aamunkoitto oli vaalean rusoittava kuin kesäaamuna auringon ruskotus idän taivaalla. Naisten enemmistö suosii enemmän puhtautta kuin miehet. Pirteä huumori piristää lukijan olemusta hänen seuratessaan kirjan sankarin seikkailuja, hänen jouduttuaan moneen seikkailuun. Hyötämisessä on kasvien kastelemista vähitellen vähennettävä. On olemassa paljon tärkeitä koneita, joiden tärkeyttä eivät ymmärrä nekään kaikki, jotka harjoittavat Suomen tärkeintä elinkeinoa. Onnesta uneksuen ja uupunein mielin hän lähti taivaltamaan kohden uneksimaansa onnea. Muistellessani kesäisiä kalaretkiä on mielessäni paljon hauskoja muistoja.

Sanojen toistamista on perustyylissä vältettävä, vaikkakin korkeammat tyylilajit käyttävät toistoa tyylin kaunistuksena.

Monta kaunista unelmaa on tässä maassa uneksittu, monta lämmintä sanaa sanottu, monta jaloa tekoakin tehty. (Johannes Linnankoski.) Puutteelliset olivat hänen jalkineensa, puutteellinen koko vaatetus, puutetta ja kurjuutta koko hänen elämänsä.

Kielen tulee aina olla vaihtelevaa, soinnukasta, sopusuhtaista.

Sanojen järjestys lauseessa. Sanain järjestys on kielessämme melko vapaa. Voimme sanoa lyhyen lauseen usealla eri tavalla.

Esim. 1. Emäntä leipoo tuvassa. 2. Tuvassa leipoo emäntä. 3. Leipoo emäntä tuvassa. 4. Leipoo tuvassa emäntä. 5. Tuvassa emäntä leipoo. 6. Emäntä tuvassa leipoo.

Yleinen sanain järjestys lauseessa on: alus — maine — maineen määräys (esim. 1.). Tuntematonta ilmaiseva lauseenjäsen on lauseen lopussa (esim. 2.). Painokas lauseenjäsen on alussa (esim. 3. 4. 5.). Jos paino on aluksella, on maineen määräys ennen mainetta (esim. 6.).

Äidinkielessämme alus on tavallisesti lauseessa ennen mainetta. Jos jokin uusi asia on kerrottavana, asetetaan alus viimeiseksi lauseessa tai ainakin loppupuolelle.

Esim. Välit kiristyivät niin, että puhkesi verinen kapina. Kaikki ovat jännittyneitä, sillä kohta meillä on lopettajaiset.

Aivan painotonta sanaa ei sovi asettaa lauseen loppuun.

Esim. Enpä tahtoisi lähteä nyt. (P. o. Enpä tahtoisi nyt lähteä.) Tänä aikana hän saavutti kansan suosion taas. (Tänä aikana hän taas saavutti kansan suosion.) Verratkaa kahden edellisen lauseen merkitystä toisiinsa! Sen ilmestymisestä on vuosia vierähtänyt jo.

Tyylin kaunistuskeinoja.

Tyylin selvyys on tärkeämpi kuin sen kauneus. Kuitenkin on syytä kiinnittää huomiota myös tyylin kauneuteen. On olemassa muutamia sellaisia kaunistuskeinoja, jotka esiintyvät esim. Kalevalassa. Ne ovat Suomen kansan luonteelle ominaisia. Näitä tyylin kaunistuskeinoja ovat:

Alkusointu. Alkusointu syntyy siten, että kaksi tai enintään kolme peräkkäistä sanaa alkaa samalla äänteellä tai samalla tavulla.

Esim. synkeä syys, tuivertava tuuli, humiseva honka, armas aurinko, paukkuva pakkanen.

Liiallista alkusoinnuttelua on vältettävä, sillä se vaikuttaa häiritsevästi.

Esim. Taas on saapunut synkeä syys suloiseen Suomeen. Kohisten kokka kohtasi kosken kuohuvat ryöpyt.

Kerto. Kerrolla tarkoitetaan saman asian toistamista toisin sanoin.

Esim. Syksyllä maamies korjaa sadon, työnsä ja vaivannäkönsä palkan. Kesä, ihanin vuodenaikamme, on mennyt. Tuli, ihmisen uskollinen renki, saattaa helposti muuttua hänen vihollisekseen. Itse tieän rauan synnyn, arvoan alun teräksen. Vilu on täällä ollakseni, vaiva värjötelläkseni, aina aalloissa asua, veen selällä seurustella.

Vertaukset. Vertaukset voivat olla täydellisiä, jolloin jokin käsite valaistaan toisella.

Esim. Minä asun pienessä majassa, joka on kuin harmaa kääpä valkovartisen koivun kyljessä. Siellä täällä on poutaisia pilviä kuin valkeita, pehmeitä villahahtuvia. Aamulla kaste on kuin kylmää, kirkasta kuuraa. Kaikki minulta särkyy kuin lelu lapsen kädestä. Se on vilahtanut näkyviin kuin vihamielinen varjo.

Vertaukset voivat olla myös humoristisia. Esim. Sydän paisuu onnesta kuin hyvin alustettu pullataikina. Hän hiipi hiljaa kuin hiiri, mutta sittenkin sydän läpätti kuin lampaan saparo. Koira on kastunut ja lemuaa kuin kesäinen liikkiö. — Aleksis Kivi on mestarillisesti käytellyt vertauksia. Esim. Sanoppas se, ja kuultelen äänetönnä kuin särki sammakon motkotusta. Naiset itkussa hyrisivät niinkuin lipiätiinussa pesijän kourissa hyrskähtelee uusi, neljäniitinen hursti.

Keksikää lauseita, joissa on vertauksia.

Vertaukset voivat olla myös *puolivertauksia*, jolloin jonkin käsitteen asemesta käytetään vertauksellista käsitettä.

Esim. ajan hammas, ajan ratas, luonnon helma, punainen lanka, silmäin meri, elon ilta j. n. e.

Kielikuvia eli kuvaannollista sanontaa on säästäen käytettävä. Kielikuvat tekevät helposti alkavalle kirjoittajalle pahoja kepposia. Usein ne ovat jo niin kuluneita ja vanhoja, että soisi niiden jäävän sekä puheesta että kirjoituksesta pois. Jos kirjoittajalla on mielikuvitusta ja tunnetta, syntyy hänen tyyliinsä itsestään kylliksi vaihtelua ja kuvaannollisia sanontatapoja, jotka ovat tuoreita ja hänen havaitsemiaan.

Kuvaannollisen sanonnan on aina luontevasti ja kiinteästi liitytettävä käsiteltävään aiheeseen. Kuvat on koetettava keksiä siltä alalta, siitä ajasta ja niistä oloista, joissa esitys kulloinkin liikkuu. Turhaa on turvautua kuluneeseen, luonnottomaan »kukkastyyliin», sillä se rumentaa esitystä ja tekee sen naurettavaksi.

Arvostelkaa seuraavia virkkeitä.

Ajan ratas, joka parantaa kaikki haavat, on ruokkinut hänen sydäntään lohdutuksen hunajalla. Kuoleman viikatemies niitti poikki hänen elämänsä langan. Vihreässä nuoruudessani tein paljon kepposia, joita ajan hammas on pakottanut minut kyynelkasteessakin kostuttamaan. Aleksis Kivi on kirjallisen elämän näyttämöllä esiintynyt suuri hengen jättiläinen. Olin suruissani ja kätkin itseni kuin nunna avaimen taakse. Lähetän sinulle täältä vaaleanpunaiset terveiset. Hän oli kerran ollut rikas, nytkin elämän meren aallot heittivät hänet onnen korkeimmille kunnaille, mutta kohtalon pakko syöksi hänet jälleen kurjuuden kurjimpaan kurimukseen. Kuoleman nuoli katkaisi hänen elämänsä langan liian aikaisin. Elämän runous kylvää joskus runsaasti ruusuja nuorten poluille, mutta ne ovat okaisia ruusuja. Nuoret liitelevät päiväperhoina kukasta kukkaan kooten niistä makeaa mettä. Petolinnut näyttelevät hyvin suurta osaa lintumaailmassa. Harras kiitollisuuden kaipuu täyttää mielemme joulun rauhaisasta herännäisyydestä.

Ääntämälkivia sanoja käytetään jotakin tekemistä havainnollistamaan.

Esim. Tuuli vinkuu, vonkuu ja ulisee nurkissa. Tuuli suhisee puiden latvoissa. Tuuli huokailee hiljaa. Kissa naukuu. Pakkanen paukkuu nurkissa ja räiskää pitkin aidan selkiä. Keijukaiset hiipiä hipsuttavat. Poika juosta tömistää.

Liioittelua voidaan käyttää kaunistuskeinona siten, että esityksen voiman lisäämiseksi sanotaan sellaista, mikä kirjaimellisesti ei ole totta.

Esim. Hän on järkkymätön kuin vuori. Puhujan ääni jyrisi ukkosena, ja hänen silmänsä kipenöivät.

Olennoimisella annetaan esitykselle elävyyttä. Eloton esine voidaan kuvata eläväksi olennoksi.

Esim. Koko metsä korviaan heristi. Koko kukkula päätään nyökäytti. »Löydämme oman itsemme . . . ? virkahti palsami, »nyt vasta minä alan sinua ymmärtää.» — »Ja jos niin olisi käynyt, niin paljoa parempi olisi ollutkin». sanoi iltahämy vakavasti. — »Vai et huomaa . . .?» virkahti peili miltei ilkkuen.

Yltymiseksi sanotaan sitä, että asteittain kartutetaan vaikutusta kohoamalla pienemmästä kuvasta yhä suurempaan.

Esim. Hänessä itsessään, hänen ympärillään, kaikkialla oli ihmeellinen rauha.

Aikamuoto. Kestämää käyttämällä kertoman sijasta saadaan tapahtuma kuin läheisemmäksi ja innostavammaksi.

Esim. Kun saavun kirkkoon, tulen yhä jännittyneemmäksi. Millainen valon paljous sieltä tulvahtaakaan vastaani! Urut humahtavat samassa soimaan, ja liikutus aivan kuin kuristaa kurkkuani. — On talvi vuonna 1596. Suuri joukko sarkapukuisia, voimakkaannäköisiä miehiä kulkee pitkin lumista tietä läheten Nokiaa. Heidän kovapiirteisillä kasvoillaan kuvastuu sammumaton viha. Se on nuijamiesten joukko.

Tyylin kaunistaminen sellaisin keinoin, kuin edellä on mainittu, on kaunokirjallisessa esityksessä välttämätöntä. Vertauksien ja kielikuvien käyttäminen on vaikeinta ja vaativinta, mutta nekin kuuluvat kaunokirjalliseen tyyliin, siis aineisiinkin, joissa käytetään kuvailevaa tapaa. On vain koetettava keksiä uusia ja tuoreita sanontatapoja. Ne syntyvätkin itsestään, kun kirjoittaja eläytyy aiheeseensa, käyttää mielikuvitustaan ja koettaa esittää asiat mahdollisimman elävästi ja havainnollisesti.

Maria Jotunin »Avonaisen lippaan» käsikirjoitusta.

Tyylivirheet kirjoittaja huomaa parhaiten *lukiessaan ääneen sen, mitä on sepittänyt. Mitä useammin kirjoituksensa lukee, sitä korjailee ja tyylillisesti viimeistelee, sitä parempi on lopputulos.*

Tehtäviä:

1) Poimikaa jostakin äskettäin lukemastanne kaunokirjallisesta teoksesta vertauksia ja puolivertauksia. 2) Tarkatkaa muitakin kirjailijan käyttämiä tyylin kaunistuskeinoja. 3) Arvostelkaa niitä. 4) Lukekaa jokin palanen ääneen ja koettakaa sitten sanoa sama asia tai tulkita sama tunnelma toisin sanoin.

Kirjallisuutta:

Kaarlo Nieminen, Ainekirjoituksen opas ynnä suomen kielen tyyliopin alkeet.
Allan Saratie, Hyvää suomea. Oikeakielisyyskirjoitelmia ja -ohjeita.
E. A. Saarimaa, Kielen ja tyylin alalta.

Seuralehden kansinäyte.

KAHDEKSAS LUKU.

Seuralehdet ja sanomalehtien avustaminen.

Seuralehdet.

Pirteästi toimivalla seuralla on tavallisesti oma käsinkirjoitettu sanomalehtensä, johon seuran jäsenet kirjoittelevat ja joka samalla ilmaisee heidän harrastuksiaan. Nämä lehdet ovat toisinaan surkeita tekeleitä, joita ei kukaan haluaisi kuunnellakaan, kun ne usein esitetäänkin yksitoikkoisesti ja tankaten. Kuitenkin hyvä sanomalehti on ilmaus seuran elinvoimaisuudesta. Nämä lehdet saattavat muodostua varsin hauskoiksi, ja niihin kirjoittaminen on hyvin kehittävää, jos niiden toimittamiseen uhrataan kylliksi aikaa ja huolta.

Koska seuralehdessä ei voi pohtia tavallisia päivântapahtumia, olisi jokainen lehti koetettava saada *sisällykseltään yhtenäiseksi*. Raittiusjuhlan lehti sisältäisi pääasiallisesti raittiusaihcisia kirjoitelmia, urheilujuhlan lehti taas urheilua, voimistelua, ruumiinkulttuuria koskevia. Tästä ei kuitenkaan tarvitse orjallisesti pitää kiinni, vaan lehteen voi ottaa muutakin sisältäviä kirjoituksia. Hyvä olisi, jos jokaiseen lehteen saataisiin myös jotakin hauskaa tai repäisevää.

Mitä seuralehden tulee sisältää? Seuralehden, samoin kuin minkä sanomalehden tahansa, tulee olla lukijakuntansa kehityksen ja harrastusten mukainen. Sen tulisi sisältää niitä asioita, jotka lukijaa tai kuuntelijaa kiinnostavat. Sellaisia asioita ovat jäsenten omat harrastukset ja pyrkimykset sekä seuran tahi kerhon piirissä sattuneet tapahtumat. Paikkakunnalla esiintyvät virtaukset kiinnostavat myöskin toisia.

Sanomalehti jakautuu kahteen suureen pääosastoon: 1) tekstiosastoon, 2) ilmoitusosastoon.

Seuralehdessä tulee vain tekstiosasto huomioon otettavaksi, sillä harvoinpa seuralehti sisältää uutisia tai ilmoituksia, joilla on muuta tarkoitusta kuin huvittaa kuulijoita.

Sanomalehtien artikkelit. Sanomalehtien tekstiosastoissa annetaan tärkein sija arvokkaalle johtavalle kirjoitukselle, jota sanotaan pääartikkeliksi. Tässä esiintyy se kanta, jota lehti edustaa. Siksi se on johtava kirjoitus, ja sen laatiminen tai hankkiminen kuuluu tavallisesti päätoimittajalle. Artikkelit laaditaan kunkin ajankohdan polttavimmasta kysymyksestä, oli se sitten valtiollinen, taloudellinen tai jokin muu. Vain puoluelehdessä voi pääartikkelin kirjoittaa politiikasta.

Jokaiseen seuralehteenkin olisi saatava erityinen johtava kirjoitus. Pääartikkeli ei seuralehdessä voi olla päivän keskeisintä kysymystä kosketteleva, koska seuralehdet eivät millään muullakaan tavalla seuraile päivän tapahtumia.

Seuralehden johtava kirjoitus laadittakoon siitä asiasta, joka lehdelle on määrätty keskeiseksi. Jos lehti kirjoitetaan raittiusjuhlaan, koskettelee pääartikkeli esimerkiksi raittiustilaa maassamme tai selvittelee seuran suhdetta kieltolakiin.

Muihin numeroihin sopivia pääartikkelin aiheita.

Urheilunumeroon: Miten urheilu vaikuttaa kansan siveelliseen tasoon? Mitä olisi tehtävä kotipaikkakuntamme urheilun kohottamiseksi?

Isänmaalliseen numeroon: Mitä isänmaanrakkaus vaatii valveutuneelta kansalaiselta? Isänmaanrakkauden kasvattamisesta.

Maatalousnumeroon: Pienviljelijäin sivistystason kohottamisesta. Karjanjalostuksesta.

Heimojuhlanumeroon: Katsaus veljeskansojen historiaan. Mitä voimme tehdä esim. liiviläisten hyväksi.

Opintokerhon työkauden päättäjäisnumeroon: Opiskelun hyöty. Miksi jokainen kansalainen tarvitsee yleissivistystä?

Jonkun merkkihenkilön muistojuhlanumeroon: Merkkihenkilön vaikutus Suomen henkiseen tai taloudelliseen kehitykseen. Merkkihenkilön johtavia periaatteita.

Kaunokirjalliseen numeroon: Miksi kaunokirjallisuutta luetaan? Mikä on hyvää ja lukemisen arvoista kaunokirjallisuutta?

Pakinat. Lehteen kuuluu nykyjään myös pakina. Pakina käsittelee, samoin kuin artikkelikin, nykyhetken kysymyksiä, mutta eroaa artikkelista siinä, että se on kirjoitustavaltaan keveä ja aiottu huvittavaksi. Pakinalla on usein kasvattava ja opettava tarkoitus. Pakinoitsija voikin, käyttäessään huvittavaa kirjoitustapaa, saada yleisön huomion vilkkaasti kiintymään vallitseviin epäkohtiin. Hän voi opettaa paremmin kuin muut, sillä keveässä pakinatyylissä lukija tempautuu mukaan ja ennenkuin itse huomaakaan, on jo omaksunut pakinoitsijan mielipiteet, haluaapa tehdä samat uudistuksetkin kuin pakinoitsija.

Pakinan laatiminen ei ole mikään helppo tehtävä. Parhainkaan pakinaseppä ei saa joka päivä syntymään kunnon pakinaa. Mutta kun seuralehdet ilmestyvät vain harvoin, sopisi niihin yrittää jokaiseen saada huvittava pakinakin.

Leikillinen, kevyt ja harmiton pakina vaikuttaa usein paremmin kuin kiukkuinen saarna, jonka tarkoituksena on loukata muita.

Kadonnut konstaapeli.

— Kuulkaas Jaskula, sanoi nimismies konstaapelille. Täällä meidän pitäjässämme on jo kuukauden päivät Yli-Paakkulassa majaillut joku ulkomaalainen herra. Pitäisi vähitellen ottaa selkoa siitä, mikä hän oikein on miehiään. Koettakaahan mennä sinne ja tiedustella asianlaitaa. Noin vain kautta rantain ja hienotunteisesti.

— Juu, sanoi konstaapeli Jaskula, kyllä minä.

Ja meni. 20 minuutin kuluttua hän jo oli ulkomaalaisen herran puheilla. Ulkomaalainen osasi sujuvasti suomenkieltä. Sellainen on mahdollista kertomuksissa. Tämä on nimittäin kertomus.

— Minä — sanoi konstaapeli — kysyn täten lain nimessä hienotunteisesti ja kautta rantain, että mikä otus herra oikeastaan on?

— Minä olen amerikkalainen tiedemies, sanoi herra.

— Mitä te täällä paikkakunnalla oikein tahdotte tietää?

— Olen tullut tänne suorittamaan loppuun tieteellisiä tutkimuksia ja kokeilujani. Olen tehnyt suuren keksinnön. Atoomien hajoittamisen.

— Pellolleko niitä hajoitetaan?

— Kuinka sen nyt oikein helppotajuisesti selittäisinkään... Nähkääs, se on sellainen keksintö, että jokin kappale voidaan hajoittaa lukemattoman lukemattomiin pieniin osiin. Ja siinä on kysymyksessä sellaiset voimavarastot, että jokainen näistä osista merkitsee tavatonta voimaa.

— En minä oikein ymmärrä. Tarkoitatteko, että voisitte minutkin, konstaapeli Jaskulan, hajoittaa lukemattoman lukemattomiin pieniin osiin, jotka kaikki olisivat tavattoman voimakkaita?

— Kyllä vain.

— Mutta henki siinä menisi?

— Ei, siinähän se salaperäinen keksintö juuri onkin, että osat sekä elimellisesti että elollisesti ovat yhtä voimakkaita kuin alkuperäinen kokonaisuus.

— Kuulkaas, herra tietomies, hajoittakaas minut kokeeksi.

— Miksi sellaista toivotte?

— Kunpa tietäisitte, minkälaista on tämä poliisikonstaapelin homma tässä maassa, niin ette kysyisi. Katsokaas, minä olen pitäjän ainoa poliisi. Minun on yhtä aikaa käytävä ulosmittaamassa verorästejä, otettava kiinni varkaita, erotettava tappelijoita yhtaikaa pitäjän joka kulmalla, väijyttävä pirtunkuljettajia, pidettävä yllä järjestystä aina 5 iltamassa yhtaikaa (kun meidän pitäjässä on jollakin seuralla iltamat, niin kaikki muutkin seurat pitävät iltaman samana päivänä), avustettava maantiesyynissä . . . Jos olisitte niin ystävällinen ja hajoittaisitte minut tarpeeksi moneen osaan, joilla jokaisella on tavallisen konstaapelin voimat, niin kyllä olisin kiitollinen.

— Suunnilleen miten moneen osaan?

— Sanokaamme nyt aluksi vaikka vain tuhanteen.

No. Amerikkalainen tiedemies hajoitti konstaapelin.

Mutta keksintö oli vielä vähän epävarma. Konstaapeli hajosikin ihan jäljettömiin.

Kukaan ei enää senjälkeen nähnyt konstaapeli Jaskulaa.

Mutta kukaan ei silti huomannut hänen katoamistaan. Oltiin niin totuttu siihen, että poliisikonstaapelin oli oltava yhtaikaa niin monessa paikassa ja hommassa, ettei häntä koskaan missään näkynyt.

Olli. (Uudessa Suomessa.)

Tehtäviä:

Keitä pakinoitsijoita tunnette? Kenen pakinoista enimmän pidätte? Mitä aiheita mielipakinoitsijanne käyttää?

Laatikaa pakina jostakin paikkakuntanne epäkohdasta tai siellä sattuneesta huvittavasta tapahtumasta.

Pakinan aiheiksi sopivat myös sellaiset kuin jatsi-villitys, gramofonit y. m.

Haastattelut. Päivälehdissä huomio kiintyy myös haastatteluihin. Niissä esitetään esimerkiksi, mitä joku ulkomainen taiteilija ajattelee suomalaisista, minkä vaikutelman hän on saanut maastamme. Huomattuja kansalaisia haastatellaan heidän merkkipäivinään, asiantuntijoita jonkin erityisen tapahtuman johdosta.

Haastatteluja pitäisi saada myös seuralehtien palstoille. Eivät ne millään tavalla mahdottomia ole. Päinvastoin! Nuorten muodostama seura voi hankkia ystäväkseen paikkakunnan vanhemman väestön esimerkiksi sillä, että joku sanomalehden toimittajista silloin tällöin haastattelee jotakuta huomattavaa henkilöä, asiantuntijaa tahi vanhusta. Haastattelun aiheena voivat olla esimerkiksi haastateltavan ajatukset urheilusta, paikkakunnan vanhat joulutavat, entiset kisat, vanhat uskomukset j. n. e.

Haastattelussa on keskustelumuoto hauskin ja sopivin. Haastattelu menettää luonteenomaisuuttaan ja mielenkiintoaan, jos kirjoitat pikkujoulujuhlaan ilmestyvään lehteen haastattelun näin: Käännyin eilen Mattilan vanhan isännän puoleen ja tiedustelin häneltä paikkakuntamme entisiä joulutapoja. Hän kertoili ystävällisesti seuraavaa.

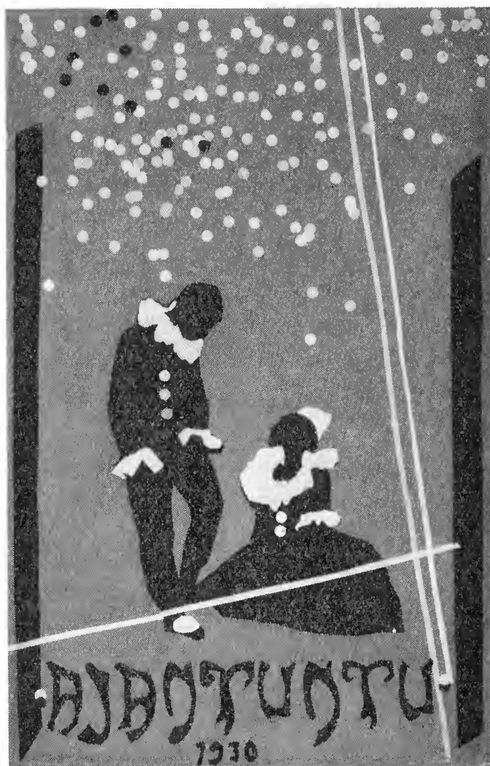
Haastattelusta tulee paljon parempi, jos antaa kysymysten ja vastausten vaihdella.

Kun mennään haastattelemaan, täytyy kysymysten jo olla muistiin merkittyinä. Niitä ei voi keksiä vasta haastatellessa. Haastattelijan on osattava ohjata keskustelua valmiiksi harkittujen kysymystensä puitteissa. Haastattelu on koetettava saada pirteäksi ja hauskaksi vuoropuheluksi, jossa on henkilökohtainen tuntu.

Kaunokirjalliset palaset. Pienet kertomukset ja muut kaunokirjalliset kyhäykset ovat seuralehtien tavallisinta luettavaa. Nämä ovat joko suorasanaisia tai runopukuisia. Jos niissä kirjoittaja tulkitsee omaa itseään, kertoo omia kokemuksiaan, ovat ne sellaisinaankin arvokkaita. Mutta varsinkin sitten, kun aineita kirjoittamalla on opittu käyttämään parempaa tyyliä, havainnollista ilmaisutapaa, runsaampaa sanavarastoa, saattavat nuo palaset muuttua paljon nautittavammiksi.

Tunnelma- ja luonnonkuvauspalasissa ei lähdetä siitä, että otsake jo on tunnettu, kuten aineessa. Nehän, jos ovat todella itse elettyjä ja tunnettuja, puhkeavat kuin itsestään esiin, ja vasta viimeiseksi johtuu mieleen, että pitäisihän tällä »lapsellani» nimikin olla.

Otsakkeen valinnassa on oltava tarkka, sillä usein se jo ratkaisevasti vaikuttaa, minkälaisen huomion kirjoitus saa osakseen. Sen tulee olla *lyhyt, sattuva, esityksen ydintä ilmaiseva,* mutta samalla sellainen, että lukijan huomio siihen kiintyy. Usein näkee otsakkeita, jotka ovat suurisanaisia tai repäiseviä, mutta eivät lainkaan vastaa esityksen sisällystä. Otsake ei saa olla vaativa ja pöyhkeä, vaan yksinkertaisuudessaan sattuva.

Seuralehden kansinäyte.

Moni voi sanoa: »Minulla ei ainakaan ole mitään kirjoitettavaa. En minä koskaan ole elänyt mitään suurta ja voimakasta. Ei minulle koskaan ole tapahtunut mitään sellaista, mitä ei olisi sattunut toisillekin. Minä en osaa mistään kirjoittaa.»

Jokaisella ihmisellä on jotakin kirjoitettavaa. Jokaisella on omat elämyksensä, oma lapsuutensa, omat muistot kodistaan, omasta isästään, äidistään, heidän elämästään, työstään, rakkaudestaan. Ne muistot ovat elettyjä, omakohtaisia. Ne elämyksensä voi toisille lahjoittaa kirjoittamalla niistä. Kirjoittamalla voi unohtuvasta elämästä jotakin pelastaa. Vain kirjoittamalla voi pelastaa vanhusten entisyyden muistoineen ja tunnelmineen vaipumasta unohdukseen. Ne ovatkin kyllin arvokkaita pelastettaviksi.

Jokaisella on oma sisäinen maailmansa, ja kun osaa tunnelmissaan elää, osaa sisäisintään myös tulkita.

Kuvatun tunnelman täytyy olla *todella eletty*, sen täytyy olla *totta*. Tunnemaailmassa on totuutta noudatettava, sillä mikään valheellinen ei voi herättää vastakaikua muissa. Vain se, mikä on sydämestä lähtenyt, löytää tien sydämeen.

Kirja-arvostelujakin voi sovittaa seuralehteen. Ne eivät tietenkään voi eivätkä haluakaan olla yleispäteviä, mutta näissä arvosteluissa voi tehdä selkoa siitä, mitä kirja arvostelun laatijalle on antanut. Niissä on selostettava lyhyesti ja pääpiirteittäin juoni ja suurin paino pantava siihen, mitä kirja arvostelijalle henkilökohtaisesti on kyennyt antamaan. Kehittävää on, jos voidaan esittää kirjan ansiopuolet ja sen mahdolliset virheet.

Seuralehden kuvitus. Seuralehtikin olisi saatava, mikäli mahdollista, kuvitetuksi. Usein kuitenkin kuvitus rajoittuu vain kansikuvaan sen yksinkertaisen syyn takia, että piirustustaitoa on vain harvoilla. (Sitä voidaan kehittää m. m. suorittamalla piirustuskurssi Kansanvalistusseuran kirjeopistossa.) Piirustettujen kuvien lisäksi voi kuitenkin käyttää myös valokuvia. Erityisen hauskaa olisi, jos saataisiin lehteen valokuvat niistä henkilöistä, joita kulloinkin haastatellaan. Samalla lehti saisi enemmän kotiseutuhistoriallista arvoa. Jos seura tai kerho tekee huviretken, josta lehdessä kerrotaan, olisi kirjoitukseen liitettävä valokuvia retkestä. Eiköhän joku kerholaisista omistane valokuvauskonetta?

Muualta leikattuja kuvia voi myös lehteen liimata. Kun ne hyvin valitsee ja etsii niille sopivat paikat kirjoitusten lomasta, vaikuttavat ne erittäin hauskoilta. Kaikki tällainen vaivannäkö on omiaan tekemään lehden omistajilleen entistä rakkaammaksi.

Sanomalehtien avustaminen.

Kun näin on harjaannuttu kynää käyttämään omassa lehdessä, voi yksi ja toinen ruveta vähitellen avustamaan oman paikkakuntansa lehteä lähettämällä sille kotipuolensa uutisia. Uutisten laadinnassa on muistettava muutamia seikkoja.

Uutinen on kirjoitettu esitys jostakin tapahtumasta ja tarkoitettu sellaiselle ihmiselle, joka ei tapahtumaa ole nähnyt eikä siitä kuullut.

Uutisten täytyy aina ehdottomasti olla tuoreita. Vanhoja ei koskaan saa lähettää lehdelle. Uutisen täytyy aina perustua todella tapahtuneeseen, sitä ei missään nimessä saa tekaista. Jos tietää jonkin uutisen, on siitä hankittava selvyys, miten tahansa. Tärkeätä on osata kääntyä sellaisen henkilön puoleen, jolta tietoja voi saada. Kuitenkin on tietojen hankinnassa noudatettava hienotunteisuutta.

Uutisen valaisemiseksi mainitaan joskus muitakin seikkoja, jotka eivät suorastaan kuulu uutiseen. Esimerkiksi laivaonnettomuudesta kerrottaessa mainitaan laivan kulkuväylä, sen omistajat, kantavuus, rakentamisvuosi sekä muita samantapaisia seikkoja. Samoin tulipalo-uutisessa mainitaan kaikki ne, jotka ovat joutuneet vahinkoa kärsimään, ja palovakuutussumma. Jos on sattunut jokin erityisen suuri onnettomuus, silloin usein palautetaan mieleen muut samantapaiset aikaisemmin sattuneet onnettomuudet. Uutinen voidaan myös »värittää». Tässä värittämisessä täytyy olla varovainen, sillä siinä usein uutinen menettää ainakin osan todenmukaisuuttaan.

Uutisen on vastattava kysymyksiin: 1. Mitä? 2. Kuka? 3 Missä? 4. Milloin? 5. Miten? 6. Miksi? Ensiksi on siis esitettävä pääasia, sitten sivuasiat. Huono tapa on laatia uutinen aikajärjestykseen.

Suomalaiset
Tieto-Sanomat
Syys-Kuusa, Wuonna 1775.

Nuwaiset Ahnisimmat,
Suomen Suuresa Salosa!
Mieltykähät Mieluisesti
Oppimahan Omillanne
Suomen Selwillä Sanoilla,
Lukemahan, Lausumahan.
Toimehenkin Tuottamahan
Toimituria Töitä.
Tietojakin Tolmenpita,
Sanomita Samowlta
Suomeri Sanottawita,
Kirjan Kautta Kuulnwita,
Kuulumita, Kaikunwita,
Meijän Maamme Manterilla.
Satamilla, Saarikoilla,
Moisioisa Muhkehisa,
Majoisa Myös Matalisa.

* * *

Paljo ja moneniältaisia tietoja, koetuxia, ojennuxia ja parantamisen muotoja
):(

Antti Lizeliuksen julkaiseman ensimmäisen suomenkielisen sanomalehden 1. numeron ensi sivu.

Uutisen sisällyksen tulee olla selvä ja asiallinen. Kuhunkin uutiseen on löydettävä sille sopiva tyyli, mutta yleensä täytyy *lauseiden olla lyhyitä, sattuvia ja helposti ymmärrettäviä.* Kielenkäyttö uutisessa on hillittyä ja maltillista.

Uutisen otsake on luonnollisesti hyvin tärkeä. Se määrää, huomataanko uutista. *Otsake ilmoittakoon uutisen ytimen*, alaotsakkeessa voi mainita yksityiskohtia.

Tätä uutisten otsakkeiden sepittämistä pidetään sanomalehdissä erityisen tärkeänä. Useat ihmisethän lukevat vain otsakkeet ja saavat jo niistä selvän käsityksen tapahtumista. Suurimmilla lehdillä on omat otsikoimismestarinsa, jotka eivät tee mitään muuta kuin sommittelevat mahdollisimman sattuvia, huomiotaherättäviä otsakkeita.

Koettakaa sommitella otsakkeita uutisiin, joissa kerrotaan 1) tulipalosta, 2) kansakoulun vihkiäisistä, 3) murhasta häissä, 4) tienrakentamisesta, 5) kerhon päättäjäisistä keväällä.

Illamauutiset. Oman ryhmänsä muodostavat iltamauutiset. Niitä sepitettäessä on otettava ohjelman järjestys huomioon. Kuivia ja mauttomia tulee sellaisista iltama- ja juhlauutisista, joissa mainitaan: sitten seurasi ohjelmassa sitä ja sitä, sitten sitä ja sitä. Tällaisessakin uutisessa täytyy olla tarkka ja osata herättää lukijoissa mielenkiintoa. Iltamaselonteko ei saa muodostua pitkäksi, sillä sanomalehdissä ei useinkaan riitä tilaa sellaiselle.

Ei koskaan pidä eri ohjelmansuorittajista käyttää samoja sanoja, vaan uutinen on laadittava mahdollisimman vaihtelevaksi. Imartelua on vältettävä, sillä se tympäisee ja tuntuu naurettavalta.

Henkilöuutiset. Kun joku paikkakunnan huomatuista henkilöistä täyttää esimerkiksi 50 tai 60 vuotta, sopii hänestä lähettää uutinen sanomalehteen. Jos hän on kunnallisella alalla työskennellyt, kirjoitetaan hänen töistään lyhyt ja asiallinen esitys onnentoivotusten ohella. Mitä enemmän henkilö on julkisuudessa esiintynyt, sitä tarkemmat tiedot hänen elämästään lähetetään. Tällaisessa kirjoituksessa ei milloinkaan mainita vastoinkäymisistä, joita päivänsankarilla on ollut.

Yleisenä tapana on, ettei alle 50-vuotiaista heidän merkkipäivinään mainita. Henkilön täytettyä 70 vuotta mainitaan hänestä aina 5 vuoden kuluttua.

Huomatun henkilön kuolinuutisen ohella lähetetään hänestä myös elämäkerrallisia tietoja. Usein näkee sanomalehdissä kaunokirjallisia muistelmia vainajista. Jos ne ovat lämpimästi kirjoitettuja, vaikuttavat ne herkistävästi, ei ainoastaan vainajan omaisiin ja ystäviin, vaan muihinkin, jotka muistelman lukevat. Toisinaan näkee tällaisen muistelman runopukuisenakin. Vaikka se muodoltaan olisi ontuva ja heikko, puolustaa se kuitenkin paikkaansa, jos se ajatukseltaan on kaunis.

Tällaisen kaunokirjallisen muistelman voi kirjoittaa kenestä tahansa. Ei ihmisen, herättääkseen toisessa pyrkimystä jaloon ja kauniiseen,

jakaakseen vilpitöntä ystävyyttä, uhrautuakseen toisten hyväksi, tarvitse toimia julkisuudessa. Jokainen, joka on sielunsa aarteilla toisia rikastuttanut siten, että muistot hänen kuoltuaan valtaavat voimakkaina hänen ystävänsä, on aina sen arvoinen, että häntä julkisuudessa muistellaan.

Edellisten henkilötietojen lisäksi julkaistaan sanomalehdissä kihlaus-, vihkimä-, hopea-ja kultahääuutisia. Kihlaus- javihkimäuutisissa mainitaan aina naisen nimi ensiksi, hopea- ja kultahääuutisissa miehen nimi.

Suomettaren ensimmäinen numero.

Urheilu-uutiset ovat varsinkin nykyaikana suosittuja. Ne voi kirjoittaa mehevästikin, kunhan pysyy asiassa. Tällaisessa uutisessa mainitaan ensin, mitkä kilpailut ovat kysymyksessä, mutta sitten kuvataan yleisvaikutelmaa, joka oli kentällä tai radalla, jossa kilpailtiin, ja kerrotaan kilpailuihin osanotosta. Viimeiseksi mainitaan *kilpailun tulokset lyhyesti*, mutta *selvästi*.

Muita uutisten aiheita. Sanomalehdet ottavat mielellään vastaan uutisia sellaisista asioista kuin paikkakunnan työoloista, vuodentulotoiveista, teiden ja siltojen korjaamisesta ja rakentamisesta. Milloin anomuksia lähetetään paikkakunnalta eri virastoihin, olisi niistä myös aina paikalliselle sanomalehdelle tiedoitettava.

Eri ryhmän muodostavat *kunnalliset uutiset*. Kunnan-

valtuuston kokouksista pitäisi aina lähettää selonteko sanomalehteen. Silloin olisi poimittava pöytäkirjasta tärkeimmät kohdat ja mainittava tehdyt päätökset.

Käytännöllisiä ohjeita. Uutisten lähettäjän on mahdollisimman paljon käytettävä puhelinta avukseen. Jokainen sanomalehti ottaa vastaan myös puhelintiedoituksia, kunhan tiedoittaja ilmoittaa nimensä. Puhelinta on käytettävä sellaisten uutisten kuin murhain, tulipalojen ja tappeluitten ilmoittamisessa. On tärkeätä, että sanomalehden toimitus saa vain vaikka uutisen »idun», kyllä se itse sitten jatkaa tiedustelujaan ja laatii uutisen.

Jos jotakin kirjoitettuna lähetetään sanomalehden toimitukselle, on muistettava, että *käsikirjoilus* aina *laadilaan vain paperin toiselle puolelle.* Paperin ylälaitaan ja vasempaan sivuun on jätettävä runsaasti tilaa toimituksen korjauksia ja huomautuksia varten. Rivit on aina kirjoitettava harvaan, silloinkin kun koneella kirjoitetaan.

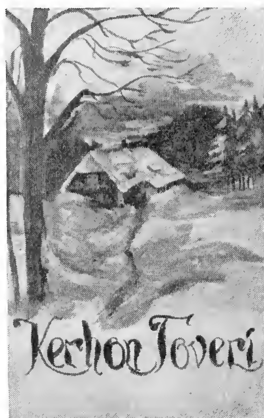
Nimet ja *numerot* on merkittävä erittäin *huolellisesti,* mieluimmin *tekstaamalla,* jotta vältytään erehdyksiltä ja suoranaisilta virheiltä.

Tehtäviä:

Laaditaan uutiset otsakkeineen seuraavista aiheista:

1) Nuoriso- tahi raittiusseuran iltamat ohjelmineen. 2) Paikkakunnalla sattunut tapaturma, josta kuolema on seurannut. 3) Salaman sytyttämä tulipalo, jossa tuhoutui riihi. 4) Kunnanvaltuuston kokous, jossa on käsitelty muun muassa uuden kansakoulun rakentamista pitäjään. 5) Vuodentulotoiveet kesäkuussa. 6) Etsikää jostakin sanomalehdestä sellainen uutinen, joka on mielestänne hyvä ja sattuva. Miettikää, miksi se on hyvä, ja koettakaa omissa laatimissanne uutisissa käyttää hyväksenne sen antamia ohjeita.

Seuralehtien kansinäytteitä.

Eino Leino.

YHDEKSÄS LUKU.

Runoilemisesta.

Kaikki, mitä edellisissä luvuissa on esitetty, on ollut sellaista, minkä jokainen tavallisen lahjakas ihminen saattaa oppia. Runoilemiseen, josta nyt puhutaan, täytyy omata erikoiset lahjat. *Runoilijaksi synnytään*, sellaiseksi ei voi oppia, ellei siihen ole sellaisia synnynnäisiä edellytyksiä kuin voimakas mielikuvitus, kyky tuntea syvästi ja herkästi ja varma kielikorva. Ei kukaan runoilijaksikaan sillä tavoin synny, että hän ilman muuta voisi heti luoda valmiita taideteoksia. Kyllä suurimmatkin luonnonlahjat saaneen täytyy opetella runomuotoa ja poljentoa, eivätkä runot vielä sittenkään valmiina puhkea esille. Usein saavat etevimmätkin runoilijamme lukemattomat kerrat muutella poljentoa, loppusointuja, runokuvia, ennenkuin runo vastaa heidän sisäistä näkemystään tai heidän tunnelmiaan.

Esimerkkinä siitä, miten vuolassanaisinkin runoilijamme Eino Leino muokkaili runojaan, esitetään tässä professori Tarkiaisen kirjoitelman mukaan hänen »Nocturne» runonsa synty.

Eino Leinon mieleen lienee tulvahtanut joskus kesällä parvi kuvla, jotka yön hiljaisina hetkinä alkoivat elää ja pyrkiä lauluksi. Hallitsevana kuvana ja sointuna oli ruisrääkän yksitoikkoinen laulu, jonka ympärille ryhmittyivät muut kuvat, sellaiset kuin kesäyön hiljaisuus,

kaskisavun hämärään verhoutuvat kukkulat, tummuva metsä, pilven sammuva hohde ja jostakin kaukaa häämöttävä järvenselkä. Hän riensi heti mielikuvansa kiinnittämään paperille. Runon nimeksi tuli »Ruisrääkän laulu». Ensimmäisiksi säkeiksi tulivat:

Ruisrääkän laulu,
suviöinen taulu:

Sitten ajatus rupesi haparoimaan, ja runoilija kirjoitti: »kaskien —», pyyhki yli, yritti »lemp-», »kaskisavut», kunnes syntyi seuraava säepari:

Sinivaaran savut,
metsän tummat havut.

Ei tuokaan runoilijaa tyydyttänyt ja hän pyyhki jo yli ensimmäiset säkeet, mutta tapasi kuitenkin jatkon ja kirjoitti:

pilven juova haikee,
metsä, joka vaikee,
vanamot ja varjot veen,
niistä lähtölaulun teen.

Tuo loppu oli jo kuitenkin liian etäällä alkukuvasta, ja niin täytyi muuttaa runon nimeksi »Lähtölaulu» — Lähtö? — Mistä? — Mihin? — Ei! Runo ei ottanut luistaakseen. Runoilija palasi ensimmäiseen nimeen, Ruisrääkän lauluun, ja tapasi kiinni auringonlaskun tunnelmasta. Siinä tunnelmassa oli jotakin kaunista, salamyhkäistä, rauhallista ja rauhoittavaa. Samassa hänen mieleensä lienee välähtänyt kuva jostakin silmäparista, joka joskus oli luonut lämpöään hänen tielleen, mutta nyt oli paennut kuin aurinko, jonka ruskotus vielä viipyi.

Runo sai muutaman muodonvaihdoksen vielä, sen nimi muuttui »Auringon laskussa», mutta sittenkään se ei vielä sillä kertaa tuntunut sujuvan.

Kun runoilija uudelleen otti aiheen käsiteltäväkseen, muuttui koko runo laajaksi, sen poljento vapautui ja väljeni Kesäyön kuviin liittyi aavisteleva rakkaus, jolla ei ollut kasvonpiirteitä, mutta joka sulaa kesäyön ihmeelliseen rauhaan, kuuleaan salamyhkäisyyteen ja suureen hiljaisuuteen. Nyt runo sujuu, se alkaa elää, soida, tuoksua. Se saa nimen »Nocturne» (Yötunnelma) ja nyt se on näin kuuluva:

Ruislinnun laulu korvissani,
tähkäpäiden päällä täysi kuu;
kesäyön on onni omanani,
kaskisavuun laaksot verhouu.
En ma iloitse, en sure, huokaa,
mutta metsän tummuus mulle tuokaa,
puunto pilven, johon päivä hukkuu,
siinto vaaran tuulisen, mi nukkuu,
tuoksut vanamon ja varjot veen;
niistä sydämeni laulun teen.

Jatko runoon sujuu sitten vaivatta, sanat soivat täyteläisinä, sulavina, soinnultaan ja poljennoltaan kantavina.

Palavat tähdet, pakkas-yö
on tyyni, hirmuinen;
hän Tuuran tempaa, jäähän lyö
kuin kuolon keräksen.
Hän iskee, iskee, sylee syyn
pään päällä impensä,
ja vaipuu vetehen, syleilyyn
käy ensilempensä.

Eino Leino

1925.

Eino Leinon julkaisemattoman »Baikaljärven ballaadi» runon loppusäkeistön kypsyttelyä.

Runoilija kirjoittaa runon sisäisestä luomispakosta. Hänellä on jokin tunne, havainto, sisäinen näkemys tai jokin sointuva säe niin voimakas, että se aivan kuin polttaa häntä, ja hänen täytyy se runona purkaa esille. Vanhat suomalaiset kansanrunotkin ovat näin muotonsa saaneet. Ne ovat valmiina säkeinä, sisäisten ajatusten, tunteiden, näkemysten pakosta syntyneitä, niitä ei ole tehty.

Suomen kansa on vanhaa laulajakansaa, ja siksi meillä useilla on kuin Kalevalan ja Kantelettaren laulajain vanhaa perintöä. Omaksi iloksemme voimme »runoja rustailla», vieläpä lähintä piiriämme niillä ilahduttaa, mutta todellisia, luovia runoilijoita ei meistä useimmista tule, vaikka koko ikämme tutkisimme runousoppia, sommittelisimme loppu-

sointuja ja lukisimme runoja totuttaaksemme korvaamme runon poljentoon. Runon oppii kyllä tekemään määrättyjen kaavojen mukaan, ja miksi emme antaisi »runonteonmielihalulle» valtaa silloin, kun loppusoinnut ja poljento puhkeavat helposti esille ja me tekeleestämme saamme itsellemme iloa.

Kun ruvetaan runoa tekemään, lähdetään siinä aivan toisesta päästä kuin luova runoilija lähtee. Hänellä on kaikki sisällään kuin »valmiina», mutta runon tekijän täytyy hakea itselleen jotakin sanottavaa. Me voimme runoissa esittää joitakin tapahtumia, tehdä niistä laulurunoutta tai tekaista pienen pätkän esimerkiksi onnitellaksemme jotakuta henkilöä hänen merkkipäivänään.

Ennenkuin *runollinen esitys* voi vaikuttaa lukijaan, tulee sen olla *havainnollista*, *eloisaa*, *värikästä* ja *sointuvaa*. Kaikki se, mitä tyylejä käsittelevässä luvussa on sanottu tyylin kaunistuskeinoista, kuuluu erittäinkin runolliseen esitykseen. Runoa ilman kuvaannollista sanontaa, ilman vertauksia, liioittelua, olennoimista voi tuskin ajatellakaan. Muodon kauneus ei taiderunoissa kuitenkaan yksin riitä, vaan sisällyksen täytyy myös olla arvokasta.

Runoelman tulee olla rakenteeltaan yhtenäinen. Sekin siis johdonmukaisesti pyrkii johonkin päämäärään. Runoelman rakenteessa on vaihtelu tarpeen. Jos se on vain asiain luettelemista poljennollisessa muodossa, ei se lukijaa tyydytä.

Runouden kielessä sallitaan vapauksia, joita ei yleiskieli hyväksy. Sellaisia nykyisinkin hyväksyttäviä poikkeuksia yleiskielestä on esimerkiksi h:n käyttäminen kahden samanlaisen ääntiön välissä (kaunihin, kultahan, tekemähän, katsottihin) sekä d:n kato (syämeni, veet — vedet). Loppuääntiö voidaan myös jättää pois. (Esim. Se aik' ol' ajoist' ankarin.)

Lauseet ovat runomittaisessa kielessä yleensä lyhyitä. Pitkiä lauseita monine määräyksineen runokieli ei suvaitse. Sanojen tulee olla värikkäitä, kuvaavia. Kuluneita sanoja ja sanontatapoja koetetaan välttää. Runoilijan tulee osata herkästi valita kulloinkin oikea ja kaunein sana.

Värikkäästi sanoja oppii parhaiten käyttämään tutkiessaan Kalevalan sanarunsautta. Siellä saatetaan sama asia esittää monella eri tavalla.

Sanojen sisäinen sointu vaikuttaa usein aivan ratkaisevasti runon kauneuteen. Sellaiset äänteet kuin u, y, ö ja l antavat sanoille tumman, pehmeän ja viihdyttävän soinnun. Aleksis Kiven ihanimmassa runossa »Sydämeni laulu» huomaa näiden äänteiden viihdyttävän ja ihanan tunnelma-arvon.

Mihen vertaan mieltäni (toivomme,
Mihen mieltäni (onnemme?)
Päivän pilven aukiolla
Pian poikkoon tasajen kellot;
Soikoon neidon kuoltuan!
Tuonelas hän käy mun vastaan,
Hymyvällä niitullа!-

Aleksis Kiven »Impi iltana» runon toisinnosta.

Sydämeni laulu.

Tuonen lehto, öinen lehto!
Siell' on hieno hietakehto,
sinnepä lapseni saatan.

Siell' on lapsen lysti olla,
Tuonen herran vainiolla
kaitsea Tuonelan karjaa.

Siell' on lapsen lysti olla,
illan tullen tuuditella
helmassa Tuonelan immen.

Onpa kullan lysti olla,
kultakehdoss' kellahdella,
kuullella kehrääjälintuu.

Tuonen viita, rauhan viita!
Kaukana on vaino, riita,
kaukana kavala mailma.

Alkusointu on runokielelle tärkeä kaunistuskeino. Yhtä tärkeä on *loppusointu*, jota ei suorasanaisessa tyylissä lainkaan käytetä.

Loppusoinnulla tarkoitetaan sanojen loppuäänteiden yhtäläisyyttä. Loppusointu esiintyy tavallisesti säkeiden lopussa erottamassa säkeitä toisistaan tai liittämässä ajatuksellisesti yhteenkuuluvia säkeitä toisiinsa.

Mitä loppusointuja on Aleksis Kiven runossa »Sydämeni laulu»?

Loppusointuja on yksi-, kaksi-, joskus kolmi- ja nelitavuisiakin.

Loppusoinnut voi järjestää usealla eri tavalla. Säkeet voivat olla parittain loppusoinnullisia, mutta sama loppusointu voi olla yhtä hyvin joka toisessa säkeessä. Toisinaan taas ensimmäinen ja neljäs sekä toinen ja kolmas säe ovat loppusoinnullisia.

Esimerkkejä yksitavuisista loppusoinnuista:

Lapsuusmuistoja.

Minä muistan mökkini mata*lan*
salon keskellä hiljai*sen*,
neliruutuisen pienen ikku*nan*
kera kauniiden kukki*en*.

Yhä muistan vihreän piha*maan*
sekä polvivat polut *sen*,
kodan tumman muistan, ja tuoksu*aan*
luo pihlaja valkoi*nen*.

Elo tyyni, kaunis ja rauhainen
oli siellä mun osa*nain* —
Sopusointuun luonto ja ihminen
niin käyvät korvessa *vain*.

Hiljainen sade.

Usvan utui*sen*
kera kiertä*en*
juottaa janoo*vat*
kasvit kuole*vat*
sade hiljai*nen*.

Suuret pisa*rat*
laihon lamaa*vat* —
suuret kyyne*leet*,
epätoivon *veet*
ovat raska*hat*.

Sateen hiljai*sen*
lailla lange*ten*
saapuu sovi*tus*,
rauha, siuna*us*
yli sielu*jen*.

Toivehet

I

Alkuaikia runouden alalta

kynäillyt

J. Sillanen

Kuopiossa 1878–79.

Juhani Ahon koulupoikana kirjoittaman
runovihon kansilehti.

Esimerkkejä kaksitavuisista loppusoinnuista:

Juhannuksena.

Kuin kaikuna kirkon malmi*kellon,*
kuin juhlaa *luoden*
käy tuuli ylitse vilja*pellon*
taas viestiä *tuoden*
yli veen,
yli maan:
Liput hulmuamaan,
sinivalkea viirimme kunniaan!

Se taivaalta, hangilta värinsä *peri,*
se on puhdas ja *pyhä*
kuin eestä sen uhrattu sankari*veri.*
Siks' kaikukoon *yhä*
yli veen,
yli maan:
Liput hulmuamaan,
sinivalkea viirimme kunniaan!

Samassa runossa on useimmiten sekä yksi- että kaksitavuisia loppusointuja:

Muistan mökin mata*lan,*
sydämessä suuren *salon,*
joulukynttilöiden *valon,*
jouluvirren harta*han.*

Katsoi poika pienoi*nen*
kynttilöihin kirkas*tuviin,*
kauniin satukirjan *kuviin* —
haaveihinsa nukku*en.*

Nukkui hymy huuli*llaan*
viatonta lapsen *unta.*
Koko taivaan valta*kunta*
hälle aukes unes*saan* — — —

Runomitta. Tavua, jossa on *pitkä- tai kaksoisääntiö* tai joka *päättyy kerakkeeseen*, sanotaan laajuudeltaan *pitkäksi*. Tavua, jossa on vain yksi ääntiö, johon tavu päättyy, sanotaan *lyhyeksi*.

Jokaisen sanan ensimmäinen tavu on pääpainollinen. Toinen ja viimeinen tavu ovat aina painottomia. 3., 5. j. n. e. ovat sivupainollisia.

Nämä seikat on tarkoin muistettava, ennenkuin voi runomitasta mitään oppia.

Kun me lapsina luimme tai lausuimme runoja, oli melkein mahdotonta käsittää, että niitä muuten voi lukea kuin poljennollisina. Äänemme nousi ja laski, panimme painon toisiin tavuihin ja toiset kuin huomaamatta sivuutimme.

Esim. Hii- naa- kut- kes-
ripä purit sui tiin,

lat- laas- por- pes-
tiat tiin, tahat tiin.

Tällä tavalla vaistomaisesti erotimme *runojalat*. *Runojalka käsittää aina vahvemman osan, nousun*, johon kuuluu yksi tavu, ja *heikomman osan, laskun*, johon muut tavut kuuluvat.

Runojalat voivat sisältää tavuja yhdestä neljään. Yleensä on runomitoissa nousussa oleva painollinen tavu. Vanha kalevalainen runomitta perustuu osittain tavujen laajuudelle.

Nousua merkitään tavallisesti —, laskua ⏑.

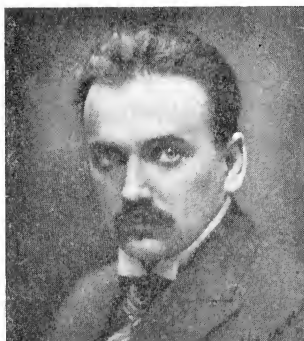
Jos säkeen kaikki runojalat ovat samanlaatuisia, sanotaan säettä yksinkertaiseksi.

Kaikkein yksinkertaisin mitta on se, missä runojalassa on ensin nousu ja vain yksi tavu laskussa. Tällaisella kaksipolvisella mitalla, johon kuuluu 4, 5 tai useampia runojalkoja, on useat kertovat runoelmat kirjoitettu. Sitä oppii helposti käyttämään ja sopiva se on esimerkiksi »kronikoissa», joissa esitetään jokin tapahtuma. Tietenkin säkeet on loppusoinnuin kaunistettava.

Muutamat nuoret runoilijat kirjoittavat runoja myös niin sanotulla vapaalla mitalla, joka ei noudata mitään säännöllistä poljentoa. Toiset eivät tällaisille runoille myönnä runon arvoa. Ne huomaa kuitenkin runoiksi yrittäessään muuttaa niiden sanajärjestystä. Ne ovat vapaampia ja herkempiä, välisti antavampia kuin heikot sidotulla mitalla kirjoitetut.

Runous on taidetta, jota kaikki ihmiset ainakin jossakin määrässä voinevat ymmärtää. Todellinen runo löytää tien sydämeen, vieläpä herättää pyrkimystä totuuteen, kaikkeen

hyvään, jaloon ja kauniiseen. Lukija tempautuu mielikuvituksessaan runoilijan elämyksiin, näkee hänen maailmansa, iloitsee ja suree niinkuin hänkin. Kansallisrunoilijat ovat kyenneet tunteensa ja mielikuvituksensa voimalla antamaan kauniin ja sointuvan muodon niille ihanteille, jotka kulloinkin ovat kansaa elähdyttäneet.

V. A. Koskenniemi.

Mitä keinoja on runontekotaidon oppimiseen? Paras keino on se, että *lukee arvokasta runoutta*, sellaista esim. kuin Koskenniemen ja Eino Leinon. Sitä on luettava *ääneen*. Eräs keino on myöskin se, että koettaa sovittaa sanansa jonkin *määrätyn kaavan mukaan* tai pitää jotakin etevän runoilijan runoa *esikuvanaan*, sovittaen omat ajatuksensa sen poljennon mukaisiksi. Runoja tällä tavalla jäljitellessä täytyy olla varuillaan, ettei hukkaa omaa itseään eikä myöskään rupea uskomaan, että runo on itsekseen *syntynyt*. On aina muistettava, että sellainen runo on vain *harjoitelma*. Koskenniemen runon mukaan on selvästi syntynyt seuraava runo, jota sen tekijä tahtoi pitää omanaan. Tässä on alkuperäisestä ja jäljennöksestä kummastakin osa.

Minä seisoin rannalla nuoruutein, missä kerran kaarnavenheitä tein. Meri lauloi suuria laulujaan, meri läikytti suuria laineitaan. (Koskenniemi)	Minä istuin kivellä lapsuutein, missä ennen käpylehmiä tein. Metsä lauloi vanhoja laulujaan, metsä huojutti suuria honkiaan.

Eniten suositaan meillä vanhaa *kalevalaista runomittaa*. Sitä »rääkätään» kuitenkin sangen usein, vaikka sen pitäisi olla meille helpointa. Se, joka tahtoo oppia oikeata Kalevalanmittaa käyttämään, *lukekoon ahkerasti Kalevalaa*, tutustukoon sen kaunistuskeinoihin: *alkusointuun*, *kertoon*, *olennoimiseen*, *liioitteluun*. Lukemalla ääneen Kalevalaa saa sen poljennon parhaiten mieleensä.

Kalevalan mitasta on muistettava seuraavat säännöt:

1. Kalevala on *nelipolvista mittaa*, jossa *nousu* ja *yksi-*

tavuinen lasku vuorottelevat. Jokaisessa säkeessä on siis kahdeksan tavua.

2. *Nousuun* sopivat kaikenlaiset muut tavut paitsi lyhyet pääpainolliset.

3. *Laskuun* sopivat kaikenlaiset muut tavut paitsi pitkät pääpainolliset.

4. Säkeen loppuun ei saa asettaa yksitavuista sanaa.

5. Pitkää ääntiötä ei mielellään aseteta sanan ensi tavua etemmäksi (kaksoisääntiöitä kyllä).

6. Alkusointua ja kertoa käytetään säännöllisesti, loppusointua vain joskus tilapäisesti.

7. Säkeessä voi *ensimmäisessä* runojalassa joskus olla nousussa lyhyt pääpainollinen tavu ja laskussa pitkä pääpainollinen.

8. Yhdessä säkeessä voi joskus olla yhdeksän tavua, mutta silloin kaksi ensimmäistä tavua katsotaan kuuluvaksi nousuun. Esim. Eläpä| muille|, neito| nuori, |kuin mi|nulle| neito| nuori.

Otetaanpa tarkasteltavaksi jokin Kalevalanmitalla kirjoitettu runo. Katsotaan, täyttääkö se ne vaatimukset, joita säännöissä tälle mitalle asetimme.

1.	Olen| tuota| aja|tellut,	Olen aina aatellunna,
2.	mietti|nynnä| mieles|säni:	miettinynnä mielessäni:
3.	kuka| noista| naisis|tamme	kenpä noista naisistamme,
4.	Suomen| sorjis|ta ty|töistä	Suomen sorjista tytöistä
5.	oisi| muita| maini|ompi	oisi muita mainiompi
6.	eukok|si o|tetta|vaksi.	eukoksi otettavaksi.
7.	Sitä| mietin|, tuota| tuumin,	Sitä mietin, tuota tuumin,
8.	nyt oon| päässyt| jo pe|rille.	nyt oon päässynnä perille.
9.	Ihan| löysin| ihan|teeni,	Löysinpä ihanan immen,
10.	siitä| kerron|pa si|nulle.	siitä kerron nyt sinulle.

Kun asetamme nousu- ja laskumerkit joka runojalkaan, huomaamme, että jo ensimmäisen säkeen kolmas nousu on virheellinen, sillä sehän on lyhyt pääpainollinen tavu. Meidän täytyy koettaa korjata tuo kohta saadaksemme säkeen oikeaan muotoon. Voimme käyttää ajatellut sanan asemesta muotoa aatellunna. Yhdeksännessä säkeessä on paha virhe, sillä siinä on kolmannessa nousussa lyhyt pääpainollinen tavu ja

lisäksi pitkä ääntiö ihanteeni sanan kolmannessa tavussa. Säkeestä saamme korjattuna: Löysinpä ihanan immen.

Tehtäviä:

1. Sommitelkaa kerhossa yhdessä jokin runo. 2. Lukekaa Kalevalan 44. runo ja tarkatkaa, mitä kaunistuskeinoja siinä on käytetty.

3. Koettakaa kirjoittaa Kalevalan-mitalla runo käyttäen aiheena joko jotakin tapahtumaa tai tunnelmaa. Ryhmittäkää sanat ensin niin, että jokaiseen runojalkaan tulee tarpeellinen tavumäärä ja järjestäkää vasta sitten nousut ja laskut oikein.

4. Koettakaa, jakamalla säkeet runojalkoihin, onko seuraavissa mitään virheitä.

Istuvi nuorukainen sorja
venhossansa veden varassa,
souteleepi yksinänsä
iltatuulen tuutimana.
Oottain katse pälyy rantaan,
kaihoovana kauas tähtää,
tuonne kauniin niemen päähän
kunnahalle kultaiselle.

Suomen sorjista tytöistä
oisi muita mainiompi
eukoksi otettavaksi,
jolla sormet on sopivat
ruisleivän leipojaksi,
kalakukon käärijäksi,
piirakaisen paistajaksi,
pesijäksi pyhäpaian.
Siitäpä talon emäntä
mura-Jussille tulisi.

Juhannus on valon juhla,
valon juhla, lämmön juhla.
Luonto juhlan jou'uttavi,
ajan pyhäisen pitävi.
Päivä kiertää korkealla,
yökin välkkyvi valoa.
Versoo niityt vehre'issä,
korret kukkivat kedolla,
pyhät pihlajat pihoissa,
kukkuu käet pihlajissa.
Väki tekevi tulia.
Kokon lieska leimahtavi,
kohden pilviä kohoovi.

Laulu Suomessa.

Arwon mekin ansaitsemme
Suomen maassa suuressa,
ehk' ei riennä riemuksemme
laiho miesten maatessa.;
leipä kaswaa kyndäjälle,
onni työnsä täyttöjälle.

Suomen poika pellollansa
työtä tehdä jaksaapi,
korwet kylmät woimallansa
pelloksensa perkaapi;
rauhass' on hän riemullinen,
mies sodassa miehuullinen.

Jaakko Juteinin Viipurissa
v. 1816 painetusta runosta.

Kevätpäivälle.

Armas päivä paistatellos,
kohoellos korkeemmalle,
jotta joutuu juhla suuri,
kesä kaunis kiiruhtaapi,
taitteleepi talven vallan
täällä pohjolan perillä.

Sulatellos Suomen järvet,
katko kahlehet karutkin,
laske laine liplattamaan
sorsan soudattelijaksi,
purren pienen puistajaksi,
kalamiehen kastajaksi;
kiurun kieli kirvottele,
soittelullaan, laulelullaan
ihmismieltä virvottamaan,
verryttämään vetreet voimat
ruumihissa runnellussa,
jäsenissä jäätyneissä,
maatuneissa miel'aloissa;
rinta riemuhun rakenna,
punahohtoon purppuraiseen,
uskoon suurehen, ylevään.

Kirjallisuutta:

J. W. Juvelius, Runousopin alkeet.
E. A. Saarimaa, Kielen ja tyylin alalta.

KYMMENES LUKU.

Puheet ja esitelmät.

Usein ollaan sitä mieltä, että puheiden ja esitelmäin pito maalaispaikkakunnan iltamissa kuuluu yksinomaan esimerkiksi opettajalle tai yleensä jollekulle opillista sivistystä saaneelle. Jos sitten kuitenkin seurassa tai kerhossa määrätään joku toinen puhetta pitämään, on hän heti valmis vaikeroimaan: »En minä osaa.» — Harva ihminen on puhujaksi syntynyt. Tietenkin toisella voi julkiseen esiintymiseen olla suuremmat luontaiset taipumukset kuin toisella, mutta ei kukaan ruumiillisesti ja henkisesti normaalinen ihminen, jolla on keskinkertaiset lahjat ja kyvyt, saisi sanoa, ettei hän kykene puhumaan, sillä hänelläkin *on* puhujan lahjoja, kunhan vain oppii niitä käyttämään. Suurinkin luontainen lahjakkuus katoaa, ellei sitä käytetä, harjoiteta ja ohjailla oikeille suunnille. Voimme sanoa, että *puheita pitämään oppii jokainen, joka vain tahtoo. On vain opetettava käyttämään tahjojaan.* Meistä useimmista ei tietenkään tule kuuluisia puhujia, mutta jokaisesta voi tulla sellainen puhuja, että muut häntä mielellään kuuntelevat.

Puhetaitoa eivät nykyaikana tarvitse vain muutamat, sitä *tarvitsevat kaikki*. Nykyinen yhteiskunta antaa kaikille samat oikeudet, mutta se asettaa myös samat vaatimukset. Emme enää saa odottaa valmista muilta, vaan meidän on itsemme mietittävä, punnittava kaikkea ja tarpeen tullen meidän on osattava puolustaa omaksumaamme kantaa. Meidän on osattava pitää puheitakin, kun meiltä sitä vaaditaan.

Muutamia seikkoja, jotka puhujan on otettava huomioon. *Meillä täytyy olla jotakin sanottavaa, ennenkuin voimme*

puhua. Lisäksi tuon sanottavan tulee olla *omakohtaista*, meidän tulee itsemme syventyä johonkin määrättyyn asiaan eikä tyytyä toistamaan toisten sanoja ja ajatuksia. On samantekevää, vaikka puhuisimme kuinka mitättömästä asiasta, kunhan puheemme perustuu omiin havaintoihimme, omiin ajatuksiin, omaan kantaamme asiasta. Ei kukaan halua kuunnella sellaista puhetta, jossa selvitetään vain kaikille ennestään tuttuja asioita. Turhaa on opetella latomaan peräkkäin korulauseita, jotka kumisevat onttouttaan. Niillä ei yleisöä voi tyydyttää. Koskaan ei pitäisi puhua asiasta, jota ei tarkalleen tunne. *Aiheeseensa tulee koettaa perehtyä niin, että tuntee sen tarkalleen ja löytää siitä jotakin uutta esitettävää.*

Sen, joka aikoo puheissaan onnistua, *tulee tuntea* hyvin ainakin *oma ammattinsa.* Kuulijat kunnioittavat puhujaa, josta tietävät, että hän ón alaansa perehtynyt. Mitä enemmän puhuja tietää esimerkiksi *historian, kansantalouden* ja *kaunokirjallisuuden* aloilta, sitä paremmin hän voi esitettäväänsä asiaa valaista ja havainnollistaa, ja sitä paremmaksi kehittyy hänen ihmistuntemuksensa. *Kalevalaan, Kanteletareen ja Suomen kansan vanhoihin sananlaskuihin* tulisi jokaisen puhujaksi aikovan tutustua. Puhujan on myös seurattava *päivänlapahtumia.* Tällöin on kuitenkin varottava. ettei liiaksi hajoita itseään sanomalehtien lukemisella ja kadota itsenäistä ajattelukykyään.

Välisti nuoret puhujat eksyvät esittämään vanhemmille ihmisille asioita, jotka nämä kuitenkin tuntevat omien kokemuksiensa perusteella monin verroin paremmin kuin puhuja. Sellainen puhe ei suinkaan herätä vastakaikua ja mieltymystä kuulijoissa varsinkaan silloin, kun puhuja lisäksi käyttää opettavaista ja itsetietoista tapaa. — Naurua ja pilkkaa saa osakseen neitonen ja nuorukainen, joka, ollen itse veltto ja haluton työhön, valitsee puheensa aiheeksi »Työn siunauksen». Aivan eri asia on, jos hän esittää esimerkiksi suurmiesten ajatuksia työn siunauksesta. Senkin voi tehdä. Puheessamme esitetyt ajatukset saavat olla joko omiamme tai toisten. Parasta tietenkin olisi, jos tulisimme omillamme toimeen, mutta kukapa meistä nyt niin etevä on, että kykenisi päähänsä keräämään kaiken maailman tiedot. Saamme kyllä lainata muilta, kunhan vain ilmoitamme lähteen. Silloin saa lainata kirjallisen muodonkin suoraan. Harvoin kai sentään kenenkään tarvitsee tällaiseen lainaukseen turvautua. Kun ajatellen, hartaasti ja harkiten luemme toisten esittämiä ajatuksia, syöpyvät ne mieleemme, muovautuvat siellä ja tarpeen vaatiessa tunkeutuvat esille, nyt ominamme, koska olemme ne sulattaneet ja siten muokanneet henkiseksi omaisuudeksemme. Nyt ne eivät enää ole alkuperäisessä muodossaan, vaan meidän henkemme on antanut niille oman persoonallisuutemme leiman.

Yleisö, jolle aiomme puhua, on otettava huomioon jo puheen aihetta valittaessa. Koko ajan puhetta suunnitellessa on muistettava yleisön kehitystaso. Jokaisen puhujan, ennenkuin hän voi puheessaan onnistua, tulisi löytää sattuvia kosketuskohtia aiheensa ja kuulijakunnan välillä. Hänen tulisi tuntea kuulijakuntansa arkielämän tapahtumia, joihin voi vedota, mutta hänen tulisi myös tuntea sen ajatustapa, kokemukset ja sielunliikunnot.

Puheet.

Kun puheenpitäjä on keksinyt aiheensa, on hänen seuraava tehtävänsä aineiston kerääminen. Se tapahtuu aivan samoin kuin aineessa.

Alku on puheessa tärkeä, sillä se määrää, ruvetaanko puhetta edes kuuntelemaan. Jo alkulauseessa puhujan tulisi saada sellainen ote kuulijakuntaan, että se mielellään haluaa kuunnella. Alun tulee siis herättää mielenkiintoa.

Alku ei missään tapauksessa saa muodostua anteeksipyytelyiksi siitä, että puhujalla ei ole oikein ollut aikaa valmistautua tehtäväänsä. Useimmissa tapauksissa anteeksipyynnöt ovatkin vain koristeita. Ajattelevatpa muutamat puhujat sillä tavoin kuulijansa häikäistä, että he muka valmistautumattomina kykenevät puhumaan. Ellei ole todellakaan valmistanut puhettaan, eivät nuo anteeksipyynnöt asiaa hiukkaakaan paranna. Alussa pitää varoa, ettei sommittele sanojaan liian koristeellisiksi ja yleviksi, sillä silloin helposti tulee romahdus, kun ei jaksakaan tuota ylevyyttä enää kohottaa, ja puheen pitäisi kuitenkin kasvaa loppua kohden.

Käsittelyn tulee olla selvää ja todistelevaa, esimerkkien avulla asiaa valaisevaa.

Puheen loppu on erittäin tärkeä. Sen tulee jättää kuulijoihin pysyvä vaikutus. Sen tulee olla painokas. *Loppulauseiden tulee olla hyvin harkittuja, vakavia, lyhyitä, voimakkaita.*

Surkein virhe, minkä puhuja voi tehdä, on se, että hän moneen kertaan lopettaa puheensa. Lukemattomat kerrat saa kuulla puheita, joissa toistetaan: lopuksi huomautan vielä siitä ja siitä. Lopuksi puhuja eksyy omien sanojensa sokkeloihin, ja kun hän näkee kuulijain ikävystyneinä haukottelevan, hämmentyy hän yhä enemmän ja lopettaa sitten kaikkien loppujen jälkeen niin epäselvästi, että hävittää kaiken, mitä kenties puheellaan muuten olisi saanut rakennetuksi.

Lopussa voi olla lyhyt yleiskatsaus koko aiheeseen. Siinä toistetaan lyhyesti, selvästi ja varmasti kaikki se, mitä puhuja on sanonut. Tällä tavoin se iskeytyy selkeänä kuulijain mieleen.

Olettakaamme, että meidän on pidettävä puhe siirtolaisuuden vastustamiseksi. Aineistoa me keräämme kirjallisuudesta — tilastoakin mikäli mahdollista — luemme kaunokirjallisia kuvauksia siirtolaisten kaipuusta kotimaahan. Itse olemme ehkä kuulleet siirtolaisina olleiden kertomuksia! Kun meillä on mielestämme kylliksi aineistoa, on meidän ryhdyttävä suunnitelman tekoon. Aineiston kokoamisen ja suunnittelemisen välillä tulisi kulua päivä tai pari, jotta ennättäisi keräämänsä aineiston henkisesti sulattaa ja omaksua.

Puheen päämääränä on innostaa seikkailunhaluisia ja tyytymättömiä ihmisiä pysymään kotimaassaan, koska se on tarpeen siirtolaisuuden vastustamiseksi. Tuo päämäärä on muistettava tarkoin koko aika. Suunnitelman tulee olla järkähtämättömän johdonmukainen ja jokaisen ajatuksen täytyy viedä puhetta lähemmä päämäärää. Vain johdonmukaisesti rakennetusta puheesta jää jotakin mieleen, ja jokaisesta puheesta pitäisi koettaa saada jäämään jotakin kuulijain mieleenkin. Yleisön tulee tietää, *mistä* sille on puhuttu.

Jos pidämme silmällä puheen eri osia ja niille asetettavia vaatimuksia, syntyy meille jotenkin seuraavanlainen runko:

Johdatus: Miksi ihmiset haluavat kotimaastaan muualle? (Onnen kaipuu, seikkailun halu, tyytymättömyys oleviin oloihin, parempien olosuhteiden ja rikastumisen toivo ajavat heitä liikkeelle.)

Käsittely: 1. Into lähtiessä. 2. Siirtolaisen tulo vieraaseen maahan. (Kaikki on outoa. Kieli käsittämätön ja outo, ihmiset vieraita ja tylyjä.) 3. Vaikeudet, toiveet pettävät. 4. Kotimaan kaipuu herää. 5. Muistuvat mieleen omaiset, lapsuuden leikkitantereet, lapsuuden- ja nuoruuden ystävät. (Kaikki on kotimaassa tuttua ja kotoista. Sen kansan kielen ymmärtää, sen tavat tajuaa. Nyt vasta tajuaa senkin, että esi-isäin sananlaskuksi kiteyttämä elämänkokemus: oma maa mansikka, muu maa mustikka, on paikkansapitävä.) 6. Miksi vain harvat vieraassa maassa menestyvät? (Esimerkkejä sekä kohtaan 5 että 6.) 7. Mitä elinehtoja isänmaa tarjoaa yritteliäälle kansalaiselle? 8. Miten täälläkin voi menestyä?

Loppulauseeksi: Mitä velvollisuuksia kansalaisella on isänmaataan kohtaan? Ne siteet, jotka jokaisen suomalaisen kiinnittävät kotoiseen maaperään. (Esi-isäin uurastus ja työ. Heidän vaivannäkönsä, hikensä ja verensäkö me olisimme valmiit hylkäämään, uhraamaan heidän ponnistelunsa, uskonsa ja toivonsa jonkin harhakuvitelman takia? Niin pieniksikö arvioimme isänmaan suomat edut ja oikeudet, niin mitättömiäkö ovat meistä isänmaan meille asettamat velvollisuudet, että jonkin itsekkään pyyteen, oman rikastumisen ja menestymisen toivossa luopuisimme kaikesta?)

Puhe aiheesta »Valistuksen tarpeellisuus» voitaisiin jakaa esimerkiksi seuraaviin pääryhmiin: 1. Minkävuoksi nykyaikana tarvitsemme valistusta? 2. Mitä valistus on? 3. Mistä hankimme sitä itsellemme? 4. Miten sitä hankimme?

Kun puhe on suunniteltu, ryhdytään sitä kirjoittamaan. Puhujan on yleisöä niin paljon kunnioitettava, että kirjoittaa puheensa kokonaan. Ei riitä se, että vasta-alkaja puhetaidon alalla vain suunnittelee puheensa. Vain täysin huolellisesti valmistautuneella on oikeus odottaa hyviä tuloksia.

Puhetta kirjoitettaessa on erityisesti huomattava, että puheesta tulee *lyhyt*, *selvä*, *asiallinen*, *arvokas* ja *kaunis*.

Joillakuilla puhujilla tuntuu olevan sellainen käsitys, että puheen tulee kestää ainakin tunti, ellei kauemmin. Ei yleisö tule iltamiin oppitunnille, vaan saamaan virkistystä. Se ei halua kuunnella silloin pitkiä saarnoja, vaan lyhyitä, ytimekkäitä, innostavia puheita.

Eräs puhuja tahtoi välttämättä esiintyä sellaisessa iltamassa, jossa jo oli ollut kolme puhetta. Hän oli odottamatta saapunut kotipaikkakunnalleen eikä hänen puheelleen oltu varattu tilaa ohjelmassa. Koska hän kuitenkin oli huomattu henkilö ja halusi esiintyä, suostuivat iltaman toimeenpanijat siihen, että hän puhuisi, kunhan vain puhuisi lyhyesti, sillä yleisö oli jo kyllästynyt puheisiin. Itsetietoisena tämä puhuja asteli paikalleen varmana siitä, että kaikki haluavat kuunnella hänen puhettaan. Hän oli sitä mieltä, ettei yleisö oikeastaan vielä ollut mitään hengen ravintoa saanutkaan — ja tottahan ihmisille on puhuttava, kun kerran on heidät kokoon saatu. Tämä »puhesankari» puhui enemmän kuin tunnin ja kertasi puheessaan kaiken sen, mitä ensimmäinen, toinen ja kolmas puhuja olivat sanoneet. Lopuksi hän suurella mahtipontisuudella esitti, mitä hän, *puhuja itse*, asioista ajatteli. Se oli kaikkea muuta kuin hauskaa kuunneltavaa. Pöyhkeydellään ja itsetietoisuudellaan hän oli pilannut illan kaikilta muilta.

Puhujan on saatava sanottavansa supistumaan niin, ettei puhe iltamassa, jossa on muutakin ohjelmaa, kestä kuin 20—30 min. Tietenkin puhujat, jotka muualta ovat tilaisuuteen pyydetyt ja joilla on uusia asioita, joita mukaansatempaavasti esittävät, saavat ylittää rajan.

Puheen supistaminen voi tuntua vastenmieliseltä, ja onhan luonnollistakin, että kun kerran on asiaan perehtynyt, esittäisi mielellään kaikki tietonsa kuulijoille. Supistaminen on kuitenkin tehtävä senkin uhalla, että kuulijat voisivat luulla, ettei puhuja asiasta enempää tietänytkään. Puhujan täytyisi kehittyä niinkin nokkelaksi, että osaa kirjoitetun puheen iltamatilaisuudessakin lyhentää, jos huomaa ohjelman muuten venyvän pitkäksi. Supistamisessa tarvitaan kyllä aimo annos itsensävoittamista.

Ikävä on kuunnella puhujaa, joka aina tekee jyrkän rajan itsensä ja kuulijain välillä, sanoen: »Minä ajattelen asiasta näin. Minä teen nyt tämän ehdotuksen.» Ei häntä mielellään kuunnella eikä hän yleisön suosiota voita, pikemmin päinvastoin. *Puhujan pitäisi aina osata yhdistää kuulijat ja itsensä.*

Puheeseen *ei pidä ahtaa* liian paljon eri asioita. Puhuttakoon yhdestä hyvästä asiasta eikä kymmenestä hutiloiden valmistetusta.

Toisiinsa sopimattomia asioita ei pidä kytkeä toisiinsa. Erään nuorisoseurantalon vihkiäisissä piti eräs puhuja puheen, jonka alussa hän ilmoitti: »Puhun teille kahesta assiista, nimittäin sonniyhistyksistä ja nuorison morraalista.» Alku herätti hilpeyttä, mutta kun tämä kummallinen tekele venyi kolmatta tuntia kestäväksi, ei sitä enää kukaan kuunnellut. Koko sali oli hiljalleen tyhjentynyt, ja ne muutamat, jotka kohteliaina istuivat paikoillaan, olivat haukotuksiinsa tukehtua, sillä puhe luettiin papereista, jotka tämän tästäkin sekaantuivat.

Puheen *selvyys* vaatii, että *lauseet ovat lyhyitä ja kiinteitä.* Päälauseen keskelle ei pidä ahtaa joukkoa sivulauseita, sillä kuuntelijat ovat jo alun unohtaneet, ennenkuin puhuja muistaa pääajatuksen lopettaa. *Sanojen* pitää olla kaikille *tuttuja, ajatuksien helposti tajuttavia.*

Puheen tulee olla *arvokas* ja *asiallinen.* Huolimattomasti keräämiään asioita, joiden paikkansapitävyydestä ei ole varma, ei pitäisi esittää. Vaikka puhuja lohduttaisikin itseään sillä, ettei kuulijoista kukaan asiaa ymmärrä, saattaa heidän joukossaan olla sellaisiakin, jotka ymmärtävät, ja kaikki he huomaavat sen, ettei puhuja hallitse aihetta. Puhe.

joka ei ole asiallisesti pätevä, ei voi täyttää sitäkään vaatimusta, että se olisi arvokas.

Puheen *kauneusvaatimuksiin* kuuluu se, että asiat esitetään johdonmukaisesti ja joustavasti siirtyen asiasta toiseen. Tämän sisäisen kauneuden lisäksi vaaditaan puheelta muodon kauneutta. Asiallisuus ja arvokkuus ovat kuitenkin tätä tärkeämpiä. Tyylillisesti tulee koettaa saada esityksensä niin täydelliseksi kuin vain kykenee. On käytettävä sointuvaa, kaunista kieltä, ei outoja sanoja, ei vierasperäisiä sanoja, jotka tekevät esityksen vaikeatajuiseksi. Muutamiin puheisiin voi panna leikkiäkin lomaan, kunhan se vain on *hienoa* ja *sattuvaa leikkiä*. Sellaiset tyylin kaunistuskeinot kuin vertaukset ja kielikuvat ovat muodollisesti kauniissa puheessa välttämättömiä, kunhan ei ruveta latelemaan tyhjiä korulauseita peräkkäin.

Puhujan tulee aina olla oma itsensä.

On sanottu: »Ei mikään ole helpompaa kuin puhua ja kirjoittaa niin, ettei kukaan ihminen sitä ymmärrä; eikä mikään vaikeampaa kuin tärkeiden asioiden ja ajatusten esittäminen siten, että jokainen voi ne ymmärtää.»

Puhuessa ei pidä esiintyä liian jyrkästi eikä missään tapauksessa tyrkyttää omia mielipiteitään muille. Kaikkinainen liioittelu ja oman kannan ainoaksi oikeaksi väittäminen on kuulijoista vastenmielistä. Puhujan tulee aina koettaa ymmärtää muita, vieläpä vastustajiaankin. Oman kantansa puhuja esittäköön mahdollisimman hienotunteisesti, todistamalla, että hänen kantansa on oikea ja hyvä.

Ajatellaanpa, että joku puhuu urheilusta ja haluaa innostaa muita hoitamaan ja kehittämään ruumistaan. Jos hän nyt rupeaa riehumaan ja vakuuttamaan, että urheilu on ainoa onnen ja hyvinvoinnin ehto, ei häntä kukaan usko. Ei puhuja sillä tavoin saa paikkakunnalle urheiluseuraa syntymään, että hän esimerkiksi rupeaa yksilöitä osoittelemaan ja viittaamaan paikkakunnan paheisiin, joista varttuva nuoriso pelastuu vain hänen, puhujan, neuvomalla tavalla. Jos hän sensijaan vakuuttavasti, suoraan ja koristelematta esimerkkien avulla todistaa, että ruumiin hoito ja kehittäminen on kaikille tarpeellista, hän saa kuulijansa innostumaan, vieläpä asiansakin suotuisaan tulokseen.

Kun puhe on kirjoitettu, on se luettava mahdollisimman moneen kertaan, jotta voisi tehdä kaikki tarpeelliset korjaukset. Se on luettava ääneen, sillä vain sillä tavalla huomaa tyylivirheet. Puhetta on tyylillisesti kaunistettava ja muokkailtava kaikilla niillä keinoilla, jotka ovat meille mahdollisia.

Ohjeita puheen esittämiseen on toisessa paikassa tätä kirjaa.

Tehtäviä:

Yrittäkää kirjoittaa 3—10 minuuttia kestävä puhe jostakin seuraavista aiheista: 1. Mitä isänmaa nuorisolta vaatii? 2. Uskonnollisaiheinen puhe, lähtökohtana jokin raamatunlause. 3. Työn siunaus. 4. Kaikki kerhoihin opiskelemaan! 5. »Pellossa Suomen on ponsi!» 6. Elämänkutsumuksen täyttämisestä. 7. Lukemisesta. 8. Kuinka kehitytään kunnon kansalaisiksi? 9. Luonnon suojeluksesta. 10. »Kuin päivänpaistetta peltosi, niin vaatii henkesi valistusta.» 11. Puhe kotiseudulle. 12. Sunnuntaipäiväin vietosta. 13. Kaikki hiihtämään! 14. Maatalouskäsityöt arvoonsa! 15. Onnesta.

Esitelmät.

Esitelmät eroavat puheesta siinä, että ne vaikuttavat ja vetoavat järkeen, kun taas puheen tarkoitus on innostaa ja sytyttää, vaikuttaa tunteeseen. Tämä ei tietenkään merkitse sitä, ettei esitelmä voi innostaa. Sen se voi tehdä mainiosti. Esitelmästä paisuu tavallisesti laajempi kuin puheesta, sillä käsiteltävänä oleva aihe on valaistava kaikilta mahdollisilta puolilta selvästi ja tarkoin. Ei esitelmäkään sentään saisi venyä ylen pitkäksi, kyllä siinä jo silloinkin on kylliksi mittaa, kun se esitettäessä kestää puolisen tuntia.

Esitelmät eivät luonteensa puolesta sovi iltamiin, ne kuuluvat kokouksiin. Poikkeuksen tekevät kuitenkin esimerkiksi sellaiset juhlat, jotka toimeenpannaan jonkun suurmiehen muistoksi. On selvää, että tällaisessa juhlassa kaivataan suurmiehestä elämäkerrallista esitelmää tai sitten hänen elämäntyönsä ja aatteittensa esittämistä.

Esitelmän laatiminen on yleensä paljon helpompaa kuin puheen. Se johtuu jo esitelmän luonteesta. Puhujan on itsensä luotava puheensa, hänen on puheessa annettava omaa itseään. Esitelmöitsijä saa turvautua lähdekirjoihin, niistä poimia todisteet, vieläpä totuudetkin. Älköön kukaan esitelmöitsijä kuitenkaan tehkö niin, että poimii lähdekirjasta lauseen sieltä, toisen täältä ja liittää ne sitten toisiinsa. Ei tällaisesta esitelmästä voi tulla yhtenäistä eikä johdonmukaista. Esitelmä tulisi laatia sillä tavalla, että sen laatija lähdekirjaa tutkiessaan tekee muistiinpanoja pääasioista, esimerkiksi aina luettuaan 2—5 sivua. Vasta lähdekirjan tällä tavalla tutkittuaan hän voi ruveta muistiinpanojensa nojalla esitelmää laatimaan.

Tehtäviä:

Laatikaa esitelmä jostakin sellaisesta aiheesta, johon voitte helposti hankkia lähdekirjan. Toiset voivat laatia elämäkerran jostakin merkkihenkilöstä, toiset taas esitelmän jostakin ammattikysymyksestä. Esitelmän voi myös kirjoittaa paikkakunnan vanhoista viljelystavoista, ilman ennustamisesta sekä muista senkaltaisista aiheista. Silloin ei tarvitse mitään lähdekirjaa. Tiedot niihin voi koota vanhoilta ihmisiltä, ellei itse muista riittämiin jo ennen kuulemansa perusteella.

Tilapäiset puheet.

Kun on harjaannuttu kirjoittamaan puheita ja esitelmiä ja niitä esittämään, voidaan yrittää, eikö onnistuttaisi vapaastikin puhumaan.

Vapaastipuhumisella tarkoitetaan puhumista hetken mielijohteesta, ilman ennakkovalmistelua.

Usein voi joutua tilanteeseen, jolloin tekisi mieli jotakin sanoa, mutta ei millään uskalla, kun ei tällaista hetken mielijohteesta puhumista ole harrastanut. Varmaan useat ovat tuollaisen halun itsessään huomanneet esimerkiksi silloin, kun hyvä ystävä on viettänyt kihlajaisiaan tai kun rakas äitimme, isämme tai vanha opettajamme on viettänyt merkkipäiväänsä. Kun joku hyvä toveri on lähdössä sotaväkeen ja hänelle pidetään läksiäisjuhlaa, on saattanut tuntua siltä, että minullakin olisi nyt jotakin sanottavaa, jos vain uskaltaisin ja osaisin sen esille tuoda.

Silloin kun todella tuntee, että minulla on jotakin sanottavaa, on se myös uskallettava tulkita, sillä ne ajatukset, jotka meissä tällä tavalla valtaavat oman sydämemme ja mielemme, voivat merkitä arvaamattoman paljon toiselle. On vain koetettava muodostaa tuo sanottava nopeasti selkeäksi, sopusuhtaiseksi ja kauniiksi kokonaisuudeksi, sillä avutonta haparoimista emme ole oikeutetut vaatimaan muita kuuntelemaan.

Toisilta tuntuu tämä tilapäistenkin puheiden pitäminen sujuvan ihmeellisen helposti ja vaivattomasti. Usein on kuitenkin niin, että tuo taito on heillä pitkäaikaisen harjoittelun tulos, sillä ei tätäkään taitoa syntymälahjana saada. Se on opittava.

Mitä keinoja meillä on vapaastipuhumisentaidon saavuttamiseksi? Kaiken vapaastipuhumisentaidon edellytyksenä on sujuva ja vaivaton kielenkäyttö. Vaikka meillä olisi arvokastakin sanottavaa, mutta esittäessämme sitä änkytämme, tapailemme sanoja, haparoimme, menettää puheemme mielenkiintonsa.

Runsas sanavarasto ei kuitenkaan meille yksinään riitä, meidän on osattava käyttää noita sanoja myös oikein ja sattuvasti. Mitä iloa tai hyötyä kenellekään olisi siitä, jos me irrallisia, ajatuksettomia sanoja latelisimme peräkkäin minkälaisen jonon tahansa. *Sanojen täytyy olla ajatusten tulkkeina.* Ensimmäinen ehto on siis, että meillä on ajatuksia. Meidän täytyy lakkaamatta opetella kokoamaan ajatuksia aivoihimme. Mitä useammin palautamme samat ajatukset mieleemme, sitä syvemmälle ne juurtuvat.

Parhaita keinoja hankkia sanavarastoa ja ajatuksia itselleen on se, että *luemme ääneen.* Luettavamme valinnassa on silloin oltava erittäin tarkka. Vain se, mikä tyylillisesti on parasta, kelpaa tähän, sillä ääneen lukiessamme omaksumme itsellemme piirteitä kirjailijan tyylistä. Vain niitä kirjailijoita, jotka hairahtumattoman sattuvasti osaavat sanoa sen, mitä tuntevat ja ajattelevat, kannattaa ääneen lukea. Meidän on luettava kotimaisten mestareitten teoksia, mutta myös hyvää käännöskirjallisuutta.

On tärkeätä osata *lukea määrätietoisesti,* ei satunnaisesti ja ahmien. Jokaisena päivänä täytyisi koettaa järjestää tunti tai ainakin puolikas tällaiseen kehittävään lukemiseen. Tietomäärän laajentaminen ei yksinään riitä, *on pyrittävä kehittämään myös älyään.* Senvuoksi ei pitäisi lukea vain kaunokirjallisuutta tai ammattikirjoja. Olisi myös luettava jotakin sellaista, joka voimisteluttaisi älyä. Sellaista luettavaa on esimerkiksi *mietekirjallisuus, filosofiset teokset.* Ne voivat tuntua alussa raskailta lukea ja vaikeasti sulatettavilta, mutta ei pidäkään pyrkiä

lukemaan muuta kuin vähän kerrallaan. On levähdettävä, kun tuntuu siltä, ettei enää jaksa seurata. *On mietittävä tarkoin sitä, mitä on luettu, ja koetettava toistaa se omin sanoin.* Tällä tavoin harkiten ja toistaen kerätään ajatukset talteen, josta ne voidaan ottaa esille silloin, kun niitä tarvitaan.

On koetettava hankkia itselleen varastoon myös sopivia sanontatapoja, vertauksia, mietelauselmia, runonsäkeitä, joilla voi esitystänsä elävöittää, antaa sille vaihtelua, vauhtia ja lennokkuutta.

Kaikkia tilaisuuksia, joissa voi ottaa osaa keskusteluun, pitäisi käyttää hyväkseen; sillä tavalla oppii ajatuksensa keskittämään ja oppii myös hallitsemaan ulkonaista esiintymistään. *On pyrittävä keskustelemaan johdonmukaisesti ja vaihtamaan ajatuksia monentaisista asioista.* Sillä tavalla tulevat sekä sanat että ajatukset käytäntöön ja saavat tarpeellista harjaantumista. Puheenvuoroa ei kuitenkaan julkisissa kokouksissa pitäisi käyttää, ellei ole mitään uutta ja asiaa uudelta puolelta valaisevaa sanottavana. Missään tapauksessa eivät puheenvuorot saisi olla pitkiä ja samoja asioita toistelevia.

Kirjoitettu puhe on kaiken vapaastipuhumisen pohjana. On siis kirjoitettava mahdollisimman paljon, sillä kirjoituksissa on tilaisuutta aina pyöristää sanontaansa ja somistaa sitä kaikilla niillä keinoilla, joita kielemme runsas sanavarasto tarjoaa.

Pidettäessä jotakin tilapäistä puhetta, joko onnittelu-, kiitos- tai muuta puhetta, ei voi käyttää kirjoitettua konseptia, vaikka sellainen olisikin.

Tehtäviä:

Kirjoittakaa pienille paperilapuille puheenaiheita. Näistä lapuista kerholaiset valitsevat kukin yhden, ja arvalla määrätään, missä järjestyksessä esiinnytään. Ehdotonta esiintymispakkoa ei käytetä. Sitten järjestetään siten, että jokaiselle jää puheenvalmistamisaikaa yhtä paljon, esimerkiksi 10 minuuttia. Sen ajan saa olla puhettaan miettimässä jossakin toisessa huoneessa. Kun valmistusaika on mennyt, kutsutaan puheenpitäjä sisään esitystään suorittamaan. Yhdessä arvosteltakoon, kuinka hän tehtävässään on onnistunut. Tällaisen tilapäisen puheen ei tarvitse kestää kuin 1—3 minuuttia.

Aiheiksi sopivat esimerkiksi: puhe 1) äidille, 2) isälle, 3) 60-vuotiaalle kansakoulunopettajalle, 4) uskolliselle palvelijalle, 5) kihlautuneille, 6) 60-vuotiaalle emännälle, 7) 50-vuotiaalle isännälle, 8) nuorelle ylioppilaalle, 9) sotaväkeen lähtevälle, 10) toverille, 11) nuorelle naiselle, 12) kotiseudulle, 13) seuratalon vihkiäisissä, 14) urheilukilpailujen voittajille, 15) kiitospuhe jollekulle eroavalle virkailijalle joko nuorisoseurassa tai kunnallisessa luottamustoimessa, 16) yllämainittujen tapaisten luottamushenkilöiden tahi onniteltavien vastauspuhe j. n. e.

Tilapäiset puheet muistettakoon tarkasti pitää erillään varsinaisista puheista ja esitelmistä. Tilapäispuheiden harjoittelu ei saa mitenkään johtaa siihen, että lyötäisiin laimin varsinaisten puheitten ja esitelmien huolellinen valmistaminen.

Kirjallisuutta:

K. S. Laurila, Puhetaidon opas. Vihtori Peltonen, Puhetaito. Adolf Damaschke, Kuinka puhujaksi tullaan. Harold Ford, Vapaastipuhumisen taito.

Englannin pääministeri Lloyd George puhuu Guildhallissa (Lontoon raatihuoneessa).

EERO SALOLA

SUULLINEN ESITYSTAITO

Johannes Krysostomus (345—407), kirkkoisä, jota kaunopuheisuutensa vuoksi nimitettiin »kultasuuksi».

JOHDANTO.

Suullinen ja kirjallinen esitys.

Ihminen *ajattelee*. Hän *ilmaisee ajatuksensa* toisille. Hän tekee sen joko *puhuen* tai *kirjoittaen*. Edellisessä tapauksessa hän tarvitsee *suullista esitystaitoa*, jälkimmäisessä tapauksessa *kirjallista esitystaitoa*.

Suullisesti ilmaistaan ajatuksia useammin kuin kirjallisesti. Ihmisethän puhuvat joka päivä. Kirjallisesti esittävät monet ajatuksiaan paljon harvemmin.

Työ, jonka useasti joutuu suorittamaan, tuntuu helpommalta kuin harvoin esiintyvä tehtävä. Koska joudumme useammin puhumaan kuin kirjoittamaan, osaamme sujuvammin ilmaista ajatuksemme puhuen kuin kirjoittaen. Siksi olemmekin tottuneet ajattelemaan, että voidaksemme kunnollisesti esittää asiamme kirjallisesti on kirjoittamista *harjoitettava*. Suullisen esitystaidon harjoittamiseen kiinnitetään verraten harvoin huomiota.

Niin pian kuin joutuu suullisesti esittämään ajatuksiaan julkisesti, kokouksissa, juhlissa tai muussa oudossa ympäristössä, huomaa, että se puhumisen taito, jolla kotioloissa on hyvin tullut toimeen, ei enää riitä. Puhe ei tahdokaan luistaa entiseen tapaan. Puhuminen ei ehkä teekään toivottua vaikutusta kuulijoihin.

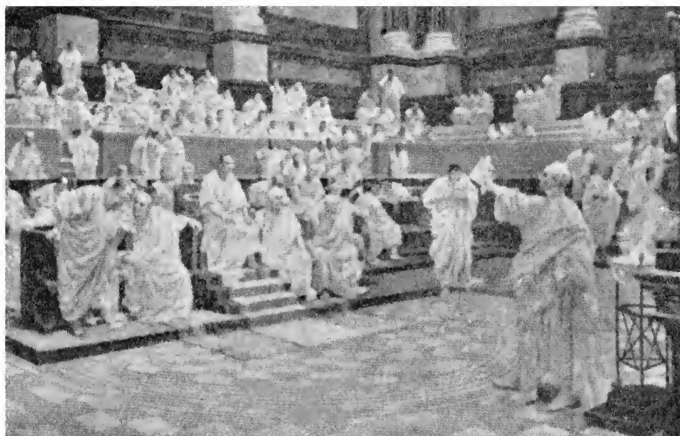
Monessa suhteessa voidaan suullista esitystaitoa parantaa opiskelun ja harjoituksen avulla.

Ilmaisemmepa ajatuksemme suullisesti tai kirjallisesti, teemme sen sanojen ja sanojen muodostamien lauseiden avulla. *Sanaoppi*, *lauseoppi* ja *tyylioppi* neuvovat tarkemmin, miten sanoja ja lauseita on käytettävä, jotta ajatus niiden avulla saataisiin oikein ja selvästi ilmaistuksi.

Siinä osassa tätä kirjaa, jossa käsitellään kirjallista esitystaitoa, puhutaan niistä sana-, lause- ja tyyliopillisista seikoista, jotka tulee tuntea voidakseen ilmaista ajatuksensa sanojen ja lauseiden avulla.

Suullistakin esitystä käytettäessä tarvitaan sanoja ja niiden muodostamia lauseita. Ne ovat samojen sääntöjen alaisia niin suullisessa kuin kirjallisessakin esityksessä.

Suullinen esitystaito on *taito antaa puheäänen avulla sanottavalle tehokas*, *kuuluva*, *korvien välityksellä tajuttava muoto*.

Marcus Tullius Cicero (106—43 e. Kr.), roomalaisen maailman kuuluisin puhuja, joka puhetaidollaan on vaikuttanut moneen valtiolliseen tapaukseen omana aikanaan. Kuva esittää häntä pitämässä kuuluisaa puhettaan Catilinaa vastaan Rooman senaatissa. Huomatkaa, miten eloisasti kuulijakuntakin seuraa hänen esitystään! Ciceron puheisiin tutustutaan oppikouluissa vielä meidän päivinämmekin.

ENSIMMÄINEN LUKU.

Ääni.

Hengitys.

Hengitystaidon merkitys. Puheääni syntyy siten, että keuhkoista uloshengityksen avulla virtaava ilma jännitettyjen äänihuulien (äänijänteiden) välistä kulkiessaan joutuu puristustilaan, ruveten väräjämään.

Jos keuhkoissa ei ole ilmaa, tai jos se puhalletaan jännittämättömien äänihuulien välistä ulos, ilmavirta ei voi joutua väräjämään. Silloin ei voi luonnollisesti myöskään mitään puheääntä syntyä.

Ilma tulee keuhkoihin ja poistuu sieltä hengityksen avulla.

Voidaksemme saada hyvän äänen syntymään tulee meidän osata hyvin hengittää.

Miten pitää hengittää? Jos sanomme saman lauseen ensin silloin, kun olemme juuri vetäneet keuhkomme täyteen ilmaa, ja sitten toistamiseen, kun olemme juuri uloshengityksen kautta vähentäneet keuhkoistamme ilman puolilleen, huomaamme, että edellisessä tapauksessa lauseen sanominen oli paljon helpompaa. *Keuhkoihin on siis vedettävä mahdollisimman runsaasti ilmaa. Tämä tapahtuu syvään hengittämällä.* Sellainen, joka ei jokapäiväisessä hengityksessään ole totuttautunut kyllin syvään hengittämään, tuntee harjoittaessaan sitä aluksi pientä rasitusta. Se on paras todistus siitä, että hengittäminen ei aikaisemmin ole ollut kyllin tehokasta.

Hyvä hengitystapa ei saa olla muisti-asia. Niin kauan kuin se on muistin varassa, tuottaa se äskenmainittua rasitusta. Syvää sisäänhengitystä on totuttava käyttämään aina. Se on yhtä paljon terveyden kuin suullisen esityksen vaatimus. Palauttakaamme mieliin, mitä lääkäri, tohtori Artturi Salokannel opintokerhojen opiskelukirjassa »Terveyskirjassa» sanoo hengittämisestä hyvinvoinnin kannalta:

»Jotta ilma keuhkoissamme pääsisi vaihtumaan mahdollisimman hyvin, on opeteltava hengittämään syvään. Varsinkin sellaiset henkilöt, jotka tekevät istumatyötä, hengittävät tavallisesti hyvin pintapuolisesti. Heidän ryhtinsä käy huonoksi ja rintakehä painuu kokoon. On erittäin tärkeätä, että istumatyöntekijät pitävät huolen ryhdistänsä. Heidän on aika ajoin tuuletettava keuhkonsa keskeyttämällä työnsä ja tekemällä syväänhengitysliikkeitä avoimen ikkunan ääressä. — Myöskin raskaita ponnistuksia suoritettaessa on muistettava hengittää rauhallisesti ja syvään.

Toiseksi: on hengitettävä nenän kautta. Ennenkuin ilma tulee keuhkorakkuloihin, se on lämmitettävä ruumiin lämpöiseksi ja siitä on poistettava pölyhiukkaset. Nämä tärkeät tehtävät saadaan toimitetuiksi siten, että sisäänhengittäminen suoritetaan nenän kautta, joka kuorikkoineen ja sokkelokäytävineen on näitä tarkoitusperiä varten luotu. — Jos nenä on tukossa, on annettava lääkärin tutkia se.

Kolmanneksi: hengitettäessä on käytettävä sekä rintalihaksia että palleaa. Viimeksimainittua monet käyttävät hyvin puutteellisesti. On hyvä tarkata hengitystapaansa. Sisäänhengitettäessä tulee, samalla kuin rintakehä laajenee, vatsan pullistua eteenpäin, jolloin pallea supistuu ja rintaontelo laajentuu vatsaan päin.

— — —

Parasta on raitis ulkoilma. Niiden, jotka elämäntehtävänsä vuoksi joutuvat olemaan suurimman osan ajasta sisällä huoneilmassa, on pidettävä hyvä huoli huoneiden tuulettamisesta ja sen lisäksi käytettävä ainakin tunti joka päivä reippaaseen ulkoiluun. Valitettavasti niin monet viettävät vapaa-aikansa tupakansavuisissa kahviloissa, pölyisissä tanssisaleissa j. n. e.

Järkevä urheilu (varsinkin juoksu) ja raittiissa ulkoilmassa suoritettu ruumiillinen työ vahvistavat keuhkoja. Samoin tekevät laulu ja reippaat laululeikit. — —»

Tämä edelläoleva lääkärin lausunto on tarkoitettu kaikille terveydestään huolehtiville ihmisille. Sellaiselle, joka suullista esitystaitoaan aikoo parantaa ja siis tarvitsee hyvää hengitystä, on edellä olevan varteen ottaminen aivan välttämätöntä.

Keuhkoissa täytyy siis tarvittaessa olla runsaasti ilmaa puhumista varten. Mutta tämä ei ole vielä kylliksi. Puhuttaessa on myös osattava sitä säästeliäästi käyttää. Usein on sanottava pitkiä lauseita tai pitkiä sanoja, joiden aikana ilma voi keuhkoista loppua sellaisessa kohdassa, jossa ei voi helposti vetäistä uutta ilmaa keuhkoihin. *Ilmaa on opittava uloshengitettäessä käyttämään niin, että se aina riittää seuraavaan sopivaan hengähdyspaikkaan.* Jos ennakolta on selvillä suullisen esitettävänsä sanamuodosta niin paljon, että on voinut sitä sanasta sanaan harjoitella, on valmiiksi harkittava, minkä sanojen välissä on hengitettävä. Tällaisiksi hengähdyskohdiksi sopivat parhaiten sellaiset paikat, joissa muutenkin ajatuksen selvyyden vuoksi pysähdytään. Monesti tällaiset paikat merkitään pisteillä tai muilla välimerkeillä. Lyhyimpiä lauseita voi yhdellä hengähdyksellä sanoa parikin, keskimittaisia yhden, mutta pitkät lauseet on katkottava sopivista kohdista.

Hengityksen, niin sisään kuin uloskin, tulee tapahtua aivan kuulumattomasti ja rauhallisesti, välttäen hengästymistä muistuttavaa ilman »haukkomista».

Ilmaa pitää olla paljon.

Ilman pitää riittää.

Edellinen toteutetaan *syvällä sisäänhengityksellä*, jälkimmäinen *säästeliäällä uloshengityksellä.*

Kumpaakin voidaan kehittää paitsi edellä puheenaolleella jokapäiväisen hengittämisen kunnollisella suorittamisella myös joillakin erikoisharjoituksilla. Seuraavassa muutamia tällaisia harjoituksia.

Jokapäiväinen hengitysharjoitus. Ulkona kävellessä hengitetään käynnin tahdissa yhtä monella askelella sisään ja yhtä monella askelella ulos. Askelten luvuksi voidaan valita

Hengitysharjoitus.
Ensimmäinen vaihe.

Hengitysharjoitus.
Toinen vaihe.

3, 4 tai 5, mutta pidetään sitten kiinni sopivimmaksi katsotusta luvusta. Ensimmäisenä päivänä jatketaan harjoitusta 5—10 min. Silloin jo tavallisesti tuntuu pientä huimausta, jonka aiheuttaa runsas hapettuminen. Seuraavina päivinä jatketaan harjoitusta yhä pitempään, riippuen siitä, miten kauan jaksaa. Olisi vihdoin päästävä tuntiin tai kahteen kerralla. Aluksi ei harjoitus suju, jos ei laske askelia, mutta harjoitus muuttuu lopulta niin tottumukseksi, että laskemista ei enää tarvitakaan. Tämän harjoituksen tavaksi tuleminen vaatii aluksi sitkeyttä, mutta sen teho on niin suuri, että kannattaa olla sitkeä. Se on myös hyvä tapa kehittää vastustuskykyään keuhko- y. m. tauteja vastaan.

Syvän, levollisen hengityksen harjoitus. Perusasento! Kädet hitaasti etutietä ylös ja nousu varpaille. Samalla syvä, rauhallinen sisäänhengitys. — Levollinen pidätys. — Kädet ulkoteitse alas. Laskeutuminen varpailta, hidas perusteelli-

Hengitysharjoitus.
Kolmas vaihe.

nen uloshengitys. Tämä uusitaan muutamia kertoja. Sisäänhengitys tapahtuu nenän kautta, uloshengitys suun kautta siten, että huulilla samalla hieman estetään ilmavirtaa (puhalluksen tavoin). Sekä sisään- että uloshengityksen tulee olla alusta loppuun yhtä tasaista eikä niin, että aletaan voimakkaasti ja sitten heikennetään sitä myöten kuin hengitys kehittyy loppuaan kohti. Varsinkin uloshengityksen tulee tapahtua tasaisesti, jotta opitaan käyttämään ilmaa säännöstellen ja säästeliäästi. Katsokaa kuvia!

Ilman säästämisen harjoitus. Vedetään keuhkot ilmaa täyteen ja sitten hiljaisella, tasaisella äänellä äännetään mahdollisimman pitkä u- tai v-äänne. Jos haluaa, voi päivittäin kellosta seurata, kuinka paljon parempiin tuloksiin päästään. Tämän harjoituksen tarkoituksenmukaisuuden perusedellytys on se, että ääni alusta loppuun on *aivan yhtä tasainen* ja että se suoritetaan niin vähäisellä ilmamäärällä kuin suinkin.

Helposti tulee aloittaneeksi kovaa, ja kun ilma sitten alkaa vähetä, heikkenee ääni ja käy lopulta pinnistetyksi. Parempi on suorittaa tämä harjoitus aluksi lyhyehkönä, ennätystä tavoittelematta. Ja aina on muistettava, että ennätystä ei ole saavutettava väkivaltaisella pinnistyksellä, vaan rauhallisella, sitkeällä harjoittelun jatkamisella päivästä päivään.

Eri hengitystavat. Puhutaan *solisluu-, kylkiluu-* ja *palleahengityksestä.* Jako on tehty sillä perusteella, toimivatko hengitettäessä etupäässä keuhkojen ylä-, keski- vai alaosat. *Kaikkien* täytyy toimia yhdessä, muuten jäävät jotkin osat keuhkoja tuuleentumatta.

Harjoitus. Koeta hengittää sisään kolmella tavalla: 1) siten, että ensin kohoavat rinnan yläosat (solisluun tienoot) *ylöspäin* (solisluuhengitys), 2) siten, että ensin paisuu rinnan keskiosa *ulospäin* (kylkiluuhengitys), ja vihdoin 3) antamalla ensin rinnan alaosan täyttyä ja painua *vatsaan päin* (palleahengitys). Mikä näistä hengityksistä loppuun suoritettuna tuntuu perusteellisimmin täyttävän keuhkot? — Epäilemättä viimeksimainittu.

Lopuksi vielä hengityksen neljä käskyä:

1. *Opi hengittämään syvään.*

2. *Opi puhuessasi tulemaan toimeen niin vähäisellä uloshengitetyllä ilmamäärällä kuin suinkin.*

3. *Olkoon hengityksesi aina rauhallista ja kuulumatonta.*

4. *Jokapäiväisen hengityksen tulee tapahtua syvään ja nenän kautta.*

Asianharrastajan on hyvä tutustua *Ilmari Räsäsen* Lyhyessä kaunoluvun oppaassaan esittämään seitsemään hengitysharjoitukseen.

Äänen ominaisuuksia.

Kuuluvaisuus.

On puhuttava kuuluvasti! Jos toinen ei kuule, mitä sanomme, on puhumisemme mennyt hukkaan. On siis puhuttava niin, että *kuuluu.* Kuuluva puhe ei ole kuitenkaan samaa kuin huutaminen. Käypä usein niinkin, että huutavasta puheesta onkin vaikeata saada selvää.

Mitkä seikat vaikuttavat puheen kuuluvaisuuteen? Äänen vahvuus ei siis ole ainoa tekijä, joka vaikuttaa puheen kuuluvai-

suuteen. Puhumme seuraavassa neljästä puheen kuuluvaisuuteen vaikuttavasta asiasta.

1. **Äänteet on lausuttava selvästi!** Monet ihmiset puhuvat »suun sisällä». Tämä sanontatapa pitää kirjaimellisestikin paikkansa. Jos puhuessa liikuttaa veltosti kieltään, leukojaan ja huuliaan tai ei liikuta niitä juuri ollenkaan, kuten usein tapahtuu, jää ääni kaikkine äänteineen todellakin suuonteloon. Tämän voi kuka tahansa helposti todeta puhumalla veltosti niin, että leuat tuskin lainkaan liikkuvat ja huuletkin melkein koskettavat toisiaan. Sanotaan sitten sama lause liioittelemalla sekä huulien että leukojen ja kielen liikkeitä. Ero on varsin huomattava. Jokaisen on hyvä silloin tällöin harjoitella puhumista tai lukemista liioittelevan selvästi. *Tietenkään ei saa tässäkään suhteessa mennä liiallisuuksiin.* Suulla, siis kielellä, huulilla ja leualla, ei ole tehtävä liian *suuria* liikkeitä, vaan joustavia, kyllin voimakkaita liikkeitä. Parhain harjoitus selvän ääntämisen saavuttamiseksi on *kuiskausharjoitus.*

Harjoitus. Luetaan kuorossa seuraava Seitsemän Veljeksen alkukappale. Ensin luetaan kuorossa melkein ilman puheääntä, vain suuta liikuttaen. Toisella kerralla luetaan niin pitkälle kuin jaksetaan kuuluvammalla kuiskausäänellä. Säästetään ilmaa!

»Jukolan talo, eteläisessä Hämeessä, seisoo erään mäen pohjaisella rinteellä, liki Toukolan kylää. Sen läheisin ympäristö on kivinen tanner, mutta alempana alkaa pellot, joissa, ennenkuin talo oli häviöön mennyt, aaltoili teräinen vilja. Peltojen alla on niittu, apilaäyräinen, halki-leikkaama monipolvisen ojan; ja runsaasti antoi se heiniä, ennenkuin joutui laitumeksi kylän karjalle. Muutoin on talolla avaria metsiä, soita ja erämaita, jotka, tämän tilustan ensimmäisen perustajan oivallisen toiminnan kautta, olivat langenneet sille osaksi jo iso-jaon käydessä entisinä aikoina. Silloinpa Jukolan isäntä, pitäen enemmän huolta jälkeentulevaistensa edusta kuin omasta parhaastansa, otti vastaan osaksensa kulon polttaman metsän ja sai sillä keinolla seitsemän vertaa enemmän kuin toiset naapurinsa. Mutta kaikki kulovalkean jäljet olivat jo kadonneet hänen piiristänsä ja tuuhea metsä kasvanut sijaan. — Ja tämä on niiden seitsemän veljen koto, joiden elämänvaiheita tässä nyt käyn kertoilemaan.»

Kuiskausharjoituksia on usein suoritettava. On kuitenkin varottava rasittamasta kurkkua liikaa!

Anna äänteiden syntyä oikeissa »paikoissa»! Mitä tämä merkitsee? Jotkut puhuvat niin syvällä kurkkuäänellä, että heitä leikillisesti nimitetään »vatsastapuhujiksi». Toisilla on ääni »sijoittunut» päinvastoin ikäänkuin aivan etuhampaiden taakse.

Jos äännetään esim. a-äänne ja samalla muutellaan suuontelon muotoa, huomataan, että suuontelon eri muodot antavat erilaisen a-äänteen. Milloin se tuntuu tulevan »syvältä» kurkusta, milloin aivan hampaiden takaa. Nämä a-äänteet eivät ole kaikki oikeita. Tutkikaa, mikä tuntuu luontevimmalta! Jokaista äännettä varten on olemassa suuontelon asento, joka antaa kullekin äänteelle oikean muodon. Siksi pitää suuontelon muotoa muutella kylliksi (siis liikuttaa kieltä, huulia ja alaleukaa) puhuessa, jotta kukin äänne voisi saada sille kuuluvan suuontelomuodon.

Kieliopissa jaetaan kaikki äänteet eri ryhmiin sen mukaan, missä osissa suuta ne syntyvät. Seuraavasta luettelosta tämä jaoittelu käy selville.

Kerakkeet (konsonantit):
1. Kurkkuäänteet (laryngaalit) h (sekä aspiration »raksahdus».)
2. Lakiäänteet (palataalit) k, j, ng.
3. Hammasäänteet (dentaalit) t, d, s, l, r, n.
4. Huuliäänteet (labiaalit) p, m, v.

Ääntiöt (vokaalit):
1. Etuääntiöt i, e, ä, ö, y.
2. Takaääntiöt a, o, u.

Edelläolevat nimitykset antanevat käsityksen siitä, että äänteet syntyvät eri osissa suuta. Tärkeää on siis muistaa jo edellä todettu asia, että kaikkia äänteitä ei saa »sijoittaa» samaan kohtaan suuta (joko liian syvälle tai liian eteen), vaan on tarkkaan huomattava, että kullakin äänteellä on oma syntymäpaikkansa suussa.*

Äänteet syntyvät kutakuinkin oikeissa paikoissa, kunhan vain kyllin joustavasti liikutetaan huulia, kieltä ja alaleukaa. Ainakin veltlouden ja huolimattomuuden aiheuttamat virheet usein korjautuvat tällä. On varottava kuitenkin liioittelua.

On opittava myös nopeasti puhuttaessa ääntämään selvästi. Silloin tahtovat sanat helposti mennä sekaisin.

Harjoitus. Sano seuraava lause monta kertaa kovalla vauhdilla. Mustan kissan paksut posket.
Lue seuraava runo kiihtyvällä nopeudella, loppuun päästyä taas alusta:

---

* Tarkemmin voidaan äänteiden oikeaan ääntämiseen perehtyä Ilmari Räsäsen Lyhyen kaunoluvun oppaan tai Jussilan Äänteitä koskevan alkeiskurssin avulla.

Mirrit koulussa.

Tässä on taulut ja tässä on sienet,
tässä on opissa ystävät pienet.
Nyt sietäis olla jo sukkelat tuumat,
Mirrillä aivan on korvat kuumat.

Tästäpä tulee nyt lystikäs juttu:
a - a - a - a - a se vanha tuttu.
No mutta sitten se tuleekin tenä,
voi sua pikkuinen nykerönenä.

Alku on hankala, ahkera voittaa —
kyllähän Missukat parhaansa koittaa.
Keltä vain läksyt nyt liukkaasti luistaa,
sille se kukkokin munia muistaa.

(*Alli Nissinen.*)

Kuinka pitkälle voit lukea yhdellä hengityksellä?

3. **Harkitse äänesi voimakkuus!** Usein kuulee puhujaa moitittavan siitä, että hän puhuu liian hiljaa. Tämä onkin varsin yleinen vika. Mutta ei aina saa selvää kovaäänisenkään puhujan sanoista. Liian voimakas ääni tulee välisti epäselväksi liiallisen kajahtelun tähden. Äänen voimaa harkitessa on otettava huomioon sen paikan olosuhteet, jossa puhutaan. Huoneessa on luonnollisesti käytettävä hillitympää ääntä kuin ulkona, isossa salissa taas vahvempaa kuin pienessä. Olisi hyvä, jos etukäteen voisi puhua siinä ympäristössä, jossa julkisesti aikoo puhua tai lausua. Samassa paikassakin ovat olosuhteet kyllä eri kerroilla vaihtelevia. Täydessä salissa saa puhua voimakkaammalla äänellä kuin tyhjähkössä, sillä jälkimmäisessä tapauksessa kajahtelee sali voimakkaammin. Ulkoilmassa on joka kerta otettava huomioon kulloinkin vallitsevat tuuli- y. m. ilmastolliset suhteet. Onhan selvää, että vastatuuleen puhuttaessa on joskus huudettavakin sellaisessa paikassa, jossa myötätuulen tai tyvenen sään vallitessa melkein kuiskauskin kuuluu.

Oikean voimasuhteen keksimiseksi on hyvä pitää mielessä seuraava neuvo.

Muista aina puhua juuri sille henkilölle, joka kuulijoistasi istuu kaukaisimmassa sopukassa. Kun kuvittelet juuri hänelle puhuvasi, keksit pian oikean äänen vahvuuden.

4. **Älä puhu liian nopeasti!** Olisi tietysti sanottava myös: älä puhu liian hitaasti. Mutta edellinen virhe on niin paljon

tavallisempi, että liian hitaasti puhumista tuskin tarvinnee virheenä pitääkään puheen kuuluvaisuutta ajatellen. Liian nopea puhuminen tuo mukanaan kaksi epäkohtaa, jotka vaikeuttavat kuulumista.

Ensiksikin liian nopea puhuminen sumentuu kuulumattomaksi siksi, että kunkin sanan aiheuttama kajahdus sattuu samalla hetkellä kuin seuraava sana sanotaan. Näin kuuluu siis yhtä aikaa ikäänkuin kaksi eri sanaa. Tietenkin kajahdus on heikompi kuin itse sana, mutta monesti se on kuitenkin kyllin vahva tehdäkseen puheen epäselväksi. Tässäkin asiassa ovat olosuhteet eri ympäristöissä erilaiset. Toisissa paikoissa kajahtelee enemmän kuin toisissa. Siksi on eri paikoissa puheen nopeuskin harkittava olosuhteiden mukaiseksi kuten voimankin suhteen on tehtävä. Ulkoilmassa puhuttaessa saattaa kajahdusten lisäksi vielä olla muitakin samentavia sivuääniä, kuten tuulen humina y. m., jotka vaikuttavat yhtä häiritsevästi kuin kajahduskin.

Toinen nopean puheen haitta on melkeinpä edellistä tärkeämpi, se kun on olemassa silloinkin, kun olosuhteet muuten ovat kuulumiselle otolliset. Puhumisen tarkoitushan on herättää kuulijassa ajatuksia. Sanat ehkä herättävätkin ajatuksia. Mutta jos sanat seuraavat toisiaan hyvin tiheästi ja samalla myös ajatukset seuraavat toisiaan nopeassa tahdissa, ei kuulija ennätäkään seurata kaikkia ajatuksia, vaan »jää jälkeen». Varsinkin outojen sanojen ja tärkeimpien ja odottamatta esitettyjen ajatusten jälkeen on kuulijalle annettava kylliksi aikaa sanotun tajuamiseen. Tämä asia kuuluu tietenkin paremmin sellaiseen lukuun, jossa selvitetään puhetaidon muitakin puolia kuin vain kuulumista, mutta viimeksimainitun asian esillä ollessa ei ole syytä tätäkään unohtaa.

Puhu kyllin hitaasti, jotta kuulija ehtii kuulla ja tajuta sanasi.

Kertaamme vielä selvän kuulumisen neljä ehtoa:

1. *Liikuta suuta kyllin joustavasti, jotta ääni ei jää »suun sisään».*

2. *Anna kunkin äänteen »syntyä» oikeassa osassa suuta, äläkä pakota kaikkia äänteitä liian syvälle tai liian eteen suussasi.*

3. *Sovita äänesi voimakkuus olosuhteiden mukaiseksi.*

4. *Älä puhu liian nopeasti, vaan anna kuulijalle aikaa kuulla ja tajuta sanasi.*

Miten puhuminen ei rasita kurkkua.

Lukemattomilla puheäänen käyttäjillä on sellainen kokemus, että kun he vähänkin enemmän puhuvat, rasittuvat heidän äänielimensä ja kurkkunsa. Kurkku tuntuu käheältä, huimaa, pää tulee raskaaksi, ja vihdoin käy melkein mahdottomaksi puhua ääneen. Monet sellaiset, jotka joka päivä joutuvat toimensa vuoksi puhumaan, saavat ajan mittaan pitkäaikaisen äänenkäheyden ja lopulta menettävät äänensä kokonaan. Lääkärinkin on silloin monesti vaikea enää palauttaa äänielinten terveyttä. Jos haluaa välttyä tällaisesta kohtalosta, on kaikki huomio kiinnitettävä sellaisiin seikkoihin, jotka estävät käheyden alkamisenkin.

Keinoja on olemassa. Lisäksi ne hyödyttävät muullakin tavalla. Puhe kuuluu selvemmin, ääni tulee kauniimmaksi ja ilmeikkäämmäksi, ja ennen kaikkea voimat säästyvät.

Äänenkäytössä on pyrittävä *jännittämättömyyteen*, *kiristämättömyyteen* ja *luonnollisuuteen*.

Nämä sanat kaipaavat selvittelyä.

Kaikki ovat kuulleet puhuttavan »saarnanuotista» ja tietävät, mitä sillä tarkoitetaan. Siihen sisältyy m. m. kaksi kaikkien ymmärtämää virhettä. Se, joka puhuu »saarnanuotilla», puhuu teennäisen juhlallisella, kireällä äänellä. Hän puhuu lisäksi yksitoikkoisesti.

Koetetaan jännittää kaulaa ja niskalihaksia niin paljon, että pää melkein rupeaa tärisemään. Sitten puhutaan. Siten syntyy tavattoman jännittynyt ja kireä ääni. Jos näin puhumme, sortuu äänemme. Tätä tällaista jännitystä on useimpien puhujien änessä, toisilla enemmän, toisilla vähemmän. Jos sitä on vähänkin, johtaa se lopulta edellä puheenaolleisiin ikäviin seurauksiin. On opittava puhumaan niin, että kaikki kireys äänestä katoaa.

Koetetaan nyt laskea kaula ja niska aivan veltoksi, niin että pää retkahtaa eteen, sivuille tai taakse. Sitten puhutaan hiljaisella äänellä. Helposti voi todeta, että ääni on nyt aivan

Harjoitus 1.

Harjoitus 2.

toisenlainen kuin edellisessä kokeessa. Kaikki kireys on poissa, ääni on melkein veltto. Tämä ääni ei rasita. Mutta tällaisena heikkona ei ääni tietenkään kelpaa. Olemme vain saaneet aavistuksen siitä, minkä tapainen on rasittamaton ääni. Joka haluaa ääntänsä kehittää, ryhtyy nyt pitkäaikaiseen, kärsivällisyyttä kysyvään harjoitteluun.

Puheen syntymiseen tarvitaan jonkin verran lihasvoimaa. Mutta monet puheäänen synnyttämiselle tarpeettomat lihakset tottumuksesta työskentelevät samalla aivan turhaan.

Tarpeeton jännitys on saatava pois.

Edellä jo mainittiin ne paikat, joissa pahin liikajännitys tavallisesti piilee: kaula ja niska.

Harjoitus. Etsi sormillasi kaulalihakset henkitorven kummaltakin puolelta ja niskalihakset niskanikaman vierestä. Kiristä ja löyhdytä niitä vuorotellen ja seuraa kädelläsi, miltä ne tuntuvat kireinä ja löyhinä. Puhu ensin kaulalihakset jännittyneinä, sitten kaulalihakset löy-

Harjoitus 3.

Harjoitus 4.

hinä. Puhu samalla tavalla niskalihakset jännittyneinä ja löyhinä. Koko aika seurataan vaikutusta käsin.

On opittava puhumaan siten, että sekä kaula- että niskalihakset pysyvät jännittämättöminä.

Tämä on helpommin sanottu kuin tehty. Seuraavassa muutamia harjoituksia, jotka helpottavat työtä.

Harjoitus. 1. Seisotaan suorana, velttona. Leuka lasketaan rintaa vastaan, jolloin pää painuu alas. Tässä asennossa puhuttaessa ei ole kaulajännitystä. Katsokaa kuvaa!

2. Sama kuin edellinen, mutta pää lasketaan riippumaan taaksepäin. Tässä asennossa puhuttaessa katoaa niskalihasten jännitys. Kuva!

3. Asetutaan selin seinää vastaan polvet velttoina. Oikean käden nyrkki asetetaan takaraivon korkeimman kohdan ja seinän väliin. Täten painuu leuka hieman rintaa vasten. Tässä asennossa on helppo puhua vapaalla ja jännittämättömällä äänellä. Kuva!

4. Seisotaan suorassa. Pujotetaan keppi selän taakse koukistettujen kyynärvarsien varaan. Puhutaan. Kuva!

5. Kurkusta kaukanakin olevien lihasten jännittäminen vaikuttaa usein välillisesti äänielinten lähettyvillä olevien lihasten jännittämiseen. Jos esim. vartalon lihakset ovat kovin jännittyneet, on vaikeata pitää kaula- ja niskalihaksiakaan jännittämättöminä. Liian jännityksen vartalosta saa pois seuraavalla harjoituksella. Asetutaan lattialle tai sohvalle selälleen, mieluimmin ilman päänalusta. Tämä asento varmimmin poistaa kaiken turhan ja vahingollisen jännityksen. Siksi suositellaankin tätä asentoa sopivana puheenharjoitusasentona. Myöhemmin vielä palaamme tähän harjoitukseen, sillä se hyödyttää toisellakin tavalla.

Mikään näistä harjoituksista ei paranna heti ääntä. Aluksi tuntuu siltä, että ei mitenkään tahdo saada jännittämätöntä ääntä kuuluvaksi. Niin pian kuin tahtoo saada äänen kuuluvammaksi, palaa kireys entiselleen ja on turvauduttava entiseen puhumistapaan. Vain ahkera, jokapäiväinen harjoittelu vähitellen antaa jännittämättömälle äänelle tarpeellista voimaa. Tietenkin joskus saattaa tarvita, esimerkiksi jotakin erityisen juhlallista runoa lausuessaan, myös juhlallista, jännitettyäkin ääntä. Silloin sellaista saa käyttää. Mutta muulloin pitää kyetä äänensä hallitsemaan helposti ja luontevasti.

Monilla kiristys aiheutuu siitä, että he puhuvat niin korkealla äänellä, että se ei ole enää heidän luonnollinen oma äänensä. Ajattele, puhutko sinä liian korkealla äänellä!

Täyteläisestä äänestä.

Jos irroitetaan viulusta kieli ja pingoitetaan se kahden naulan varaan, vaikkapa laudan päälle, ja sitten koetetaan tätä kieltä soittaa samalla tavalla kuin viulussa, syntyy kielestä aivan toisenlainen ääni kuin sen ollessa oikealla paikallaan viulussa. Äänen synty ei siis ole aiheutuva yksin vain kielestä. Myös viulun runko vaikuttaa paljon äänen lopulliseen laatuun.

Ihmisäänen laita on sama. Ei ihmisäänikään synny vain äänihuulten avulla. Äänihuulten lähistöllä olevat ontelot osat, kajahtelutorvi, suuontelo, vieläpä koko vartalokin vaikuttavat ratkaisevasti ihmisäänen laatuun. Ne antavat äänelle väriä ja ominaisuuksia, joita ihminen voi käyttää hyväkseen käyttäessään puheääntään ilmehikkäästi ajatuksia, tunnelmia ja mielialoja ilmaisemaan.

Vanhojen kuuluisien viulujenkin äänen teho perustuu ennen kaikkea viulun rungon antamaan äänen kaikuun.

Arvattavasti voidaan sellaiseen vanhaan viuluun kiinnittää uusia kieliä vanhan, jalon äänen muuttumatta. Samat kielet taas huonompiin viulunrunkoihin kiinnitettyinä eivät anna samaa jaloa ääntä.

Tämä asia selvittää sen, että sellaistenkin lihasten pingoittaminen, jotka eivät välittömästi vaikuta äänenmuodostukseen, kuitenkin välillisesti siihen jonkin verran vaikuttavat.

Puheääni on saatava soinnillaan täyteläiseksi. Edellä esitettiin harjoitus, joka suoritettiin selällään maaten. Sen harjoituksen tarkoitus oli päästä kaikesta turhasta lihasjännityksestä hengityksen helpoittamiseksi. Tässä asennossa harjoiteltaessa tuntuu ääni muutenkin täyteläiseltä ja syvältä. Ääneen on tullut rintasointia. Rintasoinnin puute on tavallisin virhe. Useimmiten on ääni korkea ja »ohut». Tätä harjoitusta suositellaan melkeinpä kaikille.

Syvää ja täyteläistä ääntä ei ole sekoitettava kurkkuun liian syvälle »sijoitettuun» ääneen, josta siitäkin edellä oli puhe.

Täyteläisessä äänessä on sekä rinta- että pääkaikua. Nämä kaksi tärkeätä kaikupaikkaa saadaan selville seuraavalla kokeella.

Sanotaan useampia kertoja peräkkäin sanat noin — näin, edellinen matalalta, jälkimmäinen korkealta. Korkeusero saa olla niin suuri, että melkein käytetään laulua apuna. Jälkimmäistä näin-sanaa sanottaessa kuvitellaan sanonta suunnatuksi siihen pisteeseen, joka on silmiä yhdistävän viivan ja nenänselän jatkon leikkauskohdassa. Edellinen, syvällä äänellä sanottu sana panee rinnan tärisemään, jälkimmäinen taas tuntuu pään luissa, hampaat ja nenäluu tuntuvat värisevän.

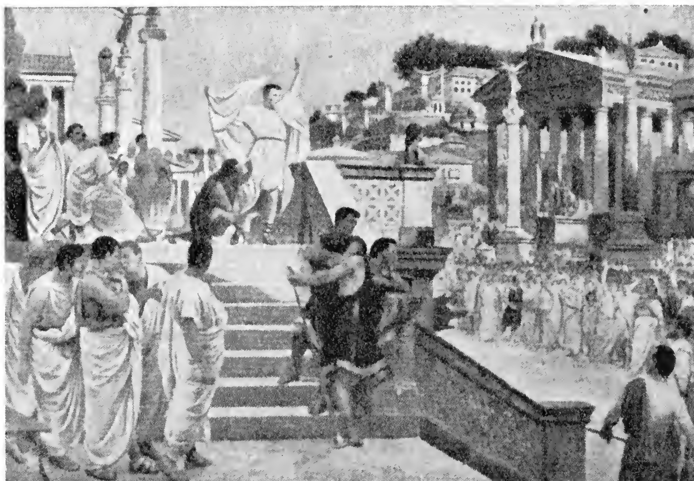
Molemmissa tapauksissa venytetään sanojen lopussa oleva n hyvin pitkäksi.

Pääkaiun puute ei ole läheskään yhtä yleinen kuin rintakaiun puute. Hyvässä äänessä tulee olla molempia tasasuhtaisesti.

Mainittakoon kuitenkin, että rintasointi luonnostaan yhtyy mataliin säveliin. Korkealla sävelalalla liikuttaessa sitä ei saa.

Kirjallisuutta:

Ilmari Räsänen, Lyhyt kaunoluvun opas.
K. V. Jussila, Äänteitä koskeva alkeiskurssi.
Herman Gutzmann, Äänenmuodostuksen opas.

Gajus Gracchuksen (153—121 e. Kr.) viimeinen puhe kansalle. Vanhan ajan historia antaa loistavia todistuksia puhetaidon merkityksestä historian tapahtumiin. Vanhan ajan puhujat tiesivät, että puheellaan he saattoivat taivuttaa kansanjoukot puolelleen. Mutta pienikin epäonnistuminen saattoi viedä heidät kansanjoukon kivitettäväksi. Kuva osoittaa, että valtiollinen puhe on tärkeä tapaus.

TOINEN LUKU.

Ajatuksen ilmaisu.

Voima — korkeus — väri.

Äänihuulien synnyttämä ääni ei vielä ole puhetta. Vasta suun liikkuvat osat muodostavat tästä äänestä äänteitä, jotka tajuamme puheeksi. Puhuminen on siis sarja erilaisia kuuluvia »äänimerkkejä», äänteitä, ja niistä muodostuvia tavuja, sanoja, lauseita.

Ajatuksemme ilmaisuun tarvitsemme kuitenkin muutakin kuin näitä »merkkejä». Voidaksemme tehostaa sanottavamme vaikuttavaan muotoon voimme käyttää hyväksemme äänemme voima-asteita, korkeusasteita ja erilaisia äänenvärejä.

Edellä on ollut puhe äänen voima-asteista kuuluvan puheen edellytyksenä. Emme kuitenkaan käytä koko puhee-

seen joka kohdassa täsmälleen yhtä voimakasta ääntä. Tärkeämmän sanan sanomme kokonaisuudessaan vähän voimakkaammalla äänellä kuin vähemmän tärkeän. Erilaisia voimaasteita käytämme kuulijan huomion kiinnittämiseksi tärkeimpiin sanoihin ja pääasioihin. Tämä on *painottamista.*

Harjoitus. Sano seuraava lause niin, että merkitty sana saa *voimakkaamman* ilmaisun kuin toiset. »Puhu aina *selvästi!*»

Äänen korkeuskin vaikuttaa osaltaan hyvään kuuluvaisuuteen. Mutta emme käytä myöskään täsmälleen samaa äänenkorkeutta koko puhumisemme aikana. Äänen korkeusvaihteluakin voimme käyttää, kuten äsken puheena ollutta voimavaihtelua, ilmaisukeinona. Tämä on *korostamista.*

Harjoitus. Sano edellisen harjoituksen lause siten, että merkitty sana tulee ilmaistuksi *korkeammalla* äänellä kuin toiset.

Harjoitus. Sano edellisten harjoitusten lause siten, että merkitty sana sanotaan yhdistämällä molemmat edellämainitut keinot, siis sekä *voimakkaammalla* että *korkeammalla* äänellä.

Kolmas äänen ominaisuus, jota voimme käyttää ajatustemme ilmaisun välineenä, on äänen väri. Ääni on kuin muovailuvaha, jota sen käyttelijä voi taivutella mielensä mukaan, antaa sille sellaisia värejä kuin kulloinkin tarvitsee.

Harjoitus. Sano lause »Tule minun luokseni» useita kertoja, niin että ääni eri kerroilla kuvastaa seuraavia tunnetiloja: viha, rakkaus, veikeys, surullisuus, ystävällisyys, tunteellisuus, epäilys, vaatimus, hämmästys.

Sanapaino.

Sanat muodostuvat yhdestä tai useammasta tavusta. Monitavuisissa sanoissa saavat eri tavut määrätynlaisen sanapainon. Tavut ovat pääpainollisia, sivupainollisia tai painottomia. Suomenkielessä on pääpaino tavallisimmin ensimmäisellä tavulla. Sivupainon paikka ei ole yhtä määrätty kuin pääpainon. Nelitavuisissa sanoissa on sivupaino kolmannella tavulla (kírjassàmme). Toinen ja viimeinen tavu ovat aina painottomia. Viisi- ja useampitavuisissa sanoissa on sivupaino vaihtuvilla paikoilla, milloin kolmannella, viidennellä, seitsemännellä (kírjoittèlemìnenkaan) tai neljännellä, kuudennella, kahdeksannella (páleltumàisillànsa), vieläpä joskus muullakin tavalla.

Pääpaino on ensimmäisellä lavulla.

Toinen ja viimeinen lavu oval painollomia.

Sivupainon paikka vaihlelee.

Viimeisen tavun painottomuus johtaa monesti siihen, että se sanotaan niin hiljaa, että sitä ei lainkaan kuulu. Puhutaankin viimeisen tavun nielemisestä. Muistettakoon, että sanapainoja, varsinkaan sivupainoja, ei saa liioitella niin paljon, että painottomat, etenkin viimeinen tavu, jäävät aivan painollisten tavujen »varjoon». Varsinkin on viimeisen tavun kuulumiseen kiinnitettävä tarpeellista huomiota, vaikkakin se on painoton.

Sanapainoja, varsinkaan sivupainoja, ei saa liioilella.

Viimeisen lavun lulee painollomuudeslaan huolimalla kuulua.

Mitä hyötyä on sanapainoista? Tiedämme kokemuksesta, että pitkien painettujen sanojen tajuaminen nopeasti tuottaa välisti vaikeutta. Vielä hankalampaa olisi vain korvan avulla tajuta nopeasti sanottuja sanoja, joissa joka tavu olisi täsmälleen yhtä painokas. Puheen nopeasti edetessä ei olisi aikaa tarkemmin tutkia sanoja. Sanapainot ryhmittävät tavut siten, että korva helposti tajuaa sanan eikä äsken puheena ollutta tajunnan sekaantumista esiinny.

Sanapaino yhdyssanoissa. Kielessä esiintyy usein sanoja, jotka ovat muodostuneet kahdesta tai useasta yksinäänkin esiintyvästä sanasta. Kirjoitettuina ja painettuina nämä yhdyssanat näyttävät täysin yhdeltä sanalta (lukuunottamatta niitä tapauksia, jolloin eri osien välillä on käytettävä yhdysviivaa).

Useimmissa tapauksissa sopii säännöksi, että yhdyssana sanotaan täysin yhtenä sanana, joten siis vain ensi osan ensi tavu saa pääpainon ja sivupainolliset tavut lasketaan siitä eteenpäin.

Mutta jos ensi osa on yksitavuinen, kuten sanassa puutaloja, olisi säännönmukaisesti toinen tavu painoton. Näin joutuisi jälkimmäisen sanaosan ensi tavu painottomaksi (puú-ta-ló-ja). Tämä tietysti on väärin. Siksi onkin jälkimmäisen sanaosan sanapainot laskettava tässä tapauksessa kuten itsenäisessä sanassa, kuitenkin niin, että pääpainollinen tavu on vain sivupainollisena (puú-tȁ-loja).

Pitkissä yhdyssanoissa on erityisesti varottava »nielemästä» sanan loppuosaa.

Sanan eri osien välillä ei silti tarvitse pitää pysähdystä. Toinen asia on, onko kenties joskus selvyyden vuoksi jokin yhdyssanan osista kokonaisuudessaan sanottava suuremmalla painolla kuin toiset osat.

Joku kysyy: Onko Nuppulinna *rautatieasema* vai *rautatiepysäkki?*

Luonnollisesti edelläolevissa kysymyssanoissa sanotaan viimeinen osa suuremmalla painolla kuin edelliset.

Toinen kysyy: Tapaammeko *rautatieasemalla* vai *autoasemalla?*

Tällä kerralla yhdyssanoissa luonnollisimmin painotetaan alkuosa.

Yleensä on sanapainon määrääminen niin vaistomainen asia, ettei tavallisessa puheessa siihen koskaan kiinnitetä huomiota. Silti ei yleensä kuule keskustelussa vääriä sanapainoja. Mutta julkisessa puheessa, jolloin voimakkaampaa painotusta käytetään, voi sattua, että sanapainotkin saattavat mennä väärin. Seurattakoon siksi aina vain korvan luonnollista ohjausta välttäen kaikkia kovin voimakkaita sanapainotuksia. Liialliset sivupainojen tehostukset aiheuttavat »saarnanuotin».

Milloin pääpaino ei ole ensimmäisellä tavulla? On tapauksia, jolloin sanan pääpaino ei ole ensimmäisellä tavulla. Nämä tapaukset ovat kuitenkin niin harvinaisia, että ne eivät estä pitämästä sääntönä pääpainon olemista ensimmäisellä tavulla. Suomenkielessä ei ole yhtään sanaa, jossa pääpaino olisi *aina* jollakin muulla kuin ensimmäisellä tavulla. Joskus — harvoin — voi pääpaino *siirtyä* viimeiselle tavulle.

Tällaisia tapauksia ovat esim. varoittaminen: »Pirkkó, putoat!», huudahduksissa: »Ohóh!» Erityisesti on syytä varoittaa yleisestä, mutta väärästä tavasta sanoa kiitós!, Hyvästi ja Eläköön! Jälkimmäistä puolustetaan sillä, että huuto tulee siten iskeväksi. Kyllä se tulee iskeväksi sitenkin, että pääpaino sanotaan iskevästi oikealla paikallaan, siis ensimmäisellä tavulla.

Harjoitus. Huudetaan terävästi kolme kertaa oikealla tavalla: éläköön! Kyllä se tuntuu yhtä iskevältä kuin vääräkin tapa.

Eriarvoiset sanat ja lauseet.

Esitettävän lauseen sanojen joukossa joku on tärkeämpi kuin muut.

Esittäjä kiinnittää kuulijain huomion tärkeimpään sanaan.

Esittäjä ei rajoitu kuitenkaan yksinomaan jakamaan sanoja kahteen ryhmään. On myöskin vähemmän tärkeitä sanoja, jotka ovat kuitenkin tärkeämpiä kuin monet muut. Näihinkin on huomio kiinnitettävä, kuitenkin vähemmässä määrässä kuin kaikkein tärkeimpiin sanoihin. Ja voimme jatkaa vieläkin pitemmälle. Tarkkaan ajatellen onkin sanojemme joukossa hyvinkin monenarvoisia sanoja, joihin kuhunkin on huomio kiinnitettävä sen verran kuin on tarpeellista, tärkeimpiin eniten, vähemmän tärkeihin vastaavasti vähemmän, kuhunkin aina tärkeytensä mukaan, kunnes loput, vähimmän tärkeät sanat, jäävät jäljelle. Nyt voimmekin sanoa:

Esittäjä kiinnittää kuulijain huomion kuhunkin sanaan niin paljon, kuin ajatuksen helposti ymmärretyksi tuleminen vaatii.

Mutta emme jää vielä tähänkään. Kuten sanat ovat lauseetkin keskenään eriarvoisia. Toiset sisältävät tärkeitä asioita, toiset sivuseikkoja. Lauseitakaan ei käy jakaminen vain tärkeihin ja vähäarvoisiin, vaan ne ovat tärkeydessään hyvin eriarvoisia kuten sanatkin. Sanomme siis:

Esittäjä kiinnittää erilaisilla keinoilla kuulijain huomion kuhunkin sanaan, lauseeseen, lauseryhmään niin paljon kuin niitten tärkeys ajatuksen selvästi ymmärretyksi tulemiselle on tarpeellista.

Kuunnellessamme tovereittemme jokapäiväistäkin keskustelua huomaamme, että he keskustellessaankin sanovat eri sanat eri tavalla. Heidän puhelunsa ei ole lainkaan tasaista, yksitoikkoista, vaan eloisan liikkuvaa ja vilkasta vaihteluissaan. Sitä voisi nuoteilla havainnollistaa. Laulua verrataankin puheeseen sanomalla, että laulu on harvennettua puhetta.

Seuraavassa esitämme eri keinot, joita esittäjä voi käyttää tehdäkseen esityksensä mahdollisimman tehoavaksi, helposti ja hyvin ymmärretyksi. Nyt painamme jo kuitenkin mieleen:

Liioittelua on kaikessa karteltava.

Keinot, joilla ajatuksen ilmaisua tehostetaan.

Äänenvoima. Yksinkertaisin ilmaisutapa on äänen *voiman* lisääminen sitä sanaa sanottaessa, johon tahdotaan huomio kiinnittää. Tämä on *painottamista.*

Harjoitus. Sano seuraavat lauseet niin, että niissä merkityt sanat sanotaan *voimakkaammalla äänellä* (ei korkeammalla!). Muut sanat saavat *tällä* kerralla jäädä vaille kaikkea huomiota.

1. Kevätvälkkeessä ulkona leikkii *lapsonen.*
2. Mä *voilin,* vaiti ratsuain nyt ohjaan jälkeen turnajaisten.
3. Minä tahtoisin päästä elämässä *eteenpäin.*
4. Hän ei luota minun *kykyyni.*
5. En sitä *itsekään* tee.

Harjoitus. Sano seuraava lause vähentämällä äänen voimaa: Minä sanon sen *kuiskaten.*

Äänenkorkeus. Voiman vaihtelun asemasta, tai lisäksi, voidaan käyttää sävelkorkeuden vaihtelua. Tämä on *korostamista.*

Harjoitus. Sano seuraavat lauseet siten, että niissä merkityn sanan sanot kohottamalla *äänenkorkeutta.* Älä lisää äänen voimaa!

1. Onko se *vihainen*?
2. *Onko* se vihainen?
3. Pieni vihreä tammilehto näyttää *viittovan* häntä luokseen.
4. *Kenelle* se minut teki, kun ei *tulekaan?*
5. *Toisille* oli Matti tupansakin tehnyt.

Demosthenes (383—322 e. Kr.), kreikkalainen, jolta puuttuivat kaikki puhujan ulkonaiset edellytykset. Kreikassa olivat vaatimukset tässä suhteessa erittäin suuret. Kuitenkin Demosthenes sitkeästi ponnistaen ja harjoittaen kykeni tekemään itsensä yhdeksi vanhanajan kuuluisimmista puhujista.

Harjoitus. Sano edellisten harjoitusryhmien lauseet uudelleen, yhdistämällä molemmat keinot, äänen voiman lisäys (tai vähennys) sekä äänen korottaminen.

Harjoitus. Sano seuraava lause siten, että sanot siinä merkityn sanan *laskemalla äänenkorkeutta.*

1. Seisoi hetken, katsoi kaksi,
metsän korpehen *katosi.*

Harjoitus. Sano äskeinen lause yhdistämällä äänenvoiman vähennys sekä äänenkorkeuden vähennys.

Huomatkaa, että edelläolevissa esimerkeissä on vain selvyyden vuoksi rajoituttu ainoastaan yhtä sanaa erityisesti tehostamaan.

Nopeusmuutokset. Nopeassa puheessa yhden tai useiden sanojen sanominen hitaammin kiinnittää kuulijan huomiota helposti hitaammin sanottuun sanaan. Samoin päinvastoin. Nopeusvaihtelu on siis keino sekin.

Harjoitus. Sano seuraavissa lauseissa merkitty tai merkityt sanat hitaammin kuin muut sanat.

1. Halutessani kiinnittää kuulijan huomion perin tärkeään sanaan, sanon tämän sanan *hitaammin* kuin muut sanat.
2. Joskus puhuessani voin hidastuttaa puheeni *useankin sanan kohdatta,* palatakseni jälleen edelliseen puhenopeuteeni.

Harjoitus. Yhdistä äskeiseen harjoitukseen nopeusvaihdoksen lisäksi edelläesitetyistä keinoista ne, jotka tuntuvat luontevimmilta näihin lauseisiin. Tutki, mitä keinoja käytit sanoessasi lauseet luontevasti.

Harjoitus. Käytä seuraavissa lauseissa vauhdin *lisäämistä* merkityissä sanoissa.

1. Porsas käveli kaikessa rauhassa, kunnes äkkiä *tivahti* aidanrakosesta.
2. Ohoh, sanoi Kissa pastori, eikös sinulla olekaan mustaa takkia? — *Se jäi kotiin,* vastasin minä.

Harjoitus. Yhdistä edelläoleviin lauseisiin nopeusvaihtelun lisäksi edelläesitettyjä muita keinoja.

Harjoitus. Sano viimeksiesitetyt keskustelulauseet mahdollisimman luontevasti, omaan korvaan luottaen, huolimatta säännöistä. Toverit pankoot merkille, minkälaisia ilmaisukeinoja siihen silloin tulee. Useammat sanovat saman lauseen oman harkintansa mukaan. Havainnot?

Värin muutos. Yllämainittujen ilmentämiskeinojen ohella voi korva suullisessa esityksessä erottaa vielä muitakin ilmentämiskeinoja. Äänen *värittämisellä,* värin antamisella jollekin sanalle, kiinnitetään huomio tähän sanaan tai näihin sanoihin.

Harjoitus. Lue seuraava lause sanomalla siinä merkityt sanat, paitsi ehkä edelläopituilla keinoilla, myös värittämällä ne sellaisella äänenvärillä, että se kuvaa sanojen sisällystä.

1. Kuljettuani koko päivän avautui eteeni *ihana maisema.*

Harvoin riittää yhden tai parin sanan värittäminen. Koko lausekin voi saada väritystä.

Harjoitus. Lue seuraavat lauseet, värittämällä merkityt kohdat viittausten mukaisesti.

1. (Kertoen:) Kun aliprefektin palvelijat tunnin kuluttua, levottomina herransa viipymisestä, saapuivat pieneen lehtoon, näkivät he (kuin jotakin hirveätä olisi tapahtunut:) *näyn,* joka sai heidät *kauhusta peräytymään . . .* Hra *aliprefekti* (aliprefekti-sana sanotaan mitä suurimpana ihmeenä, kun kysymys on tällaisesta näystä! Samoin seuraavat) *makasi mahallaan nurmikolla, puoliatastomana* kuin mikähän *mustalainen*

(tämähän on kerrassaan »kauheata»! Ja yhä hirveämpää:) Hän oli työntänyt *takin pois päältään* ja (yllättävästi, mitä herttaisimmin, virkaherran luontoonhurmaantumisen varsin hyvin ymmärtäen, hitaasti:) pureksia natustaen *orvokkeja* hra aliprefekti (niin, niin, kukapa voi olla varma tunteittensa kylmyydestä!) sepitteli (veikeästi) *runoja*! (Daudet, Aliprefekti luonnon helmassa.)

Tauot. Tauot ovat pituudeltaan vaihtelevia pysähdyksiä sanojen tai sanaryhmien välissä. Tauoilla on kahdenlainen merkitys suullisessa esitystaidossa, niitä käytetään joko *hengitykseen* tai *esityksen tehostamiseen.*

Hengitystauot ovat välttämättömiä, sillä eihän yhdellä henkäyksellä paljoa saa puhutuksi. Hengitystauot on koetettava saada sopimaan sellaisiin kohtiin, joissa esittäjä muutenkin pitäisi esityksen sisällön aiheuttamia taukoja. On siis hengitettävä silloin, kun ajatuksen sisällys vaatii pysähdystä. Hyvällä puhujalla ei siis pitäisi olla varsinaisia hengitystaukoja paljonkaan. Joskus saattaa kyllä esiintyä niin pitkä yhtenäinen lause, jossa ei ajatus vaadi taukoa, että lauseen keskivaiheilla on pakko vetää ilmaa keuhkoihin. Monesti tällaisissakin tapauksissa selviää ilman välihengitystä, kun vain on varustautunut pitkään lauseeseen siten, että edellinen sisäänhengitys on tapahtunut juuri tämän pitkän jakson alkaessa eikä jo muutamaa sanaa sitä ennen. Jos hengitystauko kaikesta huolimatta on saatava sovitetuksi lauseeseen, joka ei *vaadi* muuta taukoa, on harkittava, voitaisiinko kuitenkin lause ajatussisällyksensä puolesta jakaa tauoilla, vaikka se ei välttämätöntä muuten olisikaan. Näin löydettyyn paikkaan sitten sovitetaan hengitystauko.

Harjoitus. Koeta sanoa seuraava lause yhdellä hengähdyksellä. Puhuessani eilen kansakoulun koulukeittolan hyväksi pidetyssä juhlassa koetin hengitystaitoani yrittämällä sanoa yhteen hengenvetoon niin pitkien ja monimutkaisten sanojen muodostamia lauseita kuin suinkin saatoin siinä puhuessani tätä asiaa aikaisemmin ajattelematta omasta päästäni keksiä.

Jos yksi hengitys ei koko tähän lauseeseen riitä, harkittakoon, missä kohdassa voisi välillä sopivasti hengittää siten, ettei lause tunnu jakautuvan hengitystaukojen takia luonnottomiin osiin.

Tehostamistauot. Esityksen tehostamistauot jakaantuvat kahteen ryhmään: *selvyystaukoihin* ja *tunnetaukoihin.*

Selvyystauot ryhmittävät sanat sellaisiin ryhmiin, että ne tajutaan mahdollisimman nopeasti ja oikein. Selvyys-

tauot voivat kohdistua yhteen sanaan, useiden sanojen muodostamiin ryhmiin, kokonaisiin lauseisiin tai pitempiinkin jaksoihin.

Tauko voi olla sanan (tai sanaryhmän) edellä, jäljessä tai molemmilla puolilla.

Harjoitus. Pidä seuraavissa lauseissa tauko sanan *edellä* (merkitty viivalla).

1. Kuultuamme tämän tapauksen voimme tästä sankarista empimättä sanoa, että hän oli — petturi.
2. Seisoi hetken, katsoi kaksi, metsän korpehen — katosi.

Harjoitus. Seuraavissa lauseissa tauko on sen sanan *jäljessä,* jota se tarkoittaa.

1. Ajatelkaapa koivua — eikö se ole kaunis puu!
2. Taivas — on ihanampi kuin maa.

Harjoitus. Seuraavissa lauseissa on tauko sanan *molemmilla puolilla:*

1. Hävitti — raukka — koko omaisuutensa!
2. Avasimme oven, astuimme sisälle ja näimme huoneen olevan epäjärjestyksessä. Ja eikös vain — varas — seisonut perimmäisessä nurkassa!

Tunnetauot. Selvyys- ja tunnetaukojen raja ei ole aina ilmeinen. Kaikkiin edelläoleviin selvyystaukoesimerkkeihin voidaan samalla mahduttaa jonkin verran tunnettakin.

Tunnetauko antaa kuulijan olla hetken sanan aiheuttaman tunteen vallassa.

Tunnetauko voi, samoinkuin selvyystaukokin, olla sanan *edellä, jäljessä* tai *molemmilla puolilla.*

Harjoitus. Seuraavissa esimerkeissä on tunnetauko merkitty viivalla, pitempi tauko kahdella viivalla.

1. Toisille — oli Matti tupansakin tehnyt.
2. Eikä se tuomiokello enää toista kertaa Jussin kohdalla soinutkaan, sillä se soipi vain — kerran — kunkin ihmisen elämässä.
3. Jos se on — tuomiokello —, tulee — häntä hakemaan!
4. Kenelle se minut teki — kun ei — tulekaan?
5. Katsot — kuolleet — kumpikin.
6. Sanot hiljaa sanan — isä — — ei mitään enempää.
7. Tapahtukoon
   tahtos Sinun —
   Kohtaloni —
   Eikä minun. —
8. Seuraavassa harjoituksessa vaihtelevat erilaiset tauot. Ensimmäisessä kappaleessa ei ole lainkaan taukoja. Kaikki melkein yhteen hengenvetoon, pilkuissa ja pisteissä vain nopea hengenveto, jos se on tarpeellinen.

»Hän lankee lyhyessä turkissaan polvilleen pihamaalle, tallin ja navetan väliselle solalle, iskee kätensä yhteen, lupaa parantua, lupaa hyvittää kaikki, joka asian, nekin, joita ei nyt edes muistakaan . . . (hengästyksen paussi, joka samalla tehostaa seuraavaa lausejatkoa) akkansa ennen kaikkea.

Nyt se on mäen alla — kello mouruaa aivan kamalasti — nyt — se kääntyy — — eihän — käännykään — ohi ajaakin —. Toivo hytkähyttää rintaa — Mutta jos vielä tulee — toista tietä — kujaa myöten — —

Ei tule sitäkään — ohi — ajaa senkin. — Ei — — tullutkaan häntä ottamaan — —

Vielä vapisee koko hänen ruumiinsa — vielä on hän — polvillaan lumessa — mutta — syntein — ja pahojen tekojen tulva on — tyrehtynyt, — ei muistu enää uusia mieleen ja vanhat ovat kuin — sovitetut. — — — (Aho, Tuomiokello.)

Edelläolevassa harjoituksessa tauot virittävät jännitystä, samalla, kun ne kuvaavat Jussi Huttusen hirvittävän pelon aiheuttamaa läähätystä ja sydämen jyskytystä.

Roomalainen puhuja.
Roomassa säilynyt marmoriveistos.

Välimerkit ja tauot. Piste erottaa lauseet toisistaan. Lause tavallisesti sisältää ajatuksellisen kokonaisuuden. Siksi pisteen kohdalle sattuu usein myös tauko. Näin ei kuitenkaan ole aina asianlaita. Välisti jatkuu ajatus niin eheänä yli pisteen seuraavaan lauseeseen, että esityksen eloisuus kärsisi, jos kaikissa pisteissä pysähdyttäisiin.

Kaikki tauot eivät ole yhtä pitkiä.

Joskus on välttämätöntä supistaa kahden lauseen välinen tauko niin lyhyeksi, ettei sitä juuri huomatakaan. Toisinaan, varsinkin tunnetauoissa, saavat tauot tulla koko lailla pitkiksi. Taukojen pituuden määrää kokonaan se, mitä tarkoitusta varten ne kulloinkin pidetään.

Niinpä seuraavissa säkeistöissä Vänrikki Stoolin Sven Dufvassa menettäisi kertomus vauhtinsa, jos joka pisteessä pitäisi tauon.

»Jumalan tähden, portaillen, aseihin», huusi hän,
»vihollisjoukon tiedetään täst' yli pyrkivän».
Päämiehelle hän lisäsi: »Te silta purkakaa,
jos voitte, muuten viimeiseen verehen taistelkaa!
Hukassa kaikk' on, taaksemme jos ryssät ennättää;
apua saatte, kenraali jo tulla lennättää.»

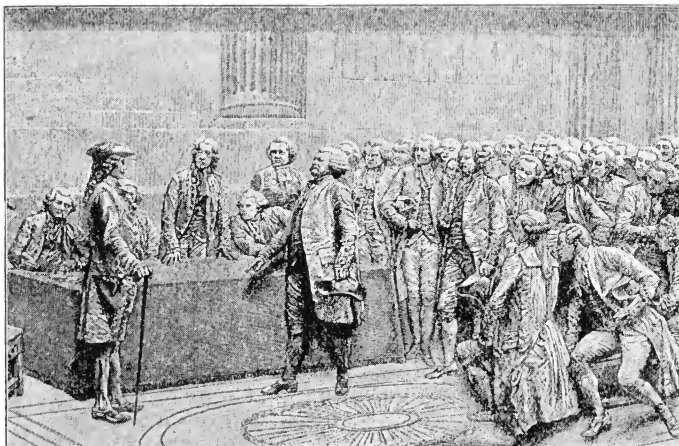
Hän kiiti pois. Mut ehdittiin töin tuskin sillallen,
kun ryssä-parvi täyttävi jo rannan vastaisen.
Se laajenee, se taajenee, se tähtää, laukaisee;
jo suomalaista kahdeksan ens' paukaus pyyhkäisee.

Taukoja ei saa liioilella, mulla lavallisin virhe on kuitenkin laukojen laiminlyönti ja niiden liian lyhyeksi jättäminen.

Pilkku merkitsee paljon harvemmin pysähdystä kuin piste. On monia tapauksia, jolloin pilkku on vain silmää eikä korvaa varten. Sellainen tapaus on seuraavassa harjoituksessa.

Harjoitus. Lue seuraava lause pysähtymällä pilkuissa ja pysähtymättä niissä. Kumpi tuntuu luontevammalta?

1. Keitäpäs, Maija, muoriseni, kahvia!

Mirabeau (1749—91), Dantonin ohella Ranskan vallankumousajan kuuluisin puhuja. Hän aloitti puheensa hitaasti ja raskaasti, ikäänkuin hän olisi takonut salamaa. Mutta pian esitys vilkastui, silmät salamoivat ja kädet kohosivat uhkaavin elein valmiina murskaamaan isänmaan viholliset. »Kun minä ravistan peloittavaa harjaani», sanoi hän, »ei ole sitä miestä, joka uskaltaisi minua keskeyttää!»

KOLMAS LUKU.

Ajatuksen ilmaisu.

Jatkoa.

Lausepaino.

Kuten eri tavut sanassa, sanotaan myös eri sanat lauseessa erilaisin painoin, eri ilmaisukeinoin. Ajatuksen selvyys vaatii tätä.

»Tee minulle sukset!»

Siitä, mitä edelläolevan lauseen sanoista tehostetaan eniten, selviää lauseen ajatus. Jos tehostetaan sanaa »tee», tarkoitetaan toivomuksen sisältävän nimenomaan tekemistä eikä esim. ostamista. Jos taas tehostetaan sanaa »minulle», on kysymys siitä, että henkilöä, joka valmistaa suksia, pyydetään valmistamaan juuri minulle eikä jollekulle toiselle. »Sukset» sanaa tehostaessaan pyytää sanoja toista tekemään itselleen juuri sukset eikä esim. kelkkaa.

On harkittava, mikä sana parhaiten ilmaisee ajatuksen.

Alus vai maine tärkeämpi? Nämä kaksi lauseenosaa muodostavat tavallisesti lauseen rungon. Kumpi niistä on tärkeämpi? Tarkastakaamme seuraavaa lausetta.

Mikko kuokkii.

Mikko on alus ja kuokkii on maine. Sanommeko siis *Mikko* kuokkii vai Mikko *kuokkii*? Kumpikin tuntuu luontevalta. Mutta jos kumpaakin tarkemmin ajattelemme, huomaamme, että kummallakin tavalla esitämme hieman eri ajatusvivahduksen. Edellisessä tapauksessa joku ehkä on kysynyt: Kuka kuokkii? Vastaamme: *Mikko* kuokkii. Tai esittelemme vieraallemme Mikon sanomalla: *Mikko* kuokkii. Jälkimmäisessä tapauksessa taas ehkä on kysytty: Mitä Mikko nyt tekee?, ja tähän on vastattu: Mikko *kuokkii*.

Edellisessä tapauksessa annoimme painon alukselle, jälkimmäisessä tapauksessa maineelle. Mutta jos sanomme vain tämän lauseen, sen olematta yhteydessä minkään muun lauseen kanssa, ja siis tahdomme välttää äsken esitettyjä tähän lauseeseen liittyviä erilaisia ajatusvivahduksia, täytyy meidän antaa kummallekin sanalle täsmälleen yhtä suuri paino.

Alus ja maine oval ilsessään läysin samanarvoisel. Se, ellä loinen on alus ja loinen maine, ei vielä määrää loisla lai loisla lärkeämmäksi ja saamaan suurempaa painoa.

Mutta useimmissa tapauksissa kuitenkin jompikumpi, alus tai maine, on lähempänä tarkoitettua ajatusta, ilmaisee ajatuksen paremmin. Sellaisia tapauksia olivat juuri esitetyn esimerkin molemmat vaihtoehtoiset vivahdukset. *Alusla ja mainella on siis joka lapauksessa arvoslellava erikseen.*

Pääsana vai määräys? Usein tuntuu vaikealta määrätä paristakin sanasta, kumpi on tärkeämpi. Varsinkin tämä vaikeus esiintyy pää- ja määräyssanan välisen suhteen harkitsemisessa. Tarkastamme seuraavaa lausetta.

Raaka vihollinen poltti armotta Marttilan kylän.

Siinä on kolme sanaa, vihollinen, poltti ja kylän, joilla kaikilla on määräyssana. Jos annamme painon ensimmäisen sanan määräykselle, saamme *raaka* vihollinen poltti j. n. e. Ei kuitenkaan tarkoiteta ilmoittaa, että kahdesta vihollisesta, raa'asta ja lempeästä, juuri *raaka* vihollinen poltti j. n. e. Sanotaan siis raaka *vihollinen*. Jos sanotaan poltti *armolla*, merkitsee tämä sitä tosiasiaa, ettei vihollinen armollisesti

polttanut. Tätäkään ei tarkoiteta. Sanotaan siis *poltti* armotta. Sanomalla *Marttilan* kylän, tahdotaan erikoisesti selventää ettei poltettu esim. *Paavolan* kylää.

Edelläolevan lauseen ajatus siis jo ilmenee kolmesta sanasta: Vihollinen poltti kylän. Muut kolme sanaa vain antavat lauseelle ikäänkuin selvempää väritystä ja lisätietoja. Nämä viimeksimainitut eivät voi kilpailla tärkeydessään itse pääsanojen kanssa.

Pääsana on siis yleensä tärkeämpi kuin sen määräys.

Tämä ei kuitenkaan kelpaa ilman muuta ajatuksenilmaisusäännöksi. Yleensäkin on sääntöjen antaminen tässä asiassa mahdotonta, sillä melkeinpä jokaisessa tapauksessa on painotus — monista seikoista riippuen — harkittava erikseen. Niinpä seuraavassa lauseessa (Juhani Ahon lastusta »Toisille») on vaikeata määrätä, annetaanko pääsanoille vai niitten määräyksille suurempi paino. Lause on seuraava:

Eikä ollut omaa muuta kuin nuo laihtuneet luut, tuo kumara selkä, tuo rykivä rinta ja ainainen hengenahdistus.

Luonnollisesti siinä luut, selkä, rinta ja hengenahdistus sanojen luetteleminen ainoana omaisuutena kuvaa suurta osattomuutta. Mutta varsinkin kolmen ensinmainitun sanan määräykset sisältävät oikeastaan pääasian: laihuus, kumaraisuus, sairaus. Ne kuvaavat paremminkin kurjuutta kuin yllämainitut pääsanat. Sanoisimmeko siis *laihtuneet* luut, *kumara* selkä, *rykivä* rinta, *ainainen* hengenahdistus? *Laihtuneet* luut tuo mieleen vastakohdan *lihavat* luut. Tällä henkilöllä on kahdenlaisia luita, laihtuneita ja lihavia. Edelliset ovat omia, jälkimmäiset eivät. Samoin kahdenlainen selkä, rinta ja hengenahdistus, joista kaikista toinen on oma, toinen ei. Eihän tätä tietenkään tarkoiteta. Emme siis voi sanoa tässä tapauksessa määräyksiäkään voimakkaammin kuin pääsanoja. Tässä lauseessa muodostavatkin pääsana ja määräys kiinteän kokonaisuuden, jotka molemmat sanotaan yhtä voimakkaasti, tai pitää erotuksen kuitenkin olla niin pieni, että ei synny mielikuvaa vastakohdasta.

Tarkastakaamme vielä seuraavaa (oletamme sen kertomuksen aluksi):

Polkua pitkin asteli vanha Matti.

Kumpi on tärkeämpi, vanha vai Matti?

Emme tunne ennestään polulla astujaa. Hänet on esiteltävä. Sanomme siis vanha *Matti.* Jos sanoisimme päin vastoin *vanha* Matti, olettaisimme kaikkien tietävän, että Mattia yleisesti sanotaan *Vanhaksi* Matiksi, ehkäpä erotukseksi jostakin toisesta Matista.

Mainitessamme uuden henkilön ensi kerran on tälle annettava »esittelypaino».

Kertomus jatkuu sitten:

Häntä vastaan tuli outo, joka tiedusteli tietä: »Käännynkö tuolle ruohikkoiselle polulle vai tuolle kivikkoiselle polulle?»

Sanomme *ruohikkoiselle* polulle ja *kivikkoiselle* polulle. Tässä tapauksessa siis määräyssana saa ilman epäilyä suuremman painon kuin pääsana.

Lauseen loppuosa olisi voinut kuulua myöskin näin: » — — kivikkoiselle polulle vai tuolle kivikkoiselle tielle?»

Tässä tapauksessa olisi sanonta epäilemättä seuraava: kivikkoiselle *polulle* vai kivikkoiselle *tielle.*

Mistä sitten johtuvat erilaiset ilmaisut melkein samoissa lauseissa? Edellisessä lauseessa ruohikkoiselle ja kivikkoiselle sanat merkitsivät vastakohtaisia käsitteitä, samoinkuin sanat polku ja tie jälkimmäisessä lauseessa. Kuulija huomaa vastakohtaisuuden parhaiten, jos vastakohtaiset käsitteet erityisesti tehostetaan.

Vastakohtaiset sanat ja käsitteet saavat vastakkaispainon.

Edelläolevista esimerkeistä huomaamme, että painon määrääminen pääsanalle tai sen määräykselle on riippuvainen kunkin yksityisen tapauksen laadusta, kunkin yksityisen lauseen ajatuksesta.

Vastakkaispaino. Tähän osaan liittyvien harjoitusten esittämistä varten on välttämättömästi kerrattava erilaiset ilmaisukeinot, ellei niitä muuten muista.

Vastakkaispainon tarkoituksena on tehostaa vastakohtaisten sanojen, lauseiden ja ajatusten vastakohtaisuutta.

Vastakkaispainolla on suuri merkitys suullisessa esityksessä.

Voimme ryhmittää vastakohtaisuudet kolmeen pääryhmään: *selvät* vastakkaisuudet, *vertauksettiset* vastakkaisuudet ja *kätketyt* vastakkaisuudet. Seuraava esimerkkisarja havain-

nollistaa nämä käsitteet. Vastakohdat ovat painetut vinokirjaimilla.

Selvät vastakohtaisuudet (sanojen merkitykset selvästi vastakohtaisia):

Sinä luet *hyvin*, mutta minä luen *huonosti*.
Pieni kanto kaataa *ison* reen.
Vanhat eivät aina ymmärrä *nuoria*.
Esitä *vähillä* sanoilla *paljon* ajatuksia.
Sammuta sinä, minä *sytytän!*

Lauseessa voi olla useampiakin kuin yksi pari selviä vastakohtaisuuksia. Sellaisena parina saattaa pitää edelläolevassa viimeisessä esimerkissä myös sanoja sinä — minä. Seuraavassa muutamia tällaisia esimerkkejä:

Mut *vanhemmille* varmaankin lie *tiiaks* antanut,
kun *nuorimmalle* muuta ei kuin *hiukka* ripponut.
(J. L. Runeberg, Sven Dufva.)

Tuskin oli *päivä kirkastunut*, kun jo *illa himmeni*.
Suuret pitkat — *pienet palkat*.

Vastakohtaisuus saattaa olla *kauempanakin* kuin samassa lauseessa:

Hän *etsi* kadonnutta hevostansa. Hän kierteli monissa pitäjissä. Mutta hevosta ei mistään *töytynyt*.

Vertaukselliset vastakohdat. Näissä vastakkaiset sanat eivät itsessään ole vastakohtaisia, mutta edustavat näissä lauseissa vastakohtaisia asioita:

Kun näen sinun *raatavan*, minä melkein *itken* (elämän kovuus — sen herättämä sääli).
Suuri pää, mutta *vähän mieltä* (kuori — sisällys).
»Kunhan vain ei olisi *susia* jäällä», arveli vaimo. »Minä annan Tanelille hyvän *sauvan*», vastasi ukko (vaara — turva).
Mitä *useampi* kokki, sitä *huonompi* rokka (paljon touhua — huono tulos).
Ei *väellä*, vaan *voimalla*.
Kipunasta tuli syttyy.
Häll' oli *valtakunta rajaton*, jäi *piiri pieni rautaristikon*. (Petöfi, Vangittu leijona.)
(Myös *oli* ja *jäi* ovat vastakkaisia. Molemmat säkeet ovat kokonaisuutenakin vastakohtaisia.)

Vapaus vaikka hältä *vietihin*,
sit' *aatella* hän saakoon ainakin (lempeä suhtautuminen kovaan kohtaloon).

Vaikk' itse *puu* on saavuttamaton,
sen *varjo* toki siimeen suokohon (Vangittu leijona). Kuvaannollinen vastakohta. (Rivit kokonaisuudessaankin vastakohtaisia.)

Joka elon aikana *makaa*, se kesän aikana *kerjää* (laiskuus—seuraus).

Sa *muistojen*, sa *toivon* maa (entisyyden — tulevaisuuden).

Kätketyt vastakohtaisuudet, joissa vastakohtainen sana tai ajatuskäsite ei lainkaan ole näkyvissä:

Ei siinä idä, missä ei siementä ole (siinä itää, missä on).

Joka maata kuokkii, sitä Jumala ruokkii (mutta laiskoja ei).

Ei kukaan kirves kädessä synny (mutta voi silti kehittyä taitavaksi).

Sitä kuusta kuuleminen, jonka juurella asunto (ei muita).

On kekri köyhälläkin, joulujuhla vaivaisella (ei vain parempiosaisella).

Ei koirakaan kotiväkeä hauku (saati ihmiset).

Edellä oli jo sellaisia esimerkkejä, että niissä vastakohtaisuuksina saattoi olla kokonainen lausekin. Seuraavassa lisää sellaisia:

Joka kuuseen kurkottaa — se katajaan kapsahtaa.
Parempi pyy pivossa — kuin kymmenen oksalla.
Kiitä muille muita maita — itselle omia maita.
Oma maa mansikka — muu maa mustikka.
Parempi omalla maalla vetonenkin virsun alta —
kuin on maalla vierahalla kultamaljasta metonen.

Kätkettyjä vastakohtia ovat sellaisetkin tapaukset, jolloin aluksesta ja maineesta toinen saa suuremman painon kuin toinen:

Poika *kävelee* (ei juokse).
Poika kävelee (ei tyttö).
Kirjoittaako *hän?* (vai joku toinen?).
Kirjoittaako hän? (vai esittääkö asiansa suullisesti?).

Kun aluksesta tai maineesta toinen saa suuremman painon kuin toinen, saa lause vastakohtaisuuden vivahduksen.

Samoin käy usein, jos pääsanasta ja määräyksestä jompi-

kumpi, varsinkin määräys, saa suuremman painon kuin toinen. Esimerkkejä tällaisesta on ollut jo silloin, kun pääsanan ja määräyksen suhteesta oli puhe. Tässä muutamia lisää:

1. — Kuka on tuo mies?
— Hän on teatterin johtaja.
2. — Minkä johtaja tuo mies on?
— Hän on *teatterin* johtaja.
3. — Mitä tuo mies tekee teatterissa?
— Hän on teatterin *johtaja*.

Ensimmäinen vastaus sisältää vain toteamuksen, ja alus ja maine saavat kumpikin yhtä suuren painon.

Toinen vastaus sisältää kätketyn vastakohtaisuuden. Selitetään: Hän on *teatterin* johtaja eikä muun, esim. tehtaan. Määräys saa suuremman painon kuin pääsana.

Kolmas vastaus sisältää myös kätketyn vastakohtaisuuden. Selitetään: Hän on teatterin *johtaja* eikä muu, esim. näyttelijä. Pääsana on saanut suuremman painon kuin määräys.

Usein jonkin sanan painottaminen merkitsee sitä, että halutaan ilmoittaa painotetusta sanasta, käsitteestä tai ajatuksesta, että se on juuri se tai sellainen, eikä muu tai muunlainen.

Vastakohtaisuus ei rajoitu vain sanoihin. Myös lauseet ja pitemmät lauseryhmät muodostavat usein vastakohtaisia kokonaisuuksia.

Seuraavissa esimerkeissä muodostavat lauseet vastakohtaisia kokonaisuuksia:

1. Pyramiidi pysyy ja nähdään.
Mutta faarao unohdetaan. (Uuno Kailas, Pyramiidilaulu.)

Edellinen rivi = työ jää jälkipolville. Jälkimmäinen = tekijä unohtuu.

2. Viimeiseen kierrokseen oli vielä paljon aikaa, joten jokainen oli jo menettänyt kaiken voiton toivon. Mutta ihme tapahtui: tuskin kukaan uskoi silmiään, nähdessään entisen suosikkinsa äkkiä ponnahtavan huimaan vauhtiin, niin kovaan, että se tuotti hänelle muutamassa hetkessä loistavan voiton. (Valmius tappioon — odottamaton voitto.)

3. Juhlailo oli ylimmillään, nauru raikui, ja kaikilla askel oli keveä. Kuka olisi aavistanut, että vain muutaman hetken

perästä tulisi onnettomuus, joka järkyttäisi kaikkien mielet. (Ilo — onnettomuus.)

4. Pojan kaarnalaiva jäi satamaan,
kun tuli myöhäinen ilta,
kun äiti reipasta laivuriaan
jo huuteli portahilta.

Kas aamulla rannassa ollutkaan
ei poikasen kaarnapriki —
mut yöllä lahdelle uinut on
uus pursi, musta kuin piki.

Nämä kaksi säkeistöä Yrjö Jylhän runosta »Muodonvaihdos» muodostavat kaksi keskenään vastakohtaista lausetta. Esitettäessä ensimmäinen säkeistö luetaan hiljaisesti, kotoisesti. Toinen säkeistö merkitsee vertauskuvallisesti kokonaista uutta aikakautta, lapsuuden haaveiden miehekästä täyttymystä. Toinen säkeistö esitetään suurpiirteisemmin ja jykevämmin.

Seuraavissa muodostavat useammat lauseet vastakohtaisia kokonaisuuksia: Niinpä Arvi Järventauksen Lapinnovellin, Ison Oskalon pojan rakkauden, alussa on voimakas vastakohta toiselta puolen pojan rikkauden ja siitä johtuvan varman ja rennon esiintymisen sekä toiselta puolen hänen sydämensä asioitten epävarmuuden välillä. Edellistä vastakohtaa edustavat useammat lauseet, jälkimmäistä yksi ainoa:

»Ison Oskalon poika rakastaa Siirin Annia ja Ison Oskalon poika on komea ja rikas. Ison Oskalon poika on päättänyt kosia Marianpäivän aikaan. Silloin hän karahuttaisi Suomen puolelle Siirin Pietarin kodalle ja valjaissa keikkuisi hänen paras ajokkaansa. Hän ajaisi komean kaaren kodan edustalle, heittäisi hihnan rennosti yli niskan ja hypähtäen reilusti ahkiosta lausuisi lujalla äänellä: Terve!

Mutta Ison Oskalon poika ei ole varma onnistumisestaan, vaikka onkin komea ja rikas. — —»

Vastakohdan edelliselle sisältää viimeinen ylläolevista lauseista.

Vastakohtien käyttö on varsin tehokas ilmaisukeino niin kirjallisessa kuin suullisessakin esityksessä.

Jotta jokin asia tai ajatus saataisiin oikein tehokkaasti ilmaistuksi, esitetään sen rinnalla kernaasti vastakohtaisia käsitteitä. Vastakohtaisuudet rinnakkain tehostavat toisiaan enemmän kuin jos kumpikin olisi yksinään.

Näin olemmekin huomanneet, että vastakkaispainon käyttäminen, jonka tarkoitus yksinkertaisemmissa tapauksissa oli *asian* selventäminen, johtaakin vähitellen tapauksiin, jolloin ei enää ole kysymyksessä yksinomaan asian *selvä* ilmaiseminen, vaan myös asian *herkkä*, *kaunis* ilmaiseminen.

Vastakohtaisuuksien ilmentämisen avulla saamme esitykseemme herkkyyttä, tunnetta. Esityksemme saa siten asiallisuuden lisäksi kauneuttakin.

Asian ilmentämisen rinnalle on näin tullut tunteen ilmentäminen.

Tehtäviä: 1. Muodosta muutamia lauseita, joissa esiintyy a) selvä vastakohta, b) vertauksellinen vastakohta, c) kätketty vastakohta. (Huomaa sananlaskut!)

2. Hae jostakin kaunokirjallisesta teoksesta kohta, jossa vastakohtaisuudet esiintyvät kauempana kuin samassa lauseessa.

3. Hae runo, joka sisältää runsaasti vastakohtaisuuksia (varsinkin vertauksellisia ja kätkettyjä).

Kirjallisuutta: Samat kuin ensimmäisessä luvussa.

Danton (1759—94), jonka puheiden sisällykseen ei jälkimaailma voi tarkoin tutustua, koska ne olivat hetken tuotteita. Hän oli jättiläismäinen ja ruma, joka ei välittänyt kielen puhtaudesta enempää kuin muistakaan kaunopuheisuuden vaatimuksista. Hänen puhujasuuruutensa perustui välittömyyteen, kuohuvan intohimon voimakkuuteen ja suurisuuntaisuuteen. Parisissa olevassa muistopatsaassakin hänet on kuvattu puhuja-asentoon.

William Ewart Gladstone (1809—1898), Englannin ja samalla koko maailman suurimpia valtiomiehiä, tunnettu yhdeksi Englannin suurimmista valtiollisista puhujista. Hänen puheensa eivät kirjoitetussa muodossa anna lainkaan käsitystä hänen puhujalahjojensa suuruudesta. Ne ovat raskaita ja kankeita, niiltä puuttuu alkuperäisyyden, uutuuden ja nerokkuuden leima. Lisäksi häneltä puuttui kokonaan huumori. Mutta kuitenkin hänen puhujatehonsa oli valtava. Hänen voimansa piili siinä, että häntä kaikissa teoissa ja toimissa johtivat korkeat, siveelliset ihanteet. Kaikki hänen puheensa leimusivat innostuksen tulta, joka säteili vastustamattomana hänestä puhujalavalta. Hänellä oli apunansa myös kaunis ääni ja ilmeikkäät kasvot.

NELJÄS LUKU.

Tunneväritys.

Mitä tunneväritys on? Voimme sanoa asiamme siten, että toinen ymmärtää ajatuksemme. Mutta läheskään aina ei riitä, että kuulija tajuaa ne sanat, joilla ajatuksemme tulee asiallisesti ilmaistuksi. Asiallisin ilmaisukeinoin olemme ehkä sanoneet ajatuksemme, mutta kuitenkaan ei puhumisemme ole tehnyt toivottua ja odotettua vaikutusta kuulijaan. Hän on kuullut sanamme, ymmärtänyt ne, mutta ei ole kuulemastaan lämmennyt ja innostunut.

Meidän tulee osata esittää asiamme siten, että kuulija helposti ja mielellään seuraa esitystämme.

Tätä emme voi tehdä pelkästään asiallisin ilmaisukeinoin.

Äänen värin avulla voimme saada tunnetta esitykseemme.

Jo ensimmäisessä luvussa puhuttiin äänestä tunteen ilmaisijana, ja toisessa luvussa oli harjoitus, jossa lause oli sanottava

eri kerroilla niin, että se kullakin kerralla kuvasi määrättyjä tunteita. *Asiailmaisukeinojen* tarkoituksena on antaa sanalle ja lauseelle sellainen esitys, jonka järki vaatii. *Tunneväritys* ei ole läheskään samassa määrässä järjestä riippuvainen. Tunneväritys on kuva tunteestamme, mielialastamme esiinmishetkellä.

Tunnetta on ennakolta paljon vaikeampi määritellä kuin ajatuksen vaiheita. Siksi tunneväritys onkin suuremmassa määrässä kuin ajatusilmaisu kunkin esittäjän luonteenlaadusta riippuvainen. Herkkä esittäjä voi saada esitykseensä niin voimakkaan tunnelman, että kuulijat sen voimasta tempautuvat puhujan esitystä seuraamaan.

Tunneväritys voi tulla yksityisille sanoille ja lauseille, kuten ajatusilmaisukin, mutta yleensä tunneväritys kuitenkin on suurpiirteisempää, käsittäen lauseita ja lauseyhtymiä.

Tunneväritys on vapaampaa kuin asiailmaisu.

Sanoimme edellä ajatusilmaisun yhteydessä, että vastakkaispaino, kuten ilmaisukeinot yleensäkin, ilmoittaa sanasta, käsitteestä tai ajatuksesta, että se on juuri se tai sellainen eikä muu tai muunlainen.

Tunneväritys ilmaisee oman, yksilöllisen suhteemme esitettävään asiaan, siihen kohdistuvan mielialamme ja tunteemme.

Toinen lausuja tahi puhuja voi tehdä hyvinkin erilaisia tunnevärityksiä kuin toinen samassa tehtävässä. Kumpikin voi silti olla oikeassa.

Tunnevärityksen tulee olla rehellinen.

Tunneväritystä ei saa liioitella.

Vain sellainen tunneväritys on oikea, jonka todellinen tunne aiheuttaa.

Liikatunteellinen esitys tekee tympäisevän vaikutuksen ja pilaa esityksen.

Tunneväritystä tarvitaan jokapäiväisessä keskustelussa. Silloin sitä ei juuri koskaan liioitella. Mutta sen mahdollisen puuttumisen kyllä huomaa. Ajatelkaa, miten monella erilaisella äänenvärillä voikaan toivottaa toiselle »hyvää päivää!»

Onhan tunnettua, että pienellä äänenpainolla voimme loukata toista, vaikka itse sanamme eivät olisikaan loukkaavia. Samoin voi pieni ystävällinen äänenväri tavallisimmassa sanassamme tuottaa toiselle iloa.

Niinpä voi pieneen »kiitos»-sanaan saada mahtumaan paljon ystävällisyyttä, mutta myös töykeyttä.

Kun vastakkaispaino ajatusilmaisun yhteydessä pohjautuu harkittuun, selvään, vertaukselliseen tai kätkettyyn vastakohtaan, saattaa tunnevärityksessä vastakohtainen käsite tai sana olla joskus varsin kaukana, niin ettei se tule tarkemmin mieleenkään sillä hetkellä, kun vastakkaisen tunnevärin sanalle tai lauseelle antaa. Niinpä toivotuksessamme »Hyvää päivää!» joskus annamme voimakkaan tunnevärin sanalle *hyvää*, ilman että lainkaan ajattelemme sen vastakohtaa. Varsinkaan, jos annamme tunnevärin sanalle *päivää*, me tuskin myöskään ilmoitamme tällä painotuksella tahtovamme toivottaa juuri *päivää* eikä *yötä*.

Seuraavassa esimerkissä, Juhani Ahon lastussa »Arkituuli— pyhäpouta», esiintyy tunneväritys varsin selvässä muodossa. Lastu jakaantuu kahteen osaan, joista kumpikin kuvaa mitä vastakohtaisinta tunnelmaa. Edellinen osa kuvaa lohduttoman alakuloista syksyistä sadetunnelmaa, jälkimmäinen sen täydellistä vastakohtaa. Esitettäisiinpä niistä kumpi osa tahansa yksinään, erillisenä, ei niiden teho voisi olla niin suuri kuin nyt, kun molemmat vastakohdat ovat rinnakkain. Koeta tapailla väriä, joka värittäisi kummankin osan siten, kuin kirjailija on halunnut.

Arkituuli puhaltaa, arkipilvi sataa, lakkaamatta, yötä ja päivää. Satamassa aina sama arkilaineen loiskinta, räystään alla iäti yhdenlainen lotina. Harmaat arkiolennot kiskovat itseänsä joka aamu märkinä merelle ja palaavat sieltä vielä märempinä takaisin. En näe tänne, ovatko miehiä vai naisia, nuoria vai vanhoja, kauniitako vai rumia — öljytakit, saapasjalat, arkitöittensä orjat. Kun sanovat jotain, murahtavat, kun vaikenevat, murjottavat. Ei laulahdusta, ei naurun helähdystä, ei yhtä ainoata hypähtävätä askelta kala-aittojen polulla. Koko elämä kuin mieletöntä, asiatonta itkua.

Pyhätuuli puhaltaa, pyhäaurinko paistaa. Sataman sinessä lounaisen viri, katon harjalla pääskysen siritys, kalliolta kalliolle västäräkin vilisevä juoksu. Aitasta tulee tyttö, solakka ja reipas, ja juoksee rantaan; toisesta toinen, nuori, notkea, ja juoksee rantaan — hameet siniset, puserot punaiset, huivit valkoista harsoa, olkapäille valuen. Uusi ilma ja ihmiset uudet. Pyörähtävät, huudahtavat, hypähtävät nauraen sillalta purteen, kaatuvat kirkaisten toistensa syliin. Huulet hymyssä seisovat ovillaan vanhat, joilla ei äsken ollut ystävällistä sanaa.

Nyt ne soutavat satamasta ulapalle, toinen vetäen, toinen huovaten, karkelosaareen, laulaen molemmat. Toisista rannoista soutaa toisia laulavia tyttöparvia. Ovat niinkuin eivät olisi koskaan muuta kuin pyhäänsä pitäneet. On kuin ei olisi ollut maailmassa arkea koskaan, ei koskaan sadetta, ja niinkuin elämä olisi yhtä asiatonta iloa ja paistetta.

Mitä keinoja voisimme käyttää näiden kahden vastakkaisen tunnelman havainnollistamiseksi?

Voimme:

1. Lukea edellisen osan *hitaasti*, jälkimmäisen osan sitävastoin luemme *nopeammin*.

2. Edellisen osan luemme *matalalla* äänellä, jälkimmäisen *korkealla* äänellä.

3. Edellisessä käytämme esitykseemme karuutta, lohduttomuutta, ikävää, surua ilmaisevaa *tunneväriä*. Jälkimmäisessä päinvastoin ilakoivaa, hilpeää, hyväntahtoista, ihastelevaa tunneväriä.

4. Edellisessä väritämme melkeinpä jokaisen sanan *erikseen*, jälkimmäisessä eivät yksityiset sanat paljoa jouda saamaan yksityistä värittelyä, *koko esitys* saa vilkkaamman, sujuvamman tulkinnan.

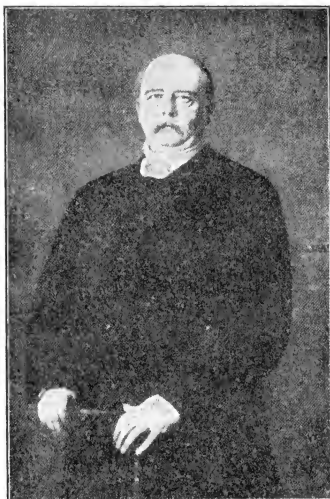
5. Edelläueteltuja seikkoja tehostamaan käytetään *taukoja;* edellisessä paljon, jälkimmäisessä vähemmän. Edellisessä osassa on hyvää aikaa sovittaa hengityksen vaatimat tauot sopiviin kohtiin. Jälkimmäisessä vilkkaassa osassa on etukäteen tarkoin harkittava, ettei joudu vetäisemään henkeä sellaisessa kohdassa, jossa ei saisi pysähtyä.

Harjoitus. Kertaa, mitä tauoista on ollut puhetta ilmaisukeinojen yhteydessä.

Monet kirjailijat ovat kirjoittaneet kertomuksia, jotka, kuten edelläoleva Juhani Ahon lastu, perustuvat vastakohtaisiin tunnelmiin. Ja monesti tällaiset vastakohtaiset tunnelmat löytää pitkien matkojen takaa. Sellaisia kertomuksia mainitsemme esimerkiksi seuraavat:

Juhani Aho, Tuomiokello (vastakohtana kuolemanpelko hädän hetkellä ja sitten pilkallinen suhtautuminen tähän pelkoon, niin pian kuin vaikea hetki on ohi).

Alphonse Daudet, Aliprefekti luonnon helmassa. (Vastakohtina tyhmänpöyhkeä virkatärkeys ja luonnon vastustamaton hurma.)

Bismarck (1815—98), suuri saksalainen valtiomies. Hänen äänensä oli ohut ja heikko, hiukan käheä ja pian sortuva. Ei olisi luullut niin isolla miehellä olevan niin naismaisen pientä ääntä. Muutenkin oli hänen ulkonainen puhetaitonsa varsin puutteellista, joten hänen puhettaan ei ollut nautinto kuunnella. Kuitenkin hän oli Saksan kuuluisia puhujia. Hänen voimansa oli kokonaan sisäistä laatua. Mitä hän olisikaan saanut puhetaidollaan aikaan, jos olisi ollut ulkonaisestikin hyvä puhuja!

(Asiasta innostuneet voivat niihin tutustua kirjasta: Eero Salola, »Uudempaa lausuntaohjelmistoa.»)

Myös monet runot perustuvat vastakohtaisille asioille ja tunnelmille. Mainittakoon vakavasisältöisistä runoista V. A. Koskenniemen runo »Elegia keväälle», jossa ihanan kevättunnelman vastakohtana esitetään tämän tunnelman mieleen tuomakuolemanajatus. Leikillisistä runoista esim. Lauri Pohjanpään eläinrunojen teho perustuu niissä esitettyjen luonteiden vastakohtiin. Niinpä hänen runossaan »Kurki ja joutsen» kuvataan kuivakiskoista, tyhmänylpeätä, itsetietoista kurkea raikkaan, reilun ja luonnollisen joutsenen rinnalla. Juuri molempien rinnakkain asettaminen tehostaa kummankin piirteet selviksi ja eläviksi. Tämä runo esitetään tuonnempana yksityiskohtaisesti selitettynä.

Kirjallisuutta: Samat kuin edellisissä.

Bernhard Bülow (1849—1929), Saksan valtiokansleri, edustaa hienostunutta puhujatyyppiä, joka hallitsee kaikki kaunopuheisuuden vaatimukset. Hän oli hieno ja kohtelias, notkea ja henkevä, kielenkäyttö huolitellun viimeisteltyä. Tällaisilla puhujilla on kuitenkin tavallisesti yksi vika: he eivät ole erittäin voimakkaasti persoonallisia. Tämä puute lienee ollut Bülowillakin. Tunnettuja ovat Bebelin ja Bülowin toisilleen pitämät väittelypuheet.

VIIDES LUKU.

Rytmi.

Mitä rytmi on? Rytmillä yleisimmässä merkityksessä tarkoitetaan säännösteltyä, jäsenneltyä jaksoittaisuutta, moninaisuutta, jossa ilmenee säännöllistä toistuvaisuutta. (K. S. Laurila.)

Tällaista rytmillisyyttä voi olla esineissäkin, kuten puutarha-aidassa, jossa säleet voivat muodostaa säännöllisiä ryhmiä. Näitä ehkä erottavat toisistaan säännöllisten välimatkojen päässä olevat korkeammat pylväät. Myös rakennuksissa y. m. esineissä voi rytmillisyyttä tavata. Liikkeissä ilmenee rytmillisyys varsinaisimmin.

Puheessa, runossa ja suorasanaisessa ovat rytmillisyyteen vaikuttavia tekijöitä tavujen *paino-* ja *laajuusvaihtelut*, *tauot* y. m.

Painotus ja rytmi. Painotuksella on ajatuksen ja tunteen ilmaisun ohella myös tarkoituksena tehdä puhe *rytmilliseksi* eli *poljennolliseksi*.

Puhumme suorasanaisen puheen ja runon rytmeistä.

Suorasanainen rytmi. Suomenkielen sanapaino tekee puheen rytmilliseksi. Pääpainojen ja sivupainojen aiheuttama vaihtelu tuntuu korvaa miellyttävältä. Ihan ilman sanapainoja oleva puhe tuntuisi yksitoikkoiselta. Sitäpaitsi sanapainojen vaihtelut ryhmittävät sanojen tavut siten, että sanat mahdollisimman helposti tajutaan korvan avulla. Muista, että varsinkaan sivupainoja *ei saa liioitella!*

Harjoitus. Lausu seuraavat sanat siten, että samalla kiinnität huomiota sanojen sanapainoihin. Huomaa, miten sanat täten kaikuvat kauniimmilta kuin ihan ilman sanapainoa: vaikenemalla, itsestämmekään, koivikoittemme, siimeksessäkään, metsistynyttä.

Harjoitus. Kiinnitä huomio samoin kuin edellisessä harjoituksessa seuraaviin sanaryhmiin: Kaunein kaikista sinisen taivaan alla. Koivun hennot urvut ja pajupensaan hiirenkorvat. Kirkas katse puhuu rehellisestä sydämestä.

Sanapainot eivät vielä yksinään tee puhetta kyllin vaihtelevaksi kielen kauneuden kannalta.

Sanapainon muodostavat yhdessä painokorko ja sävelkorko. Sanoissa on vielä muutakin korvaa miellyttävää vaihtelua. Eri tavut sanoissa voivat vaihdella *laajuutensa* puolesta. Niinpä kolmitavuisissa sanoissa kii-tä-vä ja ki-vi-ä edellisen ensimmäinen tavu on laajempi kuin toinen ja kolmas, jälkimmäisessä sanassa ovat kaikki yhtä lyhyitä.

Harjoitus. Lue seuraava pitkä lause vain sanapainoja tehostaen. Meidän kylämme kansakoulun ylimmän luokan pojat ja tytöt menivät eilen koulun päätyttyä jalkaisin Viertolan suureen metsään hakemaan sieltä sorjia taimia, jotka istutettuina koulun pihalle ja puiksi vartuttuaan kerran kaunistaisivat koulun pihaa runkojensa valkeudella ja lehviensä vehreydellä.

Se käy yksitoikkoiseksi. Jotta edellinen lause ei tuntuisi niin yksitoikkoiselta kuin se vain sanapainoja tehostamalla tuntuu, on sen sanat ryhmiteltävä asian ja tunteen ilmaisun vaatimusten mukaisesti. Seuraavassa harjoituksessa kerrataan

edellinen lause ja varustetaan merkeillä, jotka jakavat lauseen sanat helposti tajuttaviin ryhmiin, joista kuhunkin kuuluvat sanat ovat läheisimmin tekemisissä keskenään. Näin tulee lauseen sisällys helpommaksi käsittää. Samalla puhe kadottaa yksitoikkoisuutensa. Sen kuunteleminen on miellyttävämpää.

Harjoitus. Lue seuraava lause ryhmittämällä sen sanat poikkiviivalla merkittyihin ryhmiin. Meidän kylämme[1]| kansakoulun ylimmän luokan pojat[2]| ja tytöt[3]| menivät eilen[4]| koulun päätyttyä[5]| jalkaisin[6]| Viertolan suureen metsään[7]| hakemaan sieltä sorjia taimia.[8]| jotka| istutettuina koulun pihalle[9]| ja puiksi vartuttuaan[10]| kerran[11]| kaunistaisivat koulun pihaa[12]| runkojensa valkeudella[13]| ja lehviensä vehreydellä.

Kaikki merkityt pysähdykset eivät ole yhtä pitkiä. Niinpä ensimmäinen, toinen ja neljäs pysähdys on vain vilaus, mutta kolmas, seitsemäs ja kahdeksas ovat selvempiä. Usein tällaiset pysähdykset ovat niin lyhyet, että niitä ei aina pysähdyksiksi huomaakaan, mutta niillä on joka tapauksessa merkityksensä puheen rytmin aiheuttajina.

Sanapaino, tavujen laajuusvaihtelu ja pysähdyksetkään eivät vielä ole ainoat puherytmiin vaikuttavat tekijät. Rytmillisyys tulee tehokkaammaksi ajatus- ja tunneilmaisun vaikutuksesta.

Runorytmit. Luettuamme pienenkin matkan runoa huomaamme, että sen kielessä on monta sellaista piirrettä, joita emme tapaa suorasanaisessa puheessa. Runossa käytetään sellaisia sanoja ja sanamuotoja, joita ei suorasanaisessa puheessa usein tapaa. Tällaisia sanoja ovat esim. auvo, auer, yrtti, impi j. n. e. sekä muodot tääll', koittavi, päivyt, hangellen, tietkää j. n. e.

Erikoisin piirre runossa on runon rytmi. Runorytmi on alkujaan laajuusvaihtelua; peräkkäin on asetettu sanoja, joiden tavujen laajuusvaihtelut muodostavat tahdikkaita, korvaa miellyttäviä sarjoja. Joskus suorasanaisessakin puheessa osuu tällaisia sanoja muutamia peräkkäin, jolloin nämä melkein tuntuvat oudoilta suorasanaisessa puheessa, jossa rytmi on vapaampaa sekä peitetympää, joten kuulijan korva ei siihen kiinnitä erityistä huomiota. Mutta tärkeänä tekijänä runorytmissä on myös sanapainojen miellyttävä, säännöllinen vaihtelu. Seuraavan lauseen voi sanoa ilman rytmiä, mutta voidaan sitä pitää runon säkeenäkin.

Seisomme paikalla, jossa kivetkin kertovat muistojaan.

Runona se ehkä painettaisiin näin:

Seisomme paikalla, jossa
kivetkin kertovat muistojaan.

Sanopainon ja runopainon välinen ristiriita. Välisti sattuu, että runossa runopainollinen tavu osuu sanassa sellaiseen kohtaan, jossa sanapainon tähden pitäisi olla painoton tavu. Samoin päinvastoin. Tällaisia ristiriitoja tapaa varsinkin monimutkaisissa »klassillisissa runomitoissa», kuten heksametri- (kuusimitta) ja pentametri- (viisimitta) sekä elegisissä (edellisten yhdistelmä) mitoissa. Seuraavassa esimerkissä on muutamia tällaisia runopainon ja sanapainon ristiriitoja.

Seuraavassa on runopainollinen tavu painettu lihavalla. Lue se merkinnän mukaisesti.

Yht' iha**nai**sena **kuin** sinut **ker**ran **näin** olet **tuos**sa
taian **luo**mana **taas,** **kau**noi**nen** salo**maa.**
(Paavo Cajander: Salomaa.)

Sama sanapainosääntöä noudattaen (pääpainot) kuuluisi näin:

Yht' **i**hanaisena **kuin** **si**nut **ker**ran **näin** **o**let **tuos**sa
taian **luo**mana **taas,** **kau**noinen **sa**lomaa.

Kummallakin kerralla kuuluu säkeistö erilaiselta. Edellinen tuntuu ehkä sentään kauniimmalta kuin jälkimmäinen, mutta eihän kielikorva mitenkään voi sellaistakaan lukemista hyväksyä.

Mitenkä sitten suoriudumme tällaisesta ristiriidasta? Koettakaamme yhdistää molemmat vaatimukset, sanapainon ja runopainon.

Yht' **i**ha**nai**sena **kuin** **si**nut **ker**ran **näin** **o**let **tuos**sa
taian **luo**mana **taas** | **kau**noi**nen** **sa**lo**maa.**

Tämän lukeminen tuntuu jo oikeammalta, mutta hieman hankalalta, jos annamme suuren eron painollisille ja painottomille tavuille. Lukeminen tuntuu luontevimmalta, jos toistaiseksi jätämme painottomat tavut huomioonottamatta antamalla niillekin painon. Painotamme siis tasaisesti kaikki tavut. Nyt olemmekin itse asiassa yksitoikkoisessa sana-, lause- ja runopainottomassa lukemisessa.

Vaikka ei tämän säkeistön lukemisessa olisikaan yhtään sana- eikä runopainoa, eroaa se sittenkin suorasanaisesta lauseesta. Tavujen laajuusvaihtelu on kuitenkin jäljellä. Ristiriitaisissa sanoissa onkin heikennettävä sekä sana- että runopainoa siten, että ne tulevat yhtä suuriksi tai oikeammin katoavat kumpikin. Runomitta säilyy silloin tavujen laajuusvaihtelun avulla.

Silloin kun mainitulla tavalla täytyy tasoittaa runo- ja sanapaino, laajuusvaihtelun vain jäädessä paikalleen, muistettakoon, että voidaan käyttää tarvittavia taukoja, äänenvärejä, voimaa ja korkeutta sana- ja runopainon selventämiseksi. Ennen kaikkea on sanat silloin tarkoin ryhmiteltävä pienen pienillä pysähdyksillä, jotta ennätetään tajuta sanojen sisällys. Näiden pysähdysten tulee olla samalla runomitan kanssa sopusoinnussa. Täten myös tehdään oikeutta runomitalle.

Tarkastamme vielä kerran edelläolevaa runoesimerkkiä ja ryhmitämme sen sanat niin, että sekä ajatus- että runomitta tulisivat mahdollisimman selviksi.

Yht' ihanaisena| kuin sinut kerran näin| olet tuossa|
taian luomana taas,| kaunoinen salomaa.

Runomittaankin nähden sopii jo usein toistettu sääntö:

Liioittelua on karteltava!

Monesti runomitta on parhaimmillaan silloin, kun sitä vain ei suorastaan rikota.

Säkeestä säkeeseen. Onko rivien lopussa aina pysähdyttävä? Harvoin rivi muodostaa lausetta tai muuta ajatuskokonaisuutta. Usein ajatus jatkuu välittömästi seuraavalle riville, vieläpä välisti seuraavaan säkeistöönkin siten, että rivin viimeisen sanan jälkeen ei asia- eikä tunnesyistä olisi sovitettava taukoa. Ajatusta ei saa katkaista luonnottomasti runomitankaan vaatimuksesta. Rytmillisyys saadaan kyllä esille ilman huomattavaa taukoa. Siihen voidaan käyttää muitakin keinoja, esimerkiksi laskemalla tai nostamalla ääntä seuraavan rivin alussa. Jos pysähdys pidetään, ei se saa muodostua elottomaksi katkeamaksi, vaan se on käsiteltävä sellaisena taukona, joka on lauseen keskellä. Tämän saavuttamiseksi on tärkeätä, ettei edellisen rivin viimeisessä sanassa laske

August Bebel (1840—1913), kuuluisa saksalainen sosialistipuhuja, joka on tietonsa ja taitonsa hankkinut itsekseen opiskelulla. Hänen puhujalaadulleen oli ominaista suuri usko siihen, mistä hän puhui. Tämä usko oli toisaalta hänen heikkoutensa, mutta myös toisaalta voimaa. Monesti hän intoutui sinkauttamaan väitteitä ja ajatuksia, joita hän ei voinut vaadittaessa todistaa. Mutta usein hän myös uskonsa voimalla kohosi mahtavaan lennokkuuteen, tehoten valtavasti kuulijoihinsa.

ääntä samalla tavalla kuin lauseen lopussa. Ihan ilman pienen pientä pysähdystä ei kuitenkaan ole riviltä riville mentävä. Pysähdyksen pituuden määrää jokainen tapaus erikseen.

Ei siis missään tapauksessa ole omaksuttava säännöllistä, määräpituista pysähdystä joka rivin jälkeen.

Harjoitus. Lue seuraavat säkeet 1) katkaisemalla rivit irrallisiksi tauoilla ja laskemalla joka rivin lopussa ääni alas kuten lauseen lopussa, 2) ajatukset luontevina kokonaisuuksina huolimatta siitä, että ne ovat eri riveillä. Älä sentään kadota runomittaa.

1. Jo rusko pitkän, piinaisen
   yön jälkeen putoo veteen. (Pimiä, Vangittu laiva.)
2. Ylen hajallansa
   sen päällys on . .
   ja tasku puhki
   ja pohjaton
   — paha sinne säästää
   mun mitään on. (J. Siljo, Teppo Tyhjänen.)

Voidakseen oppia hyvin esittämään runomittaa on tarkoin tutkittava runousoppia. Jokainen runotehtävä, jonka aikoo esittää, on sana sanalta tarkasteltava, kunnes lopulta korva kehittyy niin pitkälle, että sanoo runopainon erehtymättömästi.

Kirjallisuutta:

Vihtori Peltonen, Puhetaito.
J. V. Juvelius, Lyhyt runousopin oppikirja.
K. S. Laurila, Estetiikan peruskysymyksiä I, II.

Gustav G. Stresemann (1878—1930), suuri saksalainen valtiomies, Saksan kansanpuolueen johtaja, puhetta pitämässä. Koko hänen olemuksensa puhuu hallitsijaominaisuuksista. Huomatkaa kuulijoiden hartaus!

KUUDES LUKU.

Esityslajit.

Suullisen esitystaidon alat.

Suullista esitystaitoa tarvitaan hyvinkin erilaisilla aloilla. Jokainen tarvitsee sitä ainakin *jokapäiväisessä keskustelussa.* Vaativaisuudessaan seuraava askel eteenpäin jokapäiväisestä keskustelusta on *puheenvuoron käyttö kokouksissa* sekä harjoittelevien puheiden ja esitelmien pito.

Monet joutuvat *ammatissaan* käyttämään suullista esitystä. Näille siis tämä taito kuuluu ammattitaitoon. Niinpä se on tarpeellinen myyjille, matkapuhujille, opettajille, papeille y. m.

Omaksi sekä toisten iloksi ja hyödyksi tarvitsevat suullista esitystaitoa ne, jotka lukevat ääneen, esittävät kirjailijoiden

ja runoilijoiden tuotteita. Heidän sanotaan harrastavan *lausunlaa.*

Tuhansilla seuranäyttämöillämme on *suullinen esilys näylelmiä esilelläessä* onnistumiselle tärkeänä ehtona.

Puheiden pilo ja *esilelmöiminen* ovat tärkeitä suullisen esitystaidon aloja.

Esityslajit.

Käytetäänpä suullista esitystä mihin tarkoitukseen tahansa, tavan, jolla jotain esitetään, määrää se, minkälaatuinen esityksen sisällys ja tarkoitus milloinkin on.

Pääpiirteissään voidaan esitykset sisällyksensä ja tarkoituksensa mukaan jakaa *opellavaisiin*, *kerlovaisiin*, *kuvaileviin*, *lodisleleviin*, *selvilleleviin*, *lunnelmallisiin ja näylelmällisiin esilyksiin*.

Edelleen voidaan esitykset jakaa *puheisiin* (a. *puheel*, b. *esilelmäl*) ja *lausunlaan* (a. *suorasanaisel*, b. *runomuoloisel* esitykset) sekä *näyllelemiseen.* Nämä voivat olla kaikki *vakavia* tai *leikillisiä.*

Ylläolevat jaoittelut ovat vain ylimalkaisissa. Harvoin ne esiintyvätkään puhtaina.

Opettavaisen esityksen tarkoituksena on antaa kuulijoille tietoja, saada heidät vakuutetuksi esityksenalaisesta asiasta. Tällaisia ovat esitelmät, puheet, selittelyt, opettaminen y. m. s.

Koska tehtävänä on antaa tietoja ja saada kuulija vakuutetuksi näiden tietojen oikeudesta, on puhujan esiinnyttävä luottamusta herättävällä tavalla. Tehostamiskeinoista ovat hänelle tärkeimmät *ajaluksenilmaisukeinol. Tauol* ovat sikäli tärkeitä, että kuulija niiden aikana voi omaksua edellisessä lauseessa sanotun uuden ajatuksen tai tiedon. Tällaiset ajatukset ja tiedot usein pysähdyttävät kuulijan miettimään. Annettakoon hänelle siihen aikaa.

Rauhallisuus antaa esittäjälle *arvokkuulla.* Se puolestaan lisää *luollamusla.* Jos kuulijalle annetaan paljon uutta ajateltavaa ja hänen sen ohessa täytyy ponnistella kuullakseen esitystä, hän ei kauan jaksa pysytellä mukana, vaan mielenkiinto herpaantuu. *Selvyys* on siis tämänluonteisessa tehtävässä tärkeä.

Opetuksellinen esitys sisältää hyvin usein aineksia muunlaatuisista esityslajeista. Tämä on tärkeätä sen tähden, että kuulija tarvitsee vaihtelua, sillä ei tahdo oikein jaksaa pitempää aikaa kiinnittää huomiotansa samanlaatuiseen esitykseen, jos tämän seuraaminen vaatii henkistä ponnistusta.

Niinpä tällaiseen asialliseen esitykseen voi kernaasti sovittaa sellaista, mikä vaihteeksi vetoo kuulijan *tunteeseen* tai *mielikuvitukseen*. Esitykseen saattaa taitavasti punoa kertomuksia, kaskuja, myös leikillisiäkin piirteitä.

Näillä kyllä on omat vaaransakin. Ne saattavat joskus anastaa esityksessä liiankin paljon tilaa. Itse pääasian esitys voi kärsiä liian monista »sivuhypyistä».

Tällaisen »höysteen» laita on aivan samanlainen kuin mausteen ruoassa. Niin pian kuin maustetta tulee liikaa, ei koko ruoka enää maistukaan. Mutta on toisellakin tavalla. Kaikki ihmiset eivät käytä yhtä suurta maustemäärää ruoassa. Jotkut myös esitystä kuullessaan helpommin eksyvät keveämpiin sivuasioihin. Toiset jaksavat kuunnella asiaesitystä pitemmälti kuin toiset. Toiset kuuntelevat esitystä yleensä innostuneempina kuin toiset.

Kuulijakunta ei koskaan ole kokonaisuudessaan samanlaista. Se onkin julkisen esityksen suuria vaikeuksia. Siksi taas vanha neuvo kultaisesta keskitiestä: vältä kaikkinaista liioittelua puoleen ja toiseen.

Kertovainen esitys, kuten nimikin ilmaisee, esittää jotakin tapahtuneeksi.

Tämä voidaan ilmaista tapahtuneen toteamisena. Silloin ei esitykseen tarvitse lainkaan sisältyä minkäänlaista kertojan omaa suhdetta tapaukseen. Tämänluontoisia kertovia toteamuksia sisältyy usein esitelmiin ja puheisiin. Niiden esittäminen siis vaatii samoja ominaisuuksia kuin opettavainenkin esitys.

Mutta *toteava* kertomus voi laajentua pitempiä tapausjaksoja *kuvaavaksi* kertomukseksi. Kun edellinen ilmoitti *jotakin* tapahtuneen, ilmoittaa kertomus myös, *miten* tapaus on tapahtunut. Vieläpä kuvailun aiheena voi olla tunnelma t. m. s., jossa ei *tapahdu* mainittavasti mitään.

Niinpä seuraava lause ilmoittaa jotakin tapahtuneeksi ja on luonteeltaan *tiedonanto*:

Mies jäi kaatuvan puun alle ja kuoli.

Mutta sama asia voidaan kertoa tarkemmin, jolloin siitä muodostuu *kertomus*. Sen esittäminen ei enää käy yhtä kuivana toteamuksena kuin edellisen lauseen.

Matti Ajonen oli halkometsässä. Lunta oli melkein kainaloihin asti, joten liikkuminen metsässä oli hyvin hankalaa. Varsinkin Matin oli vaikeaa enää heilua siellä samalla tavalla kuin nuorena, sillä häntä oli jo vuosia vaivannut vanhuuden jäykkyys.

Hän oli jo kaatanut useita puita ja oli lähdössä kotiin. Mutta sitten hän sentään vielä päätti yrittää yhtä. Silloin se tapahtui. Puu oli jo melkein poikki, kun hän nyrjäytti nilkkansa. Kumartuessaan tarkastelemaan nilkkaansa hän ei lainkaan huomannut, että puu omasta painostaan kaatuikin. Hän jäi aivan rungon alle. Siitä hän ei enää koskaan omin voimin noussut.

Tässä kertomuksessa on jo paljon runsaammin *yksityiskohtia* kuin ensimmäisessä lyhyessä tiedoituksessa. Yksityiskohdat voidaan kertoa havainnollisemmin kuin vain toteamalla. Mitä enemmän esitykseen tulee *tunnetta*, sitä kauemmaksi se laadultaan joutuu pelkästä tiedoituksesta. Tämänluontoista kertomusta käytetään usein esitelmissä, esim. matkakuvauksissa, raittiuspuheissa y. m.

Esitämme vielä ylläkerrotun tapauksen kolmannessa muodossa, jossa tapaus kuvataan edellistäkin eloisammin. Ei enää kerrota tapauksen kulkua, vaan koetetaan tehdä siitä niin eloisa ja luonteva, että kuulija kuvittelee näkevänsä kaiken omin silmin. Me emme enää vain kerro tapausta, me myös *kuvaamme* sen.

Paksu, valkoinen lumivaippa painoi raskaasti puitten latvoja ja oksia. Alkoi jo hämärtää, ja lumisessa metsässä yksinäisyys tuntui hieman kammottavalta. Hiihtäjä paransi vauhtiaan, oli jouduttava pois metsän eksyttävästä lumivaltakunnasta ennen pimeyden tuloa.

Mutta mitä tuolla lumisen katajan takana oli? Siellä oli jotakin erikoista. Lumi oli tallattu ja mustaa oli maassa.

— Näkyvät kaataneen puita! Mutta minkä ovat tuonne rungon viereen jättäneet? Mitä — eihän se vain ole mies. Onpa todella. Pian sinne tutkimaan!

Siinä oli todellakin mies suullaan maassa. Kuollut näkyi olevan. Kukahan onneton? — Puistatti hiihtäjän hikisiä hartioita. Ja yhä pimenevä iltakin kammotti. Tuulenhenkäys pudotti lunta latvoista.

Hiihtäjä kaarsi toiselle puolelle.

— Mitä, huudahti hän kauhuissaan. Matti! Sehän on Ajosen Matti. Se on puun alle sortunut. Täällä on ukkorähjä ollut yksikseen ahertamassa. Mitenkähän se noin . . . Siihenkö se sen matka loppui.

Miten se Mari-Leena siellä kotona! Pitää hiihtää sanomaan. Voi, voi sentään!

Mutta mihin päin on hiihdettävä?

Nyt on jo melkeln pimeä.
Eksyksissäkö? Paleltaa ja — peloittaa.

— — —

Tällä kerralla ei enää ole pääasiana ilmoittaa, mitä on tapahtunut. Tarkoitus on kuvata tunnelmaa, joka liittyy tapaukseen. Tällainen esitys tulee kysymykseen lausunnan alalla. Tässä on käytettävä paitsi *asiailmaisukeinoja* ja *laukoja* myös *lunnella*, erilaisia äänen *värejä*.

Vaikka jälkimmäisessä kertomuksessa ei tapauksen kertomus olekaan etualalla, pohjautuu se kuitenkin tapahtumasarjaan.

Kertovaa esityslajia nimitetään myös *eepilliseksi esilyslajiksi*. Tähän kuuluvat monet kansanrunot (Kalevala), kertovat taiderunot (Dante, Jumalainen näytelmä, Runeberg, Hauta Perhossa, Hirvenhiihtäjät), monet lastut, novellit, romaanit ja sadut.

Tunnelmallisen ja kertovan esityslajin raja ei ole läheskään selvä. Niinpä edelläesitetyn esimerkkisarjan viimeinen jo on varsin lähellä tunnelmallista esityslajia. Kertovaksi sen tekee kuitenkin se, että siinä tunnelmasta huolimatta on pääasiana tapaus, joka kerrotaan. Tunnelmaesitys ei juuri perustu tapaussarjaan. Aihe, tapaus voi olla mitätön, merkityksetön tai epätodellinen. Esityksen päätarkoituksena on luoda voimakas *lunnelma* esittäjän omasta mielialasta, tunnelmasta. Tämänluontoisia tehtäviä esitettäessä on onnistuminen sen tunnelman varassa, jonka kykenee herättämään. Usein tämän lajin esitykset ovat runomuodossa. Runomuoto ei kyllä sinänsä tee esitystä tunne-esitykseksi, onhan — kuten äsken mainittiin — myös kertovia runoja.

Tunnelmallisessa esityksessä vedotaan kuulijan tunteeseen. Esitelmät ani harvoin kuuluvat tähän lajiin. Puhe voi joskus olla tunnelmapuhe, esim. häissä, hautajaisissa, retkellä ihanaan luontoon y. m., samoin sellaiset uskonnolliset, poliittiset ja oikeus- y. m. puheet, joiden vaikutuskeinot perustuvat enemmän tunteeseen kuin tietoihin.

Lähinnä tähän ryhmään kuuluvat puhtaat tunnelmarunot. Eräät suorasanaiset esityksetkin kuuluvat puhtaaseen tunnelmarunouteen, kuten monet Ahon lastut (Arkituuli — pyhäpouta, Korpeen kadonnut), Linnankosken lastut (Nuoruudelle, Rajan lapsi).

Raja puhtaan tunnelmarunouden ja *mieterunouden* välillä ei myöskään ole selvä. Niinpä paria viimeksimainittua voisi pitää myös mieterunoutena.

Mieterunous sisältää mietelmien ohella runsaasti tunnelmaa. Ilman tunnelmaa ne olisivatkin opettavaisia esityksiä, joihin ehkä liittyisi jonkin verran kertovia piirteitä.

Mieterunoissa on esittäjän käytettävä runsaasti *taukoja*, kuten opettavaisissakin esityksissä, sillä kuulijan on eläydyttävä, paitsi tunnelmaan myös runon ajatuksiin. Se ei voi tapahtua rientäen.

Kuten jo edellä sanottiin, ei juuri millään lajilla ole puhtaasti omia edustajia. Useimmissa tapauksissa on pääsävyyn sekaantunut piirteitä muistakin ryhmistä. Esittäjän on kuitenkin valmistautuessaan tarkoin harkittava, mihin ryhmään esitettävä pääasiallisimmin kuuluu. Käytettäköön sitten esityksessä niitä keinoja, jotka parhaiten havainnollistavat kuulijalle esityksen *yleisluonteen*, sen *perussävyn*.

Vielä mainitsimme *näytelmälliset* esitykset. Niihin sisältyy aineksia kaikista edelläolevista lajeista. Niissä on toiminta pääasiana. Mutta monesti näytelmiin sisältyy huomattavankin paljon *tunnelmaa*.

Näyttelemistä meidän oloissamme harrastetaan paljon. Seuranäyttämöittemme olisi suuressa määrin kiinnitettävä huomionsa suulliseen esitystaitoon, sillä se on liikehtimistaidon rinnalla heikoimpia puolia seuranäyttämöillämme. Eniten kaipaa seuranäyttämöiden suullisessa esityksessä seuraavia parannuksia:

1. *Kiristyksen poistamista puheäänestä.*

2. *Selvempää ja kuuluvampaa puhumista.*

3. *Luonnollisempaa keskustelua, varsinkin vuorosanojen liittymisessä toisiinsa.*

Monia muitakin puuteitta on, mutta hyvä olisi, jos nämäkin saataisiin korjatuiksi. Näytelmällisestä esitystaidosta puhutaan tarkemmin viimeisessä luvussa.

Edellisissä oli jo puhe muodollisen jaoittelun eri puolista: esitelmistä, puheista sekä runopukuisesta ja suorasanaisesta lausunnasta. Näihin palaamme vielä seuraavissa luvuissa. Kosketelemme vielä lyhyesti jaoittelua vakavahenkisiin ja leikillisiin esityksiin.

Näidenkään raja ei ole aina selvä. On vakavia esityksiä, jotka sisältävät leikillisiäkin yksityiskohtia, samoin leikillisiä, joissa esiintyy vakaviakin kohtia. Tällaisista mainittakoon Järventauksen »Ison Oskalon pojan rakkaus», joka kaikessa vakavuudessaan sisältää runsaasti huvittavia piirteitä, sekä Petöfin »Syntymäseudulla», joka herttaisessa leikillisyydessä sisältää vakavia ajatuksia. Tämäntapaisia tehtäviä kumpaakin laatua on vaikka kuinka paljon.

Kahdenlaista leikillisyyttä.

Leikilliset esitykset eivät aina oikein tahdo onnistua. Syynä voi olla se, että ei aina tulla ajatelleeksi eroa kahden erilaisen leikillisen esityslajin välillä. Toinen syntyy siten, että sen aikaansaaja tahallisesti aiheuttaa naurua herättävän tilanteen, tai jos se hänelle vahingossa syntyy, hän itsekin heti suhtautuu siihen iloisesti. Tilanteen aiheuttaja on itsekin hyväntuulinen, ja nauru, jonka tapaus aiheuttaa, on hyväntahtoista, ketään erityisesti loukkaamatonta. Tällaisen esittäjä saa olla hyväntuulinen.

Toinen tapaus syntyy siten, että naurua herättänyt tapaus ei ole syntynyt naurattavassa tarkoituksessa, vaan ehkä hyvinkin vakavassa, mutta sivulliset näkevät siinä naurettavaa. Joskus tällainen tapaus voi olla suorastaan sääliä herättävä. Kuuleekin joskus sanottavan tämmöisestä tapauksesta, että »ei tiedä itkeäkö vai nauraa». Se, jolle tapaus on sattunut, ei itse ole tapauksesta lainkaan huvitettu, pikemminkin hän, jos huomaa hänelle naurettavan, suuttuu.

Tällaista tapausta esitettäessä ei esittäjä itse naura. Hän ei ole itse näkevinään mitään naurettavaa, antaa vain toisten nähdä ja nauraa.

Seuraavassa on kaksi tapausta, jotka ovat hyvin samankaltaiset, mutta niissä on kuitenkin ylläviitattu ero.

1. Kaksi iloista ihmistä kulkee kadulla. On kova tuuli.

— Varo hattuasi, ettei tuuli vie, toinen sanoo.

— Mitä joutavia! Sittenpähän siitä vihdoinkin pääsisin. Se on jo ikäloppu.

Samassa tuulenpuuska lennättikin hatun korkealle. Molemmat purskahtivat nauramaan.

— Hyvästi, hattuni! huudahtaa se, jolta hattu on lentänyt. — Ikävä, etten voi sinulle jäähyväisiksi nostaa edes hattua. Olisithan, vanha lämmin palvelijani, edes sen ansainnut!

Tapaus on iloinen.

Gabriele d'Annunzio (* 1863), italialainen kirjailija ja poliitikko, joka puhetaitonsa avulla on hämmästyttävässä määrässä voinut vaikuttaa valtiollisiin tapauksiin. Näemme kuvastakin, että hän on voimakas puhuja, sitä osoittavat niin kasvot kuin käden tarmokas liike.

2. Hyvin ylpeä, hienopukuinen herrasmies kulkeekadulla. Hän on niin ollakseen, että ei ole näkevinäänkään vastaantulevia tuttaviaan.

— Istuu sillä herralla hattu lujassa, sanovat tuttavat.

Samassa tuulenpuuska lennättääkin hänen hienon hattunsa korkealle.

Tuttavat purskahtavat nauramaan.

Mutta herra on aivan kiukkuinen. Hän lähtee hattunsa jäljessä juoksemaan. Silloin hänen hienot vaatteensa joutuvat epäkuntoon. Hänen tilansa on todella naurettava —toisten mielestä.

Tapaus herättää jo melkein sääliä, mutta surulliseksi se muodostuu, jos vielä kaiken lisäksi sattuisi onnettomuus herrasmiehen joutuessa hattunsa perässä juostessaan vaikkapa auton alle.

Sen, joka aikoo esittää jotakin huvittavaa, tulee tarkoin ajatella, kumpaan lajiin esitys kuuluu. Jos esittäjä on vakava ja jörö edellisenlaatuisessa esityksessä, ei esitys tee iloista, vapauttavaa vaikutusta.

Jälkimmäisen tapainen esitys taas kärsii, jos esittäjä itse nauraa. Ei hän tietysti saa olla niin vakava, että kuulijalle jää epävarmaksi, onko esittäjä huomannutkaan esitettävässään mitään huvittavaa. Esittäjän vakavuus olkoon pinnallista, vakavilla kasvoilla saa kernaasti olla suupielessä tai silmäkulmassa veitikkaa.

Edellisen ryhmän runoista mainittakoon esimerkkeinä Petöfin »Härkäpoika», Leinon »Hatara sydän», Runebergin »Munter». Jälkimmäisiä ovat m. m. Pohjanpään »Syksy», »Viisi jyvää» sekä »Kurki ja joutsen».

Nämäkin molemmat lajit voivat esiintyä sekaisin samassa tehtävässä. (Vrt. edempänä esitystä Kurjesta ja joutsenesta.)

Kirjallisuutta: Vihtori Peltonen, Puhetaito. K. S. Laurila, Estetiikan peruskysymyksiä.

Björnstjerne Björnson (1832—1910), norjalainen kirjailija, Pohjoismaiden kuuluisimpia puhujia. Hänen puhujalaadulleen ominaista oli kyky haltioitua hetken tunnelmasta, käyttää kuvia ja vertauksia, jotka kirkastivat ja tekivät uusiksi vanhojakin totuuksia. Björnson kävi Suomessakin voitokkaalla puhujamatkalla v. 1888.

SEITSEMÄS LUKU.

Esimerkkejä erilaisista esityslajeista.

Edellisissä luvuissa on ollut monenlaisia neuvoja ja sääntöjä siitä, mitä keinoja suullisessa esityksessä voisi käyttää. Niihin on myös liittynyt suppeita esimerkkejä asian valaisemiseksi. Mutta kaikessa opiskelussa on käytännöllisellä harjoituksella tärkeä merkitys. Siksi seuraavassa esitetään muutamia kokonaisia lausuntatehtäviä, joissa yksityiskohtiin on liitetty neuvoja ja selityksiä.

Tehtäviä on kolme, ja ne on valittu siten, että yksi niistä edustaa *suorasanaista* ja kaksi *runomuotoista* tehtävää. Jälkimmäisistä on toinen *vakava*, toinen *leikillinen*. Näiden tehtävien sisällykseen on ennakolta tutustuttava.

Juhani Aho, Pupu.

(Katkelma kirjasta: »Muistatko —?»)

Koko Ahon kirja »Muistatko —?» kuvaa kirjoittajansa rakkaita muistoja elämän varrelta varhaisimmasta lapsuudesta alkaen. Tällaisia muistoja on jokaisella enemmän tai vähemmän. Niissä ei sinänsä ole mitään erikoista. Eikä Ahokaan esitä muistojaan siksi, että tapaukset sinänsä olisivat kummia, tapausten itsensä vuoksi kertomisen arvoisia. Se, mikä niissä lämmittää, on esittäjän suhde muistoihinsa. Ne ovat hänelle rakkaita. Pieninkin piirre, olkoon se kuinka vähäpätöinen tahansa, tuottaa hänelle suuren ilon, kun hän sattuu sen muistamaan. Esittäjä elää uudelleen elämänsä yksityiskohtia. Ja ilo siitä, että hän sen voi tehdä, onkin juuri tehnyt kirjan niin viehättäväksi. Monet kirjan esittämistä tapauksista ovat senlaatuisia, että sellaista on sattunut monelle muullekin. Lukija tuntee tapaukset myös omikseen, samantapaisten tunnelmien vallassa hänkin on ollut. Näin lukijakin viehättyy kirjailijan esitystä seuraamaan. Tässä esille otettu palanen kuvaa pienen pientä herttaista muistoa varhaisen lapsuuden päiviltä. Sen, joka ottaa esittääkseen tämän palasen toisille, täytyy asettua aivan kirjoittajan asemaan, ikäänkuin esittäjä kertoisikin omaa muistelmaansa. Sen pitää tuntua esittäjästä yhtä rakkaalta kuin kirjailijasta. Pienimmätkin yksityiskohdat saavat tavattoman tärkeän merkityksen ja kerrotaan tärkeinä tapahtumina. Esityksessä on hyvin lämminsävyinen ääni. Siitä kuvastuu esittäjän ilmeinen rakkaus jokaiseen yksityiskohtaan.

Sulkumerkkien väliin on pantu joitakin välihuomautuksia, joiden tarkoituksena on opastaa jonkin ajatuksen ja äänenvärin löytämiseen. Kaikkein tärkeimmät ja rikassisältöisimmät sanat on painettu *kursiivilla*, tauot on merkitty viivalla.

On vielä huomautettava, ettei lainkaan ole tarkoitus, että tehtävä olisi juuri näin esitettävä. Nämä merkinnät ovat vain esimerkkeinä eräästä tavasta esittää tämä palanen.

(Ennenkuin esittäjä on alkanutkaan, on hän jo herttaisten muistelmiensa vallassa. Hymysuin hän sanoo kaksi ensimmäistä sanaa ja jää pieneksi ajaksi niiden jälkeen muistelemaan tapausta, ennenkuin jatkaa kertomustaan:)

On — ilta, — —

(erikoisella lämmöllä sanat »meidät lapset», minäkin kuuluin niihin! Hitaasti:)
meidät *lapset* on laitettu vuoteeseen, suureen yhteiseen pesään, — niinkuin linnunpoikaset emon untuviin. Äiti on pannut meidät peitteen alle (hitaasti, jokaista vaihetta erikseen muistellen) ja vetänyt sen reunoistaan kiinteäksi kahden puolen. (Kuin sivuhuomautuksena:) Me seuraamme *aina* äidin kaikkia iltatoimia hänen liikkuessaan huoneessa. (Selittäen:) Vasta sitten — kun hän on poistunut tai istuutunut ilta-ompeluksensa ääreen tai laskeutunut levolle ja käskenyt meidän painamaan silmämme kiinni, me teemme niin ja antaumme unen valtaan. (Edelleen seikkaperäisesti kertoen:) Nyt hän aikoo vielä viimeksi laskea *uutimen* alas, (tärkeänä sivuhuomautuksena:) ettei *aamu*aurinko noustessaan pistäisi silmään ... (kaikki se äiti-kulta tarkkaan ajattelikin!) (Kertomus vilkastuu:) *Silloin* — hän — (jännittävästi:) *pysähtyy* — — ja jää *katsomaan ulos*. *Sitten* hän katsoo *meihin* ja — *hymyilee* (jännittävästi:), laskee *vielä vähän* uudinta — *hitaasti* ja *varovasti*, mutta — (hyvin tärkeänä havaintona:) ei laskekaan *ihan* alas asti.

Pieni, luonteva ele voi tehostaa esitystä. Tässä kohta Ahon Pupusta: »— Sillä ei ollut häntää kuin pieni töpöhäntä vain!»

(Uteliaasti:)
— Äiti! — *mitä* siellä on?
(Äiti vastaa välinpitämättömällä äänellä, joka ilmaisee hänen herttaisesti kiusaavan uteliaita, kiihdyttääkseen näitten uteliaisuutta:)
— Ei ole mitään — painakaa vaan silmänne kiinni.
(Jännitys kiihtyy:)
Mutta siellä *on* jotain, koska hän *yhä* katsoo sinne ja *hymyilee meille*.
(Tämä on nyt niin jännittävää, että täytyy saada selvyys. Melkeinpä kiusaten: »Älä nyt viitsi pidättää, kyllä sinä sen kuitenkin sanot!»:)
— Äiti, *sano*, mitä siellä on?
(Äiti ikäänkuin katsoo ensin veitikkamaisesti lapsiin, sitenkin odotuksen jännitystä lisäten. Sitten antaa herttaisesti luvan:)
— *Tulkaahan* sitten katsomaan, mutta tulkaa *hyvin* hiljaa.
Edellisessä lauseessa, kuten muutamissa muissakin paikoissa on esimerkkejä tapauksista, jolloin määräys saa suuremman painon kuin pääsana. Näin on usein laita *saduissa* ja muissa lasten kanssa tekemisissä olevissa kappaleissa.
Kahta kertaa ei lupaa tarvinnut antaa.)
Meitä *pelmahtaa* valkea poikue polvilleen sohvalle.
(Niin ahmien katsotaan, että ei ensin nähdä mitään, ja hermostutaankin melkein odotuksen jännityksestä. Hieman nopeammin:)
En ensin näe muuta kuin (nämä ovat kaikki tärkeitä) *puutarhan*, *porkkana*penkit ja *retiisi*penkit ja *pinaatti*lavan ja *ruoho*lyökkipenkit,

ja *karviais*marjapensaat ja meidän *lasten* hernepenkit ja äidin *omat* hernepenkit, joista ei saa ottaa *luvatta*.

(Äiti neuvoo aivan kuiskaten:)

— *Tuossa,* tuossa *hernepenkin päässä,* kuiskasi äiti.

(Näky herättää riemuhuudon, joka mahtuu yhteen tavuun:)

— Ai!

(Äiti neuvoo melkein kuiskaten:)

— Pitää olla *hiljaa* ettei se *pelästy*.

(»Minä» selitän aivan haltioissani, mitä näen. Into tahtoisi paisuttaa äänen, mutta kun olen »iso» niin ymmärrän, että täytyy olla hiljaa, siksi koetan hieman tukahduttaa ääntäni. Kiire on kertoa!)

(Hyvin elosasti:)

Siinä on *minun* nimikkopenkkini (tämä havainto tuottaa erikoisen hyvämielen!) päässä *pieni* köyryselkä ruskea elukka, joka napertelee pienellä *hyvin nopeasti* veputtavalla turvallaan herneen helpeitä, maistaen (hieman hidastaen:) yhtä, maistaen toista. (Silmät suurina:) Sitten sen selkä *oikiaa* ja takajalat venyvät *hirveän* pitkiksi, ja se siirtyy *toiseen* penkkiin, syö *taas* ja kuukkii *reunimmaiseen* penkkiin *ihan* ikkunan alle.

(Pikku sisar tekee kysymyksen hieman liian rohkealla äänellä:)

— *Äiti,* onko se *kissa*? kysyy pikkusisar.

— *Hss,* ei ole kuin *pupu*.

Nopeat havainnot jatkuvat:

Se ei *näe* meitä. Minä tahtoisin heti*paikalla* saada sen *omakseni,* minä *näen* sen jo omanani, minä saan *leikkiä* sen kanssa niinkuin pikku *kissan* kanssa, minä otan sen *syliini* ja syötän sitä *omasta* hernepenkistäni. (Nopea välihuomautus:) Aion *juuri pyytää* äidiltä, että saisin mennä ottamaan sen *kiinni,* kun — (vauhti hidastuu, osoittaen pettymystä:) *pikku sisar* (— tietäähän sen, ettei se ymmärrä mitään!) *kopauttaa* ikkunaan. (Mutta pupun pelästyskin on hauska nähdä. Esitetään hyvin eloisasti, hieman hassunkurisesti. Ensimmäinen sana äkkiä, ikäänkuin säpsähtäen:) *Se* siellä kapsahtaa takajaloilleen istumaan (melkein naurattaa nähdäkin:) *pitkät* korvat pystyssä ja *etu*jalat hassusti lerpallaan.

(Nyt »minäkin» yllyn samaan »ymmärtämättömän» varomattomaan riemuun. Onkin vaatinut kovaa ponnistusta, jotta on voinut tähän asti malttaa olla hiljaa. »Minä» yhdyn pikku siskon ilonpurkaukseen. Koko riemu kohdistetaan »rummutamme»-sanaan. Koko lause ja seuraavakin hillittömällä, riemukkaalla vauhdilla:)

Me *rummutamme kaikki* ikkunaan ja meiltä pääsee *hillitön nauru* ja *riemuhuuto*. (Kuin vilauksena:) Se *loikkaa* pitkän laukan poikki (eri penkkilajit ovat kaikessa kiireessäkin tärkeitä!) *porkkana*penkkien ja *retiisi*penkkien ja *pinaatti*penkkien ja yli *karviaismarja*pensaiden *törmän alle saunaan* päin.

(Silloin minä sen äkkäsin! Ennenkuulumaton havainto! Joka sanalle paino, varsinkin merkityille.)

Sillä ei ollut häntää — kuin — *pieni töpöhäntä vain!*

(Voisi vaikka samalla näyttää oikean käden sormilla sen hännän mitta. Niin merkillinen havainto se oli!)

(Pitkä tauko. Kaikki jännitys on lauennut. Ajatukset pyörivät päässä. Äskeinen eloisuus ja vilkkaus on kokonaan ohi. »Minä» olen saanut hirveän tärkeätä ajateltavaa. Hitaasti: matalammalla, hiljaisemmalla äänellä:)

Äiti vetää uutimen alas ja komentaa *heti* nukkumaan ja käskee painamaan silmät kiinni. (Vähän pikkuvanhasti:) Minä painan ne kiinni *siksi* aikaa kun äiti on huoneessa, mutta kun hän on *mennyt*, — minä (hyvin hitaasti:) *valvon kauan* ja — — *mietin* — — — (huomaa pitkät tauot!) (Hitaasti ja tärkeästi, sana sanalta painokkaasti, jotain noloa aavistellen:) Minun — *hännätön vasikkani* — — taisi *ollakin* — — — tämä — *pupu!*

Arvi Jännes, Hakkapeliitta.

Runo kuvaa kolmikymmenvuotisen sodan masentavinta kohtausta, uskonpuhdistuksen puolesta taistelevien ruotsalais-suomalaisten joukkojen johtajan, kuningas Kustaa II Aadolfin kaatumista. Tapausta ei ole kuitenkaan kerrottu yksityiskohtaisena historiallisena kertomuksena, vaan runo on enemmänkin tunnelmallinen kuvaus sen hetken mielialoista.

Päivän alkaminen jo oli omansa virittämään alakuloista tunnelmaa, usva peitti maan. Mutta tuskin oli usva häipynyt, kun mustempikin murheen haamu peitti päivyen: suuri, jalo ja rakastettu kuningas oli poissa. Samalla on myös luottamus suuren asian voittoon saattamisesta horjunut. Mielet ovat aivan masentuneet. Runoilija kuvaa maassa makaavaa haavoittunutta suomalaista soturia, kuvaa, miten hänkin vielä viime hetkillään ponnistaa kaikki voimansa kuultuaan taistelun innoitushuudot. Kuultuaan kuninkaan kuoleman hän itse ei malta edes kuolla, ennenkuin hänkin vielä jotakin yrittää suuren asian hyväksi. Ja hän hyökkää kuumimpaan taistelun tuoksinaan ja valloittaa vihamiehiltä johtaja-urhon ruumiin. Sen tehtyä hän kaatuu tyytyväisenä, hymysuin maahan nousematta enää.

Runon tunnelma kuvaa seuraavia asioita:

1. Uskon puolesta taistelevien altista ja uhrautuvaa suhtautumista taistelunsa oikeuteen ja tärkeyteen.
2. Heidän rakkauttaan päällikköönsä, kuningas Kustaa II Aadolfiin.
3. Masennusta, jota tämän kaatuminen aiheutti.
4. Tämän masennuksen kuolevassakin herättämiä voimia toimintaan.

Runo alkaa hitaasti, mutta kiihtyy, sikäli kuin kuolevan voimat heräävät ja hän syöksyy taistelun tuoksinaan. Viimeinen säkeistö kuitenkin muuttuu jälleen hitaaksi ja tyyty-

väisen rauhalliseksi. Alkupuolella ovat tauot säkeistöjen välillä pitempiä, loppupuolella, vauhdin kiihdyttyä, tauotkin lyhenevät niin, että seitsemännen ja kahdeksannen säkeistön välillä tauko on lyhyin, melkein olematon. Viimeisen säkeistön edellä on taas pitkä tauko.

(Alakuloisesti ja hitaasti:)

On usvast' astunut aamu
Jo Lützenin aukeillen,
Kun mustempi — *murheen* haamu —
Taas peittävi päivyen.

(Raskas uutinen on levinnyt. Hautajaistunnelma valtaa mielet. Kaikilla on vain yksi ajatus, jota he masentuneina toistavat:)

On *poissa Kustavi suuri* —

(Näkyvänä todistuksena surullisesta tapauksesta on se, että tuttu)

Hepo juoksee haltiaton —

(Mieli masennuksessa, melkein huokauksena:)

Ja *puhtahan uskon muuri*
Hänen kanssaan *sortunut* on.

(Hiukan vilkkaammin:)

Tuoll' urhoisa poika *Suomen*
On maassa — haavoissaan —

(Ikäänkuin päätä pudistellen:)

Ei koittane *uusi huomen*
Tuon silmähän *milloinkaan.*

(Hitaasti:)

Maa *ruskovi* rinnan alta
Ja *silmiä* peittää *yö.*

(Nopeammin, kuin kuumehoureissa, kiihtyen:)

Mut *kuolla* hän viel' ei *malta,*
Kun *kesken* on *kaikki työ.*

(Yhä kiihtyen, joka sana yhä kasvavalla innostuksella:)

Ja toivoen tuskissansa
Hän selvähän aistelee,
Kuin Ruotsin ja *Suomen* kansa
Taas *eistyen taistelee.*

(Seuraavassa säkeistössä olevat huudot on sanottava siten, että ajatellaan laajojen joukkojen niitä huutavan, ei vain yhden henkilön lausumana, siis hitaasti ja laajasti, kömeasti:)

»*Gud* med oss» kasvaen kaikuu*
Taas puolelt' ystävien.
Ja »*hakkaa päälle*» jo raikuu
Kuin *pauhina pauanteen.*

(Hyvin vauhdikkaasti, pontevasti ja jännittävästi:)

Hän *tempaa* suitset ratsaan,
Taas säihkyy säilän suu,
Ja lailla *paatisen patsaan*
Hän *selkähän istautuu.*

Ja kussa taistelu *kuumin*,
Etumaisna hän *raivoaa*
Ja johtaja-urhon *ruumiin*
Vihamiehiltä valloittaa.

(Tauko. Sitten hitaasti ja hiljaisesti, voimien ja jännityksen lauetessa, tyytyväisesti, hymysuin:)

Kun viimein on *voitto* saatu —
Ja tehtynä kaikki työ —
hymysuin — hän — maahan — kaatuu —
ja silmät — peittää — yö.

Lauri Pohjanpää, Kurki ja joutsen.

Kertaa, mitä edellisessä luvussa puhuttiin leikillisistä esityksistä. Nyt tässä esiteltävä runo sisältää näytteitä kummastakin esityslajista. Siinä on kaksi »henkilöä», kurki ja joutsen. Ne, kuten yleensä Pohjanpään eläinrunojen eläimet, edustavat vertauskuvallisesti erilaisia ihmisiä. Kurki on naurettava, kuivan virallinen, tyhmänylpeä ja turhamielinen. Kurki tekee itsensä tahtomattaan naurunalaiseksi. Joutsen edustaa aivan päinvastaista luonnetta. Joutsen on reilu, tervevaistoinen, iloinen, älykäs, joka levittää hyväntuulisuutta ympäristöönsä.

Ensin esiintyy kurki kaikessa koomillisuudessaan. Kuvataan sen kopeata astelemista. Runon poljento on ikäänkuin kurjen askeleita. Äkkiä, täydellisenä vastakohtana, ilmestyy joutsen. Kun edellä oli käytetty koomillisen kuivakiskoista esitystapaa, muuttuu esitys joutsenen ilmestyttyä reheväksi. Mutta milloin kurjesta vielä myöhemmin puhutaan, esitetään ne osat edelleen koomillisen kuivasti. Näin vaihtelevat samassa esityksessä kuiva ja rehevä esitys eri lauseissakin.

* Voidaan lausua myös: »Jumala kanssamme» kaikuu j. n. e.

Runon alkuosa luetaan siis verkalleen, mutta rytmiä tehostetaan koko lailla, jotta se kuvaisi kurjen pitkäkoipista, arvokasta astumista. Väliä painosta painoon kuvitellaan yhdeksi askeleksi.

(Jäykästi, hitaasti, hiukan happamahkosti, kurjen oman mielialan mukaisesti. Sanoja hieman erotellen, joka sanan saadessa hieman painoa:)

Kulki — *kurki* — *arvokkaana* suolla

(Kurki saa esittelypainon)

päällä harmaa — vanha —

(arvokkaasti:)

— *lievetakki,*

(niinkuin anteeksipyytäen:)

nukkavieru — vanhanmallinenkin.
Mutta —

(Sentään rohkeasti, tällaisia ulkonaisia pikkuasioita halveksien, synnynnäiseen arvokkuuteen luottaen:)

Mitäs takista! Se astui —

(Taisi tulla väärinkäsitys. Ei tietysti takki vaan — sivuhuomautus:)

— *kurki* näätsen —

(palataan jälleen juhlalliseen tyyliin, rytmin käyntitahtia tehostaen:)

— *ylen juhlallisna,*

(kaksi seuraavaa riviä sievistellen, rytmiä silti laimentamatta:)

kallellansa pää kuin *esteetikon*
siristeli väliin *silmiänsä*
niinkuin *taide*näyttelyissä tehdään,

(Viimeinen rivi voidaan ottaa kahdella tavalla: kurjen kannalta, siis ihailevana selityksenä tai kertojan välihuomautuksena, siis vähän pilkallisesti. Seuraava rivi kuin päätä kohottaen ja kaulaa venyttäen, viivähtäen sanassa »ylös», myös ääni kohoaa:)

katsoi joskus *ylös* ympärilleen,
sitten jälleen —

(tauko, alempaa)

— maahan

(tauko, vielä alempaa)

— mietteissänsä,

(Sitten hyvin keikutellen tahtia käynnin rytmiin, ei kiirehtien:)

pää ja kaula keikkui käynnin tahtiin.
Joskus —

(rikkoen tahtia, koko seuraava sana yhtenä tavuna:)

— hypähti se poikki mättään

(seuraava sivuhuomautuksena, »varkain» ja »arvoltansa»-sanat saakoot painon:)

niinkuin vähän varkain arvoltansa,

(sitten jälleen äskeisellä arvokkuudella ja tahdikkuudella:)

palas sentään juhlatyyliin kohta
käynnissänsä vakaan verkkaisessa.

(Seuraavan ensimmäinen sana ikäänkuin pientä heikkoutta varovasti, silmää iskien paljastaen:)

Peilautui —

(tauko)

— niinkuin ohimennen

lähteen silmässä ja —

(tauko, sitten arvokkaasti:)

— suoristihe.

(Kaksi seuraavaa riviä oikein jäykän arvokkaasti, varsinkin sana »kouluntarkastaja»:)

Arvokkaamp' ei ole totisesti
luokan eessä kouluntarkastaja.

Mitäs —

(tauko)

— kun on

(joka sanaa painottaen:)

luonnon luomat lahjat.

(Seuraavan rivin viimeiseen sanaan asti yhä kasvatetaan »arvokkuutta», jotta jatkossa olevalle nololle, mutta välttämättömälle käänteelle saataisiin hyvä tausta. Täten syntynyt vastakohta on varsin koomillinen.)

Arvokkuus on kurjen toinen luonto.

(Nolosti, arkipäiväisesti:)

Totta puhuin oli —

(tauko)

— *arkitöissään*

kurki kesken elämänsä proosaa:
etsimässä suosta —

(tauko)

— sammakoita.

(Tilanne tulee yhä koomillisemmaksi siitä, että nyt, kaikkein hassunkurisimmalla hetkellä, ilmestyy uusi »henkilö», joutsen, joka lau-

kaisee koomillisen kuivan ja juhlallisen tilanteen hyväntuuliseksi. Joutsen on rehevä, tervevaistoinen, luonnollinen ja päivänpaisteinen. Vertaa myös kurjen ja joutsenen väriä: edellinen on tuhkanharmaa, jälkimmäinen hohtavan valkoinen.)
(Mehevästi, vilkkaammin ja reippaammin:)

Annas olla, silloin —

(esittelypainol)

— *joutsen* siihen

tulla lennähti kuin —

(kirkkaasti värittäen:)

— poutapilvi

olis lehahtanut taivahalta.

(Ystävällisesti ja reippaasti. Varsinkin kaksi viimeislä sanaa painokkaasti:)

— Päivää, kuoma kulta; kaunis ilma!

(Hapan tauko. Ynseästi ja ylenkatseellisesti, hiljaa itsekseen:)

Vastaisiko tuolle? —

(tauko)

— mietti kurki;

(tauko, seuraavalla rivillä halveksumista ilmaiseva pääpaino ensimmäiselle sanalle, vähän kovempaa:)

heitti olan takaa ylpeästi:

(Jatketaan yhä erittäin ynseästi, painottaen vain sanat anna ja minulle:)

— *Anna* sinä kauniin ilman olla,
mitäs siitä *minulle* sa haastat!

(Tauko, joka alkaa nyrpeästi, mutta muuttuu veitikkamaiseksi. Sitten jatketaan veitikkamaisesti, silmää iskien, erityisesti »mykäks»-sanalle paino:)

Eipä mennyt joutsen hämillensä,
laukas vastaan sanan voimallisen,
jotta melkein *mykäks* meni kurki:

(Repäisevästi:)

Terveisiä, veli, *taivahasta!*

(Tämä tekee vallan tyrmistyttävän vaikutuksen kurkeen. Mitä se on? Voiko olla jotakin sellaistakin, jota hän ei tietäisi! Kurki unohtaa kokonaan arvokkuutensa, ja häneltä pääsee tyhmyyttä ja ällistystä kuvaavalla äänellä:)

— Taivahasta . . .

(neuvottomuustauko, sitten ikäänkuin lipsahtaen, pilkun kohdalla tauko)

— tuota, mitäs —

(miettimistauko)

— se on?

(Sitten kurjen kannalta anteeksipyytävänä selityksenä, »ihan»-sanaa painottaen:)

kysymys se *ihan* huomaamatta
varastihe kurjen kielen alta.

(Seuraavat kaksi säettä luonnehtivat itsessään selvästi, miten ne on esitettävä. Hyvin voimakkaasti »maalaten» ja ihastusta herättäen. Kuvauksen loisteliaisuuden on lisäännyttävä aivan loppuun asti. Kutakin kuvaa erityisesti painottaen, rennosti:)

Joutsen, itseksensä silmää iskein,
alkoi mielevästi tarinoida:
Ettäs kysytkin! Se vast' on jotain!
Se on paikka paljon kaunihimpi
kuin on suo ja maa ja metsä tuolla.

(Kolme seuraavaa riviä yhtenä lauseena ilman huomattavia rivipysähdyksiä, yltyen sana sanalta:)

Pilvein päällä, päivän tuolla puolla,
yläpuolla vipajavain tähtein
iki-ihanainen maa on taivaan.

(Hengähdys ja sitten sana sanalta nousten innostuksessa, kunnes viimeisessä sanassa katkeaa lause kurjen keskeytykseen:)

Kaikk' on siellä paljon parempata . . .

(Seuraavan sanan sanoo kurki, mutta tekee sen yhtä suurella innostuksella, kuin sanoja olisi vielä joutsen. Ensimmäinen sana äkkiä, sitten huohottava tauko, kun kurki ei saa sanojaan heti järjestykseen:)

Mutta . . . onkos siellä —

(hiukan epäilevä tauko:)

— *sammakoita?*

tarttui tosi-innostunut kurki.

(Joutsen vapauttavan reippaasti:)

Mitä? Sammakoita? Eihän toki!

(Kurjen ääretön halveksuminen, s. o. oman itsensä jälleen löytäminen, kuvastukoon mitä voimakkaimmin seuraavissa loppusäkeissä. Sanojen pääpainot voimakkaasti, varsinkin ensimmäisessä sanassa:)

Kurki kaarsi halveksuen kaulaa.

(Ylimielisesti:)

Sitä minäkin! Ei sammakoita!
Pidä sitten *itse* taivahasi.

Itse-sanalle paino ja viimeinen sana niinkuin kurjen olisi tehnyt mieli vaikkapa sylkäistä sille. Kolmessa viimeisessä rivissä taas palattakoon runomitan kaavamaiseen poljentoon. Varsinkin viimeiseen sanaan saadaan äskenmainittu väri liioittelemalla sen poljentoa ja sanapainoja, ensimmäisen tavun pääpainoja ja kolmannen tavun sivupainoa: tái-va-hà-si!

Saksalainen poliitikko, vasemmistososialisti *Georg Ledebour* (*1850) luonteenomaisessa puhuja-asennossa puhuessaan kansanjoukoille Berlinissä.

Edelläolevien lausuntatehtävien yksityiskohtaiset selitykset eivät ole suinkaan tarkoitetut tarkoin noudatettaviksi. Ne ovat vain viitteitä, joiden mukaan ehkä myös voisi ne esittää. Esittäjän täytyy itsensä tarkoin ajatella ja noudattaa vain niitä neuvoja, jotka hän itse hyvin tajuaa. Ei myöskään ole hyvä, että liian paljon syvennytään yksityiskohtiin ja unohdetaan kokonaisuus.

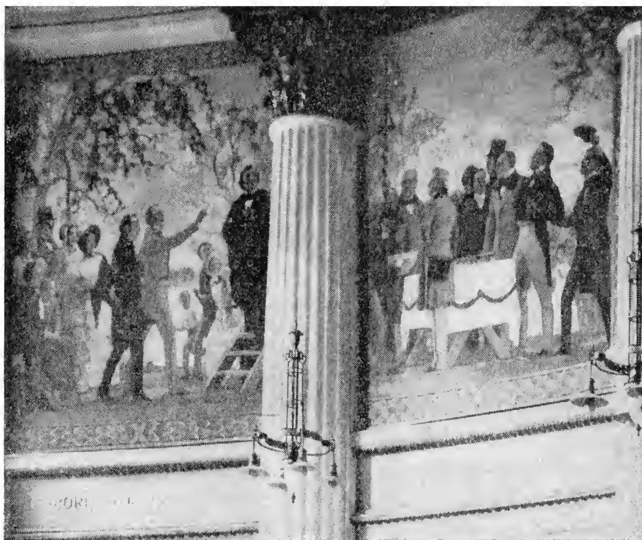
Yksityiskohdista köyhempi esitys, joka kuitenkin kokonaisuutena on ehjä, on parempi kuin sellainen esitys, jossa on paljon yksityiskohtia, mutta joka kokonaisuutena menee liian rikkinäiseksi.

Toisen Pohjanpään samantapaisen eläinrunon, »Viisi jyvää», on tämän kirjoittaja esittänyt gramofonilevylle: Ne, joilla on gramofoni käytettävissään, voivat tutustua tähän esitykseen. (Levyn toisella puolella on Petöfin »Härkäpoika» ja Leinon »Hatara sydän.»)

Suosittelemme Mimmi Lähteenojan gramofonille lausumia Vaasan Jaakkoon murrepakinoita.

Kirjallisuutta:

Eero Salola, Lausuntaharjoituksia. Poppius—Salola, Lausujan työ. Eero Salola, Uudempaa lausuntaohjelmistoa. Kantele. Ilmari Räsänen, Seitsemän lausuntaharjoitusta. Ilmari Räsänen, Lyhyt kaunoluvun opas. Räsänen—Vuorenrinne, Lausuntaopas.

Fredrik Cygnæus (1807—1881), runoilija, kirjallisuushistorioitsija, arvostelija. Merkittävin kuitenkin loisteliaana puhujana. Hänen kuuluisin puheensa on se, jonka hän piti Flora-juhlassa v. 1848, jossa Maammelaulu laulettiin ensimmäisen kerran. Kuva on jäljennös Eero Järnefeltin Helsingin Yliopiston juhlasaliin tekemästä seinämaalauksesta. Cygnæus nähdään kuvan vasemmanpuolisen osan oikeassa laidassa laskeutumassa puhujalavalta puheensa jälkeen. Puhe on tehnyt ilmeisesti läsnäoleviin voimakkaan, innostavan vaikutuksen.

KAHDEKSAS LUKU.

Lausuntataidon ulkonaisia vaatimuksia.

Lausuntatehtävän valinta.

Varsinkin aloittelevalle on tärkeätä saada esitettäväkseen sellaista, joka hänelle sopii. On koetettava valita aluksi helppoja, ei kovin laajoja tehtäviä. Usein erehdytään luulemaan helpoksi tunnelmarunoa. Se saattaa näennäisesti olla helppo, mutta sellaisen onnistumisen ehtona on, että esittäjä osaa saada aikaan oikean tunnelman. Tämä taas vaatii puolestaan koko lailla kehittynyttä taitoa. Helpoimpina voitaneen pitää *kertovia* tehtäviä.

Hyvin usein muodostaa esittäjän oma luonne rajan ohjelmanvalinnalle. Jollekulle on kovin vaikeata esittää leikillistä, se on aivan vasten »omaa luontoa». Kuulijasta esitys tuntuu väkinäiseltä, eikä esittäjä itsekään tunnu viihtyvän tällaisen esityksensä parissa. Vakavat tehtävät voivat siitä huolimatta luonnistua hyvinkin.

Toiset taas ovat hyvin huvittavia leikillisissä esityksissään. On sellaisia, joilla tämänlaatuiset tehtävät ovat niin »veressä», että kuulijoilla on hauskaa jo heti, kun ovat esittäjän nähneetkin. Nämä samat esittäjät voivat kuitenkin olla aivan avuttomia yrittäessään esittää vakavaa tehtävää.

Voidakseen kuitenkin kehittyä hyväksi esittäjäksi täytyy koettaa itseksensä harrastaa muunkinlaisia tehtäviä kuin mieluisimpia. Ei niitä silti tarvitse esittää muille. Mutta tällaisesta alan laajentamisesta on hyötyä omalle erikoisalalle. Varsinkin leikillisyyden pohjana on usein vakavaakin. Kun tämän voi ymmärtää, onnistuu paremmin mieluisessakin tehtävässä.

Vaikka ohjelma, jonka lausuja aikoo julkisesti iltamassa tai kokouksessa esittää, onkin hänen luonteelleen sovelias, on vielä otettava eräitä muitakin seikkoja huomioon, ennenkuin lopullisesti ratkaistaan, mitä otetaan esitettäväksi.

Etukäteen on ajateltava, minkälainen se juhla tai kokous on luonteeltaan, jossa aiotaan esittää lausuntaa. Jos juhla on vakavahenkinen, vaikkapa isänmaallinen, ei ole harkitsemattomasti valittava sellaiseen kovin kevyttä lausuntaohjelmaa. Voimmepa sanoa päinvastoinkin. Jos juhla joskus olisi tarkoitettu iloiseksi juhlaksi, ei ole syytä varata ohjelmaksi aivan raskaita mieterunoja. Kuulijakunta ei ole silloin sellaisessa vireessä, että se jaksaisi vaivatta seurata raskasta esitystä. Puoluehengelläkin voi joskus olla määräävä vaikutus valintaan.

Ei ole yhdentekevää sekään, onko kuulijakunta pääasiallisesti miehiä vai naisia, nuoria vai vanhoja, ehkä aivan lapsia. Onpa arvioitava joskus kuulijakunnan henkinen yleistasokin. Niinpä ei ole syytä esittää sellaisia runoja tai kertomuksia, jotka edellyttävät esimerkiksi historian tuntemusta, jos luulee, että kuulijoilla ei ole tätä tuntemusta.

Valintaa ajatellessa tulee myös muistaa, onko kysymyksenalainen runo ehkä esitetty hiljattain, ehkä useinkin samoille kuulijoille.

Ohjelman järjestäjäin kannattaisi enemmän, kuin mitä yleensä on laita, kiinnittää huomiota ohjelmanumeroiden keskinäiseen järjestelyyn. Lausuntaa on helpompi esittää esim. soitto- tai lauluesityksen jälkeen kuin pitkän puheen tai esitelmän jälkeen. Kahden peräkkäisen puhe-esityksen (jota lausuminenkin on) jäljekkäin seuraaminen tuottaa pitkästymisen vaaran.

Jos joutuu puheen tai esitelmän jälkeen esittämään lausuntaa, on valittava sellaista esitettävää, joka ikäänkuin täydentää tai valaisee edellistä esitystä, tai sitten täytyy lausuntaesityksen olla aivan eriluontoinen, joka vaikuttaa virkistävältä vaihtelulta. Yleensä, jos soitto- ja lauluesityksiä on tarjolla, ei tuottane vaikeuksia sijoittaa niitä keskenään samanluontoisten esitysten väliin vaihtelua tuomaan.

Ja vieläkin eräältä kannalta on harkittava esityksen sopivaisuutta tilanteeseen.

Ulkoilmajuhlassa ei voi ruveta esittämään herkkää tunnelmarunoutta, varsinkaan jos tuuli puhaltaa suoraan esiintyjän kasvoihin. Kuulijat eivät voisi lainkaan seurata esitystä. Aivan pienessä huoneessa on samoin vaikea esittää laajoja, komeita, mahtavaäänisiä juhlanumeroita. Sellaiset vaativat laajempia tiloja.

Erityisen tarkasti on salissa otettava huomioon äänenkäytön voimasuhteet. Saliin olisi, jos suinkin mahdollista, tutustuttava ennakolta. Tyhjässä salissa ovat kyllä äänisuhteet koko lailla erilaiset kuin täysinäisessä, mutta täysinäinen sali on tavallisesti edullisempi kuin tyhjä, joten voi huoleti mennnä esiintymään täydessäkin salissa, jos tyhjässä salissa harjoitellessaan on huomannut äänisuhteet hyviksi.

Harjoitus. Laaditaan erilaisiin tarkoituksiin aiottuja juhlien ohjelmaluonnoksia. Harkitaan tarkoin, ovatko eri numerot sellaisessa järjestyksessä. että ne aikaansaavat tarpeellista keskinäistä vaihtelua, mutta muodostavat silti eheän kokonaisuuden. Eri numeroiden on, mikäli mahdollista, vaihtelevasta järjestyksestään huolimatta liityttävä täydentävästi toisiinsa.

Seuraavien juhlien ohjelmat voitaisiin suunnitella yksityiskohtaisesti, hakemalla sopivia runoja, sekä valmistamalla lyhyitä, niihin sopivia puheita (nämä voidaan esittää jossakin kerhon kokouksessa): Itsenäisyysjuhla, pikkujoulujuhla, raittiusjuhla, Kalevalajuhla, opintokerhon päättäjäisjuhla y. m. Harjoituksen aiheeksi voidaan valita sellainen tilaisuus, joka todennäköisesti ennemmin tai myöhemmin tulee paikkakunnalla pidettäväksi,

Lausujan ulkonainen esiintyminen.

Lausuntaa esittävän on otettava huomioon eräitä ulkonaisiakin seikkoja, joiden laiminlyönti voisi häiritä esitystä.

Alkaminen. Sillä, miten astuu kuulijoiden eteen, voi vaikuttaa edullisesti tai epäedullisesti tehtävän onnistumiseen. Juhlallista esitystä ei ole pilattava veltolla, ryhdittömällä esilletulolla.

Veikeä esitys saa kyllä jo ensi askeleista aavistuttaa, mitä on tulossa.

Esitystä ei ole aloitettava, ennenkuin kaikki ovat valmiit kuuntelemaan. Niin kauan kuin salista kuuluu hälinää ja puhelua, ei kannata alkaa, koska alkusanat menevät silloin monelta hälinän tähden hukkaan. Sitäpaitsi ei lausuja enempää kuin kuulijakaan sellaisissa olosuhteissa jaksa eläytyä esitettävään.

Esiintyjän on saatava jokainen kuulija odottamaan. Hänen on koetettava virittää suhde kuulijoittensa ja itsensä väliin jo ennen tehtävän alkua. Jos esityksen ensimmäisten sanojen aikana jo on aivan hiljaista, ei alusta mene yhtään sanaa kuulumattomuuden tähden hukkaan.

Pieni hiljaisuus ennen esityksen alkamista virittää odotuksen tunnelman.

Esitettävän nimen ilmoittaminen on suoritettava reippaasti ja asiallisesti. Jotkut sanovat näin: Linnankoski, Nuoruudelle. Toiset näin: Nuoruudelle, kirjoittanut Linnankoski. Ehkäpä näinkin: Nuoruudelle, Linnankoski, tai: Luen Linnankosken lastun Nuoruudelle.

Mikä näistä on paras?

Kukin voi kyllä käyttää sitä, mikä hänestä tuntuu luontevimmalta. Hieman tylyltä ehkä tuntuu muoto Nuoruudelle, Linnankoski. Tähän ilmoitukseen ei tarvitse panna lainkaan runon tunnetta. Ilmoitus saa olla selvä ja asiallinen. Olisi hyvä tapa, jos sanottaisiin myös kokoelma, mistä esitettävä on. Tällöin saisivat ne, jotka etupäässä tässä muodossa tutustuvat kirjallisuuteen, tärkeän lisätiedon. Ei ole kuitenkaan tarpeellista ilmoittaa lähteeksi jotakin lausuntatehtäväkokoelmaa, koska sellainen ei ole alkuperäinen teos. Monissa lausuntatehtäväkokoelmissa onkin tätä tarkoitusta varten kunkin tehtävän perässä maininta, mistä teoksesta mikin palanen on otettu.

Eräs seikka on kuitenkin otettava huomioon päätettäessä, minkä sanamuodon antaa tehtävän ilmoitukselle. Varokaa, etteivät tekijän nimi ja esitettävän nimi muodosta odottamatta jotakin lausetta, varsinkin kirjoittanut- tai muun sellaisen sanan kanssa. Niinpä varokaa sanomasta esimerkiksi seuraavalla tavalla:

Luen Linnankosken Nuoruuden.
Toisille kirjoittanut Juhani Aho.
Aaltojen alla kirjoittanut Eino Leino.
Moision aidalla kirjoittanut Linnankoski.
Selvään veteen kirjoittanut J. Siljo.
Kaukana merellä kirjoittanut Olavi Lauri.
Vaari Larin Kyösti.
Jaa, jaa Eino Leino.
Seppä Koskenniemi.
Pietari Salmenoja Se elää sentään.
Mooses Järventaus.
Leivän tähden kirjoittanut J. H. Erkko.
Tohvelisankari Sillanpää.

Pienellä tauolla voi kaikissa näissä tapauksissa välttää huvittavan, mutta häiritsevän väärinkäsityksen. Voi myöskin, jos kaikesta huolimatta ei ole varma, että hupaisuutta ei synny, muuttaa kokonaan sanajärjestyksen.

Esitys. Esityksen pitää kuulua. Siitä ei päästä mihinkään. Täytyy malttaa mielensä ja lukea siksi hitaasti, että liika vauhti ei tee sanoja kuulumattomiksi. Heti alussa on harkittava oikea äänen voima, jotta ei käy niin, että alku tulee siksi voimakkaasti, että sitten myöhemmin, kun ehkä tarvittaisiin vielä voimakkaampaa ääntä, ääni ei enää riitäkään. Voi käydä päinvastoinkin.

Saako lausuja ilmehtiä ja tehdä liikkeitä? Tämä kysymys sivuaa laajaa kysymystä lausumisen ja näyttelemisen keskinäisestä suhteesta. Täytyy muistaa tehdä ero näiden kahden asian välillä, sillä näytelmällinen lausunta vaatii kovin suurta taitoa. Lausunta on ennen kaikkea suullista esitystä. Mitä enemmän saa vain äänensä avulla esitetyksi, sitä parempi. Eleitä, niin ruumiin kuin kasvojenkin, voi kyllä sallia, sikäli kuin ne tulevat aivan luontevasti sisäisestä pakosta. Tällaisien eleiden tulee olla luonnollisia, huomaamattomia ja sujuvia, jotta ne eivät vetäisi kuulijan huomiota liiaksi puoleensa. Hyvä ele voi tehdä erinomaisen vaikutuksen, mutta jos se ei osu oikealle kohdalle tai tulee kömpelösti tehdyksi, muodostuu se pikemmin haitaksi kuin eduksi esitykselle.

Ei tietysti ole sekään luonnollista, että taistelisimme kaikkia mahdollisia eleitä vastaan. Jälleen kertaamme vanhan

Kirja oikein! Katse siirtyy helposti kirjasta yleisöön ja päinvastoin.

sääntömme: kohtuus ja luonnollisuus on kaikessa aina paras määrä.

Jos väsymisen estämiseksi olisi otettava joskus joitakin askeleita, otettakoon ne mieluimmin eteentaakse-suuntaan, sillä silloin ne näkyvät vähemmän kuin sivuille otettuina.

Mihin katsoisimme? Jokaisella kuulijalla pitäisi olla sellainen tunne, että esiintyjä puhuu juuri hänelle. Sellainen tunne syntyykin, jos katsomme esiintyessä pisteeseen, jonka kuvittelemme silmiemme tasalle, noin parin kolmen metrin päähän silmistämme. Tämä ei tietysti ole sääntö. Erilaiset tehtävät vaativat erilaista suhtautumista yleisöön.

Ulkoa osaaminen. Tehtävän ulkoa osaaminen on eduksi tehtävän onnistumiselle. Mutta aivan välttämätöntä se ei ole. Ulkoa oppiminenhan vaatii tavallisesti koko joukon vaivaa. Mutta esittäjä samalla jonkin verran väsyy runoon eikä enää jaksa niin hyvin eläytyä tehtävään kuin pitäisi. Joka tapauksessa on esitettävä *hyvin tunnettava.* Kirjan antama apu koskekoon vain asioitten *järjestystä.* Katse siirtyköön kirjasta yleisöön ja päinvastoin aivan huomiota herättämättä. Siksi on kirja pidettävä sellaisessa kohdassa, että katseen siirto käy helposti päinsä.

Muistia ei ole missään tapauksessa rasitettava joutavanpäiväisten, arvottomien runojen ja kertomusten ulkoluvulla. Valittakoon ulkoa opittavat palaset huolellisesti arvokkaasta runoudesta. Muistin mahdollisuudet ovat rajoitetut.

Jos tehtävä osataan ulkoa, ei silti saa ilman kirjaa mennä kuulijoiden eteen. Kirja olkoon joka tapauksessa mukana. Sen voi kyllä pitää kiinni. Sormea voi pitää asianomaisessa välissä, jotta unohtaessaan saisi nopeasti auki tarpeellisen paikan. Kukaan ei koskaan voi olla ehdottoman varma muistinsa pettämättömyydestä. Yleisön edessä seistessä saattaa moni odottamaton asia hermostuttaa tai johtaa muisti-

horjahduksiin. Monelle tottuneellekin on sattunut, että esittäessään jo lukemattomia kertoja ennenkin esittämäänsä he yht'äkkiä näkevät kuin mustan seinän edessään ja sitten ei tule enää sanaakaan mieleen. Tilanne on kiusallinen. Sen pelastamiseen ei kuitenkaan olisi muuta tarvittu kuin kirja. Tämä asia on koettu mònta kertaa ja sellaisissakin tapauksissa, jolloin olisi ollut kaikki edellytykset loistavaan, kirjattomaan ulkoa esittämiseen. Ja vaikka kaikki menisikin hyvin, voisi joku kuulijoista hermostua esiintyjän puolesta. Kuulijoilla ei ole silloin enää kaikkia mahdollisuuksia seurata esitystä häiriintymättömän tunnelman vallassa.

Kirja väärin! Kasvot peittyvät ja ääni jää kirjan taakse.

Kirjan mukanaolosta on myös se hyöty, että tietää, miten käsiä esityksen aikana pitää.

Mainittakoon myös sellainen yleinen, mutta tarkoitukseton seikka kuin runon nimen perästä tekijää lausuttaessa vilkuileminen kirjan kanteen, ikäänkuin tekijän nimi olisi sieltä haettava. Esittäjä on tietysti etukäteen selvillä siitä, kuka runon on kirjoittanut.

On muitakin pikkuseikkoja, jotka voivat viedä jonkun kuulijan huomion pois esitettävästä. Sellainen on myös kirjan vääntäminen niskoistaan nurin. Kuulijoissa voi olla sellaisia, jotka ovat kirjojen ystäviä ja jotka ovat tottuneet käsittelemään kirjoja hellävaroen. Heistä tuntuu pahalta nähdä tällaista kovakouraista kirjan käsittelyä. Varsinkaan sidotun kirjan kansia ei pitäisi kääntää. Eri asia on, jos käsillä oleva kirja on hajoamistilassa oleva nidottu »työkappale». Tekisi kuitenkin mieli sanoa, että risainen kirja esiintyjän kädessä on sama, kuin jos esiintyjä itse olisi epäsiistissä puvussa.

Lopettaminen. Kun tehtävän päähän on päästy, ei heti saa kiiruhtaa pois. Pistekin lopussa on »lausuttava». Tämä merkitsee sitä, että pienellä hiljaisuudella tehtävän loputtua

Johan Richard Danielson-Kalmari (* 1853), maamme suuri valtio- ja tiedemies. Hänen puheensa herättävät aina laajalti huomiota koko maassa. Puhujana hän edustaa hienostunutta, syvää oppineisuutta.

voi jättää kuulijat hartaan mielialan valtaan. Herkän esityksen väkivaltaisen huolimaton lopettaminen voi pilata edellä ehkä tavatun kauniin tunnelman.

— — —

Yleisenä sääntönä voidaan sanoa kaikista ulkonaisistakin piirteistä:

Esiintyjä hallitkoon itsensä ja esityksensä joka suhteessa.

Esitettävä älköön sitä valtaa missään tapauksessa saako. Tekee kiusallisen vaikutuksen, jos esittäjä on niin voimakkaasti esittämässään mukana, että hän vallan unohtaa ympäristönsä. Nämä rajat ja määrät ovat riippuvaisuussuhteessa myös siihen ympäristöön, jossa esitys tapahtuu. Suurissa saleissa ja ulkoilmassa saa yleensä olla rohkeampi kuin pienessä huoneessa, jossa esiintyjä joutuu olemaan hyvin lähellä kuuntelijoita. Ahtaassa ympäristössä esityksen tulee olla hienompaa, hiotumpaa ja hillitympää kuin avarissa tiloissa.

Harjoitus. Kiinnittäkää huomiota tovereittenne jokaisen esityksen ulkonaiseen puoleen. Tehkää huomioita ja keskustelkaa niiden johdosta. Kaipasiko joku esitys liikkeitä? Olivatko toisen esityksen liikkeet luontevia? Huomauttakaa niitä, jotka esityksensä aikana ovat aivan elottomia ulkonaisessa suhteessa!

Kirjallisuutta:

Poppius—Salola, Lausujan työ. Vihtori Peltonen, Puhetaito. K. S. Laurila, Puhetaidon opas. Ilmari Räsänen, Lyhyt kaunoluvun opas.

Huomattavia, kauaskantoisia sivistyksellisiä puheita on pidetty Kansanvalistusseuran järjestämillä yleisillä laulujuhlilla. Näillä juhlilla useasti käytetty puhuja, professori *Eemil Neslor Selälä* (*1864), esittämässä tervehdystä virolaisille ja unkarilaisille vieraille Helsingin laulujuhlilla 1921.

YHDEKSÄS LUKU.

Puheiden ja esitelmien esittämisen taidosta.

Kannattaako puhetaitoa harjoittaa? Suuret miehet, jotka aikojen kuluessa ovat vaikuttaneet huomattavalla tavalla elämän kehitykseen sen eri aloilla, ovat olleet useimmiten taitavia puhujia. Sanan mahti on ollut ratkaiseva monessa tärkeässä kohdassa maailman historiassa.

Harjoitus. Tutustukaa Brutuksen ja Antoniuksen puheisiin Caesarin ruumiin ääressä. Selostettu K. S. Laurilan Puhetaidon oppaassa (3. painos) sivuilla 173—183.

Me nykyajan eläjät olemme kyllä huomanneet sanomalehtien ja vieläpä radionkin välityksellä, miten suurta huomiota Europan kuuluisimpien valtiomiesten puheet herättävät kaikkialla maailmassa. Niistä puhutaan etukäteen ja niitä odotetaan suurella jännityksellä. Monistettuina tai radion välityksellä ne saatetaan kaikkien tutkittavaksi.

Loistavalla puheella valtiomies voi saada kokonaisen kansakunnan kannattamaan asiaansa.

Kun maailman mahtavat käyttävät hyväkseen puhetaitoa, miksi emme me muutkin, vaatimattomampien olojen eläjät,

koettaisi käyttää puhetaitoa omien vaatimattomien asioittemme ajamiseen. Nykyaika vaatii, että meidän on oltava kosketuksissa muiden ihmisten ja yhteiskunnan kanssa. Milloin meidän on selvitettävä mielipiteitämme keskusteluissa, milloin on meidän saatava ympäristömme vakuutetuksi omien mielipiteittemme oikeudesta.

Lyhyesti sanottuna joutuu nykyajan ihminen hyvin paljon käyttämään suullista esitystaitoaan puhetaidon muodossa. Sitä vaativat häneltä puolue-elämä, yhdistykset, elinkeinoelämä y. m.

Puhetaidon alkuharjoitukset. Puhetaidossa erotetaan m. m. seuraavat puolet: äänenmuodostus, ulkonainen esiintyminen, kielenkäyttö ja asiasisällys. Puhujan on saatava itselleen *hyvä hengitys*. Hänen on opittava kaikki ne *yleiset asiat*, joita tässä kirjassa on aikaisemmin esitetty. Hänen on tunnettava *äänen ominaisuudet* ja hallittava ne. Hänen on kyettävä käyttämään hyväkseen tietoja *ajatuksen- ja tunteenilmaisukeinoista*. Hänen pitää kyetä antamaan valmiille lauseelle korvin helposti ja tehoavasti kuultava muoto.

Puhe- ja lausuntataito eroavat eri teitä kulkemaan, lausuntataidon vaatiessa kykyä eläytyä toisten tuotteisiin ja esittää niitä, kun taas puhujan useimmiten on itsensä myös laadittava puheensa sisällys ja muoto.

Sentähden onkin puhetaitoa harrastavan tutkistettava kirjalliseen esitystaitoon kuuluvia seikkoja, sanaoppia, lauseoppia ja tyylioppia.

Puhuja ja esitelmänpitäjä antaa kuulijoille tietoja ja mielipiteitä.

Puhujalla pitää siis itsellään olla tietoja. Näitä hän saa monipuolisesti opiskelemalla.

Jos on päästy selvyyteen siitä, että on puhuttava, on muistettava, että

joka lyhyimmin sanoo, se parhaiten sanoo.

Tällä ei kuitenkaan ole ymmärrettävä sitä, että kahdesta samaa aihetta käsittelevästä puheesta lyhyempi lyhyytensä perusteella ilman muuta on parempi. Lyhyydellä tarkoitetaan, että se, mitä sanotaan, on harkittua. Monisanaisuus

pelkkänä »kaunopuheisuutena» ei ole suositeltavaa. Asiaan on käytettävä juuri niin monta sanaa, että se tulee mahdollisimman helposti tajutuksi ja mieleen painetuksi. Kun olet kirjoittanut puheesi, pyyhi siitä pois niin paljon kuin suinkin voit.

Jotta sanat eivät herättäisi vain vastaväitteitä, on ne selvästi, ytimekkäästi ja harkitusti *perusteltava*. Puhuja, joka ei ole itse asiastaan innostunut ja vakuutettu, näkee turhaa vaivaa koettaessaan sellaisesta asiasta toisille puhua. Myös sellainen puhuja asettaa puheensa tehon epävarmaksi, joka on asiastaan kuohuksiin asti innostunut, varsinkin jos hän innostuksensa vallassa ei ole ymmärtänyt asiaansa perustella, vaan koettaa tartuttaa omaa uskoaan toisiin vain innostuksen avulla.

Puheen alussa ei yleensä saa näyttää olevansa kovin innostunut asiaan. Kuulijat eivät voi niin suin päin kuitenkaan innostua. Täytyy lähteä alkuun tyynesti ja rauhallisesti ja — mahdollisimman kiintoisasti. Vasta sitten, kun kuulijat ovat jo ruvenneet tarkkaamaan puhetta, voi vähitellen itsekin lämmetä ja koettaa saada kuulijatkin asiaan innostumaan.

Kuulijoiden tarkkaavaisuuden saavuttamiseksi on paras olla *joka suhteessa mahdollisimman luonteva*. Ei ole koetettava mahduttaa puheen esitykseen keinoja, jotka ovat vieraita puhujan luonteelle. Vaarallisimpia tällaisia keinoja ovat jöröluontoisen puhujan keinotekoiset leikillisyysyritykset. Kukin puhuja olkoon oma itsensä joka suhteessa.

Vähiten älköön puhuja olko luonnollinen äänellisessä suhteessa. Puhujan on puhuttava aivan *luonnollisella äänellään*. (Luonnollinen äänihän voi kyllä olla arkipäiväinen, juhlallinen j.n.e., minkälaista milloinkin tarvitaan.) Ääntä ei saa mitenkään laskea kireäksi, ei silläkään uhalla, että pelkäisi äänen muuten jäävän heikoksi. Aikaisemmin on jo ollut puhe, ettei ääni sillä keinolla kuitenkaan tule vahvemmaksi.

Puhujan on koetettava saada äänensä voimakkaammaksi keinoilla, jotka jo edellä on osoitettu.

Kuulumiselle on tärkeätä, että *puhenopeus* on sopiva. Sanat eivät saa mennä »päällekkäin». Kuulijoiden on silloin vaikeata seurata puhetta, varsinkin jos se sisältää tiheästi ajatuksia herättäviä kohtia.

Puhujan on käytettävä samanlaista *kieltä* kuin kuulijakuntakin. Oudot sanat eivät ole suositeltavia, sillä niiden

tajuaminen vaatii aikaa ja tekee puheen seuraamisen vaivalloiseksi.

Miten puhe on valmistettava? *Puhe on ehdottomasti valmistettava.* Tämä ei koske vain aloittelijoita, vaan myös kehittyneitä puhujia. Tosin kehittynyt puhuja voi pitää muodollisesti kauniinkin puheen valmistautumatta, mutta tällaisella puheella on se vaara, että se helposti tulee kauniista muodostaan huolimatta tyhjäksi sisällykseltään, pelkäksi sanahelinäksi.

Mieti ensin puheen aihetta. Ajatukset, joista on puhuttava, ovat aluksi ilman määrättyä järjestystä. Mieleen tulee yhä uusia piirteitä. Näitä miettiessä taas syntyy yhä uusia ajatuksia. Nämä on hyvä panna lyhyesti paperilappusille. Niin on syntynyt puheen aines.

Järjestä asiat luontevaan järjestykseen. Ajatusten ryhmittely luonnolliseen järjestykseen samalla antaa puheelle *rungon*, sen yleiset suuntaviivat.

Harkitse ajatuksille sopiva esitysmuoto. Ehkä asia on esitettävä varsin vakavassa muodossa. Vai olisiko ehkä reipas, ehkä hieman hilpeäkin muoto paikoitellen sovelias?

Mieti, millä saat esityksesi havainnolliseksi. Puhuessasi on sinun niin usein kuin suinkin koetettava vedota kuulijoille *ennestään tuttuihin asioihin.* He jaksavat siten paremmin esitystäsi seurata ja ymmärtävät helpommin uudet asiat ja käsitteet.

Kirjoita puhe yksityiskohtaisesti. Tätä eivät kaikki puhujat tee eivätkä myöskään suosittele toisille. Mutta kirjoittamisella on niin suuria etuja, ettei ainakaan aloittelevien pitäisi niitä sivuuttaa. Ensinnäkin tulee näin kiinnittäneeksi huomiota puheen *kielelliseen asuun.* Moni puhuja voi epäonnistua sen tähden, että hän puheessaan tekee kielivirheitä, jotka tarttuvat kuulijan korvaan häiritsevinä, huomiota asiasta pois vievinä. Toinen vaikeus, joka aloittelevia puhujia häiritsee, on se, että he eivät tahdo perinpohjin valmistautumatta löytää sopivia sanoja. Vasta kun sopimaton sana on sanottu, tulee mieleen sovelias. Edellinen »otetaan takaisin» ja pannaan parempi sijaan. Tällainen ei vaikuta edullisesti. Takaisinottoja on yleensä vältettävä, ei edes kielellisen virheen sattuessa ole syytä ruveta sitä oikomaan. Antaa mennä vain ja — varotaan toisella kerralla.

Harjoitus. Keksi nopeasti sanoille toisia, samaa merkitseviä vastineita, siis sellaisia, joita voi käyttää alkuperäisen asemesta. Toverisi voi sanella ne sanat, joille vastineet on keksittävä. Esim.: talo — rakennus, laiva — alus, kävellä — astua j. n. e.

Mutta jos ei kirjoittaisikaan puhettaan sanasta sanaan, on kuitenkin tehtävä paperille hyvin *yksilyiskohtainen jäsennys* puheensa sisällyksestä. Tämän pohjalla on sitten *ääneen* harjoiteltava puhetta. Puheen yksityiskohtien on painuttava niin mieleen, että ne helposti muistaa oikeassa järjestyksessä. Kirjoitetustakin puheesta on tehtävä tarkka jäsennys. Sen pohjalla on sitten vapaasti harjoitettava puhumista. Kirjoitettu puhe saa tänä aikana olla syrjässä. Olisi parasta, jos ei kirjoitettua puhetta tarvitsisi ottaa lainkaan esille sen jälkeen, kuin se harjoituksen vuoksi kirjoitettiin paperille. Päämääränä olkoon puheen pitäminen jäsennyksen sisältävän paperilappusen varassa. *Ilman mitään* paperia ei yleensä ole mentävä puhumaan, samoista syistä kuin ei ole mentävä ilman kirjaa lausumaan. Tämä neuvo ei koske sellaisia pieniä tilapäispuheita, jotka pidetään tuttavallisen ahtaassa piirissä. Eipä kernaasti sovi pitää edes puheen jäsennyslappusta kädessä puhetta pidettäessä hyvän toverin syntymäpäivillä.

Jos puhe pidetään paperista lukien, ei koskaan voi tulla hyväksi puhujaksi. Paperista lukemiseen tulee aina enemmän tai vähemmän »nuottia». Tätä nuottia ei koskaan tapaa tavallisten ihmisten tavallisessa keskustelussa. Vain kirjoitetusta puheesta kokonaan luopuminen voi johtaa yhtä luontevaan esitykseen kuin tavallinen keskustelu on. Vapaasti yleisön edessä oleminen tekee koko esityksen luonnolliseksi. Muistin turvaksi vain täytyy olla mukana lappunen, jossa asioitten järjestys on merkittynä.

Sujuva puhetaito saadaan vain ankaran harjoituksen avulla. Näiden harjoitusten täytyy kohdistua — paitsi tietysti äänenkäyttöön — kahteen asiaan: *kielenkäytön notkeuteen* ja *ajatusten selkeyteen ja joustavuuteen.*

Kielenkäytön notkeus saavutetaan parhaiten *ääneen* lukemalla. Lukiessamme ääneen toisten kirjoituksia *tottuu korva* mitä vaihtelevimpaan kielenkäyttöön. Lausunnan harrastus on siis hyödyllistä sille, joka aikoo kehittyä puhujaksi. Tähän harjoitusryhmään voitaisiin lukea myös jokapäiväinen keskustelu, varsinkin huolitellumpi. Harjoituksiksi sopivat hyvin

kerhoiltojen keskustelut. Ne kehittävät taitoa ilmaista sanoilla ajatuksiaan joustavasti.

Ajatusnotkeuden saavuttamiseksi on välttämätöntä lukea paljon hyviä kirjoja, lähinnä tietenkin sellaisia, jotka ovat tarkoitetut herättämään ajatuksia. Kerhokeskustelut ovat myös tässä suhteessa paikallaan, kun vain erityistä huomiota kiinnitetään keskustelun terävyyteen ja ajatusten selkeyteen. *Väittely on hyvä ajatusten koulu.* Vanhoissa puhujakouluissa olikin väittelytaidolla keskeinen asema.

Hyvin kehittävä tapa on ulkona kulkiessaan pitää itsekseen ajatuksissaan puheita, vieläpä väitelläkin.

Tilanteen hallitseminen. On puhuttava tilanteen mukaisesti. Jotta puhe onnistuisi, on sen oltava sopusoinnussa sen tunnelman kanssa, joka on kokouspaikalla vallitsevana. Puheen suunnittelussa on otettava huomioon samat seikat kuin lausuntaesityksienkin valinnassa.

Mutta puhe voi helpommin kuin lausuntatehtävä johtaa odottamattomiin tilanteisiin puheen kestäessä. Kaikissa tilanteissa on puhujan hallittava itsensä. Kerrottakoon tässä esimerkki tilanteesta, joka olisi voinut muodostua kiusalliseksi, mutta jonka puhuja osasi taitavasti käyttää hyväkseen.

Eräillä kursseilla pidettiin m. m. kaksiosainen luento. Jälkimmäisen osan alkaessa kävi niin hullusti, että puhujan astuttua korkealla olevan puhujapöydän taakse pöytä äkkiarvaamatta romahti kovalla kolinalla alas. Pöydällä olleet kukkamaljakot lentelivät siruina hajalle veden räiskyessä etumaisten istujien päälle. Kun tapaus sattui keskellä syvää hiljaisuutta ja tuli äkkiarvaamatta, säikähtivät läsnäolevat niin, että monet vielä jäljestäpäinkin säikähdyksestä vapisivat. Puhujan olisi ollut vaikeata saada hermostunut kuulijakunta luentoa seuraamaan, ellei hän olisi ankaralla itsehillinnällä nopeasti selvinnyt omasta säikähdyksestään ja huomannut suhtautua välikohtaukseen oikealla tavalla.

Huumori oli tässä tapauksessa ainoa pälkähästä päästäjä.

— Hyvät kuulijat, aloitti hän puheensa. — Edellisen luentoni lopussa jo mainitsin, että tämä luentoni jälkimmäinen osa tulee olemaan mielenkiintoisempi kuin edellinen. Tällä en kuitenkaan tarkoittanut tätä tapausta, vaikka tämäntapainen luennon alku epäilemättä on kerrassaan mielenkiintoinen. Tarkoitukseni oli tässä luentoni osassa käsitellä tyylipuhtautta. Tätä alkunäytelmää ei ole myöskään katsottava esimerkiksi tyylipuhtaasta esilleastumisesta. Minun sallittaneen kuitenkin tämänkin jälkeen puhua tyylipuhtaudesta ja koetan tehdä sen äskeistä tyylipuhtaammin.

Nyt kaikki läsnäolijat jo kuuntelivat hyväntuulisina esitystä. Mutta kuinka ollakaan. Siinä esityksen jatkuessa putosi vielä jotakin kolahtaen lattialle, jolloin kuulijat, kuten puhujakin, purskahtivat äänekkääseen nauruun. Puhuja jatkoi:

— Kylläpä tämä todellakin näyttää muodostuvan kerrassaan odotta-

mattoman mielenkiintoiseksi esitykseksi. En voi nähtävästi tehdä muuta kuin käyttää vanhaa lausepartta: tehkää niinkuin minä sanon, eikä niinkuin minä teen.

Tämä luento muodostui menestykselliseksi.

Olkoon se kerrottu esimerkkinä siitä, miten odottamattomiin tilanteisiin puhuja voi joutua. Taitava puhuja voi kaikki odottamattomatkin käänteet käyttää hyväkseen. Ainakaan ei hyvä puhuja sellaisten sattuessa kadota mielenmalttiaan.

Saako puhuja liikehtiä? Jotkut puhujat huitovat ja liikehtivät puhuessaan tavattomasti. Onko tämä luvallista? Emme voi tähän kysymykseen muitta mutkitta vastata. Mutta varmaankin on vastaus puhetaidosta kysymyksen ollessa »vapaamielisempi» kuin lausunnan yhteydessä. Aivan jäykkänä seisova puhuja ei tee edullista vaikutusta. Liikehtimiskysymys on tavallaan kansallisuuskysymys. Jokaisen puhujan on oltava oma itsensä. *Mitään* sellaista ei saa tapahtua, joka ei kuuluisi puhujan omaan olemukseen. Mutta tiedämme myös, että liikehtiminen eri ihmisillä, varsinkin eri kansallisuuksiin kuuluvilla, on hyvin erilaista. Me suomalaiset emme varmastikaan ole vilkkaimpia. Niin sanoakseni »vilkasmaalainen» liikehtii ja saakin liikehtiä enemmän kuin esim. suomalainen. On huomattava, että vilkkaitten kansallisuuksien oloissa eivät vain puhujat liikehdi. Kuulijakuntakin voi sitä tehdä. Monella muullakin tavalla se voi ottaa osaa puhujan esitykseen, osoittamalla esim. myötä- tai vastenmielisyyttä puhujalle. Sellaisissa oloissa kuulijakunta ei hyväksyisikään kovin jäykkää puhujaa.

Meidän olomme ovat paljon rauhallisemmat tässä suhteessa. Meillä liikehtiminen rajoittuu useimmiten käden liikkeisiin tai askeliin.

Kasvojen ilmeet saisivat meillä melkein herkemminkin kuvastaa puheen sisällyksen eri käänteitä, kuin mitä yleensä on laita.

Meilläkin tavataan kyllä puhujia, jotka meidän rauhallisuuteen tottuneissa silmissämme vaikuttavat pikemminkin näyttelijöiltä kuin puhujilta. Eivät nämä puhujat suinkaan ole epäonnistuneita, jos tämä vilkkaus vain kasvaa sisältäpäin, jos se on heidän todellista olemustaan.

Varsinkin liikehtimisessä on puhujan muistettava, että puhuja hallitkoon puheensa eikä päinvastoin.

Puhe on lopetettava ajoissa. Moni pilaa hyvän puheensa sillä, ettei lopeta ajoissa. Hän on ehkä jo päässyt siihen, mihin

aikoi lopettaa, mutta innostuksissaan päättää vielä vähän puhua. Näin puhuja joutuu kertaamaan samoja asioita.

Muutenkaan ei ole yhdentekevää, minkälaiseen lauseeseen puheensa lopettaa. Viimeiset lauseet tavallisesti harkitaankin aivan erityisellä huolella. Niihin koetetaan saada mahtumaan ikäänkuin yhteenvetona, usein kuulijan tunteeseen vedoten, puheen sisällyksen ydin.

Tämä onkin luonnollista, sillä viimeksi kuultuhan jää viimeksi mieleen.

Puheen sisäisen rakentamisen taidossa saamme paljon oppia kuunnellessamme muita puhujia ja tekemällä omien puheittemme yksityiskohtien vaikutuksesta kuulijoihin tarkkoja havaintoja.

Kuuluisien puhujien puheisiin voimme tutustua kirjallisuuden välityksellä. Tosin se tässä muodossa voi tapahtua sangen puutteellisesti, sillä suuriksi puheiksi ne ovat muodostuneet vasta puhuttuina, siis kuultuina. Mutta näemmehän ainakin, mistä suuret puhujat ovat puhuneet, mitä he ovat ajatelleet, miten he ovat ajatuksensa sanoiksi pukeneet.

Jo vanhalla ajalla osattiin puhetaidolle antaa niin suuri arvo, että parhaat saavutukset kirjoitettiin muistiin jälkipolvienkin tutkittaviksi.

Puhetaito on melkein yhtä vanha kuin sivistyskin. Vanhalla ajalla kiinnitettiin puhetaitoon sangen suurta huomiota. Puhetaitoa pidettiin välttämättömänä sivistyneelle ihmiselle. Paljon nähtiin vaivaa sen oppimiseksi. Monissa yliopistoissa oli puhetaito keskeisenä oppiaineena.

Sitkeä harjoitus vie pitkälle. Demostheneesta, eräästä vanhan ajan kuuluisasta miehestä, kerrotaan, että häneltä puuttuivat kaikki puhujan edellytykset. Mutta siitä huolimatta hän teki väsymättä työtä harjoittaen puhetaitoa, ja niin hänestä tuli maailmanhistorian kuuluisimpia puhujia.

Harjoitus. Tutustukaa kirjallisuuden välityksellä kuuluisiin puheisiin. Valitkaa joku niistä, jonka harjoitatte vapaasti pitämään. Arvostelkaa toistenne esityksiä ja keskustelkaa niiden johdosta.

Kirjallisuutta:

K. S. Laurila, Puhetaidon opas. A. Damaschke, Miten puhujaksi tullaan. H. Ford, Vapaasti puhumisen taito. Vihtori Peltonen, Puhetaito.
K. S. Laurila, Kuuluisia puhujia ja puheita.
Johannes Linnankoski Puheita (Kootut tookset).
J. V. Snellman, Puheita (Kootut teokset).

KYMMENES LUKU.

Näyttelemisestä.

Näytteleminen ja suullinen esitystaito. Näytteleminen on sangen sovelias tapa harjoittaa suullista esitystaitoa. Näytelmän esityshän perustuu *puhuttuihin* vuorosanoihin. Tosin näytelmässä on muitakin tekijöitä, jotka näytelmän esitykseen vaikuttavat, kuten liikehtiminen, puvut, naamiot, näyttämölaitteet y. m. s., mutta puhuttu sana on kuitenkin tärkein näyttelemisen lähtökohta. Näyttämöllä jos missä on esittäjän, elävää elämää esittäessään, kaikin keinoin pyrittävä luonnolliseen suulliseen esitykseen.

Mitä näytteleminen on? Monet pitävät näytelmiä arvottomina ilveilyinä ja näyttelemistä vastaavanlaisena ilvehtimisenä. On totta, että näytelmien joukossa on ala-arvoisia kujeiluja ja sirkusmaisia ilvehtimisiä, joilla ei ole mitään muuta arvoa ja tarkoitusta kuin naurun herättäminen. Mutta varsin paljon on näytelmiä, jotka mitä kauneimmin ja kasvattavimmin esittävät elämää sen eri puolilta, tarjoten lukijalleen tai katsojalleen paljon syvää miettimisen aihetta.

Näytelmän esittäminen on siis elävän elämän esittämistä. Milloin esitettävänä on surullinen, milloin hupaisa tapaus. Esitettävän elämänkuvan, näytelmän, on kirjailija suunnitellut ja tehnyt siten, että näytelmässä esitettävä elämänkuva on mahdollisimman tiivis. Se sisältää niin sanoaksemme yhteenpuristettuna tai tiivistettynä esitettävän tapauksen kehitysvaiheet ja seuraukset, välttäen mahdollisuuden mukaan arkista tyhjänpäiväisyyttä. Näin katsoja näytelmän välityksellä näkee elämää syvemmin ja suurpiirteisemmin kuin omin silminsä jokapäiväisessä ympäristössään.

Mitä kansansivistyksellistä arvoa näyttelemisellä on? Vuosisatojen, -tuhansienkin kuluessa on näytelmälle annettu suuri kasvatuksellinen arvo. Monet näytelmät aikojen kuluessa ovatkin syntyneet nimenomaan kasvattavassa tarkoituksessa. Kehittyneet olot kuitenkin asettavat kasvatukselliseHekin näytelmälle vaatimukseksi, että kasvattavat ainekset näytelmissä (samoin kuin muussakin kirjallisuudessa) eivät saa olla liian silmäänpistävästi etualalla. Kasvatuksellinen teho siten vähenisi. Kasvatuksellisen aineksen pitää olla sulautuneena sellaiseen muotoon, että katselija huomaamattaan joutuu sen vaikutuksen alaiseksi.

Kansansivistykselliseksi hyödyksi on kieltämättä ensi sijassa asetettava juuri mainittu näytelmien kasvatuksellinen arvo. Mutta muullakin tavalla palvelee näytelmäharrastus kansansivistyksellisiä tarkoitusperiä. Niin näyttelijät kuin näytelmän katsojat oppivat tuntemaan ja ymmärtämään erilaisia ihmisluonteita ja -tyyppejä. He oppivat myös tuntemaan elämän oloja muuallakin kuin kotoisimmassa ympäristössään. Mutta varsinkin esittäjät oppivat puolestaan, paitsi jo mainittua notkeaa, sujuvaa ja muutenkin huoliteltun kaunista kielenkäyttöä, liikehtimistä, käytöksen sulavuutta.

Jalmari Finne on kerran selittänyt Suomen kansan näytelmäharrastuksista saaman hyödyn seuraavasti:

»Suomen kansalta puuttuu se suuri välittömyys, jonka kautta etelän kansat voivat tehdä elämänsä vilkkaaksi. Me ihmiset emme tunne itseämme onnellisiksi, ellemme tavalla tai toisella pääse vapaiksi kuorestamme. Tähän tarjoaa näytteleminen erittäin sopivan keinon. Toiselta puolen vaikuttaa näytelmä katselijaan vapauttavasti. Hän näkee siinä osan elämää ja voi asettaa mielikuvituksensa sen rinnalle.»

Lauri Haarla sanoo »Teatterikirjassaan»:

» — Näin ollen on nuoriso välttämättömästi tajunnut teatteriharrastuksen onnellisimmaksi keinoksi saavuttaa joustavuutta, varmuutta, iloista hymyä, selkeää katsetta ja hallittuja eleitä, s. o. hallittuja eleitä ylimalkaan.»

Näytelmien eri lajit. Näytelmät voidaan suurin piirtein jakaa kolmeen ryhmään: *murhenäytelmät*, *huvinäytelmät* ja *näytelmät.*

Murhenäytelmässä esitetään elämän vaikeita ristiriitoja, joista joku näytelmän henkilö ei suoriudu, vaan sortuu tavalla tai toisella.

Huvinäytelmien joukossa on mitä erilaisimpia näytelmiä, hupailuja, ilveilyjä, piloja, farsseja. parodioja, operetteja j. n. e. Niille on suurista eroavaisuuksistaan huolimatta yhteistä iloinen sävy. Varsinkin huvinäytelmistä on syytä huomauttaa, että hyvä huvinäytelmä voi kasvatuksellisessa mielessä olla hyvinkin arvokas. Eihän naurettava asia merkitse suinkaan helppohintaisuutta. Päinvastoin on huvinäytelmillä kasvatuksellisessa mielessä eräitä etujakin vakavan näytelmän rinnalla. Kuulijakuntahan yleensä herkemmin on »valloitettavissa» huvinäytelmällä. Me nauramme mielellämme omille ja toisten heikkouksille. Epäilemättä me samalla niistä opimmekin.

Kolmannella ryhmällä tarkoitetaan sellaisia näytelmiä, joissa on sekä vakavia että kevyitä aineksia, mutta joista kummatkaan eivät ole ylivoimaisessa suhteessa näytelmän kokonaisuuteen.

Tämä jaoittelu on — kuten sanottu — yleispiirteinen, sillä kukin näistä lajeista sisältää keskenään mitä erilaatuisimpia näytelmiä.

Kansamme näytelmäharrastus. Jokainen tietää, että maassamme harrastetaan tavattoman paljon näyttelemistä. Tuskin missään muussa maassa koko maailmassa on suhteellisesti niin monta seuranäyttämöä kuin Suomessa. Eipä juuri ole monta seurataloa, jossa ei olisi ainakin jonkinlaista näyttämöä. Ei myöskään ole monta juhlaa, johon ei sisältyisi ainakin vaatimaton näytelmällinen esitys.

Mihin suuntaan seuranäyttämötoimintaa pitäisi ohjata? Monesti tämän suuren harrastuksen tulokset ovat perin heikot. Jotakin olisi tehtävä asian korjaamiseksi. Paljon voitetaan, jos eräät yleistä laatua olevat seikat otetaan entistä tarkemmin huomioon. Monet seuranäyttämöt toimivat ilman ohjaajaa. Ei ole kukaan päätänsä toisia pitempi, sanotaan. Sittenkin olisi jonkun asiasta *innostuneen* otettava ohjakset käsiinsä. Neuvojat ja kurssit ohjaajien kehittämiseksi olisivat kovin tarpeellisia. Toinen tärkeä, menestykseen vaikuttava seikka, on näytelmän valinta. Onko näytelmä hyvä? Ovatko näytelmän osat sopivia saatavissa oleville voimille?

Osien jako tuottaa monesti vaikeuksia muodossa ja toisessa. Joko on vaikeata saada soveliaita esiintyjiä, tai on tarjolla liian monta. Monilla on sellainen käsitys, että vain pääosa on kyllin hyvä ja »kunniakas» vastaanotettavaksi. Tämä käsitys tuo monta vaikeutta ja katkeraa hetkeä. Pienimmätkin osat voivat olla kiitollisia, usein kiitollisempia kuin pääosa. Pienetkin osat on hoidettava yhtä suurella huolella kuin suuret. Varsinkin suurien osien esittäjiksi olisi hyvä koettelemisen perusteella valita mahdollisimman hyvä. Antaa eri henkilöiden kokeeksi vaihdella osiaan. Otettakoon paras. Jos joku näin joutuu syrjäytetyksi, ei se mitenkään hänen häpeäkseen koidu. Onko mitenkään hänen vikansa, että näytelmän tekijän mielikuva jostakin näytelmän henkilöstä ei satu olemaan juuri sellainen kuin hän, joka osaa koetti. Monta kertaa on paras mahdollinen löydetty sellaisesta, joka ei koskaan ole ollut näyttämöllä, mutta joka itsessään sattuu olemaan kuin luotu osaan.

Harjoitukset. Ensin on kaikkien tutustuttava näytelmään. Edullisinta lienee, että ohjaaja ensin selostaa näytelmän sisällyksen pääpiirteissään esittäen samalla näytelmän tarkoituksen ja sellaiset kauneudelliset y. m. seikat, joiden tunteminen on edellytyksenä oikean käsityksen saamiselle näytelmästä. Ohjaaja koettakoon myös lyhyesti luonnehtia ainakin tärkeimmät osat, selittäen myös osien merkityksen näytelmän kokonaisuudessa. Näyttelijälle ei missään tapauksessa riitä, että hän tuntee näytelmästä vain oman osansa.

On vaikeata saada seuranäyttelijöitä niin usein yhteisiin harjoituksiin, että vain niiden varassa voitaisiin saada näytelmä valmiiksi. Se ei ole tarpeenkaan. Harjoituksissa on asteita, joissa on parempikin, että läsnä on vain muutama, toisinaan yksikin henkilö.

Ensimmäinen aste jo puheenaolleen selostuksen jälkeen on n. s. *lukuharjoitus*. Sen tarkoituksena on vahvistaa esittäjien yleiskäsitystä koko näytelmästä samoinkuin omasta osastaan.

Sitten on kaikkien mahdollisimman pian päästävä kirjasta. Kuiskaaja olkoon mieluimmin harjoituksissa läsnä kuin kirja esittäjien kädessä.

Seuraavissa yhteisharjoituksissa ohjaaja järjestelee eri kohtauksien asemat, s. o. näyttelijöiden sijoittelukohdat lavalla. Tällaisia harjoituksia nimitetään *asemaharjoituksiksi*.

Kun tärkeimmät asemat rupeavat olemaan selvillä, lisäillään vähitellen uusia yksityiskohtia asemajärjestelyyn. Ja mitä pitemmälle yhteisharjoitukset sujuvat, sitä yksityiskohtaisemmin kiinnitetään huomiota liikehtimiseen koko näytelmän aikana.

Yleensä on harjoituksissa aluksi kiinnitettävä huomiota vain yhteen tai harvaan asiaan kerralla. Vasta viimeisissä harjoituksissa tietoisesti kootaan opitut asiat kaikki yhteen. Kuten jo edellä on mainittu, ei ole mahdollista eikä syytäkään pitää vain yhteisharjoituksia. Yksityiset kohtaukset, joissa on vain harvoja henkilöitä, joskus vain yksikin henkilö, voidaan ottaa yksinään harjoituksen alaisiksi. Silloin eivät muut odottajat hermostu, vaikka kohtaus uudistettaisiin useastikin.

Vieläpä ohjaaja voi ottaa harjoittaakseen jonkun yksityisesiintyjän tärkeimpiä kohtauksia kotonaankin.

Ennen esitystä on pidettävä täydellinen *pääharjoitus*. Siten vältetään ensi-illassa monta sellaista kommellusta, jotka saattaisivat vaikuttaa häiritsevästi.

Miten näyttelijän on kotonaan harjoitettava? Usein se kai tapahtuu vain hiljaa osaa lukemalla. Kotonakin on harjoiteltava *ääneen*. Siten muisti varmistuu. Mutta tärkeätä on myös se äänen harjoitus, jonka siten saa. Kotona ääneen harjoitellessa malttaa olla *luonnollinen*. Onkin aivan erityisesti koetettava oppia sanomaan vuorosanat niin luonnollisesti, kuin kysymyksessä ei olisikaan näytteleminen, vaan jokapäiväinen kotoinen elämä. Ei ole unohdettava ulkona kävellessä miettiä osaansa, vieläpä yksin kävellessä hiljalleen puhellakin sitä.

Ohjaajan tehtävistä onkin jo jotakin mainittu. Hän on keskeinen ja tärkeä näytelmän harjoituksessa.

Ohjaajan tehtävä ei ole helppo. Hänen on alusta pitäen eläydyttävä näytelmän kaikkiin piirteisiin. Hänen on nähtävä kokonaisuus silloinkin, kun harjoituksessa kaikki näyttää vielä mitä sekavimmalta. Vastuu kokonaisuudesta on ohjaajalla. Siksi älköön kukaan esiintyjistä osoittako tyytymättömyyttä ohjaajan antaessa hänelle neuvoja. Epäilemättä monetkin näyttelijät pystyisivät itsekin luomaan itselleen käsityksen osastaan, mutta he eivät voi saada osaansa sulautumaan yhteisesitykseen ollessaan eri mieltä ohjaajan kanssa, sillä esiintyjinä heidän on mahdotonta nähdä, miltä kaikki

»näyttää». Tietysti yksityinen esiintyjäkin on voinut huolellisesti tutkia koko näytelmää, mutta ei kaksi eri henkilöä voi kuitenkaan saada itselleen täysin samaa käsitystä näytelmästä. Ja yhden kokonaiskäsityksen mukaan on joka tapauksessa toimittava. Tässä kohdassa sattuu usein erimielisyyksiä näyttelijöiden ja ohjaajan kesken. Näyttelijän velvollisuus on alistua. Ei tietysti niin, etteivätkö näyttelijätkin saisi keskustella käsityksistään ohjaajan kanssa, sellainen on suorastaan toivottavaa, mutta lopullinen kanta täytyy alistaa ohjaajan hyväksyttäväksi. Yhdestä asiasta on kuitenkin ohjaajaa varoitettava. Hän älköön vaatiko esittäjältä sellaista, jota tämä ei kykene toteuttamaan. Ohjaajalta vaaditaankin aivan erikoista joustavuutta huomaamaan, mitä hänen käytettävissään olevista voimista voi saada. Hänen on koetettava sovelluttaa kaikki asiat mahdollisimman lähelle saatavissa olevia voimia. Ohjaajan itsessään hyvät ajatukset eivät kanna hedelmiä, jos niitten toteuttamismahdollisuudet eivät ole ilmeiset.

Näytelmän ohjaaja edustaa kirjailijaa sekä yleisöä. Ohjaaja vastaa siitä, että yleisö saa sen vaikutelman, jota kirjailija on tarkoittanut, näyttelijä on se aines, joka ohjaajalla on tarkoituksensa toteuttamiseksi käytettävänään.

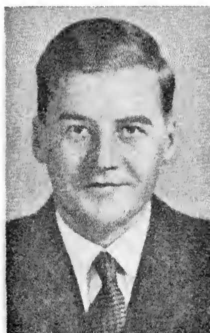
Puhumisen suhteen on näyttämöllä otettava huomioon kaikki se, mitä jo ennen on suullisesta esityksestä sanottu. On vältettävä kaikkea ulkolukua muistuttavaa nuottia. On puhuttava niin että *kuuluu*. Vuorosanojen on liitytttävä joustavasti toisiinsa. On *kuunneltava* mitä toinen sanoo. Välisti edellinen vuorosana on vajanainen lause. Se on tarkoitettu seuraavan katkaistavaksi. Mutta vaikka edellinen vajaa lause on sanottu, viipyy katkaiseva jatko. Puhumisen suhteenkin pitää »saumojen» liittyä hyvin yhteen. Luonnollisuutta!

Liikehtiminen. Luonnollisuuden vaatimus koskee myös näyttämöllä liikehtimistä. Liikehtiminen ja eleily näyttävät tuottavan suomalaisille seuranäyttämöille ehkä suurimmat vaikeudet. Liikehtimisen kömpelyyden katsomokin helpoimmin tajuaa. Liikehtiminen on välttämättömyys näyttämöllä yhtä hyvin kuin se on erottamattomasti jokapäiväiseen elämään liittyvää. Mutta huolimatta siitä, että liikehtiminen onkin näyttelijän ilmentämiskeinoista kaikkein tärkeimpiä, tekisi sittenkin mieli sanoa: kömpelö, tehty »teatteri-

ele» on häiritsevämpi kuin eleen tekemättä jättäminen. Jokaisella liikkeellä täytyy olla tarkoituksensa. Myöskään ei pidä luulla, että tarkoituksellisia liikkeitä voi tehdä vain silloin, kun jotakin sanoo. Mutta monella on tapana ottaa askeleita eteen tai taakse joka sanalla, toisten ottaessa nämä tarkoituksettomat askeleet vuorosanojensa välissä. Monet kävelevät yhtenään näyttämöllä. Se on rauhatonta ja rumaa. Mikään ei saa muodostua kaavamaiseksi. Jotkut tehostavat tyyppiänsä jollakin keksimällään erikoisliikkeellä. Sellainen on hyvästä niin kauan, kuin ei tätäkään piirrettä vie liiallisuuteen. Antakaa koko vartalonne elää herkästi vuorosanojenne mukana. Ei pidä rajoittua antamaan määrätyille sanoille kaavamaisia painotuksia ja tekemään eräitä liikkeitä esimerkiksi kädellä tai askeleita ottamalla. Näyttelijän on kokonaisuudessaan oltava joustavasti mukana joka hermollaan. Monet liikkeetkin selviävät itsestään, jos keskustelussa näyttämöllä malttaa kuunnella vastanäyttelijänsä vuorosanoja ja antaa ikäänkuin niiden johtaa seuraava oma sanottava mieleen. Kuunnellessa vastavuorosanoja on siis oltava, kuin ei olisi koskaan aikaisemmin kuullut laisinkaan, mitä toinen aikoo sanoa. Jos ohjaaja ei määrää esiintyjille sopivaa liikehtimistä, istuutumista tai muuta sellaista, muodostuu kohtaus tavallisesti jäykäksi. Seistään toinen polvi velttona. Tätä aina vältettäköön! Aina on näyttämöllä seistävä molempien polvien »varassa». Esiintyjät voivat kyllä itsekin keksiä pikku hommaa itselleen, kunhan eivät vain tee oloa näyttämöllä aiheetta levottomaksi.

Ilmehtiminen. Luonnolliseen oleskeluun näyttämöllä kuuluu tietenkin myös luonnollinen ilmehtiminen. Ei pidä antaa kasvojen olla jäykkinä, vaan niiden on vapaasti ja luontevasti kuvattava sanottavaa. Tämäkään ei riitä. Näyttelijä ei ole »vapaa» näyttelemisestä niin pian kuin hän on sanottavansa sanonut. Kasvojen ilmeitä myöten on hänen elettävä toistenkin käyttäessä vuorosanoja. Jotkut käyttävät ajan vuorosanojaan odotellessa katsellakseen katsomoon tuttuja etsien tai ehkä tarkastellen, minkä vaikutuksen esitys siellä tekee. Tämä, samoinkuin lukemattomat muut pikkuseikat, on omansa häiritsemään näytelmän luomaa tunnelmaa ja mielikuvaa. Kun edellä on varoitettu useasti kaikesta liioittelusta ja koetettu painaa mieleen eräitä neuvoja, voi näyttelijä sanoa: minulla ei ole aikaa harkita esiintyes-

MITEN NAAMIO SYNTYY?

1. Näyttelijä sellaisena kuin hän on ilman naamiota. Seuraamme hänen naamioimisensa vaiheita.
2. Ensin nenä. Palanen muovailuvahaa (paljon parempaa ja halvempaa kuin oikea nenäkitti!) asetetaan nenänselälle.
3. Nenä on muovattu valmiiksi. Eräs näyttelijätaiteen suuria kärsimyksiä on se, että ihoa kutiaa nenäkitin alla eikä voi raapia.

säni kaikkia yksityiskohtia, sillä minä olen eläytynyt itse näytelmän elämään. Tähän on sanottava: pitääkin eläytyä. Ei saa eläytymisen kustannuksella harkita mainittuja asioita. Nämä seikat, joista oli puhe, ovat sen laatuisia, että niihin täytyy kasvaa. Niiden on tultava vaistomaisesti. Ei ole syytä sanoa, ettei saa koko sielullaan hypätä tehtäväänsä, koska silloin on liioittelun vaara lähellä, sillä jos todella elää sen mitä tekee, ei koskaan liioittele.

Naamio. Puhutaan hyvistä ja huonoista naamioituksista. Edellinen arvostelu jokapäiväisessä puheessa annetaan tavallisesti sellaisesta naamiosta, joka tekee kantajansa tuntemattomaksi. Tietenkin naamio on silloin hyvä, kun se antaa katsojalle mahdollisimman havainnollisen ja eloisan ulkonaisenkin kuvan siitä henkilöstä, jota on tarkoitus esittää.

Huonoksi naamioksi sanotaan tavallisesti sellaista, jossa on käytetty liian räikeitä värejä tai muuten sopimatonta menettelyä. Varsinkin eri ikäkaudet naamioidaan epäuskottaviksi. Vanhan naamioon käytetään liian heleitä värejä ja päinvastoin.

Miksi naamioidaan? Kahdesta syystä. Ensiksikin on välimatka katsomosta näyttämöön niin suuri, että parrasvalossa eivät tavallisten, maalaamattomien kasvojen ilmeet

4. Keveän vaseliinikäsittelyn jälkeen iholle sivellään tarpeellista pohjaväriä. Sitä ennen on kuitenkin kovin vaalea vahanenä punattu, jotta se tulisi oikean väriseksi punan päälle sivellyn pohjavärin jälkeen.
5. Pohjaväri levitetty. Otsa, joka tulee jäämään peruukin alle, on jätetty värittämättä. Pohjavärin päälle on tarpeellisiin kohtiin sivelty tummempaa varjosteluväriä. Kulmakarvat on peitetty pohjavärillä, koska aiotaan käyttää keinotekoisia, komeita kulmakarvoja.
6. Nyt on varjostusvärit levitetty paikoilleen, vedetty myös eräitä varjostusviivoja ja painettu peruukki päähän. Korvalehtiäkään ei ole unohdettu värittää!

lainkaan näkyisi. Lisäksi näyttäisivät maalaamattomat kasvot aivan kalmankalpeilta. Siis ilmehtimisen takia on kasvoja tehostettava. Mutta tärkein syy on luonnollisesti se, että näyttelijän omat kasvot eivät läheskään aina ole sellaiset, että ne soveltuisivat esitettävälle henkilölle. Ikä, tyyppi ja olosuhteet saattavat olla aivan toiset. Naamiota valmistettaessa on näyttelijän kiinnitettävä huomionsa kahteen seikkaan. Naamion tulee olla sellainen, että sen avulla ilmeet näkyvät pitkänkin matkan päähän. Toiseksi tulee naamion vastata kuvattavaa tyyppiä.

Naamion näkyväisyyttä ajatellen on otettava huomioon, minkälaisessa valaistuksessa näytelmä esitetään. Usein näkee naamioita, jotka olisivat soveliaita pitkille välimatkoille ja hämärälle valaistussuhteelle, mutta pienellä näyttämöllä, jonka valaistus on yksivakaisesti kirkas, tämä naamio tuntuu koomilliselta. Naamioimisessakin on muistettava luonnollisuutta. Siksi näyttelijät hakevat osiinsa soveliaita naamiomalleja elävien ihmisten joukosta ja kuvista. Naamioimisen taito vaatii ennen kaikkea kokemusta ja henkilökohtaista ohjausta. Esitämme ohella kuvasarjan erään naamion valmistamisen vaiheista.

7. Nyt on peruukin ja otsan raja hävitetty ja peruukin otsa väritetty sopusointuun muun pohjavärin kanssa.
8. Tähän on tullut lisää leukaparta, noin vain leikkaamattomana, siivoomattomana tukkona.
9. Viikset ja kulmakarvat ovat kiinnitetyt paikoilleen. Partaliiman tuottama kirvely on näyttelijätaiteen toinen suuri kärsimys. Tällä asteellakin jo voisi astua näyttämölle, jos pitäisi jotakin villiä esittää. Silmät olisi kuitenkin ensin valmistettava. Ne jätetään aina viimeiseksi.

Pukeutuminen ja vartalo. Joskus näkee hyvin naamioituja näyttelijöitä, jotka siitä huolimatta eivät tee täysin vakuuttavaa vaikutusta. Emme aina heti löydä syytä tähän. Useissa tapauksissa on syy siinä, että vaikka kasvot ovat hyvin naamioidut, ei ole kiinnitetty tarpeellista huomiota vartalon järjestelyyn. Sinänsä erinomaisesti laaditut kasvot eivät ollenkaan sovi asianomaisen näyttelijän omaan vartaloon. Kasvot edellyttäisivät suurempaa lihavuutta (mikä on tavallisinta), laihuutta, pituutta tai lyhyyttä. Moni hyvin naamioitu näyttelijä tuo mieleen n. s. tintamareskikuvan, jolloin valokuvatut kasvot on liimattu piirrettyyn tai muualta leikattuun vartalokuvaan. Koko vartalo on tehtävä sopusointuiseksi kasvojen kanssa. Kasvojen ja vartalon ikäero voi näyttää 50 vuodelta. Vaatetuksella voidaan helposti järjestää lihavuutta ja laihuutta, vieläpä pituutta ja lyhyyttäkin. Niinpä esimerkiksi Kansallisteatterissa naisnäyttelijät tarvittaessa saavat itsensä erehdyttävästi pikkutyttöjen »kokoisiksi».

Näyttämölaitteista ja -tarpeista. Niistäkin osaltaan riippuu esityksen menestys. Usein voidaan halvalla saada hyvinkin käyttökelpoista, kaunista ja hauskaa aikaan. Yleensä käytetään kalliiksi tulevia kömpelöitä ja — rumia kulisseja. Viime aikoina on kuitenkin menestyksellisesti ruvettu käyttämään

10. Tästä opimme, miten silmät saadaan suuremmiksi ja siten näkyvämmiksi. Ylä- ja alaluomi ovat saaneet varjostuksensa, ja silmäaukon ympärille on piirretty viirut. Voihan katsoa yhden tien myöskin nenää ja partaa! 11. Työ on päättynyt, sillä parturi on saksineen siivonnut kuvassa 9 esitetyn villin vanhaksi, hyväntahtoiseksi salonkiherraksi. Iho on puuteroitu, eikä ole muuta tehtävää kuin odotella kellon soittoa ja astua näyttämölle.
12. Tämä on valokuvaajamme raisu päähänpisto. Kun näytäntö on ohi, puhdistetaan kasvot vaseliinilla ja selluloosavanulla sekä »oodekolognilla». Muuta pesua ei tarvita eikä suositella sinä iltana. Kuvassa on havainnollisuuden vuoksi kasvoista puhdistettu toinen puolisko. Vieläpä on peruukkikin leikattu halki. Mutta eivät nämä kaksoiskasvot sittenkään kovin oudoilta näytä. Silmät antavat aina kasvoille voimakkaan leiman muusta muodosta huolimatta. Niitä ei voi muuttaa. Mutta peittäkää vuoroin oikea ja vasen puoli. Silloin voi nähdä eri kasvot. — Muutamien asioiden järjestys on tätä sarjaa varten hieman muutettu siitä, miten ne tapahtuvat todellisuudessa.

kulissien asemesta verhoja näyttämön rajana. Siten saadaan varsin kauniita ja vaikuttavia näyttämökuvia aikaan. Pyrittäköön yleensä näyttämölle tuomaan niin vähän tavaraa kuin suinkin. Näyttämökuva tulee siten eheäksi ja rauhalliseksi. Lisäksi säästyy näyttämöllä useinkin kallis tila.

Monia käytännöllisiä näyttämölaitteita saa helposti ja halvalla aikaan. Pienellä päänvaivalla kukin voi yhtä ja toista keksiä. Tarkoitamme sellaisia laitteita kuin esim. säkkikankaasta tehty »tuulikone» ja korkilla ja pullonkyljellä aikaansaatu »linnunlaulu». Nämähän ovat yleisesti tunnettuja.

Loppusanat. Yleensä kuitenkin on näyttämöesityksen tärkein teho esittäjien omassa sisäisessä innostuksessa ja tehtäväänsä antautumisessa. Mitä useampia osia kukin ehtii esittää, sitä enemmän kokemus opettaa. Seuranäyttämön luonne kuitenkin määrää, ettei yksityinen näyttelijä sittenkään ehdi saada kehityksen kannalta kylliksi työ-

mahdollisuuksia. Lausunnan harrastus sopiikin siksi erinomaisen hyödylliseksi »välityöksi» seuranäyttelijälle. Onhan näyttämötyöllä ja lausunnalla eroavaisuuksista huolimatta monta yhteistäkin piirrettä. Ennen kaikkea lausunta kehittää harjoittajansa ääntä ja herkistää hänen sieluaan.

Näyttämöltä on aina kaikissa maissa totuttu kuulemaan puhtainta ja kauneinta äidinkielen käyttöä. Siksi voikin toivoa, että Suomenkin tuhannet seuranäyttämöt pitäisivät päämääränään kohottaa kaunis, rakas äidinkielemme korkealle kaikumaan.

Meillä on paljon opittavaa äidinkielemme suullisessa esittämisessä, tapahtuupa se missä muodossa tahansa. Välisti voi päämäärä tuntua saavuttamattomalta. Muistakaamme silloin lohdutukseksemme arvostelu eräästä hyvästä puhujasta:

— Hänen suurin vikansa on se, ettei hänessä ole mitään vikaa.

Niin! Me kelpaamme sellaisena kuin olemme, jos vain rehellisenä pyrkimyksenämme on tehdä parhaamme. Heikkoudet ovat inhimillisiä. Ne annetaan rehelliselle sydämelle anteeksi. Katsokaa niitäkin maailmankuuluja puhujia, jotka tämän kirjan kuvissa esitellään. Moniko heistäkään on täydellinen!

Mehän olemme kaikki vain ihmisiä.

Kirjallisuutta:

Lauri Haarla, Teatterikirja.
Eero Alpi, Seuranäyttämön käsikirja.
Sakeus Juuri-Oja, Naamioimisen koulu.

———————